Moderata pionjärer

Moderata pionjärer

Kvinnor i politiskt arbete 1900–2000

REDAKTÖRER Ann-Cathrine Haglund
Ann-Marie Petersson
Inger Ström-Billing

Sällskapet för Moderata Kvinnors Historia

Utgivningen av denna bok har möjliggjorts genom generösa bidrag från
Arvid Lindmans Fond
Ebon Anderssons Fond
Kungliga Patriotiska Sällskapets Understödsfond
Stiftelsen Första Junifonden

Sällskapet för Moderata Kvinnors Historia
Moderatkvinnorna
Box 2080
103 12 Stockholm
Tel 08 - 786 48 01

OMSLAGSBILDEN visar Alexandra Skoglund. Kvinnohistoriska samlingarna, GUB

@ Sällskapet för Moderata Kvinnors Historia och författarna
REDAKTÖRER Ann-Cathrine Haglund, Ann-Marie Petersson, Inger Ström-Billing
OMSLAG OCH GRAFISK FORM Majbritt Hagdahl
TRYCKT HOS Fingraf AB, Södertälje 2004
ISBN 91-631-5862-0

Innehåll

Förord 9

Från utanförskap till medborgarskap 11

Inledning 11

Lydia Wahlström, 1869–1954 ANN-MARIE PETERSSON 14

Moderatkvinnor organiserar sig ANN-MARIE PETERSSON 20

Pionjären Alexandra Skoglund, 1862–1938
INGER STRÖM-BILLING 31

Kvinnliga Medborgarskolan 1930–2002 MARGARETA EDNER, LILLEMOR LINDBERG, ANN-MARIE PETERSSON, INGER STRÖM-BILLING 41

Åtta moderata pionjärer ANN-MARIE PETERSSON 45

Ebba von Eckerman, 1866–1960 45

Lizinka Dyrssen, 1866–1952 47

Louise Stenbock, 1879–1978 49

Cecilia Milow, 1856–1946 51

Valfrid Palmgren, 1877–1967 55

Stina Quint, 1850–1924 57

Lilly Hellström, 1866–1930 57

Jeanna Nilsson, 1867–1945 60

Pionjärkvinnor i riksdagen 64

Inledning 64

Bertha Wellin, 1870–1951. Högerns första kvinnliga riksdagsledamot STINA NICKLASSON, ANN-MARIE PETERSSON 65

Ebon Andersson – flickan från Masthugget som blev akademiker, riksdagsman och högerkvinnoledare INGEGERD TROEDSSON 73

Märta Boman, 1902–1986. – Norrbottenhögerns första kvinnliga riksdagsledamot KERSTIN SUNDQVIST 145

Elsa Ewerlöf, 1887–1979 MARGARETA EDNER, LILLEMOR LINDBERG 154

Blenda Ljungberg, 1907–1994 ANN-MARIE PETERSSON 158

Astrid Kristensson – några minnen SVEN JOHANSSON 171

Ingrid Diesen/Europeiska Kvinnounionen INGER STRÖM-BILLING 176

Var och en på sin ort – moderatkvinnor från Malmö till Kiruna 190

Inledning 190

Bilder på MKF-kvinnor i arbete 191

Göteborgs moderata högerkvinnor AGNETA GRANBERG, SONJA REMBO, LISBETH SUNDÉN ANDERSSON 201

Blenda Littmarck BIRGITTA RYDLE 222

Margit Bauer, 1893–1970 ELSE EKBLOM 229

Irma Pettersson LARS HJERTÉN 234

Ella Tengbom-Velander – om sig själv 244

Min tid som politiker ELSIE RENÉE 255

Norrländskan som blev moderat kommunalråd i röda Landskrona – om Gerd Broberg Bernström 267

Britt Åström EVA SALLNÄS 272

Ewa Lilliegren, den första kvinnan i politiskt arbete i Sävsjö SARA GRANKLINT 277

Annika Wester – ensam moderatkvinna i röda Kiruna ANNIKA WESTER 280

I regeringen 290

Inledning 290

Britt Mogård – utbildningsminister och Moderata kvinnoförbundets ordförande INGER STRÖM-BILLING 291

Ingegerd Troedsson – fem decennier i medborgarnas tjänst LENA ADELSOHN LILJEROTH 303

Vad hände sedan? INGEGERD TROEDSSON 315

Elisabet Holm 1917–1997 ANN-CATHRINE HAGLUND 324

Samtal med Margaretha af Ugglas LILLEMOR LINDBERG 344

Margaretha af Ugglas MART LAAR 347

Kvinnoförbundet i nya verksamhetsformer 350

Inledning 350

Intervju med Ann-Cathrine Haglund ELISABETH PRECHT 351

Gullan Lindblad GUNNEL HANSSON 361

Personregister 385

Förord

Sällskapet för Moderata Kvinnors Historia bildades år 2001. Syftet är att sprida kunskap genom att stimulera och stödja forskning om moderata kvinnors insatser, bidra till att sprida skrifter och på annat sätt hålla kunskapen om dessa kvinnor levande. Vi vill med en organisation i ryggen kunna skapa större resurser och stöd för att vår historia skrivs och våra pionjärer skildras. Det omfattande forskningsarbete om Högerns kvinnor som Stina Niklasson utfört måste få en fortsättning.

Berättar ingen vet man inte att det har hänt. Den ingen talar om glöms bort. Moderata kvinnors historia blir inte berättad om vi inte bidrar och ser till att den blir nedskriven. Och att det finns många och mycket att skriva om och komma ihåg, det har vi erfarit som redaktionskommitté för denna Sällskapets första bok. För forskare torde här finnas många uppslag.

Med sin första bok vill Sällskapet för Moderata Kvinnors Historia ge moderata kvinnors gärning dess rättmätiga plats under Moderata Samlingspartiets jubileumsår 2004. I denna bok presenteras ett antal kvinnor som gjort en insats för den moderata politiken på olika områden och i hela vårt land. De beskrivs, intervjuas eller skriver om sig själva – en bukett kunniga, självständiga, starka och initiativrika kvinnor från de allra första pionjärerna fram till våra dagar. De olika kapitlen varierar i form, längd och innehåll. Det är särskilt intressant att läsa om de strategier kvinnor använt sig av under olika tider från de första pionjärerna som kämpade för att kunna organisera sig och få en plattform i samhället.

Men alltför många får naturligtvis inte sin historia skriven här. Därför måste arbetet med att skildra moderata kvinnors insatser fortsätta! Vi hoppas att denna bok inspirerar till fortsatt forskning och många böcker!

Redaktionen vill framföra ett varmt tack till bidragsgivarna i denna skrift.

Ann-Cathrine Haglund, Ann-Marie Petersson, Inger Ström-Billing

RÖSTRÄTT FÖR KVINNOR
GOD:JUL:
OCH
GODT:NYTT:ÅR!

Från utanförskap till medborgarskap

Inledning

ANN-MARIE PETERSSON

Kvinnorna var som grupp länge utestängda från politiken. Men många kvinnor arbetade ihärdigt såväl inåt mot de partier de ville få insteg i, som utåtriktat genom opinionsbildning främst genom organisationer som Landsföreningen för Kvinnans Politiska Rösträtt, LKPR. De hade klara strategier för att nå sina mål, men när den kvinnliga rösträtten blev ett faktum ifrågasattes det från många håll om det var kvinnornas insatser som hade lett utvecklingen dithän. I stället beskrevs ofta denna epokgörande händelse som något som männen hade åstadkommit oberoende av kvinnornas insatser. I synnerhet har de konservativa kvinnornas strävanden behandlats ytterst styvmoderligt av historieskrivningen, trots att de hade en framskjuten ställning redan inom den tidiga svenska rörelsen för kvinnlig politisk rösträtt. Det finns all anledning att uppmärksamma de pionjärer som med sina insatser möjliggjorde förändringen i representationen.

Rösträtten var det första steget för kvinnors politiska inflytande. Formellt erhöll kvinnorna i och med rösträttsreformerna fram till 1921 samma rätt som män att bli förtroendevalda i kommuner och riksdag, men länge utgjorde kvinnorna bara någon enstaka procent av representationen. I riksdagen fanns det under 1920-talet fem kvinnliga ledamöter totalt, i början av 1930-talet hade de blivit sex. Det krävdes ett uthålligt och tålmodigt arbete för att ändra de traditionella mönstren.

När Stina Nicklasson skrev sina banbrytande arbeten om Högerns kvinnor var det med blick för kvinnors strategier att påverka politik och representation. Hon har visat hur de moderata kvinnorna var de första att organisera sig i föreningar och förbund. Vi kan se från andra partier att kvinnoföreningar diskuterades länge, men det tog många år innan

diskussionen blev till konkret verklighet. Partierna förnekade i allmänhet behovet av kvinnliga särorganisationer.

Utan Stina Nicklassons forskningsinsatser skulle vi inte veta mycket om dessa pionjärkvinnor. Den första behandlar framför allt moderata kvinnors organisering och heter *Högerns kvinnor. Problem och resurs för Allmänna Valmansförbundet 1900–1936/37*. Nästa bok, *Sophiasystern som blev politiker*, är en biografi över Bertha Wellin, den första och mestadels den enda riksdagskvinnan inom Högerpartiet 1921–1936. *Kvinnors väg till fullvärdigt medborgarskap. Pionjärer för moderat politik* har givit en levande bild av åtta kompetenta, resoluta moderatkvinnor som i början på 1900-talet gjort en betydande historisk insats. Dessa åtta, Ebba von Eckermann, Cecilia Milow, Lizinka Dyrssen, Louise Stenbock, Valfrid Palmgren, Stina Quint, Lilly Hellström och Jeanna Nilsson kommer att få en kortfattad presentation i det följande. Vi som i dag finner det vara en självklar rättighet att delta i det politiska livet, behöver påminnas om de kvinnor som ofta under stort motstånd bröt väg för senare generationer. Vi kan vara stolta över de moderata kvinnor som gick i täten för kvinnors medborgarrätt.

Kvinnorna kallade sig moderata därför att de inte bara ville bevara samhället sådant det var, utan också var förändringsbenägna. Framför allt krävde de rösträtt och valbarhet. I 1907 års rösträttsproposition, framlagd av regeringen Lindman, utvidgades den nationella rösträtten för män. Rösträtten blev med smärre undantag allmän och lika för män till andra kammaren, men inte förrän 1921 tillerkändes kvinnorna motsvarande rättighet. Däremot innehöll regeringen Lindmans proposition rätt för kvinnor att väljas till kommunala församlingar. Det kom att bli ett betydelsefullt steg på vägen mot den nationella rösträtten.

En av de strategier som kvinnorna tidigt använde var att förbereda sig i föreningar och organisationer, lära sig sammanträdesteknik. De tränade sig i att debattera, kraftfullt plädera för sina åsikter, men också att jämka hop förslag så att man kunde gå fram mera enat. Moderata kvinnor var vid sekelskiftet väl förankrade i en rad organisationer utanför partipolitiken. De deltog i organisationer och intresseföreningar, varigenom de skaffade sig ett stort kontaktnät. Många av de moderata kvinnorna var framstående företrädare i den kvinnliga rösträttsrörelsen, i Fredrika-Bremer-förbundet och i en imponerande rad av välgörenhetsföreningar. När Moderata kvinnoförbundet och senare Högerns Kvinnliga Medborgarskola fick igång sin utbildningsverksamhet trimmades

deltagarna i argumentation. Där kunde kvinnornas ideologiska uppfattningar brytas mot varandra medan man i officiella sammanhang uppvisade en stark enighet.

Vi ska följa några av de moderatsinnade kvinnorna för att få en bild av några av pionjärkvinnorna innan de ens fick vara medlemmar i Högerpartiet. Denna rättighet tillkom kvinnorna 1913, dvs. nio år efter det att partiet, Allmänna Valmansförbundet, hade bildats och fyra år efter det att de kunde väljas in i kommunala församlingar.

En beskrivning av de första aktörerna kan med fördel utgå från deras inbördes kontakter. Hur fann de varandra som likasinnade? Vi kan se de första organisationssträvandena som ett bygge av ett nätverk, ideologiskt med grunden i gemensamma idéer. En utgångspunkt är också intresset för att påverka samhällsutvecklingen. Vi ser på dem som individuella aktörer, som samverkar med varandra, deras inbördes relationer, deras vägval och strategier.

Lydia Wahlström (1869–1954)

ANN-MARIE PETERSSON

En av de obestridliga pionjärerna i den kvinnliga rösträttsrörelsen var Lydia Wahlström. Hon kom att bli en pionjär i flera avseenden: som kvinnlig akademiker, som förkämpe för kvinnans politiska rösträtt och som ständigt verksam för att lyfta fram de speciella kvinnoproblemen i historien och i samtiden.

Barndom och uppväxt

Lydia Wahlström föddes 1869 som den fjärde av fyra systrar, i prästfamiljen i Lundby församling i Västerås stift. Att hon över huvud taget fick lov att studera hade förmodligen att göra med att främst fadern betraktade Lydia som en ersättning för en son. I hemmet i Barkarö prästgård fick hon också den första delen av sin utbildning från faderns bibliotek, trots att modern och systrarna i religiöst nit utövade en viss censur över hennes läsning. ”Vad tjänar all din läsning till? Allt skall ju ändå hamna i grytorna”, uppges modern ha sagt om Lydias läshunger. Modern karakteriseras som mycket begåvad och viljestark och hade själv velat utbilda sig vidare, men hade, om än med viss svårighet, funnit sig i den traditionella kvinnorollen.

Lydia Wahlström identifierade sig tidigt med faderns roll som präst. Hon skrev predikningar, ordnade husförhör med dockorna och utgav Barkarö Prästgårds veckoblad. Hon säger själv att hon fick en chock den dag hon insåg att hon som flicka inte skulle kunna tillåtas bli präst. Hennes roll blev i stället att uppträda som aktiv förebild för de kvinnor som utifrån en kristen uppfattning krävde kvinnans emancipation. Kvinnan borde medges en kallelse som inte bara gällde rollen som maka och mor.

Skolgången fortsatte, då Lydia som fjortonåring inackorderades i ett skolhem för unga flickor och hon drömde tidigt om att bli student. Hon studerade därefter vid Wallinska skolan i Stockholm, blev student 18 år gammal, och året därpå skrevs hon in vid Uppsala universitet.

Forum för att diskutera kvinnofrågan

När den konservativa föreningen Heimdal grundades 1891, ville Lydia Wahlström gärna bli medlem, men det visade sig att föreningen inte ville välja in kvinnor. I stället var hon med om att bilda Uppsala kvinnliga studentförening och var föreningens första ordförande. Detta var vid en tidpunkt då de kvinnliga studenterna varje år gick att räkna på den ena handens fingrar. Sedan den första kvinnliga studenten skrivits in1872 hade de följande 16 åren endast totalt 39 kvinnliga studenter börjat vid Uppsala universitet och på Västmanlands-Dala nation blev hon den andra kvinnliga studenten genom tiderna. De totalt 13 kvinnliga studenterna som läste vid universitetet detta år utgjorde mindre än en procent av universitets studenter.

Uppsala kvinnliga studentförening blev Lydia Wahlströms första forum för diskussioner om kvinnofrågan. Flera sidor långa referat i föreningens protokollsbok vittnar om debattglädje och starkt engagemang i frågan. Hösten 1898 avgick hon som ordförande i Uppsala kvinnliga studentförening, några månader före sin disputation.

Uppsala kvinnliga studentförening verkade som ett nätverk, där medlemmarna behöll kontakter med varandra långt efter det de slutat studera vid universitetet. Sin största betydelse hade föreningen givetvis då de kvinnliga studenterna var så få att de behövde varandras stöd och uppmuntran i en totalt mansdominerad miljö.

Kandidatexamen och forskarutbildning.

Lydia Wahlström studerade för sin kandidatexamen historia, latin, konsthistoria med litteraturhistoria, nordiska språk, statskunskap samt mineralogi med geologi och hon påbörjade sin forskarutbildning 1891. Hon sökte sig till Harald Hjärnes utbildning, som var nyorienterad i flera avseenden, dels genom seminarieformen, som innebar krav på hög aktivitet med analytisk skärpa från doktoranderna, dels genom Hjärnes eminenta förmåga att stimulera och entusiasmera studenterna. Lydia Wahlström förefaller ha funnit sig väl tillrätta i forskarutbildningen. I Historiska föreningen höll hon tre föredrag under åren 1892–95. Hon var heller inte ensam kvinnlig forskarstuderande. I Hjärnes seminariegrupp ingick bl.a. även Alexandra Skoglund och Anna Forsell, som senare gifte sig med Nathan Söderblom. 1898 lade Lydia Wahlström fram sin licentiatavhandling. Hon började omedelbart därefter trycka

licentiatavhandlingen för att kunna disputera på den för doktorsgraden – men hade därmed avstått från den utvidgning av forskarinsatsen som normalt krävdes för att kunna göra akademisk karriär. Varför hon avstod från att fördjupa sina studier till avhandlingen vet man inte; möjligen var det ekonomiska skäl som låg bakom. Fadern hade två år innan uttalat sig om att kostnaderna blev för höga för den långa utbildningen.

Lydia Wahlström disputerade i historia hösten 1898 och blev därmed den fjärde kvinnan i landet som nådde doktorsgraden och den andra kvinnan efter Ellen Fries, som disputerat i historia. Därefter begav hon sig till England. Då hon återkom därifrån våren 1900 promoverades hon och tillträdde tjänsten efter Ellen Fries som studierektor vid Åhlinska skolan i Stockholm.

Lydia Wahlström släppte inte det historiska intresset. Hon skrev mycket, särskilt under åren 1914–1917. Då publicerades hennes *Gustavianska studier*, en samling biografier från gustaviansk tid, *Svenskar från förra seklet*, över bland andra Erik Gustaf Geijer och Fredrika Bremer samt ett större arbete, *Sverige och England under revolutionskrigens början*. Sent omsider fick hon erkännande för sitt vetenskapliga författarskap genom att hon 1939 vid 70 års ålder tilldelades professors namn.

Författarskap

Såväl intrycken från barndomen och skolgången som från studietiden kom att sätta djupa spår i Lydia Wahlströms senare verksamhet. Det framgår även i hennes författarskap, som återgår på självupplevda intryck såsom boken *Min fars dotter*, utkommen 1920 och självbiografin *Trotsig och försagd. Mitt livs minnen*, utkommen 1949. Hennes författarskap var omfattande. Förutom avhandlingen publicerade hon forskning inom sitt eget ämne svensk och internationell historia. Därutöver skrev hon om samtidsfrågor; *Politiskt och kyrkligt, kvinnligt och okvinnligt* är underrubriken på en av hennes böcker om nutidsfrågor. Hon tillhörde de aktiva antinazisterna och skrev om nazismens världsåskådning. Hon utgav reseskildringar och ägnade sig tidvis åt skönlitterärt författarskap. Framför allt uppmärksammade hon kvinnofrågorna och utgav flera böcker om den svenska kvinnorörelsen, bland andra en historisk översikt, benämnd *Den svenska kvinnorörelsen*, utgiven 1933. Hennes utgivna skrifter omfattar trettiotalet titlar.

Ett framträdande tema även i hennes skönlitterära alster, som också kallas idéromaner, är hur kvinnornas villkor måste förändras. Flickor skall uppfostras till att bli mer självständiga, mannen måste ta mer ansvar för hem och familj för att kvinnan skall kunna få utrymme för sig själv och sina intressen. Det vore ett resursslöseri att inte nyttja kvinnornas potential, deras insatser skulle behövas för att vitalisera det svenska samhällslivet.

Dessa åsikter som i vår tid uppfattas som en rimlig utveckling mot jämställdhet, mötte vid 1900-talets början inte bara motstånd utan också många elaka satiriska kommentarer. Det krävdes mod för att föra fram sådana idéer.

Lydia Wahlström. Bildarkivet UUB.

Yrkesliv och offentlig verksamhet.

Lydia Wahlström flyttade till Stockholm när hon blev studierektor vid Åhlinska gymnasiet i Stockholm, en post som hon innehade i 34 år. Därmed inleddes också hennes politiska aktivitet.

Vid ett offentligt möte 1902 om kvinnlig rösträtt, utlyst av Fredrika-Bremer-förbundet, debuterade hon som folktalare. Hon deklarerade sig vara högerkvinna och som sådan blev hon medlem av den första styrelsen av Stockholmsföreningen för Kvinnans Politiska Rösträtt 1902.

Rösträttsrörelsen kom att uppta mycket av hennes tid. Hon var styrelseledamot i dess stockholmsförening åren 1902–1909, och ordförande de tre sistnämnda åren. Hon var verkställande ledamot av Landsföreningen för Kvinnans Politiska Rösträtt åren 1907–1911 och ordförande i Landsföreningen 1909–1911. Hon hade ofta en stor publik av både kvinnor och män när hon uppträdde. Hennes talang var obestridlig och hon kunde konsten att fängsla publiken. Hon drog igång en omfattande föredragsverksamhet, hon initierade bildande av nya föreningar ute i landet och hon träffade riksdagsmän och regeringsledamöter i syfte att informera och utöva påtryckningar för rösträttsfrågan.

Lydia Wahlström blev en självständig politisk kraft. Hon tillhörde

inte något parti. Visserligen benämnde hon sig själv som högerkvinna, men det fanns inte något högerparti vid denna tid; Allmänna Valmansförbundet bildades ju först 1904 och det dröjde som ovan nämnts till 1913 innan partiet öppnades för kvinnor som partimedlemmar.

Landsföreningen för Kvinnans Politiska Rösträtt var från början politiskt neutral, men organisationens politiska neutralitet sprängdes då de liberala och socialdemokratiska medlemmarna bestämde att LKPR skulle stödja vänstern i 1911 års valrörelse. Lydia Wahlström lämnade därmed ordförandeposten.

Samtida röster om Lydia Wahlström.

Lydia Wahlström gav ett starkt intryck på dem som träffade henne. Brita Mannerheim, som var guddotter till Lydia Wahlström har samlat några uttalanden om henne. Nanna Svartz berättade i sina memoarer om ett föredrag av Lydia Wahlström från 1905 :

> Lydia Wahlström var kristallklar i sitt resonemang, medryckande men inte sällan ganska aggressiv. Alla slöfockar fick sig en ordentlig läxa. Det gällde att inse sin plikt mot samhället, det gällde att gripa in i uppfostrings- och skolfrågor, det gällde också krav på rättvisa vid behandling av kvinnornas livsbetingelser. Var och en måste göra en insats och se till att förvalta sitt pund på bästa sätt.

Om Lydia Wahlström som lärare skrev Nanna Svartz vidare:

> Vi hyste en stor beundran för Lydia Wahlström, hennes utomordentliga kunnande, hennes suveräna replikeringskonst, hennes entusiasm för kvinnans framtid. Hennes stundom vassa tunga ingav ibland fruktan, men vi var utomordentligt imponerade av hennes fullständiga oräddhet. Liksom hon var kroppsligt kraftig och rak i ryggen var hon andligt rakryggad. Hon ville också få sina elever att utan omsvep säga sin mening, att gå i bräschen för utvecklingen, inte minst då det gällde de speciella kvinnoproblemen.

Erik Hjalmar Linder skrev i sina minnen om Lydia Wahlström:

> Hon är en av de människor som det är ett privilegium att ha fått möta på nära håll. Denna emancipissa, cyklist och friluftsmänniska från vandrarepokens tid, betraktad som 'maninna' av emancipationens fiender och som skräcködla av ganska många män, var en av de självständigaste människor jag råkat. Hon var kunnig historiker och ändå energiskt nutidsorienterad, ansågs konservativ, men predikade liberala idéer …

Slutord om Lydia Wahlström

Lydia Wahlström var under sitt långa liv – hon levde till 1954 – verksam som historiker, författare och pedagog och hon intog en ledande ställning inom kvinnorörelsen. Hon var med från början 1902 då Stockholms förening för Kvinnans Politiska Rösträtt grundades och kom att sätta sin prägel på rörelsen framför allt som ordförande i stockholmsföreningen och landsföreningen. I rösträttsfrågan var hennes uppfattning att kvinnlig rösträtt inte bara var en rättighet utan även en skyldighet. I detta sammanhang bör också nämnas hennes uppdrag som styrelseledamot i Fredrika-Bremer-förbundet åren 1904–1921, där hon var förbundets vice ordförande under 12 år.

Hennes politiska intresse varade livet ut. I fråga om att motverka socialismen förklarade hon sig vara stockkonservativ, men när det gällde förändringar i kvinnans ställning var hon utpräglat förändringsinriktad. Hon verkade som folkbildare med föreläsningar och deltog i otaliga diskussioner. Hon levde i en tid då många förändringar skedde inte minst för kvinnorna och hon bidrog i hög grad därtill. Hennes arbete måste ses i ett sammanhang; hon var oförtröttligt verksam i yrkesliv och föreningsliv, med författarskap och föreläsningar för att skapa opinion för kvinnofrågorna.

Litteratur

Nicklasson, Stina, *Högerns kvinnor. Problem och resurs för Allmänna Valmansförbundet 1900–1936/37*. 1992.
Nicklasson, Stina, *Sofiasystern som blev politiker. Bertha Wellin, pionjär för moderat politik*. 1995.
Nicklasson, Stina, *Kvinnors väg till fullvärdigt medborgarskap*. 1997.
Nicklasson, Stina, *Inte en dag utan en rad. Cecilia Milow, visionär social pedagog, opinionsbildare och pionjär*. 2004.
Strömholm Gunilla (red.), *Lydia Wahlström. Till hundraårsminnet av hennes doktorsdisputation 1898*. 2000.
Hammar, Inger, Prästdottern som blev kvinnosakskvinna.
Strömholm, Gunilla, Lydia Wahlström och Uppsala Kvinnliga Studentförening
Odén, Birgitta, Lydia Wahlströms forskarutbildning.
Nicklasson, Stina, Lydia Wahlström. En svensk föregångskvinna.
Entzenberg, Sonja, Revision och förnyelse. Om Lydia Wahlströms skönlitterära författarskap och hennes samhällspolitiska projekt.
Mannerheim, Brita, Röster om Lydia Wahlström.
Wahlström, Lydia, *Den svenska kvinnorörelsen. Historisk översikt*. 1933.
Wahlström, Lydia, *Trotsig och försagd: Mitt livs minnen*. 1949.
Östberg, Kjell, *Efter rösträtten. Kvinnors utrymme efter det demokratiska genombrottet*. 1997.

Moderatkvinnor organiserar sig

ANN-MARIE PETERSSON

Då Stina Nicklasson skrev sin avhandling om Högerns kvinnor försåg hon den med undertiteln: *Problem och resurs för Allmänna Valmansförbundet 1900–1936/37*. Den formuleringen visar på att det inte var en självklarhet att partiet öppnades på vid gavel för kvinnorna, då de ville bli medlemmar. När partiet bildades var det ett parti för män. Kvinnorna kunde visserligen representera även Allmänna Valmansförbundet i kommunalpolitiken, sedan de erhållit valbarhet 1909, men de kunde inte bli medlemmar i partiet. Inom rikspolitiken förblev de utan inflytande fram till 1922, det år då de första kvinnorna kom in i riksdagen. Innan Stina Nicklasson hade fördjupat sig i problemet, visste vi egentligen föga om vad som föranledde dröjsmålen med kvinnornas rätt att delta i Allmänna Valmansförbundets arbete. Någon diskussion om kvinnornas roll i partiet synes inte ha funnits inför partibildningen 1904. Kanske var det så att många frågor om kvinnors medborgerliga rättigheter inte över huvud taget formulerades i samband med partibildning och partiprogram. Svaren var givna på förhand av en övermäktig tradition.

Det var i denna miljö som de moderata kvinnorna utformade sina strategier för att bli delaktiga i samhällets beslutsprocess på samma villkor som männen. Det skedde på olika nivåer: många högersinnade kvinnor fick god träning i organisatoriskt arbete i icke-partipolitiskt bundna sammanslutningar. Det nätverk, som de då kom att bygga upp, förde vidare till bl.a. rösträttsrörelsen där de arbetade öppet för kvinnlig politisk rösträtt. Vidare gällde det att komma över tröskeln till Allmänna Valmansförbundet, AVF, när det hade bildats, och att inom AVF påverka partiets inställning till kvinnlig rösträtt. När det inte gav resultat tillämpade kvinnorna sin organisationsstrategi genom att starta en egen, av AVF oberoende organisation.

Högerkvinnor i samhällsarbete i icke-partipolitiska organisationer

Den första fråga som behöver belysas är den om det fanns någon saklig grund överhuvudtaget för att ifrågasätta kvinnors intresse och erfarenheter när det gällde allmänna angelägenheter.

De områden, där kvinnors intressen utanför hemmet kunde tas i anspråk, var ofta ”det förlängda hemmet”. De arbetsuppgifter som kvinnorna skötte inom hemmet kunde vidgas, men även utanför hemmet behålla sin inriktning på undervisning och vård. Det gällde såväl yrkesmässigt som arbete inom socialt inriktade s.k. välgörenhetsföreningar. En rad föreningar av detta slag startades framför allt i Stockholm under 1800-talets senare del under intryck av de behov som var uppenbara för barn och fattiga ensamstående kvinnor. I spetsen för flera av dessa många gånger stora och organisatoriskt krävande föreningar stod kvinnor som senare blev aktörer bland de moderata kvinnorna. Här presenteras några exempel, och senare kommer flera framträdande kvinnliga pionjärer att presenteras.

Till ledningen av arbetsstugeverksamheten knöts t.ex. *Elisif Théel*. Hon var från början lärarinna vid Åhlinska skolan, men bytte arbetsfält och blev under första världskriget ordförande i centralstyrelsen för Stockholms arbetsstugor och inspektris för Stockholms barnavärn. Elisif Théel kom att bli en av högerkvinnornas inflytelserika företrädare. Det skulle ha varit svårt att bestrida hennes kvalifikationer som ledare och organisatör.

Ett annat exempel på hur kvinnor ägnade sig åt medlemsvärvning, opinionsbildning m.m. finns i Fredrika-Bremer-förbundet (FBF). *Lizinka Dyrssen* var ledamot av dess styrelse sedan 1901 och ordförande 1920–1937. Hon hörde till stiftarna av Stockholms Moderata Kvinnoförening 1911 och riksorganisationen Svenska Moderata Kvinnoförbundet (SMKF). Hon var även en tid ordförande i Stockholms Kvinnliga Rösträttsförening.

Gertrud Törnell var vice ordförande i föreningen Kvinnor i statens tjänst. Hon var sekreterare i den övergripande organisationen Föreningen för välgörenhetens ordnande, senare stadsfullmäktigledamot för högern, 1917–1927. Också hon fanns i FBF. Vi kan se hur FBF blev en samlingspunkt för samhälleligt intresserade kvinnor såväl i Stockholm som ute i landet. Flera av de framträdande aktörerna inom högerpolitiken fanns inom FBF såsom *Ebba von Eckermann*, *Alexandra Skog-*

lund och *Bertha Wellin*. Många återfanns samtidigt inom andra organisationer. Det hittills anförda torde räcka väl för att visa att kvinnorna vare sig saknade intresse för samhällsfrågor eller erfarenheter från organisatoriskt arbete.

Högerkvinnor i den kvinnliga rösträttsrörelsen

Fredrika-Bremer-förbundet har redan nämnts ovan som exempel på en sammanslutning där högerkvinnor deltog aktivt för att flytta fram kvinnornas positioner. Den andra föreningen med uttalat syfte att verka för kvinnlig politisk rösträtt var Landsföreningen för Kvinnlig Politisk Rösträtt, LKPR. En av dess portalfigurer var som nämnts *Lydia Wahlström*, vars mångsidiga verksamhet beskrivs ovan. Här skall nämnas hur hon från första början deltog i att skapa organisationen genom offentliga anföranden. Medborgarnas skyldigheter gentemot nationen var det grundläggande motivet för henne, då hon propagerade för den kvinnliga rösträtten. Kvinnorna borde inte förhindras att fullgöra sina skyldigheter. Lydia Wahlström anslöt sig också till sin lärare, historieprofessorn och högerriksdagsmannen Harald Hjärne i hans synpunkter på sammanslutningarnas berättigande; det innebar en positiv handling, när människor på eget initiativ slöt sig samman i föreningar för att åstadkomma bättre resultat för det allmänna bästa. Men Hjärne hade nog inte avsett kvinnligt medborgarskap och Lydia Wahlström fick balansera sina uttalanden för att inte komma i uppenbar konflikt med högerns män.

I Lund var *Hilma Borelius* ordförande i rösträttsrörelsen. Hon var en ofta förekommande skribent, bland annat i FBF och LKPR:s tidskrifter och i högerns ideologiska forum Svensk Tidskrift. Många andra högersinnade företrädare var verksamma i rösträttsrörelsen, inte minst vid den stora namninsamlingen, som med 142 128 namnunderskrifter bestyrkte kvinnornas vilja att driva rösträttsfrågan. Petitionen överlämnades till riksdagen 1907.

Kommunalpolitiken öppnas för kvinnor

Försöken att genom opinionsbildning, offentligt och privat, påverka partiet att ändra stadgan och öppna för kvinnligt medlemskap visade sig till en början inte vara framkomlig. Att organisera ett parti med både

förstakammarhögern och andrakammarhögern samt sympatisörer ute i landet var en ganska mödosam process redan med enbart manliga medlemmar. Det fanns en motvilja mot att tvingas in i ett parti över huvud taget från dem som varit vana att agera på egen hand i skilda frågor. Arvid Lindman däremot insåg nödvändigheten av en god partiorganisation och torde även ha insett att kvinnorna skulle bli fullvärdiga medborgare tids nog. Men innan partiet hade konsoliderats gällde att inte komma med ytterligare en utmaning för det nya partiet, AVF, vilket det kunde uppfattas vara, om han verkade för att kvinnorna skulle komma in i rikspolitiken. Ett första steg för kvinnornas fullvärdiga politiska medborgarskap togs dock då kvinnor blev valbara till kommunala uppdrag.

Den kommunalpolitiska plattformen visade sig vara betydelsefull. De kvinnor som valdes att representera högern fick visserligen inte vara med i partiet, men de tillhörde partigruppen i de kommunala församlingarna. I Stockholm blev *Valfrid Palmgren* den första högerkvinnan i fullmäktige, invald på listans sista plats. Trots att hon lämnade sitt uppdrag då hon gifte sig och flyttade till Danmark redan 1911, kom hon att bli en av de framstående pionjärerna. Hon blev bland annat ledamot av 1911 års folkbibliotekskommitté, utsedd av regeringen och gjorde som sådan viktiga insatser för folkbibliotekens självständighet och fortsatta utveckling.

Vid nästa kommunalval, 1912, invaldes *Bertha Wellin* – nu på en så kallad säker plats – och dessutom *Stina Quint*, utbildad folkskollärare, som hade startat ett förlag för barn- och ungdomslitteratur och som tillsammans med *Lilly Hellström* startade utgivningen av Folkskolans Barntidning. Följande år tillkom ytterligare en kvinna i Stockholms fullmäktige, *Alma Hedin*. Hon skulle snart följas av flera. Vid en jämförelse med övriga partier visar det sig att högerpartiet tidigt kom att ha en relativt stark kvinnorepresentation i de kommunala valen, även om andelen kvinnor i stadsfullmäktige ända fram till 1938 inte översteg 10 procent.

Betydelsen av kvinnorepresentationen i de kommunala valen låg framför allt i att kvinnorna fick en möjlighet att visa sig dugliga till offentliga uppgifter. Man kan heller inte bortse från att det gav några kvinnor en vana vid att uppträda, debattera och göra sina synpunkter hörda både vid sammanträden och vid valrörelser på ett sätt som väckte respekt även bland männen.

Högerkvinnorna organiserar sig själva

Särskilt i Stockholm fanns det många välutbildade och samhällsintresserade högerkvinnor, medvetna om kvinnans rättigheter och skyldigheter. En grupp högerkvinnor med erfarenheter från ledande poster inom olika organisationer beslöt att organisera sig. De hade varit verksamma inom FBF, Röda Korset, Svenska Folkförbundet, Kvinnoförbundet för Sveriges Sjöförsvar respektive Landförsvar, den kvinnliga rösträttsrörelsen LKPR och olika välgörenhetsföreningar. De kvinnor som i första hand tog initiativet var *Lizinka Dyrssen*, *Ebba von Eckermann*, *Cecilia Milow* och *Louise Stenbock*. Dessa samt flera andra kvinnor presenteras utförligare i kapitlet Åtta porträtt. Dessa fyra bildade en interimsstyrelse för att förbereda bildande av Stockholms Moderata Kvinnoförening. 28 april 1911 var man klar med organisationsförberedelserna. Ett utlyst möte valde en styrelse om tolv personer och stadgar antogs.

Begreppet Moderata Kvinnoföreningen var medvetet valt och förklaras i ändamålsformuleringen innebära en sammanslutning av moderata, reformvänliga kvinnor. De skulle arbeta för att väcka kvinnorna till insikt om deras skyldigheter mot samhället liksom om deras rättigheter. Detta skulle ske genom ett målmedvetet upplysningsarbete. Det poängterades särskilt att detta skulle ske på ett självständigt sätt, vilket torde tolkas som att de moderata kvinnorna slog vakt om sin självständighet gentemot AVF, det parti som hade utestängt dem från medlemskap. Föreningen fick medlemmar såväl i Stockholm som i landsorten och snart tillkom flera föreningar och ett förbund av dessa i form av Sveriges Moderata Kvinnoförbund, SMKF, bildat 15 maj 1915. Också SMKF poängterade att den var en självständig organisation, men att den stod på samma ideologiska grund som AVF. Det framgick också i SMKF:s stadga att SMKF i valrörelser skulle samarbeta med partiets valorganisationer och gå fram under samma partibeteckning.

Självständighet eller partidisciplin

Vid partistämman 1913 beslöt så partiet att även kvinnor skulle kunna bli medlemmar och efter ytterligare några år insåg partiet att det fanns skäl för en aktiv satsning på att ansluta fler kvinnor. Men då hade redan SMKF konsoliderats.

Kommande år skulle komma att präglas av denna problematiska relation till partiet. Å ena sidan ville SMKF samarbeta med AVF i valrörel-

ser i gemensamma uppgifter, å andra sidan ville kvinnoorganisationen slå vakt om sin självständighet. AVF å sin sida såg inte gärna en parallell, konkurrerande organisation som anslöt kvinnor utanför partiets kontroll. Arvid Lindman strävade efter att konsolidera partiet och då skulle ett självständigt kvinnoförbund utgöra ett hot mot enheten. Ledningen av AVF kunde av partitaktiska skäl inte acceptera ett självständigt kvinnoförbund. Men tillsvidare valde de att finna former för en god samverkan i valarbetet. Det tog närmare två år att komma fram till den formulering i stadgan som reglerade samarbetsformerna vid valen. Punkten i SMKF:s stadga fick 1917 följande utformning: ”Vid val skola Förbundets avdelningar träda i förbindelse med det moderata partiets valorganisationer och gå fram under samma partibeteckning som dessa ”. AVF hade därmed säkrat att SMKF inte skulle agera självständigt eller samverka med något annat parti i valen. Men beträffande övrig verksamhet var SMKF suveränt.

Då SMKF bildades 1915 hade organisationen 1 514 medlemmar, anslutna genom olika lokala föreningar. Några av de ledande i SMKF utmärker sig genom ett framgångsrikt arbete för att bilda nya föreningar. *Jeanna Nilsson*, bosatt i södra Värmland, grundade på kort tid åtta föreningar i Västergötland. I övrigt verkade SMKF mestadels med medlemsrekrytering i de större tätorterna.

Misstänksamheten från AVF:s sida gentemot den självständiga kvinnoorganisationen kvarstod. Men det uttrycktes också farhågor från kvinnor om ett samgående med AVF. Hilma Borelius t. ex. uttryckte att kvinnorna riskerade att bli hantlangare åt den manliga högern om SMKF miste sin självständiga status.

En motaktion – AVF går in för att organisera kvinnor

Partiledningen försökte först genom högerpressen uppmana kvinnor att organisera sig inom partiets ram. När detta inte fick omedelbar effekt anställde AVF en person med uppdrag att bilda föreningar ute i landet. Uppdraget gick till *Edit Kindvall*. Hon var utbildad lärare och hade varit engagerad i rösträttsrörelsen. Hon hade själv initierat bildande av flera lokala rösträttsföreningar i Gästrikland och Dalarna och hon fanns med i styrelsen för LKPR. Hon var under åren 1908–1915 engagerad i Svenska Folkförbundet och skaffade sig ett omfattande kontaktnät vid sina föreläsningsturnéer över landet.

AVF:s kvinnoföreningar antog namnet AVF:s Moderata kvinnoföreningar, vilket var snarlikt det namn som användes av SMKF:s lokala kvinnoföreningar. Man kan ana att redan namnfrågan väckte animositet från SMKF:s sida.

Edit Kindvall identifierade sig med partiets strategi om enighet och sammanhållning inom organisationen och för kvinnorna samarbete med partiets män, därom vittnar den formulering som ofta avslutade hennes anföranden: ”Ingenting är för våra motståndare på vänstersidan förhatligare än sammanhållning och enighet inom högern. Må högerns kvinnor minnas detta”. Därmed ger hon uttryck för den syn som partiet vid denna tid stod för. Det gällde att konsolidera det parti, som hade varit så bångstyrigt att över huvud taget få in i ett partimedvetande.

Arvid Lindman var en modernt inriktad parlamentariker. Han visste att åsikterna fick ett annat genomslag då de uttrycktes av ett parti än då de uttalades av en enskild person. Arvid Lindman var väl medveten om hur ett modernt partiväsen måste arbeta och han hade ända sedan 1904 verkat för att konsolidera partiet i syfte att balansera enskilda personers, enskilda föreningars och regioners strävan efter självständighet. Men partiet hade från början inte varit öppet för kvinnor. Kvinnorna hade inte tillskrivits samma handlingsutrymme som männen. När moderatkvinnor inte fann sig i sin underordnade position, skapade de en egen organisation, Sveriges Moderata Kvinnoförbund. Partiets strävan att få kvinnor och kvinnoföreningar direkt anslutna till AVF kom snarast att fördjupa motsättningarna till SMKF.

Moderata Kvinnors Rösträttsförening

Partiledaren Arvid Lindman hade redan 1907 uttalat sig positivt om den kvinnliga rösträttsrörelsen och gav uttryck för sin övertygelse att kvinnornas politiska rösträtt skulle bli verklighet inom en nära framtid. I Finland hade sedan 1906 kvinnorna politisk rösträtt, i övriga nordiska länder hade denna reform införts och Holland var på god väg. Då ingenting hände i frågan fram till 1917, beslöts efter en överläggning mellan bland andra SMKF:s representanter och LKPR:s ledning att bilda en särskild förening, Moderata Kvinnors Rösträttsförening, MKR, enbart med syfte att bearbeta högern för att påskynda rösträttsfrågans lösning. För MKR var det viktigast att komma ur dödläget med högerns långbänk i frågan. Föreningen var till och med beredd att acceptera en

något högre rösträttsålder för kvinnorna i de första valen – precis som skedde i England. De moderata kvinnorna sökte ständigt nya vägar. Föreningen spred tusentals foldrar och broschyrer för den kvinnliga rösträtten, men dess framställningar till partiet om att få tala vid valmöten avslogs, liksom MKR:s nomineringar till kommunala vallistor. Däremot erbjöds i det läget SMKF en plats som adjungerad i Allmänna Valmansförbundets överstyrelse och verkställande utskott.

När den nya regeringen tillträtt 1918 lades en proposition om allmän kvinnlig rösträtt – men den föll i första kammaren. Vid en urtima riksdag i december samma år togs den 40-gradiga skalan bort vid kommunalvalen. Det gjordes även ett uttalande om kvinnlig rösträtt. Då förslaget återkom, antogs det med en del förändringar och då hänvisades frågan inte längre till utredning, utan beslutet togs på grundlagsenligt sätt. Det principiella motståndet från förstakammarhögern hade brutits genom att högern hade anslutit sig till överenskommelsen i december 1918, vari ingick uttalandet om att kvinnorna borde få politisk rösträtt.

Olika lösningar för att organisera högerns kvinnor

Inför kommunalvalet 1919 organiserades kvinnorna inom partiet på ytterligare ett nytt sätt: Moderata Partiets Kvinnokommitté. Det var i regel SMKF:s företrädare som ingick i kommittén och troligen var avsikten att permanenta samverkan mellan partiet och det självständiga kvinnoförbundet SMKF. År 1919 fanns det således fyra kvinnogrupperingar inom högern: Sveriges Moderata Kvinnoförbund, AVF:s Moderata Kvinnoföreningar inom de lokala högerorganisationerna, Moderata Kvinnors Rösträttsförening och Moderata Partiets Kvinnokommitté. De två sistnämnda får betecknas som ad hoc grupperingar; rösträttsföreningen var kvar till dess rösträttsfrågan slutgiltigt lösts och kvinnokommittén för att bedriva valrörelse 1919. Mellan de två förstnämnda däremot kom det att bli en utdragen process om att ansluta och representera högerns kvinnor.

SMKF hade bedrivit en omfattande utbildning för sina medlemmar, de hade gjort stora insatser i valarbete, och hade ett gott samarbete med AVF vid dessa tillfällen. Men förbundet drev också egna frågor, och när det skedde utåtriktat, kom de i konflikt med partiet. När SMKF bildades hade avsikten ingalunda varit att söka konflikt, avsikten var att fin-

na en form där kvinnor kunde samlas, organisera utbildning och information, riktad speciellt till kvinnor i en tid när det behövdes särskilda insatser för att höja kvinnornas politiska intresse. Då var kvinnorna utpekade som grupp genom att de ännu inte hade de fulla medborgerliga rättigheterna. När SMKF betonade att deras organisation skulle agera självständigt är det mot bakgrund av de då aktuella omständigheterna.

När partiet efter 1913 års stadgeändring öppnades för kvinnor var SMKF redan ett faktum. Både förbundet och de enskilda föreningarna fann arbetsformerna inom Moderata Kvinnoförbundet inspirerande och självklara – varför skulle de ge upp den självständighet som de hade uppnått av egen kraft när AVF inte stod öppet för dem? Det fanns säkert också ett agg riktat mot den konkurrerande medlemsrekrytering som skedde genom Edit Kindvalls verksamhet samt det sätt varpå partiet nominerade kvinnor till politiska uppdrag. I SMKF fanns det gott om välutbildade kvinnor med stor organisatorisk erfarenhet och stort politiskt intresse, men de kom sällan att bli nominerade på partiets listor. Till motviljan att uppge den egna självständigheten bidrog dessutom farhågor för att den verksamhet som riktades till kvinnorna skulle underordnas annat partiarbete.

Det är värt att notera att vissa av AVF:s partidistrikt tyckte att ett självständigt kvinnoförbund var att föredra framför en central kvinnokommitté, integrerad i partiet. Sådan var också lösningen för relationerna mellan en del andra partier och deras kvinnor. Medlemsrekryteringen fortsatte för båda organisationerna. SMKF redovisade år 1926 totalt 34 lokalförbund, medan Högerns Centrala Kvinnoråd, CK, kunde uppvisa 85 kvinnoklubbar.

Den ledande företrädaren för SMKF var alltsedan dess tillkomst Ebba von Eckerman. Ebba von Eckermann, född von Hallwyl, tillhörde en av landets förmögnaste familjer. Hon var självständig och intelligent, men hade inte fått föräldrarnas tillåtelse att studera vidare som hon så gärna hade velat göra. Hon ägnade mycket tid och kraft, och förmodligen även en del ekonomiska tillgångar, till att stödja SMKF. Säkert är att denna självständiga kvinna kunde uppfattas som ett hot för en del av partiets män. Kvinnoidealet bland högern under tidigt 1900-tal var inte den självständiga yrkeskvinnan, utan snarare husmodern.

När partiet begränsade kvinnornas insatser till att föra ut budskapet om familj, utbildning och sociala frågor, var det inte i linje med SMKF:s

breda samhällsengagemang. Bostadsfrågan, ekonomi och försvar var för dem också angelägna frågor. Att uppge sin självständighet var över huvud taget inte i överensstämmelse med deras uppgift.

Ebba von Eckermann lämnade ordförandeskapet i SMKF 1922, men deltog även därefter i SMKF:s arbete. 1925 och 1929 tog SMKF initiativ till en proteströrelse från flera organisationer mot nedskärningarna i försvaret, vilket fick stor uppslutning både i storstäderna och ute i landet. Även CK med AVF:s kvinnoklubbar deltog i manifestationerna.

Försvarsfrågan är en tydlig skiljelinje mellan de olika partierna. Enbart i AVF och senare Högerpartiet fanns den politiska linje om försvaret som de moderata kvinnorna kunde tänka sig att stödja. Försvarsfrågan är ett exempel bland flera på att det vore otänkbart att gå över till något annat parti, även om de moderata kvinnorna i SMKF organisatoriskt befann sig i konflikt med partiet.

Sveriges Moderata Kvinnoförbunds verksamhet

SMKF:s verksamhet bestod framför allt i utbildning, upplysning och information särskilt riktad till kvinnorna. Stora personliga insatser gjordes av styrelsens medlemmar, som reste runt i landet som föredragshållare och inspiratörer för att bilda och utveckla föreningar. Ebba von Eckermann hade ibland med sig en hopfällbar talarstol, eftersom de lokaler som man fick använda sällan var utrustade för föredragshållare. Ovan har nämnts Jeanna Nilsson, som startade föreningar i hela Västsverige. Men kurser och resor kostade pengar. I Stockholm ställde sig en medlem i centralstyrelsen, revisorn Dagmar Svensson år 1920 i spetsen för en insamling. En summa om 20 000 kronor i kontanter samt förbindelser för bidrag de kommande åren gav möjligheter att genomföra kurser med deltagare utifrån landet. Jämfört med deltagaravgifterna och medlemsavgifterna var detta en stor summa.

På ombudsmötet 1920 togs ett annat initiativ av Jeanna Nilsson. Det gällde de primitiva sjukvårdsförhållandena i Norrland, senare utsträckt till de nordliga delarna av Dalarna och Värmland. Arbetet skedde i samverkan med Röda Korset, som fick de medel som insamlades i de moderata föreningarna. Enskilda lokalförbund åtog sig ansvar för vissa orter. Röda Korset erhöll redan det första året en större summa för sjukhärbärgen och förlossningshem i Norrbotten. Stödaktionerna ökade år efter år med insamlade medel. SMKF lyckades också driva fram statliga

insatser för att öka läkartätheten i Norrland. Dessutom gavs bidrag till elevplatser vid Övre Torneå folkhögskola samt till en kyrka i Svanstein, Övertorneå. Kyrkan med klockstapel byggdes och utrustades med inventarier. Projektet gav SMKF stor uppmärksamhet.

Slutord

Det förhållandet att kvinnorna inte kunde bli medlemmar i AVF från början torde ha varit av stor betydelse för att organisationsfrågan blev så utdragen. De nio åren av utanförskap förklarar att det tog ytterligare 24 år innan högerns kvinnor samlades i en organisation i partiet. De ledande kvinnorna i SMKF gjorde enastående insatser för att rekrytera och utbilda kvinnor i politiskt arbete, men överflyglades av CK, som på ett helt annat sätt hade partiets förtroende. Också de kvinnor som gjorde sina insatser inom CK framstår som beundransvärda genom de långsiktiga perspektiv de hade för att utbilda och informera högersinnade kvinnor.

Även om det fanns en organisatorisk konflikt, tycks den ha lagts åt sidan i valarbetet. SMKF:s och CK:s kvinnor kunde i valrörelserna arbeta sida vid sida, fördela eller samlas kring olika frågor, så att valarbetet gick smidigt. Det som förenade dem var i dessa lägen starkare än det som skilde dem åt.

Litteratur

Manns, Ulla, *Den sanna frigörelsen. Fredrika-Bremer-förbundet 1884–1921*, Stockholm 1997.

Nicklasson, Stina, *Högerns kvinnor. Problem och resurs för Allmänna Valmansförbundet 1936/37*, Uppsala 1992.

Nicklasson, Stina, *Kvinnors väg till fullvärdigt medborgarskap*, Stockholm 1997.

Östberg, Kjell, *Efter rösträtten. Kvinnors utrymme efter det demokratiska genombrottet*, Stockholm 1997.

Pionjären Alexandra Skoglund (1862–1938)

INGER STRÖM-BILLING

1904 gick flera högerpartier ihop och bildade Allmänna Valmansförbundet. Högern var sen att bilda ett gemensamt parti. Både socialdemokraterna och de frisinnade hade redan format sina riksdagspartier. Allmänna Valmansförbundet blev en organisation som enbart män hade tillträde till.

Den samtida kamp som kvinnorna förde med krav på politiskt medborgarskap bortsåg man från. Landsföreningen för Kvinnans Politiska Rösträtt drev kravet på rösträtt för kvinnor när Valmansförbundet bildades. Rösträttsföreningen var officiellt fristående i förhållande till de politiska partierna men många av de ledande kvinnorna tycks ha varit högersympatisörer. Föreningen arbetade politiskt såväl lokalt som på riksplanet med kvinnofrågor. Redan 1906 hade de finska kvinnorna fått politisk rösträtt. Med denna förebild gjordes energiska försök från de svenska kvinnorna att få en ändring till stånd. Vid 1907 års riksdag då Allmänna Valmansförbundet bildade regering demonstrerade och uppvaktade kvinnorna den nytillträdande statsministern Arvid Lindman. Högerkvinnan Lydia Wahlström är en kvinna som vi skall märka i denna tidiga kamp. Hon kom att 1909–1911 bli ordförande i rösträttsföreningen och både hon och Alexandra Skoglund hjälpte Allmänna Valmansförbundet i det agitatoriska och det organisatoriska arbetet. De hjälpte till som privatpersoner eftersom föreningen fortfarande officiellt var politisk neutral. Men i motsats till sina medsystrar inom vänstern saknade högerkvinnorna ekonomiskt stöd från Valmansförbundet.

Arvid Lindman ville inte heller släppa in kvinnor i Valmansförbundet eftersom männen där redan var splittrade i flera frågor. En orsak till denna splittring var att det fortfarande i riksdagsgruppen fanns män som motvilligt hade anslutit sig till Allmänna Valmansförbundet. De var vana att handla fritt i mindre grupper utifrån sin egen ställning och tyckte inte om att följa någon ”partipiska”. Att i detta läge ta upp den kontroversiella frågan om kvinnligt medlemskap ansåg Lindman ytterligare skulle splittra männen. Han lät därför meddela kvinnorna att en utvidgning av männens rösträtt och en konsolidering av partiet hade prioritet framför kvinnligt medlemskap. Både hos socialdemokraterna

Alexandra Skoglund. Kvinnohistoriska samlingarna, GUB.

och de frisinnade hade kvinnor godtagits som partimedlemmar vid denna tid.

Trots de konservativa männens motstånd arbetade kvinnorna vidare både politiskt och utbildningsmässigt. Lydia Wahlström hade redan 1892 bildat en sammanslutning för kvinnliga studenter vid Uppsala universitet. Innan detta skedde hade hon sökt medlemskap i högerstudenternas förening Heimdal men fått nej. En sådan ansökan hade ingen studentska gjort tidigare och hennes kandidatur avfärdades med 19 röster mot 13. Hennes meriter respekterades men hon var kvinna och däri låg problemet. Ingenstans inom det av män dominerade akademiska samhället hade kvinnorna någon hemortsrätt. Alexandra liksom hennes studiekamrat Anna Ahlström anslöt sig därför till Lydia Wahlströms förening. Förebilder är viktiga och efter mönster från Uppsala etablerades en kvinnlig studentförening i Lund av högerkvinnan Hilma Borelius. Alexandra protesterade även mot att den statliga läroverkskommittén år 1902 avslog möjligheten för kvinnliga akademiker att få tjänster som lektorer eller adjunkter. Som övriga högre ämbeten i samhället var dessa tjänster i skolorna förbehållna manliga sökande.

Det fåtal kvinnor som hade möjlighet att ta sig till universitet var isolerade i sina studier. Ändå hade de liksom pojkarna ett behov av ett forum där de kunde träffas och fritt diskutera frågor som gällde deras ämnen. Att över huvud taget komma till universitetsstudier var svårt eftersom det inte fanns några läroverk för flickor och det var läroverken som undervisade och gav betyg i de ämnen som krävdes för inträde på universitet. Undervisningen vid de allmänna läroverken var fram till 1917 enbart öppen för pojkar och först 1927 kom det första flickläroverket till. Däremellan hade flera så kallade Samskolor öppnat, vilka tog emot både flickor och pojkar, men flickorna läste i de högre klasserna oftast andra ämnen än pojkarna, ämnen som inte gav behörighet till högre undervisning. Inte heller de rena flickskolorna undervisade i ”rät-

ta" ämnen. Kvinnorna var hänvisade till privata studier och enskilda tentamina för att få betyg i den kombination av ämnen som krävdes av universiteten och då förstår man ju att det inte var stora delar av den kvinnliga befolkningen som hade ekonomi och möjlighet till examina.

1910 fick kvinnorna rätt att väljas i kommunala val om de var myndiga och därtill hade viss inkomst och en person kunde samtidigt avge högst 40 röster mot tidigare 100. 1910 års val föregicks av en kort och intensiv valrörelse med många kvinnliga krafter. Men förhoppningarna att få in ett flertal kvinnor infriades inte så som man hade trott. Vissa kvinnoföreningar tappade modet medan andra tog i med nya krafter. Högerkvinnorna fanns bland dem som tog nya tag.

Men även Landsföreningen för Kvinnans Politiska Rösträtt ändrade inriktning. Inför riksdagsvalet 1911 kunde rösträttsföreningen inte längre upprätthålla sin neutralitet. Dess centralstyrelse beslöt att i valet officiellt stödja vänsterpartierna, eftersom dessa partier stöttat kravet om kvinnlig rösträtt i de kommunala valen och nu även i riksdagsval. Styrelsens beslut om att stödja vänsterpartierna gjorde att Lydia Wahlström liksom Alexandra Skoglund lämnade föreningen. Högern förlorade stort i valet medan socialdemokraterna vann. Liberalerna behöll sin ställning. Segrare i valet var alltså socialdemokraterna och Arvid Lindman tog konsekvenserna och avgick. En liberal regering under Karl Staaff tog vid och därmed kom den kvinnliga politiska rösträtten åter i fokus.

Sveriges Moderata Kvinnoförbund SMKF

Den kvinnliga rösträttsföreningen hade alltså i valet 1911 dragit åt vänster och många högerkvinnor lämnade därför föreningen. Men Allmänna Valmansförbundet var ännu inte berett att ta emot kvinnor som partimedlemmar och inför detta ointresse beslutade en grupp högerkvinnor samma år att organisera sig i Stockholms Moderata Kvinnoförening som efter några år expanderade till att bli en riksorganisation Sveriges Moderata Kvinnoförbund. Förbundets första ordförande blev Ebba von Eckerman.

Detta kvinnoförbund, som jag kommer att kalla SMKF, ville driva en självständig politik efter eget sinne men man ville även samarbeta med Allmänna Valmansförbundet. I stadgarna sägs det att målet för föreningens arbete är att genom utbildningsinsatser lära kvinnorna tillvarata

sina skyldigheter och rättigheter i samhället. De ställde sig till förfogande för högerns valorganisation och Valmansförbundet utryckte sitt erkännande för SMKF:s medverkan i valrörelserna, men var för övrigt fortfarande nej-sägare till kvinnofrågor och kvinnligt medlemskap.

De flesta av medlemmarna i SMKF hade erfarenhet från ledande poster inom andra organisationer som Fredrika-Bremer-förbundet, Röda Korset och olika välgörenhetsföreningar. Inom Fredrika-Bremer-förbundet – som också arbetade för en förbättring av kvinnans ställning i samhället – arbetade flera av de kvinnor som var pionjärer inom högern såsom Ebba von Eckerman, Lydia Wahlström, Alexandra Skoglund och Bertha Wellin.

Första världskrigets utbrott 1914 gjorde att något initiativ i rösträttsfrågan inte kom upp under krigsåren utan försvarsfrågan prioriterades. Men under kriget ökade SMKF sina insatser i landsorten och ett 50-tal föreningar tillkom, spridda över hela Sverige. De ledande kvinnorna inom rörelsen reste land och rike runt och talade och om man inte hade någon talare att skicka så sändes färdiga föredrag ut till lokalföreningarna från centralstyrelsen att användas som diskussionsunderlag vid sammankomster. Man hade inte tillgång till något spaltutrymme i Valmansförbundets tidning.

Valmansförbundet å sin sida började i detta läge också att satsa på utbildning och veckolånga politiska kurser. Kursfotografierna vittnar om ett ursprungligen ensidigt manligt deltagande. När kvinnorna kommer med är det i mindre grupper och tidsmässigt kortare kursverksamhet, eftersom det tycks som om de hade svårare att vara borta från hemmet längre tid. En kommitté inom Valmansförbundet tillsattes för att planera innehåll och uppläggning av denna landsomfattande utbildning och ständig ledare för detta arbete blev en kvinna, fil.dr Alexandra Skoglund.

Vid riksdagen våren 1918 lade regeringen under den liberale Nils Edén fram en proposition som innebar att kvinnorna skulle ges politisk rösträtt. Propositionen bifölls i AK men föll i den av högern dominerade FK. Politiska förändringar och revolutioner ute i Europa under hösten inverkade på stämningen i Sverige och en ny urtima riksdag kallades in i december samma år. De konservativa männen måste böja sig. Påtryckningar hade förekommit från näringslivets sida under november 1918 och högerns ledare hade rekommenderats att acceptera den kvinnliga rösträtten, annars befarade man storstrejk och oroligheter.

Näringslivets intresse rörde kanske inte i första hand den kvinnliga rösträtten men jämsides med rösträtten skulle borttagandet av den 40-gradiga skalan vid kommunala val behandlas och denna förändring ansågs viktig.

Vid en urtima riksdag i december 1918 togs sedan den kommunala 40-gradiga skalan bort och lika rösträtt för alla kommunalt skattskyldiga infördes för såväl man som kvinna. På den lagtima riksdagen året därpå, 1919, var det dags att införa lika rösträtt för kvinnor och män vid riksdagsval. Ingen från högern yttrade sig i FK. I AK tog högermannen Pettersson i Bjälbo till orda och avslöjade att högern i "decemberuppgörelsen" gått med på kvinnlig rösträtt, men inte ansåg sig ha lovat att kvinnorna skulle få den på samma villkor som männen. Men nu när kommunal rösträtt blivit jämställd så fick samma princip gälla även i riket. Han sade inte tyvärr, men hela inlägget talar i den andan och frågan gick inte till votering. I förlängningen av beslutet blev dessutom alla kvinnor automatiskt myndiga. De som kämpat för kvinnorna hade segrat och härmed blev kvinnornas betydelse i valmanskåren och som partimedlemmar viktig.

Centrala Kvinnorådet, CK

SMKF:s önskan att själv få utarbeta sin politik i kvinnofrågor tyckte herrarna i Valmansförbundet inte om. Men med kvinnornas inträde på den politiska arenan och partiets behov av deras röster kunde partiet inte längre upprätthålla sin gamla linje. Med mycken vånda beslöt man därför 1919 att tillåta kvinnligt medlemskap i Valmansförbundet och dessutom bilda ett Centralt Kvinnoråd inom partiet. Ett råd som skulle styras av förbundsledningen, inte ha några egna stadgar och helst inga egna idéer heller. Högerns ledare Arvid Lindman talade säkert för många män inom partiet när han i ett tal inför bildandet av Kvinnorådet yttrade: "jag har ansett, att det nutida komplicerade samhällslivet i allt högre grad kräver arbetsfördelning och att kvinnans speciella samhällsuppgifter är av sådan utomordentlig betydelse, att det för oss alla, men kanske mest för dem själva vore av vikt, att de så mycket som möjligt fritogs från den politiska striden".

Kvinnorådet hade bildats för att hjälpa till att föra fram högerns politik och partiet skulle ge ekonomisk ersättning för vad resor och kurser skulle komma att kosta. Alexandra Skoglund kallades att bli Kvinno-

rådets första ordförande och hon accepterade posten och lämnade SMKF.

Valmansförbundets Centrala Kvinnoråd skulle liksom SMKF ta som sin uppgift att utbilda och upplysa kvinnorna om deras rättigheter. När kvinnorna inte godtogs beroende på kön, skulle de i alla fall vara kunniga resonerade Alexandra Skoglund. Denna filosofie doktor i historia var ett välkänt namn bland rösträttskvinnorna. Hon var hela sitt liv aktiv i Fredrika-Bremer-förbundet. Hon hade varit med när Landsföreningen för Kvinnans Politiska Rösträtt bildades och när den splittrades. Hon var med i ledningen när SMKF bildades efter rösträttsföreningens vänstervridning. När hon 1919 lämnade det fristående SMKF för att bli ordförande i det av Valmansförbundet dominerade Centrala Kvinnorådet sågs det emellertid av många som ett förräderi. SMKF hade ju hoppats att med egna stadgar och egen kvinnopolitik gå ihop med Valmansförbundet för att med kraft kunna föra kvinnofrågan vidare. Nu hade ett Kvinnoråd utan politisk tyngd i stället bildats inom partiet, ansåg man inom SMKF. Men Alexandra Skoglund tillsammans med Sigrid von Schultz kom redan året därpå att som kvinnliga medlemmar ingå i Valmansförbundets styrelse som ordinarie ledamöter och torde ha fått möjligheter att föra fram sina tankar, även om de inte fick något genomslag i praktiken.

Alexandra

Alexandra var 58 år när hon tog på sig uppgiften att leda Centrala Kvinnorådet och dess utbildningsavdelning. Hon var stockholmska, dotter till en fabrikör. Hon hade tidigt utpräglat intellektuella intressen men hennes önskan att få studera vidare villfors inte. Vetenskapligt inriktade studier ansågs oförenliga med kvinnokönets rätta väsen. Utöver den kompetens som meddelades vid Högre Lärarinneseminariet ansåg samhället att ingen kvinna skulle sträcka sina aspirationer. Men hon stod på sig och efter privata studier och en studentexamen som privatist gav fadern vika. Hon började läsa vid Uppsala universitet där hon 1903 blev fil.dr i historia på en avhandling om ett medeltida problem, *De yngre Axelsönernas förbindelser med Sverige 1441–1487*. Uppsalatiden blev avgörande för hennes framtida gärning. Som elev till bl.a. Harald Hjärne påverkades hennes politiska intressen i konservativ riktning.

Hennes studier i historia och konsthistoria skulle forma hennes

yrkesliv och samma år hon disputerade började hon undervisa vid den av Anna Ahlström startade Nya Elementarskolan för flickor, där hon sedan stannade som lärare fram till pensionen. Det kan sägas att hon blev dubbelarbetande, eftersom politiken utgjorde en väsenlig del av hennes liv. Först i 65-årsåldern när hon arbetade inom Valmansförbundet blev hon politiker på heltid. Från det att hon tog sin doktorsexamen tills hon gick i pension gjorde hon sig gällande inom en rad organisationer. Hon var sekreterare i Svenska Kvinnans Nationalförbund, deltog i internationella kongresser för Fredrika-Bremer-förbundet, aktiv i Landsföreningen för Kvinnans Politiska Rösträtt, efter splittringen aktiv i SMKF, lämnade SMKF för att bli utbildningsledare hos Allmänna Valmansförbundet och slutligen den första ordföranden i Centrala Kvinnorådet. Hon reste under alla åren runt i Sverige och höll föredrag i politiska frågor. I hennes brev hem till kvinnorådets kansli kommenterar hon mötena och de människor hon träffar. Man kan utläsa hur många åhörare hon haft, att mötet ofta öppnats av ortens kyrkoherde och att det avslutats med kungssången. Hennes hjärtefråga var under alla år att få till stånd en bättre utbildning för flickor. Genom sina egna erfarenheter hade hon upplevt orättvisorna.

Sammanslagning SMKF–CK

Inför valet 1921, det första riksdagsvalet där kvinnor fick delta, samlade Valmansförbundet både Centrala Kvinnorådet och SMKF till en gemensam aktion. Partiet skulle i sin tidskrift Medborgaren nr 10 (1920), som kom ut lagom före valet, utge ett särskilt kvinnonummer som skulle få de högersinnade kvinnogrupperna, särskilt på landsbygden, att gå till val. Men artiklarna skulle enligt den mansdominerade ledningen behandla samhällsfrågor ”på hemmets, uppfostringsväsendets och det sociala arbetets fält” så det var männens åsikter om vad som skulle skrivas som hade tolkningsföreträde. Något ytterligare samarbete mellan de två kvinnoförbunden existerade inte heller eftersom personkemin mellan de två ordförandena inte tycks ha varit den bästa och många medlemmar såg den andra föreningen mest som en konkurrent. Valmansförbundet hade t.ex. frågat SMKF om de skulle kunna tänka sig att stötta Alexandra Skoglund eller Bertha Wellin om de sattes på valbar plats på riksdagslistan. Brevväxlingen blev kylig och inget löfte gavs varför valarbetet för den första kvinnan inte samordnades. Den

enda kvinnan som partiet sedan gav en valbar plats på valsedeln var Bertha Wellin och hon blev högerpartiets första riksdagskvinna som kom att sitta i AK från 1922 och 14 år framöver. Detta första år då kvinnor kunde arbeta i riksdagen hade de frisinnade en och socialdemokraterna två kvinnliga ledamöter. Totalt kom den kvinnliga representationen upp till 1,8 procent. Högern och liberalerna hade tappat i valet medan socialdemokraterna ökat. Resultatet blev att socialdemokraten Hjalmar Branting bildade regering.

Högern hade nu ett i partiet integrerat Centralt Kvinnoråd utan egna stadgar och arbetsordning och som inte tilläts föra fram andra frågor än de som partiet godkänt. Utanför partiet fanns SMKF som slog vakt om sina egna stadgar och politiska idéer. Det förstnämnda fick medel av partiet, det andra skulle klara sig på medlemsavgifterna.

Självständighetsivrarna inom både Kvinnorådet och SMKF ställde sig 1922 frågan varför högerns män inte ville ge sina kvinnor samma stadgeenliga självständighet som socialister och liberaler gett sina kvinnoföreningar, men ingen ändring kom till stånd. Valmansförbundet kunde avvakta utvecklingen väl vetande att SMKF på sikt måste böja sig för den ekonomiska realiteten att de bara hade medlemsavgifterna som inkomst och att dessa enbart räckte till en begränsad verksamhet.

Centrala Kvinnorådets verksamhet utökades däremot kontinuerligt och medlemmarna blev allt fler. Detta torde ha berott på flera faktorer. Information till klubbarnas medlemmar kunde bedrivas kontinuerligt genom tidskriften Medborgaren. Denna fick 1925 en särskild avdelning som hette Kvinnoröster. Denna ruta innehöll referat från klubbarnas verksamhet, informativa artiklar om aktuell politik, intervjuer, personalia och rapporter från konferenser av skilda slag m.m. och fick med tiden ett allt större utrymme. Alexandra Skoglund och Bertha Wellin var ständiga medarbetare. Från medlemmar i landsorten framställdes önskemål om inrättande av en högerns medborgarskola avsedd för kvinnor. Det behövdes en motvikt mot medborgarskolan på Fogelstad där liberala och socialistinspirerade kvinnor hade tillgång till politiska kurser. Högerns kvinnor sades sakna den möjligheten. Förslagsställarna hade skaffat fram pengar för fem år framåt, från 1931 till 1935, och Högerns Kvinnliga Medborgarskola kunde börja sin verksamhet. Den första kursen startade sommaren 1931 under medverkan av Alexandra Skoglund och Elna Pehrsson. Medborgarskolan blev för Kvinnorådet ett medel för idéspridning och utbildning. Fem år senare startade dessutom en ny

tidskrift. Det var övre Norrlands högerkvinnor som började ge ut tidskriften *Arvet*. Även här kunde de aktiva i Kvinnorådet medverka och särskilt spännande var det när föreningens andre vice ordförande Bertha Wellin kom som föreläsare och kunde ge direktrapporter från riksdagens andra kammare. Dessa föreläsningar och studiekurser fick effekt på rekryteringen av medlemmar som ständigt ökade.

Våren 1935 var krisen akut för SMKF. Alexandra Skoglund, som fortfarande var Centrala Kvinnorådets ordförande, var positiv till en fusion med SMKF, dels för att kvinnorna inom partiet skulle få en starkare ställning, dels därför att högerns situation efter valet 1936 hade blivit än sämre. Den nytillträdde högerledaren Gösta Bagge ingrep efter valet och följden blev att SMKF och Kvinnorådet gick samman och integrerades med partiet. Axelia Kallin, ledande medlem av Kvinnorådet vid den tiden, berättar hur glada de blev att äntligen få med SMKF:s rutinerade och utbildade kvinnor. I januari 1937 hölls ett första gemensamt möte där Gösta Bagge höll ett långt anförande och Alexandra Skoglund vädjade om sammanhållning i framtiden. Hon var nu 75 år och såg helst att någon annan övertog ordförandeklubban i den nya samordnade moderata kvinnoföreningen. En valberedning tillsattes med Bertha Wellin som ordförande, men efter långa diskussioner beslöt den att övertala Alexandra Skoglund att stanna kvar ytterligare ett år eftersom det inte fanns någon självklar efterträdare. Men redan efter någon månad meddelade Alexandra att hon av hälsoskäl önskade lämna ordförandeposten, som hon då innehaft i 17 år, och senare samma år gick hon bort, år 1938.

Att ordförandeskapet varit betungande kan bl.a. utläsas ur hennes brev till Kvinnorådets sekreterare Elisif Théel och Edit Kindvall. Även när Alexandra Skoglund sommartid hade några veckors semester på kurorter i Sverige eller på kontinenten höll hon kontakt med Kvinnorådets sekretariat. Hon sades inte lämna någonting åt slumpen utan höll en fast hand över organisationen. Något år efter Alexandra Skoglunds död utbröt andra världskriget. Samtliga partiers kvinnoföreningar blev passiva i kvinnofrågor och andra problemområden fick åter tolkningsföreträde. Under kriget och även därefter var det i första hand Fredrika-Bremer-förbundet som aktualiserade frågor om kvinnornas roll i samhället.

Källor

Riksarkivet:
Moderata Kvinnoförbundets arkiv,
Handlingar rörande remisser, 1936–61, F 3.
Enskilda personers handlingar, 1936–38, 1973, F 9:1 och 2.
Tidningsklipp 1930–54, L 1.
Verksamhetsberättelser, B1:1 och 2
Stockholms stadsarkiv:
Rotemansarkivet för Klara, CD Klara, häfte 3342.
Bouppteckning 1938-II-1313.
Begravda i Stockholm, CD-rom.

Litteratur

Amsenius, Britta & Loman, Ninnan, (red.), *50 år med Moderata Samlingspartiets kvinnliga medborgarskola*. Stockholm 1981.
Hamrin-Thorell, Ruth, (red.), *Kvinnors röst och rätt*. Stockholm 1969.
Nicklasson, Stina, *Moderata kvinnor i Stockholm 1911–1966, de nio glömda åren*. Stockholm 1996.
Skoglund, Alexandra, *De yngre Axelsönernas förbindelser med Sverige 1441–1487*, Diss.1903.
Stark, Kerstin, (red.), *Två bildade kvinnor och en skola, Nya elementarskolan för flickor – Ahlströmska skolan*. Monografier utgivna av Stockholms stad 142, 1999.

Kvinnliga Medborgarskolan 1930–2002

MARGARETA EDNER, LILLEMOR LINDBERG,
ANN-MARIE PETERSSON, INGER STRÖM-BILLING

Kvinnliga Medborgarskolan började sin verksamhet 1930. Den kom att få stor betydelse för utbildningen av högerkvinnor, senare moderata kvinnor över hela landet under sin drygt 70-åriga tillvaro.

En av eldsjälarna i Högerns Centrala Kvinnoråd, CK, var lantbrukarhustrun Elna Pehrsson från Skåne. Hon grundade inte mindre än 83 klubbar under åren 1927–1929 i Skåne, Blekinge, Halland, Kronobergs och södra Kalmar län. Det var också hon som tillsammans med några andra medlemmar från landsorten framställde ett intressant förslag om att inrätta en högerns medborgarskola, avsedd för kvinnor. Centrala Kvinnorådet beslutade vid sitt sammanträde den 5 november 1930 ”att bifalla den av Elna Pehrsson, Thérèse Elfman och Hanna Ekelund väckta motionen om inrättandet av en årligen återkommande högerkvinnornas medborgarkurs (-skola).” CK:s ordförande Alexandra Skoglund blev självskriven ordförande i Kvinnliga Medborgarskolan, vice ordförande Elisabeth Mannerskantz, sekreterare Elna Pehrsson. I arbetsutskottet ingick dessutom Elisif Théel och Astrid Gröning. Efter Alexandra Skoglund var inte längre kvinnoförbundets ordförande självskriven ordförande i Kvinnliga Medborgarskolan.

Den första kursen hölls i Strängnäs 18 juni–15 juli 1931. Under dessa sommarveckor hölls 58 föreläsningar. Året därpå hölls kurser sommartid på Ulfåsa. Valår anordnades dessutom en 12 dagars vinterkurs i Stockholm. Sedan partiet inköpt Gimo Herrgård i Uppland 1936, flyttades kursverksamheten dit och kortades till två veckor. Från och med 1939 hölls kurserna i Stockholm och omfattade då en vecka. Kurserna kunde starta måndag morgon och pågå till lunchtid på fredagen. Torsdagen var i allmänhet en ”försvarsdag”, som arrangerades i samarbete med Folk och Försvar och omfattade såväl föredrag som studiebesök på något regemente eller t.ex. Muskö örlogsbas.

De kvinnor som deltog i Kvinnliga Medborgarskolans kurser hade utsetts av sina lokala och regionala organisationer; kvinnoföreningar och länsförbund. De som utsågs var sådana som hade visat stort intresse för partiets huvudfrågor. Avsikten var också att de därefter skulle kunna representera partiet på hemmaplan med större kunskaper och insikter.

Vad blev de faktiska effekterna av kvinnornas studier? En undersökning gjordes 1938 bland de 358 deltagare som hade gått i Kvinnliga Medborgarskolans kurser med frågor om vilka politiska uppdrag som de innehade. Av de 296 svaren framgår att de hade förtroendeuppdrag för partiet enligt följande:

2	landsting
33	stadsfullmäktige
81	kyrkofullmäktige
21	kommunalfullmäktige
14	folkskolestyrelse
20	fattigvårdsstyrelse
27	barnavårdsnämnd
12	pensionsnämnd
22	andra nämnder och styrelser

Fråga ställdes även om uppdrag inom Högerns organisation varvid svaren fördelade sig enligt följande:

101	var ordförande i	Kvinnoklubb/förening
64	var ledamöter i	Kvinnoklubb/förening
66	”	Länsförbundsstyrelser
31	”	Länskvinnoråd
18	”	Ungdomsförbund

Kvinnliga Medborgarskolans verksamhet fortsatte fram till år 2002, då styrelsen beslutade att lägga ned den centrala utbildningen. Däremot ordnade länsförbunden utbildning regionalt. Många begåvade, kunniga och initiativrika kvinnliga representanter deltog i Kvinnliga Medborgarskolans kvalificerade kurser och bidrog till att föra ut moderata frågor på hemmaplan.

Ordförandena i Kvinnliga Medborgarskolan var:

Alexandra Skoglund	1930–1938
Elisif Théel	1938–1946
Elsa Ewerlöf	1946–1958
Eva Karlsson	1958–1964
Anna-Britta Heckscher	1965

Margareta Edner	1965–1978
Yvonne Hedvall	1979–1986
Gullan Lindblad	1987–1989
Ulla Voss-Schrader	1990–1995
Lillemor Lindberg	1996–2002
Sekreterare var:	
Elna Pehrsson	1930–1940
Inga Öhman	1940–1949
Britta Amsenius	1949–1969
Margareta Schwartz	1970
Marianne Dahlberg	1971–1977
Nan Gummesson	1978–1986
Eivor Hulthén	1987–2002

Programmen varierade givetvis med tiden. Under 1940-talet hölls inledningsföreläsningen nästan alltid av Kvinnoförbundets ordförande Ebon Andersson, som behandlade aktuella riksdagsfrågor. Från 1950 gavs plats åt partiordföranden. Jarl Hjalmarsson behandlade allmän politisk orientering. Vidare förekom utrikespolitik, försvarspolitik, socialförsäkringar, socialpolitik och skatter, undervisnings- och arbetsmarknadsfrågor, aktuell lagstiftning om brottmål eller äktenskap. Miljöfrågor i form av föredrag om vattenföroreningar återfinns första gången 1957, medan Europafrågor behandlas första gången 1955. Jordbruksfrågor är liksom bostadspolitik ofta återkommande ämnen under 1940- och 1950-talet. Etiska frågor behandlas under olika aspekter vid ett flertal tillfällen.

Som synes är det ett brett spektrum som behandlas. Det skulle vara intressant att närmare analysera ämnesinriktningen med hänsyn till de dåtida – och framtida – brännande politiska perspektiven. Det förefaller som om de ansvariga för Kvinnliga Medborgarskolans kursuppläggning hade en mycket god insikt i aktuella frågor och en mycket god framförhållning inför framtida problemområden.

Sammanfattningsvis måste sägas att betydelsen av den bildning i politiska frågor som gavs av Kvinnliga Medborgarskolan knappast kan överskattas. För de som fick förmånen att delta i kurserna gav det stimulans, kunskap och minnen för livet.

Referenser

Amsenius, Britta & Loman, Ninnan, (red.), *50 år med Moderata Samlingspartiets kvinnliga medborgarskola*. Stockholm 1981.

Edner, Margareta, *Anteckningar om Kvinnliga Medborgarskolan 1930–2003*. Stencil 2004.

Högerns Kvinnoförbund 50 år, Stockholm 1970

Lindberg, Lillemor, *Moderata Kvinnliga Medborgarskolan – Kursämnen 1941–1960*. Stencil 2004.

Åtta moderata pionjärer

ANN-MARIE PETERSSON

De kvinnor som tog initiativet till den första föreningen med moderata kvinnor och de allra första förtroendevalda kvinnorna förtjänar en utförligare presentation. I detta avsnitt, byggt på Stina Nicklassons bok *Kvinnors väg till fullvärdigt medborgarskap*, presenteras dessa var och en på sitt sätt framstående företrädare. Vilka var de, vad hade de för bakgrund och vilka visioner drev dem?

Ebba von Eckermann (1866–1960)

Vi börjar med Ebba von Eckermann, den första ordföranden i Stockholms Moderata Kvinnoförening. Hon levde ett långt liv och kom därmed att uppleva en samhällsförändring utan motstycke i Sverige. Hon var äldsta dotter till greveparet von Hallwyl, i dag kanske mest kända genom hemmet, som blivit ett museum i Stockholm.

Som brukligt var fick Ebba von Eckermann undervisning i hemmet, till en början tillsammans med sina yngre systrar. 16 år gammal fick hon börja i Wallinska skolan och två år senare tog hon studentexamen tillsammans med åtta andra flickor på Wallinska skolans latinlinje. Hennes egen önskan var att studera vidare, helst för att bli arkitekt, men annars med universitetsstudier i andra ämnen. Trots att föräldrarna hade alla möjligheter att bekosta studier åt henne, tilläts hon inte att studera vidare. Det var ännu ett fåtal kvinnor som fortsatte med högre studier, men för Ebba förefaller det ha blivit en stor besvikelse. Vi kan se hur hon hela sitt liv kom att arbeta med att underlätta flickors studier och hur hon ägnade en livsgärning åt kvinnosaken i många av dess olika aspekter. Ett möte med Esselde, det vill säga Sophie Adlersparre, innebar att hon deltog i

Ebba von Eckermann. Oljemålning av Julius Kronberg.

styrelsen för Fredrika-Bremer-förbundet (FBF) ifrån dess början år 1884.

20 år gammal gifte sig Ebba med den 12 år äldre löjtnanten i flottan, Wilhelm von Eckermann och flyttade därmed till Karlskrona. Under de fem år paret bodde där föddes tre av barnen. På grund av vacklande hälsa tog Wilhelm von Eckermann avsked från flottan. Ebbas mormor köpte en stor, men förfallen egendom åt dem, Södertuna i Södermanland, där Ebba fick utlopp för sin energi och intresse för byggenskap och gården sattes på fötter.

Wilhelm von Eckermann blev funktionär vid hovet från och med 1907 och familjen bodde därefter mestadels i Stockholm. Ebba von Eckermann deltog aktivt i FBF och framför allt i dess stipendienämnd. Vi vet att hon själv donerade medel till fonden och hon skrev en historik om fondens verksamhet vid femtioårsjubileet 1934, då hon ännu var dess ordförande. Stipendieinstitutionen gällde obemedlade flickor, som själva måste förtjäna sitt uppehälle.

Stockholms Moderata Kvinnoförening – en plattform

Det eckermannska hemmet blev det centrum där moderata kvinnor med förankring i FBF och andra föreningar träffades och dryftade samhällsfrågor. Där utformades också planerna till den första moderata kvinnoföreningen, Stockholms Moderata Kvinnoförening, Stockholms MKF.

Som ordförande i Stockholms MKF hade Ebba von Eckermann en plattform för att föra ut förbundets åsikter. Det första framträdandet, då hon höll ett längre tal, var inför kommunalvalet 1912. Det väckte uppmärksamhet och bedöms ha påverkat nomineringarna till stadsfullmäktigevalet i Stockholm så att två kvinnor denna gång kom på valbar plats på listan. Dessa var Bertha Wellin och Stina Quint.

Ebba von Eckermann var en hårt arbetande ledare som ordförande för Stockholms MKF. Hon omnämns som en publikdragande talare, hon var kunnig och engagerad. Ofta talade hon om sitt favorittema; utbildningens betydelse för både män och kvinnor.

Hon var angelägen om att hennes egna barn inte skulle behöva sakna en god utbildning. Den äldsta dottern studerade medicin, blev färdig läkare, men smittades av tuberkulos och avled 1914. Ebbas och Wilhelms fjärde barn hade dött sex år gammalt i difteri, under en epidemi

som grasserade i Sverige 1898–99 och som beräknas ha skördat mer än 20 000 offer. Det var ett hårt slag för föräldrarna och Ebba von Eckermanns energi leddes alltmer in på frågor om förbättrad sjukvård och medicinsk forskning. Utöver ordförandeskapet i SMKF, som hon lämnade 1922, och fortsatt engagemang i FBF, kom hon att bland annat inneha uppdrag i styrelserna för Sophiahemmet, Eugeniahemmet, Röda Korset, kyrkliga och kommunala uppdrag i Frustuna, där också egendomen Södertuna krävde insatser från hennes sida.

Det är framför allt de 12 åren då Ebba von Eckermann var intensivt engagerad ordförande, först i Stockholms MKF och sedan i SMKF, som ger henne en plats som pionjär i de moderata kvinnornas historia. Då hon avgick sade hon själv att hon gav plats åt ”en mera konciliant person”. Hon var en briljant talare och skribent, en vidsynt och sällsynt orädd person. Hon poängterade med eftertryck betydelsen av kvinnornas och kvinnoföreningarnas självständighet, inte minst i det politiska arbetet.

Hon drabbades av djupa personliga sorger, kanske allra mest genom att två av barnen dog i unga år, men vände sin energi till att bearbeta angränsande och angelägna samhällsfrågor.

Lizinka Dyrssen (1866–1952)

Lizinka Dyrssen var jämnårig med Ebba von Eckermann. Hon växte upp först på Lennartsnäs gods i Uppland. När hon var åtta år flyttade familjen mer permanent till Stockholm. Hennes far, friherre Gustaf af Ugglas, var jurist, godsägare, politiker och ämbetsman och avslutade sin karriär som överståthållare i Stockholm. Redan 36 år gammal var han konsultativt statsråd, han deltog i ståndsriksdagen och blev sedan vald till ledamot i första kammaren åren 1866–93. Han var ordförande för det då nystartade försäkringsbolaget Skandia, arbetade aktivt för högre utbildning i Stockholm och blev den förste ordföranden i Stockholms högskolas styrelse. Modern, som kom från familjen Björnstjerna, dog då Lizinka var 15 år. Också männen i moderns släkt hade varit ämbetsmän och aktiva politiker. Lizinka Dyrssen var den enda av de här presenterade moderata kvinnorna som kom från en familj där det politiska intresset var dominerande.

Lizinka Dyrssen.

22 år gammal gifte sig Lizinka med den 30-årige sjöofficeren Wilhelm Dyrssen. Han gjorde snabb karriär, blev konteramiral och förde befälet över kustflottan år 1905. Åren 1906–1907 var han sjöminister i Arvid Lindmans första ministär.

I Röda Korset, rösträttsrörelsen och Fredrika-Bremer-förbundet

Lizinka Dyrssens verksamhet utanför hemmet var framför allt ägnat Röda Korset. I dess första stadgar angavs, ”Fruntimmer är inte förhindrade att som medlemmar ingå i föreningen”. Röda Korset hade under fyrtio år en särskild kvinnoförening med insamling av persedlar och tillverkning av sjukvårdsmaterial på programmet, men först i början av 1900-talet kunde kvinnor ingå i den gemensamma överstyrelsen. Lizinka Dyrssen, som 1906 utsetts till ordförande i kvinnoföreningen, tidigare damkommittén, blev en av de första i överstyrelsen. Som sådan verkade hon fram till 1926. Hon uttryckte sin vision av Röda Korset bland annat i en artikel 1920, där hon angav hur människor med olika åskådningar kunde arbeta gemensamt och därmed bidra till demokratins utveckling.

Liksom Ebba von Eckermann var även Lizinka Dyrssen ansluten till Fredrika-Bremer-förbundet och från 1901 var hon medlem av styrelsen. Hon var liksom flera övriga här presenterade moderata kvinnor med i Landsföreningen för Kvinnans Politiska Rösträtt (LKPR) redan från starten. Våren 1908 var hon en av LKPR:s huvudtalare vid en uppmärksammad konferens, dit riksdagsmännen hade inbjudits. Hon var vidare en tid ordförande i Stockholmsavdelningen för LKPR, där hon bland andra kom att lära känna Louise Stenbock.

Lizinka Dyrssen tillhörde den grupp som samlades hos Ebba von Eckermann och diskuterade hur de moderata kvinnorna skulle organisera sig. Hon omnämnes som diskussionsledare i förberedelserna inför etableringen av Stockholms Moderata Kvinnoförening. Hon ingick också i dess första styrelse från starten 1911 till 1918.

Det måste ha betraktats som uppseendeväckande att Lizinka Dyrssen agiterade i egenskap av statsrådinna för att påverka en fråga, där den sittande regeringen och dess stödpartier hade en nyckelposition. Maken

Wilhelm Dyrssen visade uppenbarligen förståelse för hennes samhällsintressen, även om han inte kunde påverka frågan i regeringen så som hon önskade.

1918 blev Lizinka Dyrssen vice ordförande i FBF och dess ordförande åren 1920–1937, under vilken tid hon kom att utföra ett imponerande arbete. En bestående insats för kvinnors utbildning skedde genom etableringen av ett seminarium för lanthushållslärarinnor. Fredrika-Bremer-förbundet strävade efter att höja kompetensen inom området och etablera lanthushållsskolor. Lizinka Dyrssen lyckades utverka en donation från konsuln Oscar Ekman så att seminariet för lanthushållslärarinnor i Rimforsa i Östergötland kunde komma till stånd. Lizinka Dyrssen blev den reella tillskyndaren av seminariet och lade ner mycken kraft i dess uppbyggnad. Så småningom inrangerades Rimforsaseminariet i den statliga skolbyråkratin, varifrån det också senare finansierades fram till nedläggningen på 1960-talet.

Lizinka Dyrssen och Ebba von Eckermann kände varandra väl, ända från barndomen och senare ifrån Fredrika-Bremer-förbundet och rösträttsrörelsen. De hade dessutom likartade förhållanden som hustrur till sjöofficerare. Kring dem samlades ytterligare några kvinnor med likartade intressen för kvinnosaken. Dessa kom att utgöra kärnan i den grupp som bildade Stockholms MKF. Lizinka Dyrssen med sitt demokratiska patos, sitt metodiska arbetssätt och sin tränade organisationsförmåga torde ha varit en stark och pådrivande kraft både i etableringen av MKF och under dess första verksamhetsår.

Louise Stenbock (1879–1978)

Louise Stenbock, född Mörner tillhörde en något yngre generation än de båda nyss nämnda, och levde längre än de. Hon föddes i Herrborum i Östergötland. Hon var mycket musikalisk och musiken blev ett huvudintresse för henne. Hon utbildades vid konservatoriet i Dresden, och återkom till Sverige vid 25 års ålder 1905. 1908 gifte hon sig med Carl Magnus Stenbock, som just inlett sin bana som bibliotekarie vid Kungliga Biblioteket i Stockholm.

Louise Senbock.

Organisatör och föredragshållare

1909 finner vi Louise Stenbock som aktiv i den kvinnliga rösträttsrörelsen, där hon blev sekreterare i stockholmsavdelningen. Hon var språkkunnig och kom att få ett stort ansvar för förberedelserna till 1911 års stora internationella kongress i Stockholm med den kvinnliga rösträttsrörelsen. Lydia Wahlström var från början missbelåten med att det var en grevinna som skulle sköta det tunga och ansvarsfulla arbetet. Hon hade som många andra denna tid fördomar mot adelsdamer som hon betraktade som en sorts lyxvarelser. Men hon måste snart medge att Louise Stenbock var väl ägnad att sköta den stora organisationen vid kongressen.

Louise Stenbock var en av de fyra kvinnor som under möten hos Ebba von Eckermann diskuterade utformningen av det moderata kvinnoförbundet.

Louise Stenbock hade som sekreterare täta kontakter med Lizinka Dyrssen, under dennas tid som ordförande i Stockholmsavdelningen av LKPR. När Stockholms Moderata Kvinnoförening konstituerades, ingick Louise Stenbock i styrelsen, där hon kvarstod i fem år.

Styrelseledamöterna var ständigt i elden. De ordnade utbildningar, producerade trycksaker och reste på föredragsturnéer ute i landet. Louise Stenbock var en efterfrågad föredragshållare, välkänd som synnerligen slagfärdig i debatter.

Inom MKF:s styrelse var Louise Stenbock den som särskilt tydligt och kompromisslöst visade sin inställning i rösträttsfrågan. Det mest uppmärksammade anförandet som representant för moderatkvinnorna höll Louise Stenbock vid det stora rösträttsmötet i Auditorium i Stockholm den 13 maj 1917 med oavvisligt krav på rösträtt för kvinnorna på samma villkor som för männen. Mötet agiterade för rösträttsfrågans lösning vid årets riksdag och antog en resolution med krav på att riksdag och regering skulle tillerkänna kvinnor fullt politiskt medborgarskap.

Skriftställare, journalist

Under vistelsen i Stockholm skrev Louise Stenbock tre verk som behandlade hembygden i Östergötland; Herrborum, Thorönsborg och Hofsta. Hembygden lockade och när maken fick en tjänst som stiftsbibliotekarie i Linköping, flyttade familjen dit. Därmed lämnade Louise Stenbock sina uppdrag – och musiklivet – i Stockholm. Hennes pionjärinsats för kvinnornas medborgarskap blev kort, men intensiv.

I fortsättningen möter vi henne emellanåt som skribent i Medborgaren, men oftare som frilansande journalist med inriktning på litteratur- och musikkritik i *Östgöta Correspondenten*. Därjämte lade hon ner ett betydande arbete som sekreterare i Föreningen för Östergötlands barn, från början en liten lokalförening i Linköping, som kom att växa ut till en länsorganisation med 12 000 medlemmar. Organisationen initierade och stödde barnsjukhus och hjälpte behövande skolbarn under 1920- och 1930-talet.

Vid 1930-talets början övertog Louise Stenbeck ansvaret för Herrborum sedan föräldrarna gått bort. På denna gård nära kusten gjorde hon sig känd för att bedriva en både rationell och miljövänlig skogsvård, något som kom att rendera henne officiella utmärkelser.

Från att ursprungligen ha tänkt sig en musikalisk karriär, hade omständigheterna lett in Louise Stenbeck i verksamheter inom politik, författarskap, journalistik, praktisk socialvård och en halvsekellång period med jordbruk och aktiv skogsvård, en föregångare för senare tids miljöintresserade. Den direkta politiska insatsen blev kortvarig, ca fem år under tiden i Stockholm. Louise Stenbock var en mångsidigt begåvad person, som bröt nya vägar inte bara inom det politiska fältet utan även inom journalistik och skogsvård.

Cecilia Milow (1856–1946)

Cecilia Milow föddes i Göteborg som dotter nummer fem i familjen. Fadern var affärsman, kommen från Tyskland, modern var född och utbildad lärarinna från England. En djup ekonomisk kris vid slutet av 1850-talet ledde till att fadern gjorde konkurs och emigrerade med förhoppning att bygga upp en ny tillvaro i USA, dit även familjen skulle ansluta sig; något som emellertid aldrig kom till stånd. Modern fick försörja familjen med de fem små barnen och det gjorde hon som lärare i engelska. Hon flyttade till Stockholm och inrättade snart en privatskola, som också gav de fem döttrarna Milow deras huvudsakliga utbildning.

När Cecilia var 18 år fick hon arbete som guvernant i olika familjer – en vanlig försörjning för bildade unga kvinnor. Efter 10 år hos olika familjer fick hon möjligheter att studera i England och vid återkomsten

därifrån etablerade hon en flickpension i Skövde, som hon ledde under 15 år. Så långt är hennes liv likt flera andra välutbildade ogifta unga kvinnors, det är lärarinneyrket som är det vanligaste, men utöver detta visar hon det tämligen ovanliga initiativet att grunda en skola och flickpension.

Under den här tiden publicerade hon också varje år en barn- och ungdomsbok under pseudonymen Tante Cissy. Dessutom översatte hon engelska författare till svenska och hon skrev en engelsk litteraturhistoria i två delar. En av hennes drivkrafter var ett högt ställt bildningsideal; det borde finnas tillgång på god litteratur för flickorna och de borde veta mer om utländsk litteratur. Att introducera engelskspråkig litteratur var i sig en pionjärgärning, eftersom Sverige till stor del hörde till den tyska kulturkretsen under denna tid.

Hennes arbetskapacitet var häpnadsväckande: samtidigt som hon ledde flickpensionen i Skövde, skrev hon böcker och arbetade dessutom på sin universitetsexamen vid Oxford, dit hon reste under skolans sommaruppehåll varje år. 1898 var hon klar med sin examen och samtidigt lade hon fram det stora arbetet *Litteraturhistoriska bilder från Storbritannien*. Dessutom började hon etablera sig bland den moderata kvinnorörelsens blivande pionjärer och ledargestalter. Hon var med i Fredrika-Bremer-förbundet och i rösträttsrörelsen, LKPR.

1902 reste Cecilia Milow till USA för att studera hur man ordnade med klubbar för pojkar i amerikanska fabriksstäder. Därmed bröt hon ordentligt med den traditionella synen på kvinnans roll. Syftet med resan var att studera hur man kunde ordna för pojkars och unga mäns fritid mot bakgrund av de ungdomsproblem som fanns i snabbt växande städer, i synnerhet i Stockholm. Och dessutom reste hon ensam – något som få kvinnor gjorde, men som Fredrika Bremer också gjort tidigare. Cecilia Milow publicerade en intressant redogörelse över sina i USA förvärvade erfarenheter. Liksom Fredrika Bremers *Hemmen i den nya verlden* flera årtionden tidigare, förtjänar Cecilia Milows resebeskrivning att läsas än i dag.

Cecilia Milow reste till New York, träffade Cornelius Loder, som ledde pojkklubbar inom YMCA, motsvarigheten till KFUM, som avsåg att ge framför allt fabriksungdomar utbildning och meningsfull fritid. Hon åkte också till Fall River, en industristad några mil utanför Boston, där en annan eldsjäl, Thomas Chews, hade organiserat en pojkklubb, som betraktas som mönsterbildande. Klubben drevs av pojkarna själva.

Cecilia Milow konstaterade att den inte hade karaktären av välgörenhetsinrättning. Pojkarna hade tillgång till lokaler för gymnastik och idrott, till föreläsningar och ett gott bibliotek. De erbjöds yrkesutbildning i olika hantverk. För klubbens ledning fanns administration, en kader av lärare och kunniga instruktörer. Vistelsen i USA var omtumlande för Cecilia Milow och när hon kom hem rapporterade hon entusiastiskt om vad hon sett.

Cecilia Milow.

Våren 1904 rapporterade tidningarna om stora slagsmål på Biblioteksgatan mellan olika ungdomsgäng. Det krävdes åtgärder mot ligisterna. I den rätt upphetsade debatt som följde på händelserna uppstod också iden att se till att det fanns något för ungdomarna att göra på fritiden.

Kungsholmen var en snabbt växande stadsdel med en stor andel barn och ungdomar. Oscar Ekman, känd affärs- och finansman från Göteborg och stor mecenat, förband sig att finansiera en pojkklubb – om Cecilia Milow åtog sig att leda verksamheten. Det gjorde hon och organisationen blev kopierad efter vad hon sett i Fall River. Yrkesutbildning blev viktig, dessutom förekom kurser i teoretiska ämnen vid sidan av gymnastik, idrott och annan fritidsverksamhet. Klubben verkade i två avdelningar, en för de yngre 10–14 år, en för åldrarna 15–20 år. Ett stadigt mål mat serverades på eftermiddagen.

Cecilia Milow gav sig direkt ut i ungdomsgängen och lyckades intressera dem för klubben. Hon omtalas som en gudabenådad pedagog. I många år hade hon undervisat flickor, men hon uppskattade själv ännu mera arbetet med dessa understimulerade arbetarpojkar. Enligt pojkarna var hon en fantastisk berättare. Hon fick också pojkarna att börja läsa tidningar och böcker från biblioteket.

Det bildades musik-, sång- och teatergrupper, som uppträdde för allmänheten. Det man tillverkade i yrkesutbildningen såldes på basarer. Lördagar ordnades dansaftnar med de äldre pojkarnas flickvänner. Söndagar inbjöds pojkarnas familjer till samkväm med underhållning. Utmärkande för Kungsholmens ungdomsklubb var ett nära samarbete mellan pojkarnas föräldrar och klubbens ledare.

Allt var inte en idyll. En del pojkar hamnade i klammeri med rättvisan

och Cecilia Milow kontaktade då polisen, sociala myndigheter och arbetsgivare.

Ett nytt tillskott fick klubben i ett område vid Åkeshov nära sjön Judaren. En scoutkår hade också bildats på Kungsholmen och kårverksamhet i naturen blev en sammanhållande kraft i pojkarnas liv. Åren 1904 till 1922 nyinskrevs varje år ca 150 nya pojkar i klubben, tillsammans var det flera tusen pojkar som var med i Kungsholmens ungdomsklubb. Ett 20-tal ledare var engagerade under ett verksamhetsår och ett växlande antal speciella funktionärer. Pojkarna stod själva för städning och reparationer av lokalerna, de drog in en del pengar vid basarer och öppna tillställningar, men det behövdes ändå sponsorer.

Så småningom kom andra möjligheter för ungdomarna. Idrottsföreningar öppnade verksamhet för ungdomar, det skedde successivt efter Stockholmsolympiaden 1912, och folkbiblioteken utvecklades och fick ett allt rikligare utbud. 1922, när Cecilia Milow var 66 år, lämnade hon ledningen för klubben.

Politiskt befann sig Cecilia Milow bland de moderata kvinnorna i LKPR och i Moderata Kvinnoförbundet. Men sina mesta politiska aktiviteter utvecklade hon i Svenska Folkförbundet, SF, där hon tillhörde en av initiativtagarna. Mot socialistiska idéer ställde Folkförbundet värdet av personlig frihet, värnande av familjen och privat äganderätt. Det strävade efter en human socialpolitik med åldersdoms- och invalidförsäkring, förbättrad folkundervisning och bättre möjligheter att skaffa sig ett eget hem. Reformer i Sverige skulle, menade de, bidra till att minska emigrationen. Dessutom fokuserade SF på kvinnornas situation. SF var inte något politiskt parti, men uttryckte politiska åsikter som en påtryckningsgrupp med lobbyverksamhet riktad mot partierna. Folkförbundet blev för många kvinnor något av en politikerskola.

AVF, sedermera Högerpartiet moderniserade så småningom sitt program med inspiration från Folkförbundets åsikter och när den allmänna rösträtten hade genomförts hade SF i den delen spelat ut sin roll. Ännu en tid fortsatte emellertid SF som folkbildningsorganisatör.

Inför det första kommunalvalet med valrätt för kvinnor höll moderata kvinnor i Stockholm sitt första valmöte och Cecilia Milow höll ett anförande om kvinnors kommunala rättigheter och skyldigheter. Hon presenterades som pedagog, publicist och socialreformator.

Cecilia Milow tycks ha haft tid med allt. Hon blev redaktör för Svenska Folkförbundets tidning Folkviljan, där hon skrev otaliga artiklar och

ledare fram till mitten av 1920-talet samt anordnade kurser i synnerhet för unga kvinnliga medlemmar. Cecilia Milow var en av de fyra initiativtagarna till Stockholms Moderata Kvinnoförening 1911 och hon ingick ifrån första början i dess styrelse.

Cecilia Milow skrev dagbok under större delen av sitt långa verksamma liv. ”Inte en dag utan en rad.” Detta blir också titeln på en bok som Stina Nicklasson har skrivit. Där kan man läsa mer om Cecilia Milow som pedagog, författare, politiker och journalist – och om hur denna dynamiska dam, berömd för sina vackra hattar och sina årliga födelsedagsmottagningar, blev en entusiastisk filmälskare på äldre dar.

Valfrid Palmgren (1877–1967)

Valfrid Palmgren blev högerns första kvinnliga ledamot av Stockholms stadsfullmäktige, vald 1910, det vill säga första gången kvinnor var valbara. Vem var hon och vilken bakgrund hade hon som gjorde henne till pionjär inom flera områden?

Namnet Palmgren associeras kanske ännu i dag till Palmgrenska samskolan i Stockholm, den första i sitt slag. Skolan etablerades av Valfrid Palmgrens far. Han visade i praktisk handling en väg för hur kvinnor skulle bli mer jämställda med männen. Han hävdade i debatten att kvinnor hade samma rätt och samma möjligheter att tillgodogöra sig utbildning som männen och menade att kvinnorna borde ha möjligheter att nå samma positioner i yrkeslivet som männen innehade. Ett sätt att jämställa utbildningen vore att gossläroverken öppnades för flickor.

Valfrid Palmgren kom att från sex års ålder få sin utbildning i Palmgrenska samskolan med dess för tiden radikala inställning till flickors kapacitet och jämställd utbildning. Hon blev student vid 18 års ålder vid samskolan och började därefter studera språk vid Uppsala universitet, varvat med tjänst som lärare i språk vid faderns skola. 1905 disputerade hon i romanska språk och började därefter som den första kvinnliga amanuensen på Kungliga Biblioteket i Stockholm.

Valfrid Palmgren.

Folkbiblioteksutredare

Valfrid Palmgren insåg tidigt skillnaderna mellan forskningsbibliotekens roll och bibliotekens roll i folkbildningen. Hon fick på statligt stipendium resa till USA för att studera det amerikanska biblioteksväsendet. Vid hemkomsten gav hon ut sina erfarenheter därifrån i tryck och framför allt boken *Bibliotek och folkuppfostran* väckte stor uppmärksamhet. Den blev även översatt till flera språk.

Själv fortsatte hon sin biblioteksbana med inriktningen att skapa allmänna bibliotek för folkbildning och folkuppfostran. På KB organiserade hon utbildningar för blivande bibliotekarier och dessutom ställde hon sig i spetsen för att ett barn- och ungdomsbibliotek skulle komma till stånd i Stockholm. Det förverkligades genom en insamlingskampanj och kvalificerad personal anställdes.

I Stockholm var hon en välkänd och respekterad kulturpersonlighet. Utöver biblioteksfrågorna hade hon särskilt studerat bostadsfrågor bland annat genom en studieresa till Berlin och ville dessutom verka för förbättring av folkskolan i Stockholm. Två kvinnor valdes in i Stockholms stadsfullmäktige 1910, Valfrid Palmgren, som företrädde AVF samt Gertrud Månsson, socialdemokrat.

Valfrid Palmgren höll ett uppmärksammat anförande i Stockholms stadsfullmäktige om biblioteksfrågorna, och invaldes i en kommitté för att utreda biblioteksfrågorna, tillsammans med fyra män från stadsfullmäktige. Hon hade självklar kompetens för uppdraget. Till sina erfarenheter som bibliotekarie och bibliotekarieutbildare kunde hon lägga ett utredningsuppdrag, som hon erhållit av regeringen Lindman. Hon blev 1909 ensam ansvarig för den så kallade folkbiblioteksutredningen i Sverige. Utredningen avlämnades 1911 och kom att bli grunden för folkbiblioteksväsendet i Sverige.

Trots att Valfrid Palmgren var stadsfullmäktigeledamot i bara ett år, satte hon tydliga avtryck i fullmäktigearbetet såväl i fråga om biblioteksfrågorna som en rad andra områden. Hon krävde nya semesterbestämmelser, eftersom de gamla missgynnade kvinnorna. Då semesterns längd var knuten till lönegrad, låg kvinnorna, som hade föga befordringsmöjligheter, på en låg nivå. Valfrid Palmgren krävde i stället en koppling till tjänsteår. Hennes yrkande blev också fullmäktiges beslut.

Svenskhetens företrädare i Danmark

Anledningen till avsägelsen från stadsfullmäktige 1911 var att Valfrid Palmgren gifte sig och flyttade till Danmark. Som fru Munch-Petersen kom hon att bli välkänd i Köpenhamn. Hon blev ledare för kurser i svenska språket vid Köpenhamns universitet, först som oavlönad lärare, men senare utnämnd, som den första kvinnan, att undervisa vid Köpenhamns universitet. Hon blev känd också genom att skriva svensk-danska och dansk-svenska ordböcker och grammatiker, hon föreläste runt om i Danmark och blev, då radion spreds, en känd radioröst med sina kurser i svenska. Det berättas om henne att hon i sina radioprogram under andra världskriget, infogade kodade meddelanden till den danska motståndsrörelsen.

Stina Quint (1859–1924)
Lilly Hellström (1866–1930)

Stina Quint och Lilly Hellström arbetade tillsammans under en stor del av livet. Stina Quint var bonddotter från Skåne, född i Frillestads socken utanför Helsingborg. Hon började redan som 17-åring på seminarium och blev utbildad folkskollärare. I Nyköping lärde hon känna Lilly Hellström, som var sju år yngre, dotter till en av landets mera välkända bokhandlare, Emil Kullberg. Också Lilly Hellström arbetade en tid som lärare i Nyköping. Hon gifte sig i Nyköping med Johan Hellström, men äktenskapet slutade tragiskt med att han avled endast två månader efter bröllopet.

Både Stina Quint och Lilly Hellström var intresserade av att barn skulle ha god litteratur att läsa, men det fanns, tyckte de, alldeles för lite av god och lättillgänglig läsning för skolbarn. Stina Quint tog kontakt med Sophie Adlersparre, den välkända signaturen Esselde, också tidningsutgivare, och fick hennes stöd för projektet Folkskolans Barntidning. Tidningen skulle vara roande, ge stimulerande läsning och förhoppningsvis ha ett uppfostrande inflytande på folkskolans barn. Tidningen fick löfte om medverkan från ett 30-tal välkända författare och publicister. Stina Quint startade ett eget förlag, vars första utgåva var Folkskolans Barntidning. I förlaget engagerades också Lilly Hellström. Några år senare flyttade förläggarna med hela verksamheten till Stockholm.

Stina Quint.

Där expanderade företaget och kom att utge både barn- och ungdomsböcker. Stina Quint och Lilly Hellström byggde vidare på det stora kontaktnät, som hade understött utgivningen av Barntidningen och i synnerhet Stina Quint blev en välkänd personlighet i Stockholm. Hon var i tolv år med i Stockholms kvinnoklubb, ett nätverk av kvinnor från olika arbetsfält, som samlades för diskussioner kring kvinnors verksamhet och inbördes stöd. Och i likhet med många andra moderata kvinnor engagerade hon sig i Fredrika-Bremerförbundet, där hon bland annat blev ansvarig för ekonomin för tidningen Dagny, då utgivningen omorganiserades. Stina Quint återfinns också i styrelsen och som kassaförvaltare i Stockholms kvinnliga rösträttsförening, då den inledde sin verksamhet 1902, en post som hon innehade i tio år.

Som nämnts tidigare flyttade Valfrid Palmgren till Danmark, då hon gifte sig och slutade därmed som stadsfullmäktig i Stockholm. På högerns lista inför 1912 års stadsfullmäktigeval utökades kvinnorepresentationen: förutom Bertha Wellin stod Stina Quint på listan och båda invaldes. 1913 tillkom Alma Hedin, som då ersatte en avgången företrädare. Till valet 1914 skulle det väljas företrädare för fyra år och då placerades de tre numera i stadsfullmäktiges politik erfarna kvinnorna på valbar plats och samtliga invaldes.

Stina Quints intressen i stadsfullmäktige var framför allt skolfrågorna. Hon utsågs också bl.a. till inspektör av Stockholms barnavårdsnämnds barnhem. Den viktigaste förtroendeposten torde ha varit ledamotskapet i Stockholms stads folkskoledirektion med den därtill knutna barnavårdsnämnden. Då hon 1918 lämnade sitt uppdrag, höll hon ett brandtal i stadsfullmäktige om behovet av att värdera lärarnas arbete och fortbildning samt om deras betydelse för kulturens roll i samhället. Vid avgången hyllades Stina Quint bl.a. av tidningen Idun som en pålitlig kraft framför allt när det gällde att värna om folkskolan och om elevernas intressen.

Stina Quint var med i Stockholms Moderata Kvinnoförening och då moderata kvinnor bildade sin egen rösträttsförening, MKR, 1917 blev Stina Quint vice ordförande. 1919 verkade hon i ytterligare en kvinno-

organisation inför stundande kommunalval, Moderata Partiets Kvinnokommitté, MPK.

Efter valrörelsen gjorde Stina Quint ett försök att lösa frågan om kvinnornas fortsatta ställning inom AVF. Det förslag som hon konstruerade bestod av en gemensam överstyrelse av män och kvinnor med ett verkställande utskott med jämn representation av män och kvinnor, en gemensam ombudsman med en manlig och en kvinnlig sekreterare. Kvinnorna inom partiet skulle då samlas i en högerns kvinnoorganisation. Förslaget är intressant, men kunde inte genomföras. Med facit i hand kan vi se att en sådan lösning skulle ha gett kvinnorna en starkare ställning inom partiet än den som så småningom blev följden av en sammanslagning av SMKF med Centrala Kvinnokommittén 1937.

Lilly Hellström.

Stina Quint ägde ensam förlaget och förestod skickligt dess PR-verksamhet. Hon höll kontakterna med författare och press medan Lilly Hellström var den anställda förläggaren-redaktören, som fick utgivningarna att fungera. Båda var skickliga ekonomer och framgångsrika yrkeskvinnor inom ett område, där de som kvinnor bidrog till att bryta ny mark. Stina Quint hade konstnärliga intressen och målade gärna i mån av tid. Under hennes resor, framför allt till Italien, var det Lilly Hellström, som förestod förlaget.

Också Lilly Hellström återfinns i Fredrika-Bremer-förbundet, en tid som kassaförvaltare. Lilly Hellströms politiska engagemang var inte lika omfattande som Stina Quints. Det är ändå ansenliga uppdrag, som hon innehade. Hon var medlem av Stockholms Moderata Kvinnoförening och verksam inom stockholmshögerns organisation och vi finner henne som styrelseledamot i Moderata Kvinnors Rösträttsförening, konstituerad den 15 maj 1917. Vidare kom Lilly Hellström att ingå i Moderata Partiets Kvinnokommitté, som verkade framför allt inför 1919 års kommunalval.

Vi vet att Lilly Hellström lanserades som kandidat till andrakammarvalet 1921, Det blev nu inte Lilly Hellström, utan Bertha Wellin som återfanns på valbar plats, men vi kan ändå utgå från att lanseringen av Lilly Hellström berodde på att även hon hade ett utomordentligt gott anseende i skilda kretsar inom AVF och de olika kvinnorörelserna.

Stina Quint avled hösten 1924 och därmed förändrades situationen

även för Lilly Hellström. Förlaget Folkskolans Barntidning övergick till Stina Quints släktingar, varvid Lilly Hellström blev kvar som ensam ledare av företaget i sex år. Hon hade även i fortsättningen politiska uppdrag, till exempel som elektor för val av riksdagsledamot till första kammaren, inspektris för barnavårdens barnhem och mycket annat. Hon gick ur tiden 1930, 64 år gammal. Vid hennes bortgång skrev den moderata kvinnorörelsen om henne: ”med Lilly Hellström förlorade inte endast Sveriges Moderata Parti en av sina dugligaste medlemmar utan hela den svenska kvinnovärlden en av sina fullödigaste representanter.”

Jeanna Nilsson (1867–1945)

Medan samtliga personer som presenterats ovan har haft sin hemvist under längre tid i Stockholm, kom Jeanna Nilsson, född Höjer, att hämta sina erfarenheter och tillbringa den största delen av sitt verksamma liv i Värmland. Hon föddes 1867 och växte upp som enda barnet i ett prästhem, först i Karlstad, sedan i Ölme församling. Hemmet var präglat av intresse för samtiden, där lästes tidningar, det diskuterades politik och hemmet blev dessutom en mötesplats för musicerande ungdomar.

Jeanna Nilsson.

Jeanna påbörjade en utbildning som sångerska, först i Örebro, och sedan i Stockholm. Hon studerade sång i sex år, hon gav en del konserter och förutspåddes en lovande framtid. Men efter flera plågsamma halsinfektioner lade hon sångkarriären på hyllan och bestämde sig för att gifta sig med lantbrukaren på Sjöstad, agronomen August Nilsson. De fick fem barn och Jeanna Nilsson förestod ett stort lantbrukshushåll med sin stora familj, pigor och drängar. Någon gång kunde hon göra sig fri och åka till Stockholm för att höra konserter eller gå på operan, hennes stora intressen. Ibland sjöng hon i kyrkorna på orten.

Svenska Folkförbundet

Jeanna Nilssons väg till det politiska engagemanget förefaller ha gått via Svenska Folkförbundet. Svenska Folkförbundet omnämndes ovan i presentationen av Cecilia Milow, som ingick i dess styrelse från grundandet. Här kan nämnas hur Svenska Folkförbundet uttalade sig mycket distinkt om värdet av kvinnlig rösträtt:

> Då nationens bästa krafter till stor del utgöras av Sveriges kvinnor, anser förbundet att statslivet inte längre kan undvara de kvinnliga krafterna, utan vill förbundet medverka till att bereda kvinnorna tillfälle att lika med männen göra sitt inflytande gällande vid samhällsfrågornas lösning. Svenska Folkförbundet vill jämväl söka verka för en högre värdesättning av det kvinnliga yrkesarbetet.

Att kvinnor kom att attraheras av Svenska Folkförbundet är mot denna bakgrund inte att förvåna sig över. Redan efter ett verksamhetsår hade 137 lokalavdelningar bildats och i maj 1908 rapporteras att en lokalavdelning hade bildats i Värmland med Jeanna Nilsson som ordförande. Vid förbundets årsmöte i Stockholm samma år deltog hon som valt ombud från Värmlands län och utsågs som suppleant i Svenska Folkförbundets centralstyrelse.

Cecilia Milow ingick i styrelsen och kontakten med henne kom att få stor betydelse för Jeanna Nilsson. Jeanna Nilsson engagerade sig i pansarbåtsinsamlingen och utvecklade stor talang som talare, själv övertygad om vikten av att satsa på Sveriges försvar. Efter pansarbåtsinsamlingen ingick hon i Kvinnoföreningen för Sveriges sjöförsvar och hon var en ofta anlitad föredragshållare på olika orter i Värmland. 1914 vidgades området till Närke och Västergötland förutom Värmland. Barnen behövde henne inte hemma lika mycket som förut, men hon tänkte på dem när hon uttryckte sin förhoppning om att de skulle få uppleva ett samhälle med samma rättigheter för kvinnor och män.

Då Sveriges Moderata Kvinnoförbund konstituerades 1915 fanns Jeanna Nilsson med som en av styrelseledamöterna. Hon anlitades ofta som talare i olika föreningar och hon samverkade framför allt med Ebba von Eckermann och Cecilia Milow i arbetet. Det förefaller som om de tre utgjorde ett beredande arbetsutskott inom styrelsen. Det krävdes en förutseende taktik, i synnerhet då konkurrensen mellan det självständiga SMKF och Allmänna Valmansförbundets strävan att enrollera kvinnorna till partiets kvinnoförbund blev tydlig på det lokala planet. Jean-

na Nilsson tillhörde dem som konsekvent hävdade bevarandet av SMKF:s självständighet.

Norrlandsfrågan

Vid SMKF:s ombudsmöte 1920 tog Jeanna Nilsson upp frågan om de framtida verksamheterna för SMKF. Nya aktiviteter behövdes för att möta de behov som fanns. Hon föreslog föräldraaftnar för att diskutera sociala frågor och särskilda verksamheter för ungdomar. Jeanna Nilsson hade också motionerat om stöd för Norrlands kvinnor, något som resulterade i ett intensivt arbete från föreningarna inom SMKF. Tillsammans med Röda Korset planerades inrättande av sjukhem, där det var långt till sjukvården. Sjukstugor och förlossningshem, spädbarnshjälp och barnavärn växte fram. Enskilda föreningar åtog sig ett särskilt ansvar för en ort och arbetade med insamlingar och för att fylla behoven av sjukvårdsmateriel. Insamlade medel lämnades över till Röda Korset. Arjeplog, Korpilombolo, Saxnäs, Dikanäs med många fler blev välkända namn ute i de lokala föreningarna. Detta sociala projekt fick lång livstid och fyllde ett stort behov. Förbundet blev genom detta och andra projekt en social föregångare. Arbetet utvecklades och bedrevs av de lokala föreningarna, men projekten blev samtidigt en sammanhållande kraft för hela förbundet.

Valrörelsen 1921, den första då kvinnor kunde väljas in i riksdagen, engagerade bland andra Jeanna Nilsson, som valtalade i Värmland, Småland, Halland och Närke. Hon trivdes i den politiska hetluften och det omtalas hur det kunde slå gnistor om hennes politiska anföranden. Hon såg också till att bilda nya klubbar under sina resor. Jeanna Nilsson avgick från SMKF:s styrelse 1925 och som ordförande i Kristinehamns MKF 1927. Därmed avslutade hon sin pionjärinsats i moderat politik.

Jeanna Nilssons händelserika liv är fascinerande för en sentida iakttagare. Hon var rikt begåvad inom olika områden och behöll hela tiden musikintresset även om hon måste avstå från en egen sångkarriär. Hon skötte ett stort hushåll. Hon hade ett rikt kontaktnät, inte minst genom Svenska Folkförbundet. Hon var idérik och praktiskt verksam. Hon såg behov av insatser och verkade outtröttligt för att lösa dem. Av bevarade brev framstår att hon hade ett gott stöd i sin make för att bedriva den politiska verksamheten. Ett starkt argument för Jeanna Nilsson var att barnens framtid skulle präglas av lika rättigheter för män och kvinnor.

Sammanfattande reflexioner

De ovan presenterade kvinnorna var särpräglade personligheter. Deras övertygelse om att kvinnor kunde och borde ha skyldigheter att göra en samhällsinsats, delades ingalunda alltid av männen i deras omgivning. Däremot tycks de ofta ha haft ett gott stöd av sina närmaste manliga anhöriga, såsom fadern eller maken. De flesta av de presenterade var yrkesverksamma och var eller kunde med eget arbete bli ekonomiskt oberoende. De vederlade som personer själva, argumenten mot kvinnlig rösträtt. Det kunde inte med trovärdighet hävdas att de var okunniga om organisationsverksamhet eller ekonomiskt ignoranta. De visade tvärtom en insikt om samhällsproblem, som många män saknade. Den insikten hade de många gånger förvärvat i praktisk föreningsverksamhet. Där hade de också ingått i ett nätverk med andra kvinnor. Fredrika-Bremer-förbundet, Röda Korset, Landsföreningen för Kvinnans Politiska Rösträtt, Svenska Folkförbundet samt olika försvarsföreningar med flera organisationer återkommer flera gånger i presentationerna. Föreningslivet utgjorde den arena, varifrån de kunde verka, och därifrån kunde de gå vidare med nya insikter, stärkta i sin övertygelse om att det inte bara var en rättighet för kvinnor att delta i samhällslivet, utan även en skyldighet att bidra med sina förvärvade erfarenheter.

De moderata kvinnor som här har presenterats är föregångare inom skilda områden utöver den politiska sfären. Ebba von Eckermanns engagemang för kvinnors möjlighet till utbildning måste nämnas, Lizinka Dyrssens insatser inom Röda Korset, Fredrika-Bremer-förbundet och särskilt för lanthushållslärarutbildningen var också en pionjärgärning, liksom Louise Stenbecks skogs- och naturvårdsintressen. Cecilia Milow kan kallas både författare och socialpedagog, grundaren av fritidshem, medan Valfrid Palmgren var pionjär då det gällde bibliotekarieutbildning och folkbibliotek. Stina Quints och Lilly Hellströms skapelse Folkskolans Barntidning innebar liksom Cecilia Milows introduktion av engelsk litteratur en satsning på god läsning för barn. Jeanna Nilssons verksamheter för sjukvårdsinsatser i glesbygder är ytterligare exempel på framgångsrika initiativ med bestående resultat. Vi får heller inte glömma att bakom dessa fanns ett otal andra kvinnor, som arbetade träget med syftet full medborgarrätt för både män och kvinnor.

Pionjärkvinnor i riksdagen

Inledning

Förväntningarna på den kvinnliga rösträtten var stora, men genomslaget i form av många kvinnor på valbar plats till riksdagsvalet lät vänta på sig. Vid valet 1921 kom totalt 5 kvinnor in i riksdagen, ännu tio år senare var det endast 6 kvinnliga riksdagsledamöter. Det tyder på att motståndet mot kvinnor höll i sig. Det är inte minst mot den bakgrunden av stor betydelse att få en bild av de första kvinnorna. Länge förekom de fåtaliga högerkvinnorna i riksdagen enbart på stockholmsbänken, men de hade sin förankring även på andra håll i landet och så småningom bidrog flera län med kvinnor på valbar plats.

Vilka erfarenheter förde dessa första företrädare för högerkvinnorna med sig till riksdagen och hur genomförde de sitt uppdrag? Låt oss bekanta oss med *Bertha Wellin*, född på Öland, och verksam på flera håll i landet innan hon bosatte sig i Stockholm, *Ebon Andersson*, född i Göteborg, och senare bosatt i Stockholm, *Märta Boman*, som kom från Uppsala och sedan flyttade till Norrbotten, *Elsa Ewerlöf*, född i Småland, uppväxt i Skåne, bosatt i Uppsala före stockholmstiden, *Astrid Kristensson*, uppväxt i Stockholm och Västerås, verksam framför allt i Stockholm och Växjö samt *Blenda Ljungberg*, född i Enköping och verksam i Uppsala. Det finns många fler som skulle förtjäna en presentation, men de här nämnda får stå som exempel på de tidiga högerkvinnorna i riksdagen.

Bertha Wellin (1870–1951)
Högerns första kvinnliga riksdagsledamot

STINA NICKLASSON, ANN-MARIE PETERSSON

När Kjell Östberg skriver om kvinnorna efter rösträttens införande kommenterar han att partierna från sina utgångspunkter ofta fick ”fel” kvinnor i sina organisationer. Högern, som denna tid menade att de kvinnliga egenskaperna bäst kom till sin rätt i hemmet, fick se sina kvinnoorganisationer ledas av framgångsrika yrkeskvinnor, medan socialdemokrater till sin besvikelse mest fick med hemmafruar, fast de helst hade velat rekrytera industriarbetande kvinnor.

När högerpartiet i Stockholm skulle nominera en företrädare på valbar plats till riksdagen vid det första valet efter den kvinnliga rösträttens införande, föll valet på Berta Wellin. Hon var vid denna tid 51 år, ogift, hade en framgångsrik yrkeskarriär som sjuksköterska och administrativ kraft. Hon blev pionjär i riksdagsarbetet, där hon bland annat kom att bli en stridbar företrädare för sjukvårdsväsendet. Hur kom hon att uppnå denna position, trots de attityder som fanns från en del män gentemot kvinnorna inom högerpartiet i början av 1900-talet?

Uppväxtår på Öland

Berta Wellin föddes i Torslunda församling på Öland år 1870, där hennes far var kronofogde. Berta Wellin lär ha varit faderns favorit. I hemmet fanns det god tillgång till tidningar och litteratur och där fick hon också den första utbildningen. På Öland fanns inte några möjligheter för högre skolutbildning, däremot var Kalmar sedan länge en känd skolstad även för flickor. Berta Wellin och hennes systrar placerades från början av tonåren i Kalmar i den Sturkska Högre Elementarskolan för flickor.

Det var denna tid ännu ovanligt att flickor utbildades till ett yrke. Det vanligaste yrket för dem som försörjde sig själva var lärarinna. Ett annat område som också var accepterat för kvinnor var vården av sjuka. Berta Wellin prövade på lärarrollen en tid, men arbetade sedan, från 22 års ålder med sjukvård, först som andrasköterska vid Kalmar lasarett. Här fann hon sin livsuppgift och bestämde sig att genomgå sjuksköterskeutbildning. De referenser som krävdes vid inträdesansökan till Sophia-

Berta Wellin inför sin första tjänst som Sophiasyster.

hemmet talar om att hon hade ”en fast karaktär, parad med allvar och stark viljekraft.”

Sjuksköterskeutbildning

Utbildningstiden varade i två och ett halvt år. Disciplin, omdöme, allvar, ansvarskänsla och pliktkänsla var ledorden i utbildningen. Det framhölls att verklig bildning och duglighet krävde det omdöme som förmår att överblicka livet och genomskåda människor och händelser. Efter utbildningstiden bestämde Sophiahemmet var de nya sjuksköterskorna skulle tjänstgöra och redan före utbildningens slut sändes Berta Wellin till en nyinrättad tjänst i Falun. Från juni 1900 finner vi Berta Wellin på Serafimerlasarettet som operationssköterska och en kortare tid arbetade hon med att organisera den militära sjukvården.

1907 bestämde sig Berta Wellin för att utträda ur Sophiahemmets moderhusorganisation. Hon reagerade mot Sophiahemmets rätt att bestämma tjänstgöringen för sophiasystrarna, men egentligen inte mot inriktningen i övrigt.

I socialt arbete

1908 återfinner vi Berta Wellin som föreståndare för en nyinrättad barnavårdsbyrå, driven av Svenska fattigvårdsförbundet. Hösten 1907 hade hon varit i England för att studera motsvarande arbete. Förutom att organisera den nya byråns arbete inom barnavården fick hon till uppgift att ordna kurser för dem som skulle arbeta med barnavård och fattigvård i kommunerna. Någon reguljär utbildning fanns inte inom detta område, utan det organiserades från grunden av Svenska fattigvårdsförbundet, en frivilligorganisation. I denna uppgift kom hon att samarbeta med andra kvinnor med verksamhet inom den sociala sektorn, såsom Kerstin Hesselgren och Cecilia Milow, kontakter som, skall det visa sig, kom att bli av betydelse för framtiden.

Inte bara sophiasystrarna var beroende av moderhusen vid anställning. Några erfarna sjuksköterskor, bland dem Bertha Wellin beslöt sig

för att organisera sjuksköterskorna på ett helt annorlunda sätt. Rekrytering skulle ske genom en sjuksköterskетidning. Efter ett första upprop anmälde sig 700 prenumeranter och från början av 1909 utkom Svensk Sjuksköterskетidning varje månad. Sedan dess förste redaktör, Estrid Rodhe hastigt gått bort 1911, blev Bertha Wellin tidningens redaktör. Parallellt med tidningsplanerna drevs vidare krav på en allmän sjuksköterskeförening. För att få med såväl sophiasystrar som rödakorssystrar m.fl. poängterades att föreningen skulle lägga särskild vikt vid en hög utbildningsstandard och god fortbildning. Hösten 1908 tillkom en interimsstyrelse för en sjuksköterskeförening, där Bertha Wellin utsågs till ordförande, men hon avböjde att ställa upp som ordförande vid stämmans val. Hon var ändå styrelseledamot, kassör och snart även sekreterare i föreningen. Och då Emmy Lindhagen av hälsoskäl avsade sig ordförandeskapet 1914 var det Bertha Wellin som blev sjuksköterskeföreningens ordförande. Hon lämnade därmed sina övriga funktioner i föreningen. Ordförandeposten innehade hon till 1933. Hon kvarstod lika länge som redaktör för Svensk Sjuksköterskетidning.

I Stockholms stadsfullmäktige

Det första kommunalvalet där kvinnor kandiderade, ägde rum 1910. I Stockholm valdes endast två kvinnliga företrädare, Valfrid Palmgren för högerpartiet och Gertrud Månsson för socialdemokreterna. Endast 28 procent av de röstberättigade kvinnorna i Stockholm röstade i valet. I det läget bildades Stockholms Moderata Kvinnoförening. Bertha Wellin ingick i interimsstyrelsen och satt ordförande vid den första sammankomsten, men hon avböjde inval i den nya styrelsen.

Valfrid Palmgren, den första högerkvinnan i Stockholms stadsfullmäktige, hade gift sig och flyttat till Danmark 1911. Vid nomineringen till 1912 års val ställdes Bertha Wellin på en säkert valbar plats. Hon var då 42 år och hon hade en stark ställning med såväl Sjuksköterskeförbundet som Stockholms Moderata Kvinnoförening bakom sig. Valdeltagandet ökade kraftigt till ca 50 procent för männen och 33 procent för kvinnorna. Samtidigt invaldes Stina Quint och följande år tillkom Alma Hedin.

Bertha Wellin deltog aktivt i valrörelser och i SMKF:s arbete med utbildning och organisation. Det var de strategier som förbundet arbetade efter för att öka antalet intresserade medlemmar och väljare samt

för att förbereda kvinnliga kandidater att åta sig politiska uppdrag. Motståndet mot högerkvinnors deltagande i politiken luckrades upp och följande år, 1913, öppnades Allmänna Valmansförbundet för kvinnligt medlemskap. Bertha Wellin blev den första kvinnan i styrelsen för Allmänna Valmansförbundets stockholmsförening.

Berta Wellin blev under krigsåren en kraft att räkna med i kommunalpolitiken. Som ledamot i stadsfullmäktiges beredningsutskott hade hon också en plattform, varifrån hon kunde påverka beslutsfattandet i en rad olika frågor. Dessutom breddade hon sitt register genom att hon invaldes i hälsovårdsnämnden, styrelserna för flera av kommunens sjukhus m.m. 1920 blev hon ledamot av Stockholms stadskollegium. Hon engagerade sig i den ständigt aktuella bostadsbristen, i en rad socialpolitiska frågor och speciellt i hälso- och sjukvårdsfrågorna, där hon besatt sakkunskap från sin yrkeserfarenhet. Denna tid var hon även med i styrelsen för Sophiahemmet, ända fram till 1946, och aktiv medlem i Fredrika-Bremer-förbundet.

Det första riksdagsvalet med kvinnlig rösträtt ägde rum 1921 och inför detta val nominerades Bertha Wellin. Avgörande var tydligen bredden i hennes kompetens och erfarenheter, vanan att uppträda som talare och den förankring hon hade i AVF:s egen organisation.

I riksdagen

Bertha Wellin valdes till riksdagens andra kammare som en av de första fem kvinnorna. Bland liberalerna hade en rad kvinnor nominerats, men inte placerats på valbar plats. Elisabeth Tamm valdes in på en spränglista och lämnade riksdagen efter tre år, medan Kerstin Hesselgren fick sin plats i första kammaren först efter en överenskommelse med socialdemokraterna och efter en dramatisk lottning. Två socialdemokratiska kvinnor kom in i andra kammaren. Inte i något parti var det rösträttsrörelsens främsta kvinnor som nominerades.

En fråga som Bertha Wellin ägnade kraft åt vid sin första riksdag var den om kvinnors behörighet till statstjänst. Hon utvecklade argumenten för att kvinnor skulle få tillträde till domartjänst, medan bl.a. Elisabeth Tamm menade att kvinnor som domare skulle förstöra domarämbetets auktoritet. Propositionen föll denna gång på första kammarens motstånd, men frågan återkom följande år, varvid kvinnor fick tillträde till de flesta statliga tjänsterna, dock inte till domaryrket.

SvD söndagen den 21 september 1919.

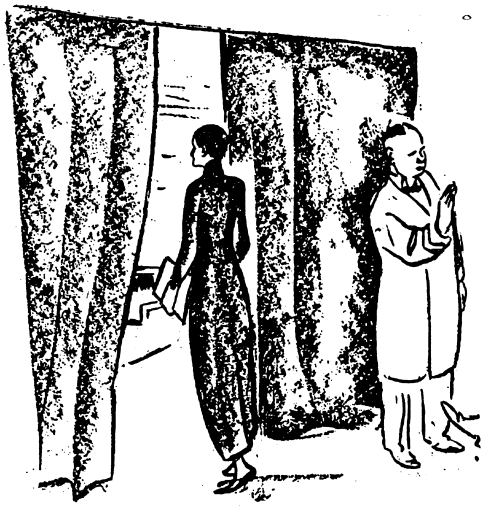

Fröken Wellin träder in i andra kammaren.

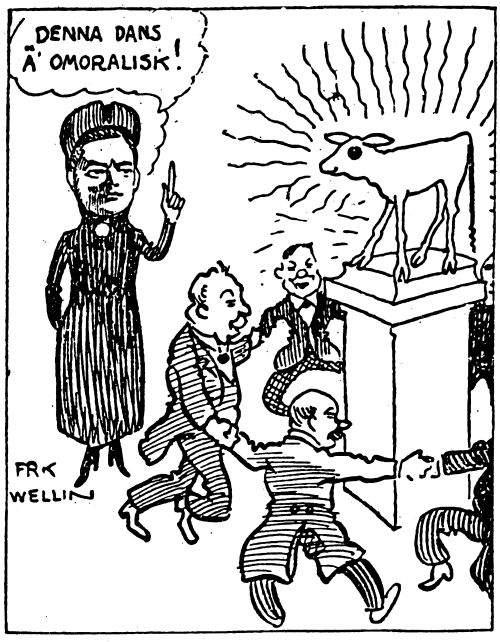

Kring den gyllne kalven dansar i vår stad vaktmästarkåren, varför den sig också får en skrapa av den dam, som ansar dess moral med bister min — stadsfullmäktigen Wellin.

Bertha Wellin i sin pulpet i andra kammaren.

I ärendet om höjning av barnmorskornas löner 1922 samarbetade däremot de kvinnliga riksdagsledamöterna över partigränserna och vände debatten, vilket väckte uppmärksamhet. Statsutskottet hade avstyrkt förslag om höjning med 50 kronor, men de fem kvinnornas samlade aktioner gav resultat. Samtliga gav sig in i debatten. Kerstin Hesselgren argumenterade i första kammaren och Bertha Wellin med de övriga debatterade frågan i andra kammaren. Bertha Wellin var för övrigt den enda, som med egna erfarenheter och synnerlig sakkunskap kunde argumentera för sjukvården i andra kammaren. Förutom sina kunskaper om sjukvårdsfrågor hade hon också som ovan nämnts, erfarenheter genom engagemanget i Stockholms kommunalpolitiska frågor. Bertha Wellin var kvar i Stockholms stadsfullmäktige totalt 15 år, men avstod från att kandidera vid 1927 års val.

Vid 1925 års riksdag är det värt att notera en motion av Bertha Wellin om införande av särbeskattning för äkta makar i stället för den rådande sambeskattningen. Argumenten känns igen från senare års debatter i frågan. Varför skulle två gifta sammanboende betala mera skatt än två ogifta sammanboende? Noterbart är att motargumenten talade om detta som en detaljfråga i skattesystemet.

Motionen hänvisades till pågående utredning, men när tre år hade gått och ingenting hade hänt i frågan motionerade hon om särbeskattning på nytt. Frågan uppmärksammades vidare på det skandinaviska högermötet i Stockholm 1929 och Bertha Wellin kom att leda en samarbetskommitté med representanter från Danmark, Norge och Sverige.

Bertha Wellin uppträdde oförfärat och i vissa frågor med egen ståndpunkt jämfört med partiets huvudfåra. I synnerhet hade hon en antagonist i Karl Magnusson i Skövde, när det gällde gifta kvinnors rätt till förvärvsarbete. Däremot förefaller hennes relationer till Arvid Lindman ha varit byggda på ömsesidig respekt. Hon kunde gå emot sina sparsamma partibröder med kraft till exempel i frågan om införande av moderskapsstöd och när det gällde utökning av sjukvården, där nya behandlingsrön krävde nya specialiseringar. Hon föreslog också att utbildning skulle införas för sjukhuschefer inom administration, budgetplanering och personalledning. Lönefrågor och pensionsfrågor för vissa sjukvårdstjänster togs upp i riksdagen. ”Hon orerade som en hel fakultet och kämpade som ett helt regemente”, var ett av de omdömen som fälldes över hennes insatser i sjukvårdsdebatten i mars 1927.

En fråga som bekymrade Bertha Wellin var den om 8-timmarsdagens

införande för sjuksköterskor. Hon hävdade att sjuksköterskornas arbetsbörda var för tung och behövde lindras. Men om en förkortning av arbetstiden infördes innan en utökning av antalet tjänster hade skett, skulle patienterna bli lidande. Därför kunde hon inte, då frågan om 8-timmars arbetsdag var föremål för lagstiftning, rösta för att sjuksköterskorna skulle omfattas av denna arbetstidreglering. Hon stödde däremot förslaget om en utökning av sjuksköterskeetjänsterna så att varje sjuksköterska skulle ha en ledig dag varje vecka.

Slutord om Bertha Wellin

Bertha Wellins verksamhetsområden var mångskiftande. Hennes yrkesliv omfattade sjukvård i olika specialiseringar, administration av militär sjukvård och sociala frågor i vid mening. Hon arbetade för att höja utbildningens kvalitet, även inom yrkesområden utan utbildningstradition, så som det sociala fältet. Som en av grundarna av Svensk Sjuksköterskeförening, under många år dess ordförande, och som redaktör för Svensk Sjuksköterskeetidning gjorde hon en historisk insats. Hon tog med sig sina erfarenheter in i riksdagen och kunde i en period av stark utveckling av sjukvården använda sin sakkunskap i riksdagsarbetet.

Bertha Wellin var ingalunda begränsad till de s.k. kvinnofrågorna i riksdagen. Hon ägnade sina insatser också åt skatter, ekonomi, näringsliv, försvar m.m. ”Gäller inte besluten inom sådana sektorer även kvinnor?” brukade hon fråga retoriskt.

Som en av de första kvinnorna i riksdagen var hon givetvis påpassad av pressen och föremål för många skämtteckningar och kommentarer. Som ett exempel må tas Albert Engströms teckning av Bertha Wellin i riksdagspulpeten med grundlag och hälsovårdslära:

”Välkommen Bertha Wellin! Man behöver din ans och din sjukvård. När var politiken så genomfördärvad och osund som just nu? Häran med klystir, vomitiv och diverse välbehövliga instrument.”

När Bertha Wellin lämnade riksdagen 1936 kunde hon se tillbaka på en betydelsefull pionjärgärning. Hon hade skapat respekt för kvinnor som politiska aktörer.

Litteratur

Nicklasson, Stina, *Sophiasystern som blev politiker. Bertha Wellin, pionjär för moderat politik*. Stockholm 1995 samt däri anförd litteratur.

Ebon Andersson – flickan från Masthugget som blev akademiker, riksdagsman och högerkvinnoledare

INGEGERD TROEDSSON

Ebon Andersson var den andra högerkvinnan i riksdagen, invald 1936 och kvar till 1966. Åren 1938 till 1958 var hon en engagerad och engagerande ledare och förebild för högerns kvinnor, genom sin bakgrund och sin oförtröttliga kamp för det hon ansåg vara rätt och riktigt.

Första gången jag själv ”mötte” Ebon Andersson var 1947, när jag 18 år gammal började läsa nationalekonomi vid Stockholms högskola, i Socialinstitutets lokaler. Då och då visade hon sig i det inglasade personalrummet i biblioteket med blicken strängt svepande ut över läsesalen. Allt småprat upphörde och ordningen blev total. Med sin högresta gestalt, mansaktiga frisyr och barska blick ingav hon en otrolig respekt. Att hon inte bara var bibliotekets chef utan också riksdagsman visste vi. Men det var nog få som anade att hon också hade ett härligt sinne för humor. Så långt som att verkligen få tala med henne tror jag aldrig att jag kom.

Det har därför varit en spännande resa att med hjälp av 30 års riksdagstryck och hundratals tidningsklipp från intervjuer, anföranden och debatter få lära känna henne bättre. Sakta växte bilden fram av en kvinna som gjorde viktiga politiska insatser, allra främst för andra kvinnor, insatser som alltid präglades av en strävan att gå till botten med olika frågor, av framsynthet och engagemang, aldrig av egennytta, populism eller anpasslighet. Stora frågor kunde blandas med små, hon brydde sig!

Uppväxt och ungdomsår

Ebon Maria Isabella Andersson föddes den 19 november 1896 på Sjömansgatan i Göteborg. Pappa sjömannen som senare blev styrman reste på fjärran land, på segelfartygen Gripen eller Albatross. ”Min mor måste för det mesta arbeta ’ute’. Själv sköttes jag som liten av mina äldre bröder”, berättar Ebon. Hon föddes som nr sju av 12 barn, efter sex pojkar. Lägenheten bestod av ett rum och kök. Höjdpunkten var när pappan kom hem från långresorna: ”Några veckor varade härligheten,

sedan försvann far igen. Det var ju hans liv och vi dyrkade det!" Om småsyskon inte behövde passas höll hon gärna till där de äldre bröderna trivdes, nere vid gamla Barlastkajen[1]:

> Göteborgs hamn med pulsslag från hela världen, dofter av tjära, mönjefärg, varor från fjärran kuster! Sot och kolrök, kranarnas silhuetter och det fantastiska färgspelet mot solnedgången – det är så hjärtat drar ihop sig när man tänker på det.

På somrarna[2] skickades barnen ut till en mjölkbonde en bit från stan. Det var ett härligt liv för Ebon som var tokig i att rida. Ett blitt öde hade placerat hästhagen långt bort från gården. När bonden skulle till stan med mjölken fick barnen ta hem hästarna:

> Och det blev vild galopp hem till gården, ett vågsamt företag men ack så roligt, ty man hade ju bara grimman att hålla sig till. [...] Mamma hade vissa illusioner om att jag skulle bli en snäll och huslig flicka, som kunde vara hemma i husliga bestyr och hon brukade alltid skicka hälsningar med "mjölkebonden" varje onsdag och lördag, att de skulle hålla mig till sådana sysslor. Men bonden bara muttrade för sig själv: "En har la nog å göre utan att en ska uppfostra andras ongar också".
>
> För resten blev jag bestämt kvinnosakskvinna [något som Ebon annars bestämt sade sig inte vara!] just under de här somrarna. Kvinnfolken skötte ju hushållet men hjälpte också till ute på åker och äng, slet ont värre med en arbetstid som var oändlig men inte fick de lägga sig att sova middag som karlarna gjorde. Nej, jag blev upprörd redan då över hur landsbygdskvinnorna hade det.

I Koopmans folkskola var kristendomsundervisningen viktigast[3].

> Vardagen var ganska grå och enahanda med ständigt plugg som då och då avbröts av att någon förvisades till skamvrån. Det som egentligen förgyllde våra dagar var slagsmålen på "Pettsons ängar" där vi slogs med läroverkseleverna i Västra Real, som låg hundra meter från skolan. Det var ständiga kalabaliker och eftersom skolans ära stod på spel, utplånades all könsskillnad, flickor och pojkar slogs sida vid sida.

De sex äldre bröderna – och slagsmålen? – bidrog nog till att Ebon aldrig var rädd att strida för sin åsikt.

Den 12 juni 1909 lämnade hon skolan med mycket goda betyg, 12 1/2 år gammal. Fortsatta studier var inte att tänka på. Nu måste hon bidra

till familjens försörjning. Ännu inte 13 år fyllda gjorde Ebon fulla dagsverken vid Wettergrens kappfabrik med att plocka bort tråckeltråd, sy knapphål och sy i knappar.

Efter konfirmationen fick Ebon arbete som snällpressinläggare vid ett boktryckeri. Efter någon tid avancerade hon till bokbinderiet och blev så småningom utlärd bokbinderiarbeterska, ett arbete som hon fortsatte med till våren 1920.

Arbetet började kl 7 på morgonen och när det var slut kl 7 på kvällen fortsatte Ebon till aftonkurserna vid Slöjdföreningen, mitt emot Röhsska museet, där hon läste matematik och andra skolämnen.

Ebon som konfirmand 14 1/2 år gammal våren 1911.

Kollektivanslutning, nej tack!

19 år gammal blev hon styrelseledamot i bokbinderifackföreningen och vid 20 års ålder ordförande för den kvinnliga sektionen. Men när fackföreningen kollektivanslöts till (s) reserverade sig Ebon direkt för utträde[4]:

> Det är en vanlig missuppfattning att en person inte kan vara en god fackföreningsmedlem och samtidigt bekänna sig till t.ex. högerns politiska idéer. För min del, och högerns också för den delen, är det en självklar sak att solidariteten inom fackföreningen, det goda kamratskapet och det gemensamma arbetet på bättre villkor i olika avseenden inte behöver ha med politik att göra. Något betydde det väl också att jag hörde till en familj av utpräglade individualister, där ingen älskade färdiga åsikter utan alla tänkte på egen hand! Över huvud taget tycker jag bättre om människor som är mera lika blodapelsiner än likslipade glasprismor.

Själv skulle hon senare komma att liknas vid – just en blodapelsin! Hemmets schartauanska livsuppfattning och principen att aldrig sätta sig i skuld, aldrig ligga någon till last präglade också Ebon.

Vid 20 års ålder fick hon kontakt med unga, akademiskt utbildade kvinnor i KFUK. Med sin brinnande läslust hade hon dittills läst prak-

tiskt taget allt hon kom över, men nu tog mer planmässiga studier vid. År 1917 gick hon en sommarkurs vid Hallands läns folkhögskola i Katrineberg, där hon bland annat läste nationalekonomi och medborgarkunskap. Där hölls också ett möte för studentskor och arbeterskor. Öppningstalare var med. kand. Märta André med lång erfarenhet av socialt arbete. Märta blev senare Ebons mentor och vänskapen dem emellan varade livet ut.

Studier på heltid

Till sist räckte krafter och nerver inte till för den starka påfrestningen av tungt arbete och ständiga studier. Efter ett sammanbrott gav sig Ebon 23 år gammal studierna helt i våld. Hjälpen var ett studielån som hon fick övertalas till. Lån var ju något förfärligt!

Ebon gick sedan både sommar- och vinterkursen vid Sigtuna folkhögskola, där hon också tränades i att diskutera brännande frågor i en kampens tolerans. Till det kom karaktärsträning, att så långt möjligt förena ideal och verklighet, en träning som hon vid många återbesök i Sigtuna uttryckte sin stora tacksamhet över.

År 1920 hade Socialinstitutet bildats i Stockholm i samarbete med CSA, Centralförbundet för socialt arbete. Initiativtagare var nationalekonomen Gösta Bagge, som också blev Institutets föreståndare fram till 1945. Institutet förenades 1921 med en professur i nationalekonomi och socialpolitik vid Stockholms högskola – också den kom att innehas av Bagge.

Gösta Bagge hade ett starkt socialpolitiskt engagemang. I sin doktorsavhandling 1917 förespråkade han en jämnare inkomstfördelning, 1918 understödde han reformeringen av fattigvårdslagen och på tjugotalet var han aktiv i debatten om arbetsrätten och arbetslöshetsförsäkringen.

I januari 1922 skrevs Ebon in vid Socialinstitutet, där hennes goda vän Märta André ledde den sociala praktiska kursen. Institutet låg ännu i provisoriska lokaler i Gamla Stan. Huvudämnena blev nationalekonomi för professor Bagge, statskunskap för docent Nils Herlitz, allmän socialpolitik och socialförsäkring. Samtidigt arbetade Ebon som amanuens vid CSA:s bibliotek och på ”ledig” tid läste hon engelska, tyska och genomgick både muntliga och skriftliga studentprov i latin.

Dispens för högskolan

Efter socionomexamen fick Ebon i januari 1924 efter dispens börja läsa samhällsvetenskap vid Stockholms högskola. Samtidigt blev hon amanuens i nationalekonomi hos Bagge. Hon fortsatte att biträda CSA:s bibliotek.

Ebon blev också god vän med Margit Cassel (mer känd som Margit Wohlin), som disputerade 1925. Margits far, professor Gustav Cassel, hade redan 1903 lagt den allra första grunden till ett socialvetenskapligt bibliotek!

I det casselska hemmet i Djursholm lärde Ebon också känna Margits yngre bror Leif Cassel. Trots att Ebon var tio år äldre skriver Leif senare i sina memoarer: Ebon som ”blivit Margits kamrat på högskolan blev jag som gymnasist speciellt god vän med, därför att hon var en så entusiastisk pingpongspelare”. Entusiasmen krävdes nog; pingpongbordet bestod av familjen Cassels ovala matsalsbord!

Några år senare tenterade hon med mycket goda betyg i nationalekonomi för professor Bagge, i statskunskap för professor Nils Herlitz och i historia för professor Tunberg.

Men det räckte inte med full pott i betyg för att Ebon skulle få ut sin fil. kand. Hon hade ju inte avlagt studentexamen! En omfattande pappersexercis tog vid. Stockholms högskola tillstyrkte eftersom hon t.o.m. undervisade i nationalekonomi om både engelsk och tysk litteratur och dessutom ledde ett stort projekt om arbetslöner och levnadskostnader. Men Uppsala universitet vände tummen ner: Föredragande professor fann det ”uteslutet” att fakulteten skulle tillstyrka bifall!

31 år gammal fick Ebon Andersson, trots detta, K.m:t:s tillstånd att avlägga fil. kand. examen och att fortsätta läsa för fil. lic. i nationalekonomi.

Detta ledde henne till Gösta Bagges berömda licentiatseminarium, där Alf Johansson, Karin Kock, Erik Lundberg, Gunnar Myrdal och Ingvar Svennilson var några av många senare framgångsrika och välkända deltagare. Ebon själv fortsatte sitt forskningsarbete med hjälp av ett stipendium från Rockefellerstiftelsen.

CSA:s bibliotek, som Ebon hela tiden biträtt med inventeringar, utlåning och förslag till bokköp, införlivades 1930 med Socialinstitutet. Bibliotekets skötsel ingick sedan i Ebons amanuenstjänstgöring.

Knappt 35 år gammal kunde Ebon Andersson lägga fram sitt digra licentiatarbete i nationalekonomi, *Fackföreningarnas taktiska metoder*

Socialinstitutet Odengatan 61. Gösta Bagge var chef till 1945 och Gunnar Heckscher till 1954. Ebon var bibliotekarie där 1932–61. Själv läste jag där till pol. mag.

med särskild hänsyn till deras inverkan på arbetskraftens fördelning. Efter tentamen för professor Bagge med betyget Med utmärkt beröm godkänd förklarades hon i december 1931 för filosofie licentiat.

Bibliotekarie Ebon

Krisåret 1932 inleddes med att Ebon under fem månader gick igenom Skolöverstyrelsens omfattande och intensiva kurs för utbildning av bibliotekarier vid statsbibliotek och andra större bibliotek.

Bagge hade lyckats utverka betydande anslag från Rockefellerstiftelsen i USA och 1932 stod en fyravåningars hög byggnad färdig på Odengatan 61, nära Odenplan. I denna fick både Socialinstitutet och Stockholms högskolas samhällsvetenskapliga institutioner ändamålsenliga lokaler liksom ett allt mer omfattande bibliotek. Samma år utsågs Ebon Andersson till Socialvetenskapliga bibliotekets bibliotekarie. I detta ingick att leda de propedeutiska kurserna i nationalekonomins teoretiska grunder.

Långt senare skriver Anders Lindberger, Ebon Anderssons efterträ-

dare som bibliotekarie, i sin minnesruna[5] över Ebon:

”Gösta Bagge tycks tidigt ha insett hennes rika möjligheter och gjorde vad han kunde för att jämna vägen för henne.” Han nämner att en del tyckte att Bagge favoriserade henne, bl.a. med tanke på hennes utnämning till bibliotekarie.

Lindberger fortsätter:

> I efterhand kan vi bara konstatera, att hon blev en god bibliotekarie. Hennes planering av biblioteket var klok och framsynt. Systematiken är tillräckligt differentierad för att ge en eggelse åt den som själv vill beta på hyllorna och tillräckligt klar och enkel för att tillförsäkra en god överblick redan åt förstagångsbesökaren. Bokurvalet blev mycket gott, vilken dagligen bestyrkes av den stora interurbana efterfrågan på verk, som biblioteket ofta är ensamt i landet om att äga.

Genom sina populärvetenskapliga föreläsningar i bl.a. Fredrika-Bremer-förbundet blev ”dr Andersson” snart något av en kändis i kvinnokretsar.

– Vilket är det aktuellaste kvinnoproblemet ur nationalekonomisk synpunkt, frågade Kid i Aftonbladet den 11/3 1933? Ebon svarade på sitt ofta drastiska sätt:

> Den stora frågan är ju gift kvinnas rätt till arbete utom hemmet. Den ogifta kvinnan är en parasit om hon inte arbetar. Den gifta kvinnan är en parasit om hon gör det.

Den höga arbetslösheten ledde vid denna tid till många attacker i riksdagen mot ”dubbeltjänster”, dvs. mot makar som båda var statsanställda. En riksdagsmotion hade t.o.m. föreslagit att makar borde beläggas med extra skatt, om de innehade var sin avlönad befattning!

Ebon varnade i intervjun för att man av omtanke om kvinnorna införde en rad skyddslagar för dem, t.ex. förbud att arbeta under jord eller förbud mot nattarbete, utan att tänka på följderna. ”Skyddsåtgärderna får inte gå så långt”, hävdade Ebon, ”att kvinnorna trängs ut, något som redan skett bland typograferna, eller försvårar för t.ex. bageriarbeterskorna genom att de förbjuds arbeta lika tidigt på morgonen som männen.”

Ebon blir politiker

Inför stadsfullmäktigevalet i Stockholm 1935 ringde ”en ledande högerkvinna” och frågade rakt på sak vilket parti Ebon tillhörde. ”Egentligen inget alls”, svarade Ebon, ”men de senaste åren har jag röstat med högern.”

”Det psykologiska ögonblicket var tydligen inne och det blev snart klart för mig att jag hade både vilja och skyldighet att säga ja. Att mitt barnsdomshem med dess livsprinciper också inverkat på mitt politiska val, håller jag för sannolikt”, berättade hon senare i ett radioanförande 1940. Så kom Ebon Andersson huvudstupa in i politiken. Troligen uppmuntrades hon också av Gösta Bagge som hon beundrade och vars värderingar i sociala, ekonomiska och ideologiska frågor hon delade. Bagge hade samma år, 1935, blivit Allmänna Valmansförbundets, AVF:s, ledare efter Arvid Lindman.

Program

Inför valet 1935 gav hon sin programförklaring i *A.V.F. för Stockholm* (här sammandragen):

> De frågor jag hyser störst intresse för är de socialpolitiska där jag efterlyser en mer individuell prövning av hjälpbehoven. Arbetslöshetspolitiken får inte utformas så att det offentliga försvårar eller hindrar den enskilda företagarverksamheten. Inom bostadspolitiken är en klokt avvägd subventionspolitik bättre för t.ex. de barnrika familjerna än att kommunerna själva sätter i gång att bygga.

Att staten eller kommunen själv skulle ”skapa jobb” eller bygga bostäder var främmande för Ebon. Dels blev det dyrt, dels riskerade det att tränga ut enskilda företag.

I en intervju i *IDUN* sade Ebon:

> Från början värderade man kvinnorna efter deras förmåga att ”komma upp” till männens nivå. Men kvinnan måste naturligtvis göra sin insats i enlighet med sin natur. Men det räcker inte med ”samhällsmoderlighet” som det en tid talades så mycket om; sakkunskap och saklighet krävs, man måste känna till samhällets sätt att fungera.
>
> Annars är förstås inte könet det väsentliga. Min pappa brukade säga: ”Jag förstår inte vad de gruffar om, jag tycker karlar och fruntimmer är det bästa folk som finns.” Det är ungefär min inställning också.

Ebon trodde inte på en politik där kvinnor och män ställdes mot varandra. Alla former av kvotering var också främmande för henne. Det var individen man skulle se, inte könet. Höga krav måste ställas på både kvinnor och män.

Varning för skråfrågor

Året därpå, inför riksdagsvalet 1936, stod Ebon på tredje plats på Stockholmshögerns lista som toppades av Gösta Bagge. Det var onekligen raskt marscherat! Hon höll flera uppmärksammade tal i fulla lokaler. Vid Stockholmshögerns stora valmöte talade hon om högerns strävan som går över parti- och klassgränser. Med adress till (s) efterlyste hon realitet, inte löften om ”nya och fullkomliga lyckoriken”.

Strax före valet skrev chefredaktör Eva Nyblom i *IDUN*:

> Det vädjas mycket till kvinnorna i dessa dagar. Jag tycker det är litet genant. Man särskiljer oss som om vi vore några underliga djur i Vår Herres hage. ”Så ha vi kvinnornas representant, kvinnonamnet på listan”, skriver de stora tidningarnas ledarskribenter titt och tätt. [...] Det heter mera sällan; som tredje namn på listan står fil. lic. Ebon Andersson, bibliotekarie vid Socialinstitutet, väl förfaren i socialt arbete, kunnig och klartänkt.
>
> Men som Ebon Andersson klokt turnerade det häromkvällen i ett anförande; ”det behövs kvinnor i riksdag och samhällsarbete om inte annat så för att förekomma uppkomsten av kvinnofrågor. Vi ska akta oss för att skapa kvinnofrågor och förresten alla slags skråfrågor och se till att vi gör samhällsfrågor av dem i stället”.

Ebons socialpolitiska inställning stämde väl överens med Gösta Bagges. Självförsörjning borde vara både en plikt och en rättighet. Samhället fick inte lov att göra en understödstagare av någon medborgare, som faktiskt var i stånd att försörja sig själv och de sina. Då berövade man honom både självaktning och självförtroende. Samtidigt hade den som var oförmögen att försörja sig själv, oavsett vad detta berodde på, en given rätt att få behövlig hjälp på allmän bekostnad.

Det allmänna hade inte heller rätt att beskatta medborgarna för ändamål som inte var sakligt motiverade. Man borde hålla i minnet att de flesta skattebetalare själva levde under knappa villkor. Inte heller fick företagen betungas så att investeringarna hämmades och tillväxten därigenom försvårades.

Enda högerkvinnan i riksdagen 1937–44

Efter riksdagsvalet 1936 bildades en koalitionsregering mellan socialdemokraterna och bondeförbundet. Det var samma år som den amerikanske journalisten Marquis Childs' bok *Sweden: The Middle Way* kom ut, en bok som skulle få stor betydelse för både omvärldens syn på Sverige och svenskarnas syn på sig själva. I Sverige talades snarare om folkhemmet, där de starka skulle hjälpa de svaga, ett begrepp som först använts av högerpolitiker men som 1928 togs upp i ett berömt tal av Per Albin Hansson. Även befolkningsfrågan diskuterades intensivt.

Efter valet framhöll Ebon i *Hertha* vikten av att reformera familjebeskattningen efter försörjningsbörda. Med en skatt efter bärkraft kunde man kanske dessutom ”få slippa höra hur kvinnornas lägre löner än motiveras med att deras prestationer äro sämre och än – i de fall där det skälet ej rimligtvis kan tillgripas – med att de ju i regel ej ha försörjningsplikt”. Själv hade hon som bokbinderiarbeterska haft 55 procent av det manliga ackordet i lön.

Båda frågorna – familjebeskattningen och lika lönen – skulle Ebon ägna stort intresse under alla åren i riksdagen, de skulle bli 30 tillsammans.

Den 11 januari 1937 intog Ebon Andersson, just 40 år fyllda, plats nr 17 på Stockholmsbänken i riksdagens andra kammare. Hon efterträdde sjuksköterskan Bertha Wellin som högerns enda riksdagskvinna. Bertha hade varit med sedan 1922, då fem kvinnor för första gången tog plats i riksdagen. Tio kvinnor fanns nu i riksdagen, alla i andra kammaren. Ebon skulle förbli riksdagens enda högerkvinna i åtta år.

Arbetet i riksdagen var tufft. Pulpeten i kammaren och ett litet skåp i korridoren för alla handlingar. Kanske tio skrivmaskiner i ett enda rum för de 380 ledamöterna att dela på och köa för och 16 telefoner. Dessa blockerades ofta av organisationer och personer utifrån landet som väntade på att någon vaktmästare fick tag på den sökta ledamoten. Och naturligtvis fanns ingen sekreterarhjälp för utskrifter eller framtagning av material. Under bråda tider kunde kvällsplena sluta först framåt morgonen. När voteringarna ägde rum visste ingen, det gällde att finnas på plats. Årsarvodet var 3 000 kronor för stockholmare och 4 000 kronor för alla andra. Fram till kriget pågick riksdagen bara under våren, från 10 januari till någon gång i juni.

Ebon började som suppleant i andra lagutskottet, som hade hand om de sociala frågorna. Under den allmänna motionstiden undertecknade hon också motioner tillsammans med ledamöter från andra partier. En

motion om statsbidrag till pensionering av privatanställda tjänstemän var t.ex. också undertecknad av Tage Erlander. En av hennes första egna motioner gällde inrättande av en befattning som socialkurator vid de statliga Serafimerlasarettet och Karolinska sjukhuset.

Ebon fäste genomgående stor vikt vid kompetens och kvalitet, vare sig det gällde förvärvsarbetande inom olika yrken, husmödrar i hemmen eller politiska uppdrag. Hon såg också högre kompetens som bästa sättet att göra vårdinsatser effektivare för den vårdbehövande och samtidigt billigare för det allmänna. Motionen om en socialkurator avslogs men elva år senare fanns där sex kuratorer. Trots att det gällde statliga rikssjukhus var deras löner betydligt sämre än vid landstingen, något som Ebon engagerat försökte ändra på. Men kan lugnt säga att Ebon var sina frågor mycket trogen.

Ebon i sin riksdagsbänk den 11 januari 1937. Foto Medborgaren.

Jungfrutalet

Det var länge en oskriven regel att nyvalda ledamöter först skulle lyssna på mer erfarna ledamöter och helst vänta något år med att själva gå upp i talarstolen.

Ebon höll sitt jungfrutal ”redan” den 5 maj, då kammaren behandlade en proposition om höjning av den behovsprövade moderskapspenningen från 30 till 75 kronor. 75 kronor var ett betydande belopp vid denna tid – kronan var värd 25 gånger mer än i dag. Högern godtog höjningen men ville sänka inkomstgränsen vid behovsprövningen; över 90 procent av kvinnorna skulle annars få stödet.

”Dessutom var det alltid möjligt”, påpekade Ebon, ”att få moderskapspenning genom att ansluta sig till sjukkassan mot en årsavgift på 4:20. Är det verkligen orimligt att kräva denna ytterst ringa motpresta-

tion? På det sättet får man också en ökad anslutning till sjukkassorna och förtänksamheten i allmänhet stimuleras."

Hon vände sig också mot förslaget om "minst en kvinna" i mödrahjälpsnämnderna. Dels borde duglighet och fallenhet, inte kön, alltid vara utslagsgivande, dels blev regler om "minst en kvinna" gärna ett slags maximibestämmelse.

Ebons inlägg hjälpte inte, propositionen bifölls. Men hon fick i alla fall gehör för att två av de tre ledamöterna i mödrahjälpsnämnderna skulle tillsättas av regeringen, eftersom det var statsmedel som betalades ut. När Ebon Andersson yrkat bifall till den reservationen instämde socialminister Gustav Möller, trots att den gick emot hans egen proposition! Reservationen hade nämligen redan bifallits av första kammaren. Så blev det också i andra kammaren.

Lagstiftning, som det här var fråga om, krävde nämligen bifall av båda kamrarna. I budget- och skattefrågor räckte det med majoritet i ena kammaren, förutsatt att man också fick majoritet vid gemensam votering. I andra fall när kamrarna fattade olika beslut kunde ärendet gå tillbaka till utskottet för sammanjämkning eller falla.

Kvinnliga löner?

Ebon Anderssons nästa debatt ägde rum två veckor senare. Den gällde lönerna för folkskollärare. Kvinnliga folkskollärare föreslogs efter viss övergångstid få samma lönegrader som sina manliga kollegor, men inte rätt till högsta löneklassen inom lönegraden. Ebon hade undertecknat en motion av Kerstin Hesselgren om att kvinnliga lärare borde få samma lön som männen, nu! Detta tillstyrktes av utskottet, men några högermän reserverade sig, kvinnorna borde ligga två lönegrader under männen!

I debatten gjorde Ebon rent hus med allt tal om lön efter försörjningsbörda:

> Varför skall just folkskollärarinnor genom lägre lön bidraga till sina manliga kamraters familjeförsörjning? Och hur skall det gå inom det privata näringslivet? Vem skall de högre lönerna övervältras på om det endast finns män anställda? Hur skall man vidare genom olika lön kunna ge understöd åt t.ex. mindre jordbrukare, hantverkare osv.? Riksdagen har ju redan beslutat om en hel del åtgärder för att stödja och hjälpa familjerna. Varför skall just statsanställda män få dubbelt understöd jämfört med andra familjeförsörjare?

Utskottets (och Ebons) linje vann; redan 1938 fick kvinnliga folkskollärare – och läroverkslärare – samma lönevillkor som sina manliga kolleger.

Redan under sitt första riksdagsår kallades Ebon Andersson att biträda Lösdriverilagstiftningskommittén i frågan om ”kvinnor hemfallna åt otuktigt leverne i tillfälliga förbindelser”. Hon stod också bakom kommitténs slutbetänkande 1939 med förslag till Lag om arbetsfostran m.m.

Kvinnor som landshövdingar?

Kvinnor hade sedan 1925 rätt till alla statliga tjänster utom präst- och polistjänster och de befattningar vid länsstyrelserna som gällde upprätthållande av allmän ordning och säkerhet. År 1938 motionerade därför Ebon tillsammans med andra om vidgad behörighet för kvinnor att inneha tjänst vid länsstyrelserna.

I kammaren beklagade en socialdemokrat det län som fick ta emot den första stöten, dvs. den första kvinnliga landshövdingen: ”Det är ingen förolämpning eller undervärdering av kvinnan, när jag säger att när kvinnan kommer till landshövdingestolen, då är landshövdingens auktoritet bruten.”

Ebon tackade honom för hans ärliga inlägg, men:

> Om det skulle vara så, att en kvinna är olämplig att spränga i spetsen för en polisstyrka, så är det väl ändå ganska osannolikt, att både landshövdingen, landssekreteraren och landskamreraren skulle vara kvinnor. Är det så att herrarna äro så rädda för den saken så finns det en liten sats som man skulle kunna vända litet på. Man kan sätta in en bestämmelse om att ”i varje länsstyrelse skall finnas minst en man”. Då är man ju på den säkra sidan.

Men majoriteten nappade inte. En landshövding och hans närmaste medarbetare skulle vara män, och därmed basta! (Behörighetslagen förnyades 1945 och först 1974 utsågs den första kvinnliga landshövdingen, statsrådet Camilla Odhnoff.)

Stadsfullmäktige

Som politiker i Stockholms stad stannade Ebon mandatperioden ut, till utgången av 1938. Under denna tid arbetade hon som suppleant med

fattig- och hälsovårdsfrågor och i styrelsen för Stockholms stads statistiska kontor.

I maj 1938 firades ett ståtligt jubileum i Stadshuset. Signaturen Cissela skildrade evenemanget i ”Stadshuskvinnornas parad”, *DN* 3/5 1938:

> Vi böljade nyss ute i Blå hallen, där vi svepte våra släp i väntan på de kungliga gästernas entré. Då gick ett sus genom salen, vem kom? En högväxt dam med gossklippt hår passerade leden med långa, stadiga steg. Det var Ebon Andersson, bibliotekarien, vår manligt rediga socialpolitiker, men varken håret eller stegen väckte sensation, dem kände vi förut. Det var volangen! Vem hade kunnat drömma om att Ebon skulle gå på stadsfullmäktigefest i volang? Men kanske är det sedan Garbo vågat släppa efter på sin skygga manhaftighet, som Ebon törs göra detsamma – eller är det bara våren?

Högerkvinnoledare 1938

Samma vår 1938 avled Alexandra Skoglund, som lett Högerns Centrala Kvinnoråd sedan starten, 1920. Någon strid om vem som skulle efterträda henne blev det aldrig. Trots att Ebon endast varit riksdagsman något år var hon redan något av en legend[6]. Arbeterskan som vägrade kollektivansluta sig och i stället bröt sig en ny bana hölls gärna upp som föredöme för den tidens unga kvinnor.

Ebon övertog ansvaret för nära 30 000 medlemmar. Andre vice ordförande fram till 1942 var Bertha Wellin, hennes företrädare som riksdagskvinna för högern.

I kvinnorådet kunde Ebon stämma av sina egna åsikter och samtidigt få nya impulser. Ebons alla år i kvinnoförbundet – de blev 20 – ledde till att utbildningsverksamheten utvidgades ytterligare och till att medlemsantalet mer än fördubblades. Från 1939 till långt in på 50-talet ordnade förbundet semesterveckor på kursgården Gimo för trötta lantbrukarhustrur. Hur tufft dessa kvinnor kunde ha det visste Ebon från barndomen.

Allmänna Valmansförbundet bytte detta år namn till Högerns riksorganisation. Som kvinnoförbundets ordförande blev Ebon Andersson också ledamot i partistyrelsen.

Ebon ivrade ständigt för att kvinnorna skulle vidga sin politiska sfär. Detta innebar inte att hon fann de traditionella hem- och vårdfrågorna mindre viktiga. Tvärtom arbetade hon idogt för bättre utbildning i hemvård[7], ”något som skulle komma de svenska hemmen och därmed

också det uppväxande släktet till godo. Det är ju i regel just från hemmen, som människorna få sina starkaste och mest förblivande intryck." Men kvinnornas erfarenheter behövdes också på andra områden inom samhällslivet!

Lika litet som hon ville ställa kvinnor mot män ville hon ställa "utearbetande" kvinnor mot hemarbetande[8]. "Det är väl alldeles självklart att en människa är fullt ut lika värdeskapande på vilken post i samhället hon än står – nota bene om hon verkligen fyller sin uppgift."

Inför riksdags- och kommunalvalen höll Ebon alltid en rad anföranden runt om i landet, oftast med överfulla lokaler och långa tidningsreferat. Så också inför kommunalvalen 1938. En debatt i Helsingborgs konserthus, anordnad av Skånes högerkvinnor, samlade hela 700–800 personer enligt *Helsingborgs-Posten* och *Sydsvenskan* 13/9 1938.

"Socialminister Möller talar om en härskara av reformer", framhöll Ebon i sina tal. "Det är givet att man inte kan genomföra 8-timmarsdag, längre semester och nya helgdagar som 1 maj utan att pressa vårt ekonomiska liv. Reformpolitiken, som hittills byggt på behovsprövning, håller på att urarta till en besinningslös utdelning av pengar och förmåner." Hennes ofta upprepade mantra var detta:

> Vad högern vill beträffande samhällshjälpen är alltså att de behövande skola ha hjälp, att bördorna lättas främst för de barnrika familjerna, allt under hänsyn till landets ekonomiska resurser. Vid hjälpverksamhetens utövande måste slutligen hjälpen givas så, att folkets vilja till självförsörjning vidmakthålles och den personliga ansvarskänslan stärkes.

Inför kvinnorådets oktobermöte, efter kommunalvalet, krävde Gösta Bagge mer plats för kvinnornas sakkunskap. Han meddelade också att högerns arbetsutskott önskade se fler kvinnor på valbar plats. Ännu en framgång var att Sverige fick sin första kvinnliga kommunalfullmäktigeordförande i högerns fru Mary Reuterswärd i Arboga.

Efter valet beskrevs Ebon av Drakon i *Stockholmshögerns medlemsblad*:

> Hon är kunnig, rättfram och ovanligt frispråkig. [...] Som talare är Ebon Andersson mycket bra. Framställningen kunde kanske vara en aning livfullare. Först under debatten utvecklas hela hennes talarepersonlighet. Då opponenten har ordet följer hon denne ytterst noga, ögonen borrar sig in i hans och man riktigt ser, huru hon vaktar på varje blotta som en katt vid ett råtthål. Sedan tar hon vid, man riktigt märker hur roligt hon tycker det är att mäta sin intellektuella styrka med motståndarens. Det är just denna glädje,

> denna fighting spirit, som annars är så sällsynt hos de moderna politiska kvinnorna jämfört med sekelskiftets diskussionsglada kvinnosakskämpar.

Och nog visade Ebon både fighting spirit och skärpa. År 1939 hade hon t.ex. återkommit med en motion om utredning för ökad trygghet åt ensamt boende lärarinnor. Men trots välvilliga ord vände kammarens tillfälliga utskott enhälligt tummen ned. Ebon höll ett brandtal men ordföranden vidhöll sitt avslag. Ebon:

> Tillåt mig säga att det är ett något underligt sätt att stå på lärarinnornas sida genom att yrka avslag på åtgärder som skulle kunna bli dem till hjälp. När herr Tengström säger att han inte vill komma lärarinnorna till livs, vill jag bara säga att de aldrig tänkt sig att det var herr Tengström som de behövde skyddas mot.

Motionen bifölls. En seger över ett enigt utskott, det var något helt unikt!

I andra världskrigets skugga

Det andra världskriget bröt ut den 1 september 1939. En urtima riksdag kallades in, riksdagshuset mörklades och evakueringsplaner gjordes upp. Luciadagen 1939 bildades en samlingsregering, där endast kommunisterna stod utanför. Högern fick tre statsråd och partiledaren Gösta Bagge blev ecklesiastikminister. Den dominerande frågan blev att hålla Sverige utanför kriget. En urtima riksdag kallades också in hösten 1940. Från 1941 kom riksdagen att varje år sammanträda under både vår och höst.

Den 9 april 1940, en månad efter finska vinterkrigets slut, ockuperade Tyskland både Danmark och Norge. En vecka senare behandlade kammaren frågan om familjebidrag åt värnpliktiga under krigstjänstgöring. Propositionen hade föreslagit ett grundbelopp för varje familjemedlem och behovsprövning av återstoden medan andra lagutskottet ansåg att hela familjepenningen borde betalas ut utan prövning. Herrar Linder (s), Wistrand (h) och fröken Andersson yrkade i sin reservation bifall till propositionen.

I andra kammaren talade först försvarsminister Per Edvin Sköld för propositionen. Ebon tog vid och fann det ganska ofattbart hur utskottet kunnat

> komma fram till ett förslag som med åtskilliga miljoner – det anses ju icke

> lämpligt att nämna siffran – ökar statens utgifter. [...] Vad har man då att vänta sig, om man går fram för hårt i fråga om belastning av statsutgifterna? Jo, helt enkelt förstöring av penningvärdet. [...]Det har i alla tider visat sig [...] att staten i ett sådant läge helt enkelt tillgriper inflation. Man sätter i gång sedelpressarna. Hur en inflation verkar veta vi ju allesammans. Och vi veta också att den träffar de sämst ställda kraftigast, alltså just dem, som man här säger sig vilja skydda.

Reservationen, dvs. regeringens förslag, vann.

Samarbete – ej likriktning

Under 1940 var riksdagen i princip samlad hela året. Inför andrakammarvalet skrev Ebon Andersson i ”Kvinnoröster”, en del av *Medborgaren*:

> Samlingsregeringen har kommit till stånd. Icke desto mindre är det av största vikt att de olika partiernas idélinjer även i fortsättningen hållas klara och tydliga. Det hela kan eljest alltför lätt urarta till att bli likriktning i stället för samarbete.
>
> Vi veta alla, att en individs rätta halt blir uppenbar först när motgångar och svårigheter inställa sig. Då växer den starka människan, då ljuder stålklangen i hennes själ högre och renare än någonsin. Så är det också med ett parti och dess idéer. Det ligger intet stort uti att finna det som bär i de goda dagarna, då allt liksom går av sig självt. Men de idéer för vilka den svenska högern kämpat ha visat sin bärkraft också när svårigheterna tornat upp sig och ofärd hotat. Därmed ha de visat sin inneboende livskraft och att de äro värda allt det arbete och all den offervilja vi äro mäktiga.

I sina tal varnade hon för att ”socialpolitiken användes för att omskapa hela vår samhällsordning efter socialistiska linjer. Så har det t.ex. från socialdemokratiskt håll klart utsagts att man tänker använda befolkningspolitiken som ’murbräcka’ för socialismen.” Ofta tog hon de föreslagna fria skolmåltiderna för alla som exempel:

> Även om matsäcken hemifrån är både riklig och rätt sammansatt hävdas att ”det föreligger risk att den icke förtäres helt”. Tänker man tanken till slut skulle en fortsatt utveckling efter dessa linjer leda direkt in i rena socialismen. Är det dit man vill komma borde man klart säga detta i stället för att tala om ”undernärda” barn och dylikt.

Ebon brukade hävda att ”man skall frukta danaerna, även när de kommer med gåvor”. (Danaerna var de som dolde sina krigare i den trojanska hästen.) Hon såg klart risken för att stöd in natura till barnfamiljerna kunde leda till att ”staten” tog över och att hemmens möjligheter att själva forma sin tillvaro urholkades.

Ebon var sina frågor mycket trogen, envis skulle någon kanske säga. Hon motionerade och interpellerade och förbättrade sina förslag, tills de gick igenom. År efter år ivrade hon för ökad utbildning i hemvård för unga kvinnor, hon ville ha statens hjälp att ordna en frivillig samhällstjänst för kvinnlig ungdom, t.ex. hjälp med skördearbete när männen var inkallade eller med luftbevakning, hon och partiet ville också ha utredning om försvarsplikt för kvinnor och icke värnpliktiga män, för icke stridande uppgifter. Ofta fick hon med sig första kammaren där det bara fanns män, men de verkliga motståndarna var andra kammarens socialdemokratiska kvinnor.

När det gällde hemvård ställde de bara upp på att hembiträden skulle få en god utbildning, de fick ju betalt för sitt arbete. Andra argument mot var att den manliga ungdomen skulle missgynnas eller att kvinnornas yrkesutbildning skulle försvåras om de ägnade sig åt hemvårdsutbildning.

Ebon såg detta som den obotfärdiges förhinder:

> Att kvinnornas utbildning skulle sinkas är ett fullkomligt barockt påstående när männens värnplikt förlängts till ett år. Av de gifta kvinnorna sköter 82 procent enbart sina hem, de 18 procent som förvärvsarbetar sköter dessutom i större eller mindre grad sina hem.

År från år stärkte (s)-kvinnorna sina argument mot: – Kravet på utbildning är en förolämpning mot alla duktiga husmödrar. Eller: – Det behövs inte så mycket utbildning i alla de hem där det äts sill och potatis sju dagar i veckan.

Ebon å sin sida kom med nya friska argument för hemvårdsutbildningen: – Ju mer utbildning ett yrke kräver, desto finare anses det vara. Med utbildning skulle också antalet måltider med sill och potatis kunna nedbringas!

Två Ebon A.

Åren 1942–45 kunde andra kammaren visa upp två Ebon Andersson, utöver högerns Ebon A. också fru Ebon Andersson (s), båda födda 1896. Ebon (h):

> Visst har det varit förväxlingar. Jag minns mycket väl en episod från Karlstad 1938. Jag höll ett agitationsföredrag och var mycket förvånad över att finna salen fullsmockad till bristningsgränsen. Orsaken var att man ville höra den där Ebon Andersson som två dagar innan agiterat för det socialdemokratiska partiet hålla tal för högern.

Så sent som 1994, i riksdagens egen skrift om den kvinnliga rösträtten, illustreras högerns Ebon Andersson med en bild av hennes mer lockiga namne och (s)-kollega!

Bördan bör bäras också av kvinnor

För Ebon var det viktigt inte bara för landet utan också för kvinnorna att de bar sin del av bördan för ett effektivt försvar. Ebon återkom ofta till kvinnornas samhällsansvar:

> Endast männen får känna på de kostnader i form av tid och krafter som beredskapen kräver. Den ena hälften av mänskligheten får fritt sköta sina skyldigheter, medan den andra skall tvingas till det. Man kan i dessa dagar spåra något som jag skulle vilja kalla antifeminism. När det gäller rättigheter då håller kvinnorna sig framme, anser många män, men när det gäller skyldigheter, då är de inte så intresserade. Hur skall man då kunna begära att t. ex. behörighetslagen skall utvidgas – det vill säga kvinnans möjlighet till yrken som nu är stängda för henne?

Frågan om kvinnors försvarsplikt hänsköts till en utredning, som bestod av åtta män! Dessa föreslog 1943 en folkskyddsplikt, där både män och kvinnor kunde inkallas för utbildning och tjänstgöring, om den frivilliga rekryteringen inte räckte till. Ärendet övertogs av Civilförsvarsutredningen som också bestod av åtta män. Utredningen föreslog en allmän skyldighet för icke krigstjänstskyldiga män och kvinnor att underkasta sig viss utbildning och tjänstgöring i civilförsvaret och att, vid skärpt läge, också kunna tas ut tvångsvis för luftbevakning. Den 12 juli 1944 antogs civilförsvarslagen av riksdagen.

Hemsystrar

Att staten skulle hjälpa till att organisera, stödja och utbilda hemsystrar föreslog högern redan 1939. Som en följd av Ebons trägna insatser lades en proposition fram 1943. Men många herrar ville som vanligt hålla kvinnolönerna nere. ”Kan man inte betala kunniga och erfarna kvinnor vad de är värda stannar hela hemsysterreformen på papperet”, hävdade Ebon i kammaren. Hon riktade sig också till reservanternas talesman: ”När jag hör herr Pettersson i Dal, låter det som om han talade i ett lufttomt rum.”

Herr Pettersson i Dal: ”Det kanske beror på att det är skillnad på Stockholmsluft och lantluft.”

Ebon Andersson: ”Jag skall inte ge mig in på någon diskussion om Stockholmsluften och lantluften. När jag talade om lufttomt rum, tänkte jag på tankerummet.” Hemsystrarnas (hemvårdarinnornas) grundlön bestämdes till det högre beloppet, 1 500 kronor om året samt fri bostad!

År 1941 motionerade Ebon och tre högermän om utredning för att bereda gifta kvinnor ökade tillfällen till deltidsarbete inom statlig tjänst. Motionen bifölls som vanligt i första kammaren men föll i den andra; alla kvinnorna utom Ebon var emot! Men hon återkom med motionen som breddades till att också gälla ogifta som på grund av försörjningsansvar, studier eller andra skäl kunde vara betjänta av deltid. Hon betonade nu också att det gällde frivillig deltid. År 1944 tillsattes deltidstjänstutredningen med uppdrag att också söka lösningar som kunde tillämpas inom näringslivet.

Murbräcka för socialism?

I sina tal fortsatte Ebon att varna för att Gustav Möller och (s) tänkte använda befolkningspolitiken som ”murbräcka” för socialismen.

Hon reagerade också mot befolkningskommissionens tendens att ”ensidigt premiera de yrkesarbetande”, dels därför att det beskar hemmens möjligheter att själva forma sin tillvaro, dels därför att förmåner vid sidan om, som stora barnstugesubventioner också när det inte var socialt motiverat, kunde medföra en press nedåt på kvinnornas löner.

Ebon hade tidigare talat om hur viktigt det var med stöd till ”barnkrubbor och barnträdgårdar”, som ofta drevs närmast ideellt med urusel ersättning: ”Idealet är naturligtvis att barn växa upp och uppfostras i hemmen, men världen är inte alltid idealisk.” Hösten 1943 kom den

första propositionen om statsbidrag till daghem; 100 000 kronor föreslogs gå till främst nyinrättade institutioner.

Ebon riktade i kammaren stark kritik mot förslaget att barnsköterskor skulle kunna bli föreståndarinnor vid spädbarnskrubborna. ”Barnpsykologer har kraftigt betonat hur viktiga de intryck är som barnen får under sina första levnadsår.”

Hon reagerade också mot att arbetsmarknadssynpunkter fått dominera och mot talet om att

> mödrarna skola bli frigjorda för arbete utom hemmet. Jag tror nog att man får tänka sig för två gånger, innan man slår in på den vägen, ty det är inte säkert att det skulle, vare sig på kort eller ännu mindre på lång sikt, visa sig lönande, varken för individen, familjen eller samhället. [...] Var och en vet att många mödrar måste arbeta ute och att barnkrubbor äro nyttiga och nödvändiga. Men frågeställningen är: Vad innebär det ideal som man från många håll uppställer? Är det idealet att mödrarna skola stimuleras att under hela dagen vara borta från hemmen?

Många uppgifter

Ebon upprätthöll också sitt arbete som bibliotekarie och seminarieledare vid Socialinstitutet. När hon var bunden i riksdagen skötte hon biblioteket med telefonsamtal och sporadiska besök samt noggranna och detaljerade instruktioner till den fåtaliga personalen, båda påfrestande för en pliktmänniska som Ebon.

Sune K. Johansson studerade i början av 40-talet vid Socialinstitutet och blev senare andra kammarens sekreterare och riksdagsdirektör. När jag julen 2003 frågar honom om Ebon blir svaret:

> Ebon Andersson minns jag framför allt som ledare av de nationalekonomiska seminarierna på Socialinstitutet i början av 1940-talet. Hon var en färgstark kvinna som tillsammans med begåvade ynglingar från Brunnsvik gjorde övningarna mycket stimulerande och minnesvärda.

Men låt oss stanna upp ett ögonblick: Alla uppdrag, allt ansvar. Kunde Ebon koppla av? Och i så fall, med vad? Hade hon någon tid för sina vänner?

– Vad roar egentligen dr Andersson mest? frågade *Göteborgs Morgonpost* 1944. Ebon sade sig vara lyckligt lottad.

Arbetet vid Socialinstitutet, kontakten med unga studerande i förening med riksdagsarbetet som bjuder på en och annan dust med manliga kolleger, allt det där tillsammans är onekligen stimulerande.

– Annars måste jag nog bekänna att jag på lediga stunder är hemfallen åt läsning av detektivromaner. Agatha Christie och Dorothy Sayers och den där nye, Quentin Patrick.

Och vännerna? Ebon var mycket vänfast och omtänksam mot sina vänner. Långt efter att hon lämnat Göteborg återvände hon alltid några gånger om året, tog in på hotell och besökte släktingar och vänner. Jularna kom hon också att fira där tillsammans med yngste broderns änka och barn. Brorsdottern berättar att hon, just 7 år fyllda, fick ”sitt livs läsupplevelse” i julklapp av Ebon: *Pippi Långstrump*, som just kommit ut i sin första upplaga. När brorsdottern tog realen ville hon ut och tjäna egna pengar – som kompisarna. För att få henne att fortsätta läsa gav Ebon henne i stället ”apanage”.

När Ebon själv kom till Stockholm fick hon bo hos sin mentor och goda vän, Märta André, en till det yttre försynt kvinna men med en stark målinriktning. De kom sedan att dela bostad på Valhallavägen 53, fem trappor upp, livet ut.

Semestrarna tillbringade Ebon sedan slutet av 1920-talet på Öland, som hon under vårriksdagens sista hetsiga dagar brukade tala om med ohöljd längtan.

Nattläsning? ”För min del läser jag aldrig på nätterna, det är en principsak”, sade Ebon i en intervju i *Medborgaren* om allt riksdagstryck som måste läsas. ”Nja, det beror ju på vad man menar med natt förstås. Jag läser gärna till ett. Och börjar läsa vid femtiden när jag vaknar.” De tidiga morgnarna var ett måste för att hinna läsa allt som krävdes för både riksdag, kvinnoförbund, Socialinstitut och statliga utredningar.

Kyligare vindar

Inrikespolitiskt blev vindarna allt kyligare. Våren 1944 antog socialdemokraterna sitt radikala efterkrigsprogram, som arbetats fram av Ernst Wigforss med makarna Myrdal som några av medarbetarna. Den socialistiska skördetiden skulle komma. Valrörelsen 1944 tjuvstartades av Wigforss som angav planhushållning och socialisering som ofrånkomliga för att kunna öka inflytandet och friheten för den stora massan av näringslivets anställda.

Ebon höll som vanligt många anföranden runt om i landet. Vid högerkvinnornas stora valmöte den 14 september i Stockholm sade hon bl.a:

> Kommunisternas locktoner till arbetarna ha gjort att socialdemokraterna måst följa med i galoppen och så ha de, främst genom hr Wigforss, börjat att hissa socialiseringssignaler i en utsträckning som aldrig tillförne. Nu har hr Wigforss givit besked att skärpt statsingripande över näringarna skall bli en murbräcka för vårt svenska samhälles socialisering.
>
> Statsutgifterna har redan stegrats i väldig omfattning, inte bara till försvaret som vi vill ha starkt och effektivt. Subventioner och rabattkort delas på sina håll ut till halva befolkningen, vilket innebär att också mer bärkraftiga kommer i åtnjutande därav. Detta gör att staten tvingas ta allt mer skatt också av de lägre inkomsttagarna. Det hjälper inte med prisstopp och lönestopp om man inte samtidigt håller statsutgifterna nere.

Bagge avgår

Redan våren 1944 hade Gösta Bagge aviserat sin avgång som partiledare. Efter valet inkallades en extra partistämma och valkommittén föreslog ”genom uteslutningsmetoden” Fritiof Domö som ny partiledare. Favoriten, vice partiledaren Martin Skoglund, vägrade nämligen att ställa upp.

I riksdagsgruppen ställde sig några ledamöter kritiska till Domö, däribland Ebon Andersson, som enligt protokollet ”talade ivrigt” mot hans

Presidiet vid extra riksstämman i december 1944. Fr.v 1:e vice partiledaren Martin Skoglund, avgående högerledaren Gösta Bagge, Ebon Andersson, riksombudsmannen Kolmodin och kvinnoförbundets Inga Olsson. Foto Medborgaren.

kandidatur. De kritiska ville att Bagge skulle stå kvar så länge samlingsregeringen bestod, bl.a. låg hela skolfrågan i stöpsleven. Debatten slutade med att Domö förordades. Vid den extra riksstämman i december 1944 valdes Domö enhälligt till ny partiledare och Jarl Hjalmarson till 2:e vice. Samtidigt beslöts om en omfattande programrevision.

I december 1944 lämnade Bagge också samlingsregeringen men kvarstod som ordförande i den stora skolutredningen, som blev klar 1947. Redan 1943/44 hade på hans initiativ Överstyrelsen för yrkesutbildning bildats. Bagge var mån om att varje elev i den planerade enhetsskolan skulle få en utbildning anpassad efter sin begåvning, sina anlag och krafter. Detta bröts efter 1969 av Alva Myrdals jämlikhetsutredning; i stället blev det eleverna som skulle anpassas till skolan.

Gösta Bagge hade redan sommaren 1942 tillsatt en utredning om den högre social-vetenskapliga och sociala utbildningen, där Ebon Andersson var enda kvinnan av de åtta sakkunniga. Sekreterare blev docenten Gunnar Heckscher, t.f. rektor vid Socialinstitutet under Bagges statsrådstid. Utredningens första betänkande antogs av 1945 års riksdag och innebar att Socialinstitutet, där Heckscher nu utsetts till chef, ombildades till socialhögskola. Två institutioner av samma slag upprättades även i Göteborg och Lund. Nästa betänkande, 1946, innehöll förslag om juridisk och filosofisk pol. mag. examen.

År 1945 fick Ebon, efter åtta år som riksdagens enda högerkvinna, sällskap av Märta Boman, småbrukarhustru, växeltelefonist och frälsningssoldat från Norrbotten. Ebon valdes också in i riksdagsgruppens förtroenderåd, där hon bättre kunde påverka inriktning och innehåll i partiets viktigare motioner. Hon utsågs också till ledamot av Statens flyktingnämnd, där hon blev kvar tills den lades ned 1950. Nämnden samarbetade med utlänningskommissionen för att bereda flyktingar ekonomisk hjälp.

Dövlärare

Det är uppenbart att många människor eller verksamheter med problem vände sig till Ebon, som var känd för sitt engagemang och för att inte ge upp. En av Ebons ”egna” motioner detta år gällde anslag för utbildning av lärare i labiologi (munläsning). Själva grunden för Hörselfrämjandets kursverksamhet var naturligtvis lärarutbildningen, men denna hade under mer än tio år inte fått något statsunderstöd. Ordfö-

randen landshövding Wagnsson väckte samma motion i första kammaren.

Efter beslutet skrev Svenska föreningen för Dövas väl:

> Första kammaren avslog motionen i början av maj men i andra kammaren lyckades Ebon Andersson genom ett sakligt och varmt anförande, trots utskottets avstyrkande, få majoritet för anslaget och i den gemensamma voteringen segrade förslaget.

Elva år senare skrev Hörselfrämjandets medlemsblad *AURIS* med adress till Ebon: ”Denna insats är väl värd att minnas med tacksamhet. Sedan har anslaget förnyats och lärarkurser har givits varje år. År 1956 har 81 lärare sammanlagt utbildats vid kurser på vardera åtta veckor.”

Abort utreds av enbart män

Karin Kock och Alva Myrdal var ordförande och vice ordförande i Yrkeskvinnors samarbetsförbund. I början av april 1945 skrev de till regeringen om att ”kvinnors sakkunskap och stora kvinnogruppers intressen negligerades vid tillsättningen av kommittéer och förtroendeposter”. Regeln ”minst en kvinna”, som ibland tillämpades, borde ersättas med bestämmelsen att såväl män som kvinnor skulle väljas in i styrelser och nämnder, i utredningar och på förtroendeposter.

SvD den 6 april passade på att intervjua Ebon i frågan. Hon fann det ynkligt att sådana framställningar behövde göras i vår moderna tid:

> Kvinnor skall inte tas med för husfridens skull utan i medvetande om att också de representerar sakkunskap. Här tillsätts den ena viktiga kommittén efter den andra utan någon enda kvinna. Ett färskt och eklatant exempel är den stora abortutredningen som gjorts endast av män. 1941 års befolkningsutredning bestod av fyra män och noll kvinnor!

Ebon själv var ett klart undantag. Några utredningar där hon deltog har redan nämnts. Efter en rad motioner, debatter och interpellationer rörande ännu olösta pensionsfrågor tillkallades hon 1944 som en av fem sakkunniga för att utreda Statens pensionsanstalts verksamhet. Detta resulterade senare i förbättrade pensionsvillkor för många befattningshavare inom statsunderstödd vård- och utbildningsverksamhet.

Nationalekonomen Karin Kock som skrev det kritiska brevet till regeringen blev 1947 Sveriges första kvinnliga statsråd. Hon och Ebon

kände varandra väl från Socialinstitutet och Ebon hade bl.a. skrivit en uppskattande recension av hennes bok om bankväsendet.

Efterkrigstiden

År 1945 kom freden och den 31 juli 1945 ersattes samlingsregeringen av en ren (s)-regering. De kommande åren togs beslut om tre veckors semester, allmänna barnbidrag och allmän sjukförsäkring. Folkpensionen höjdes och blev generell, något som framför allt drevs fram av högern. De hårdaste debatterna kom att gälla socialiseringen, planhushållningen och skatterna.

Ebon Andersson själv fortsatte att varna för en alltför vidlyftig socialpolitik,

- för familjernas självkänsla och självbestämmanderätt
- för de verkligt behövande som riskerade sättas på undantag
- för penningvärdet
- för näringslivet där tillväxten kunde riskeras

Det var omyndigförklaring, ansåg hon, när bidrag och subventioner blev så generella att ”gåvorna” fick betalas av mottagarna själva.

I stället arbetade Ebon envetet för en rättvis familjebeskattning. År 1945 skrev hon, som själv var ogift, en amper motion om rättvisare beskattning av äkta makar. Sambeskattningen var länge så hård att förvärvsarbetande makar kunde tjäna grovt på att skilja sig och ”sedan leva lyckliga tillsammans i alla sina dagar”, som Kar de Mumma skrev apropos Ebons motion. Detta var möjligt ända fram till 1960!

Motionen ledde 1946 till en utredning, Sambeskattningssakkunniga, där – kors i taket – fyra av sju ledamöter var kvinnor, däribland Ebon.

Ledamot av första kammaren 1946

År 1946 gjorde Ebon Andersson entré i första kammaren som den första högerkvinnan någonsin. Mandatperioden var åtta år. Kammarbytet innebar vissa praktiska fördelar, debatterna blev inte så långa genom att ledamöterna bara var 150 mot andra kammarens 230, antalet nattplena var mindre och debattstilen sobrare. Troligen såg Ebon den främsta fördelen i att högern nu fick kvinnor i båda kamrarna.

Samtidigt blev Ebon suppleant i det mäktiga statsutskottet, som den första kvinnan någonsin. Utskottets uppgift var ”att granska, utreda och

uppgiva statsverkets tillstånd och förvaltning samt föreslå vad till fyllandet av dess behov erfordras, varvid nödiga indragningar och besparingar böra iakttagas".

Nytt program

Samma år kom förslaget till nytt högerprogram. Ebon hade själv suttit med i den ekonomiska kommittén och i huvudkommittén, där Jarl Hjalmarson varit ordförande. Men det var tydligt att hon inte fått sin vilja igenom på flera punkter. Inför högerkvinnorna levererade hon svidande kritik[10]:

"Man får intrycket att vi accepterar en massa socialistiska tankegångar, vilket inte i längden kommer att gagna vårt parti." Hon sågade förslaget om familjelön, som gick stick i stäv med hennes strävan efter lika lön och lön efter prestation.

> Och så allt detta tal om trygghet. Vilka principer vill vi ha för socialpolitiken – utöver familjestödjande åtgärder? Jag kan inte ge min anslutning till en sådan penningutdelande politik så länge det finns folk som far illa. Och så har vi behovsprövningen, som man vill ta bort. Vad är det nu för fel med den? Medelklassen är redan tyngd av stora skatter, finns det då någon anledning att ytterligare höja dem? De högsta inkomsttagarna är redan hårt klämda. De allra lägsta inkomsttagarna har så höga skatter att t.o.m. Wigforss säger att de måste lättas. Vilka skall då betala? Jo, det blir de bättre betalda arbetarna och medelklassen. Detta innebär att dessa som blir hjälpta själva får betala sin hjälp och det innebär att vi erkänner att samhället vet bättre hur individens pengar skall placeras.
>
> Skattesänkning talar vi för övrigt också om. Hur skall man kunna sänka skatterna, när man kommer med ett sådant program? Tror ni, mina damer, att vi kan gå omkring och vara låghalta på båda benen, så att vi säger att samhället skall ha hand om det sociala och samtidigt talar högt om ett fritt näringsliv? Jag är rädd att Myrdal kommer att få rätt i att alla skall ha hjälp men de skall få betala och att socialpolitiken skall användas som murbräcka för socialiseringen. Skall vi nu yxa till den murbräckan?

Motsättningarna kom också till synes vid den extra partistämman i slutet av januari 1946. Anhängarna av en mer restriktiv socialpolitik – som Ebon – såg en mer penningutdelande politik som förödande för ansvarskänslan och som statligt förmynderskap. För att samordna programmet tillsattes en ny kommitté, där Ebon också deltog. Och visst rönte hon framgång.

Ebon i sammanbindningsbanan omkring 1947.

Den 28 maj 1946 antogs det nya handlingsprogrammet. Talet om familjelön försvann och ersattes av att ”män och kvinnor böra erhålla lika lön för likvärdigt arbete”. Socialpolitiken skulle utgå från den enskildes självansvar. Förordet för en mer generell socialpolitik blev restriktivare och försågs med ständiga hänvisningar till samhällsekonomin. Tryggheten skulle främst öka genom en förbättrad socialförsäkring, med avgifter som så långt möjligt svarade mot förmånerna.

Generella barnbidrag skulle införas i anslutning till lämpligt utformade barnavdrag och skolbarnsbespisningen byggas ut i takt med de ekonomiska förutsättningarna. Inget sades om avgifter för bättre bemedlades barn, något som Ebon tidigare förespråkat.

Framför allt skulle högern ställa människan i centrum, inte kollektivt utan som individ, och decentralisering eftersträvades på alla områden. Krigsårens alla regleringar skulle avskaffas och högern skulle med kraft verka för penningvärdets bevarande och för att allt fler blev personligen delaktiga i ägandet. Skattetrycket skulle planmässigt sänkas. Handlingsprogrammet, partiets första, varade i 23 år, till 1969.

Nya signaler

Nu efter kriget ljöd nya signaler för kvinnorna. Bristen på arbetskraft var stor och lockropen många. Kvinnorna kunde på ett helt annat vis ställa villkor, så annorlunda mot på 30-talet då man till och med diskuterade straffskatt för makar som båda innehade tjänster.

Riksdagskvinnorna var inte sena att aktualisera kravet på lika lön: en gemensam motion skrevs 1946 om att staten borde tillämpa likalönsprincipen fullt ut, i första kammaren med Ebon som första namn.

Statsutskottet avstyrkte men Ebon och de fyra högermännen där reserverade sig för utredning och fick med sig en socialdemokrat och en folkpartist. Och reservationen vann, i båda kamrarna!

Yrkeskvinnors samarbetsförbund ordnade också ett stort möte under rubriken Nya signaler för kvinnorna. Ebon inledde:

> Kvinnorna skall sluta upp med att vara så väldigt nöjda och anspråkslösa, de skall använda dagens situation till att tränga in på alla områden. Bort från båsen! Det räcker inte med behörighetslagen [som förnyats 1945]. Också inom det privata näringslivet måste det arbetas för prestationslöner!

Valrörelse

Valrörelsen inför 1946 års kommunalval var intensiv, det var ju det första valet efter kriget. I efterkrigsprogrammet hade (s) utgått från att sysselsättningen efter kriget behövde stimulans av en låg ränta. Trots att det tvärtom blev brist på arbetskraft fortsatte lågräntepolitiken med köpkraftsöverskott, inflation och kapitalbrist som allvarliga följder.

Referaten från Ebons resor talar om möten, fullsatta till sista plats och där många fick stå. Hennes tal gällde ofta penningvärdesförsämringen, som främst slog mot svagare grupper, och att Sverige hade högre skatter än länder som deltagit i kriget:

> Under krigsåren var det nödvändigt med skattehöjningar, men vi fick löften om att dessa så småningom skulle avskaffas. Nu skall värnskatten inarbetas i skattesystemet, förmögenhets- och arvsskatt skärpas. Mot den bakgrunden skall högerns förslag till skattelättnader ses. Dessa är en social reform så god som någon.

Hon hyste också stora betänkligheter mot Möllers genomtrumfande av fri sjukhusvård innan resurserna ännu fanns. Reformen kom också att skjutas upp några år.

De följande åren arbetade Ebon med likalönsutredningen, där tre av de sju ledamöterna var kvinnor, och med beskattningen av makar. Dessutom var hon ledamot av 1944 års pensionsutredning och i Statens flyktingnämnd. Utöver arbetet i riksdagen, på biblioteket och i kvinnoförbundet!

År 1947 beslöt riksdagen att allmänna barnbidrag och bostadsbidrag skulle införas. Samtidigt försvann de statliga barnavdragen, något som

högern kraftigt motsatte sig: Barnbidragen täckte inte barnkostnaderna varför avdrag också behövdes för att ge ”horisontell skatterättvisa”. Från 1953 försvann också de kommunala barnavdragen.

År 1985 skriver historikern Per G. Andreen:

> I 1947 års beslut om familjebeskattningen möter man i själva verket det första maktpolitiska uttrycket för den på socialistiskt håll rådande tendensen att göra barnens försörjning, omvårdnad och uppfostran till en samhällets angelägenhet i stället för familjens.

Sjuksköterskor och Vänta med barn!

Bristen på sjuksköterskor var besvärande. För att avhjälpa den hade högern redan 1939 motionerat om ökade stipendier åt elever, ökade anslag till sjuksköterskeskolor och ett bättre karriärsystem. Några år senare konstaterade partiet också att sjuksköterskornas löner var otillfredsställande och begärde villkor som bättre svarade mot deras krävande arbetsuppgifter. Resultatet blev en utredning. År 1947 kom propositionen, där det föreslogs att lönerna för statligt anställda avdelnings- och assistentsköterskor skulle höjas till 9 och 7 lönegraden.

Ebon ansåg detta otillräckligt och föreslog höjning med ännu en lönegrad. I motsatt riktning gick en s.k. landstingsmotion, där motionärerna som tillika var landstingspolitiker, ville ha en mindre höjning än regeringen. Många satt också i statsutskottet där de kunde plädera för sin sak. Utskottet tog intryck och förordade deras förslag.

I debatten visade Ebon på lönernas stora betydelse för att tillräckligt många med erforderlig kompetens skulle dels söka sjuksköterskeutbildning, dels stanna kvar inom yrket. Det rådde redan stor brist på sköterskor och medicinalstyrelsen hade betonat att 40 procent fler behövde utbildas varje år. ”Utskottets förslag innebär också”, visade Ebon, ”att en förste skötare vid statens sinnessjukhus får samma lönegrad som en översköterska vid dessa sjukhus, trots att han ingalunda har samma utbildning och dessutom är henne underordnad!” Men utskottets nedbantade förslag vann.

Samma år, 1947, kämpade Ebon också för bättre löner för distriktsbarnmorskorna. Förgäves, trots att förhållandena inom förlossningsvården var ytterst allvarliga. Ebon:

> Det låter så enkelt och bra att säga: Vänta på utredningen! Om man då också kunde övertala de blivande mödrarna att vänta med att föda barn till dess utredningen är färdig, skulle jag inte vara så upprörd som jag är i detta sammanhang!

En seger för Ebon var däremot den proposition om insatser för att bereda dem som så önskar deltidsarbete, som 1947 lades på riksdagens bord. Vissa reglementen omarbetades och cirkulärskrivelser sändes ut med rekommendationer till de statliga verken att ordna deltidstjänster. Möjligheten till deltid blev en enorm framgång. Också för kommunerna och det fria näringslivet blev det viktigt att ordna fram deltidsarbeten, för att kunna konkurrera om kvinnorna.

Varuhungern efter kriget, den låga räntan, hyres- och prisstopp gjorde att valutareserven tömdes och det blev importstopp och ransoneringar. Wigforss drev också igenom en kvarlåtenskapsskatt, utöver arvsskatten: Den som efterlämnar en förmögenhet har ådragit sig en skuld till staten! Från borgerligt håll sågs detta som ett steg mot socialisering av kapitalet. Inkomstskatteskalan gjordes brantare, något som inte minst slog mot sambeskattade makar.

Statsrevisor och riksdagsval

År 1948 väckte Ebon åter rubriker i media, hon utsågs för tre år till den första kvinnliga ledamoten av riksdagens revisorer. Revisorerna arbetade främst under tre höstmånader. Valet av Ebon kommenterades den 3 juli under rubriken ”Kärvänliga rixdaxkonterfej”:

Det innebär bl.a.

> att Ebon Andersson är den svenska riksdagens representant i granskningen av de verk och inrättningar som staten beviljar pengar till. [...] Men känner jag Ebon rätt, så inte reser hon i höst ut med sin avdelning i någon känsla av att nu ska hon tillvarata enbart 'kvinnornas intressen'. Om hon nånsin visat en sådan ensidighet, hade hon inte varit landets första kvinnliga statsrevisor.

Samma år bildades på inte minst Ebons initiativ Nordens högerkvinnors samarbetsnämnd, bestående av presidierna i de nordiska ländernas konservativa kvinnoorganisationer. Nämnden skulle sammanträda några dagar varje år för att dryfta aktuella politiska frågor. Samarbetsnämnden fungerar än i dag!

Till civilförsvaret visade Ebon åter sin positiva inställning tillsammans med sin vice ordförande Elsa Ewerlöf i andra kammaren. Regeringen föreslog bl.a. att 18-åriga kvinnor i tätorter skulle vara skyldiga att gå igenom en tilläggsutbildning i sjukvård. (s)-kvinnorna var som vanligt emot, medan högerkvinnorna ville utsträcka utbildningen till en årsklass kvinnor 35–40 år varje år. Starkt engagerad i det förslaget var hemskyddsinspektören Elisabeth Palme, Olof Palmes mor. I debatten den 19 juni återkom Ebon till det för henne kanske allra väsentligaste, ”att också kvinnorna få en känsla av personligt ansvar för att i sin mån bidra till att skydda sitt land och dess befolkning”. De 18-åriga flickorna fick sin utbildning, trots (s)-kvinnorna.

Riksdagsvalet 1948, det första efter kriget, dominerades av striden socialism – frihet. Ebon:

> Regeringen möter ett folk i val med en tyngande börda av missgrepp. Vid krigets slut stod vi med en intakt produktionsapparat och minst 3 miljarder i valutareserver. I dag – efter tre års socialistiskt regerande – tackar vi för ett förskott på Marshallhjälpen. Regeringen har slösat bort dyrbar hårdvaluta [Myrdals lösmynthet gav Sverige myntlöshet], den har inte kunnat hejda lönehöjningarna och har inte vågat höja räntan för att därmed åstadkomma ekonomisk balans, i stället har vi fått köpkraftsöverskott, varubrist och kraftig inflation.
>
> Sedan 1939 har penningvärdet halverats. Regeringspartiets främsta tidning gläder sig åt att antalet miljonärer i Sverige ökat de senaste åren, men höjden av vanstyre är ju om vi blir miljonärer allihop!

I sin valbroschyr kunde högerkvinnorna visa fram viktiga framgångar, bättre civilförsvarsutbildning, inte minst bland kvinnorna, hemvårdarinnorna som blivit en reform av oskattbar betydelse, hemvårdsutbildningen för unga kvinnor som äntligen var på väg, utredningen om rättvisare beskattning av makar, bättre möjligheter till deltidsarbete och nu utredningen om lika lön.

Trots detta gick högern tillbaka till 12,3 procent, men den samlade borgerligheten nådde en så pass stor framgång att regeringens direkta socialiseringsambitioner bromsades upp.

Jämkning uppåt?

År 1949 bifölls Ebons motion om utredning av möjligheten till jämkning uppåt av underhållsbidrag till frånskild make. Reglerna var sådana att fastställda underhållsbidrag i princip inte fick höjas, trots den höga inflationen.

När inget hänt interpellerade hon två år senare justitieministern, som delade hennes uppfattning att regeln knappast kunde åberopas om den underhållspliktige själv blivit kompenserad för penningvärdets fall. Ebon hänvisade till den ”brevskörd” hon fått i frågan och till att grannländerna redan kunde medge jämkning i sådana fall.

Tudelning

Eftersom tudelningen är den fråga som starkast förknippas med Ebon Anderssons namn ägnas den här ett eget avsnitt.

Sambeskattningssakkunniga blev klara med sin utredning 1949 och Ebons tolv sidor långa reservation om tudelning fick ett enormt genomslag. Inte minst intressant är hur hon analytiskt och pedagogiskt gör rent hus med majoritetens resonemang i en av huvudfrågorna, om gifta par skulle beskattas hårdare än andra sammanboende.

Sannolikt fick hon viss hjälp med tabellerna av utredningens expert, Oscar Östman. Ebon skrev också en sammanfattning, äkta makars skattefråga, som fick stor spridning. Ebon hade sett sin uppgift

> i att söka finna en sådan lösning av sambeskattningsfrågan att äkta makar och övriga skattskyldiga bli jämlikt beskattade. Då jag under utredningens gång kommit till den uppfattningen, att äkta makar med nuvarande ordning få bära en för stor del av den sammanlagda skattebördan, kan jag inte underlåta att föreslå en ändring av gällande bestämmelser.

Hon instämde med majoriteten i att makar, såväl rättsligt som faktiskt, utgör en ekonomisk enhet: – De bidrar båda till familjens försörjning. Oavsett hur och med vilket belopp var och en av makarna bidrar har de, enligt våra äktenskapslagar, rätt till samma levnadsstandard.

– Det är därför rimligt och konsekvent att beskatta makarna gemensamt – inte var och en för sig. Däremot går det mycket väl att få en bättre utformning av sambeskattningen. Felet med nuvarande regler är att man inte bara lägger ihop makarnas inkomster, man beskattar dem dessutom efter samma skatteskala som för ogifta. Man tar inte hänsyn till att

det i ena fallet är två och i andra fallet en person som skall leva på inkomsten.

– Majoriteten motiverar detta med att äkta makar har gemensamt hushåll och att detta medför ett sådant förbilligande av levnadskostnaderna, att hänsyn härtill måste tagas vid beskattningen. Men det är inte bara äkta makar som har gemensamt hushåll. Det är ganska vanligt att syskon liksom barn och föräldrar bor ihop. Arbetskamrater eller goda vänner skaffar sig ibland gemensam bostad.

> Det händer t.o.m. att man och kvinna flyttar samman – utan att gifta sig. Men inte lägger sig skattemyndigheterna i den saken! Det brukar vara individens ensak. Varför skall då de som gifter sig – och inga andra – få betala för att levnadskostnaderna möjligen blir mindre?

Ebon fortsätter: – Tudelning innebär att man vid beskattningen lägger ihop makarnas inkomster men att summan därefter delas i två lika stora delar, oavsett hur inkomsten fördelar sig på makarna. Skatten räknas sedan ut på varje hälft som om de var ensamstående, varefter den sammanlagda skatten fördelas mellan makarna i förhållande till deras inkomster. I fråga om förmögenhet förordar jag samma anordning.

– Med detta system inträder aldrig skatteskärpning vid äktenskaps ingående. Om kontrahenterna har lika eller ungefär lika inkomster blir skatten exakt lika hög efter giftermålet som den var dessförinnan. I de fall endast en av kontrahenterna har inkomst inträder alltid skattelättnad vid giftermål. Lättnaden är då så stor som motiveras av att det i fortsättningen är två personer som skall leva på inkomsten – på samma standard.

– Grundavdraget borde också vara lika högt för gift par som för två ensamstående. Då behövs inte heller något särskilt ”förvärvsavdrag” [avdrag som alla gifta kvinnor fick göra om de hade egen förvärvsinkomst] och inte heller någon uppskattning av värdet av hustruns arbete i t.ex. gemensamt jordbruk. Systemet är alltså tilltalade också ur taxeringsteknisk synpunkt. [Dock ville hon ha avdrag för kostnader för omvårdnad av små barn.]

> Utredningen har visat att tudelning av makarnas inkomster skulle kosta omkring 113 miljoner och av makarnas förmögenheter ca 32 miljoner. Om det är så – vilket jag anser mig ha visat – att de gifta får bära en för stor del av den sammanlagda skattebördan, bör en ändring komma till stånd. Beloppet är stort – det erkännes. Men vad visar detta – annat än att orättvisan är mycket stor. Och att orättvisan är stor, är inget skäl för dess bibehållande.

Ebons tudelning var inte ny utan tvärtom välprövad. Den hade bl.a. använts i flera stater i USA med sådan framgång att den numera var antagen i alla stater!

Debatten blev livlig. I centrum stod främst Ebon Anderssons tudelning och i någon mån Ingrid Gärde Widemars (fp) förslag om särbeskattning i princip men i praktiken fortsatt sambeskattning för de flesta.

Här återges några av de otaliga klipp som berör Ebons förslag:

• Tidskriften *Tiden* gjorde en svidande vidräkning med tudelningen under rubriken: Ett monstruöst skatteförslag.

• Redaktör Frans Severin 18/11 1949 i *Aftontidningen*, LO:s språkrör:

Som vi tidigare sagt synes oss fr. Anderssons förslag vara det ojämförligt mest sympatiska och även mest rättvisa, om det nu skall laboreras med speciella hänsyn till hustruns arbete.

• *Aftonbladet* 8/2 1950 hade på första sidan rubriken: **Samskatt bestraffar trivsel. Allmän samling kring Ebons förslag**.

Det förslag som alltmer kommer i förgrunden och som tillstyrkts av TCO och SACO har framförts av riksdagsledamoten Ebon Andersson. De flesta länsstyrelser är mer eller mindre inne på samma bog. Över huvudtaget verkar det som om folk får allt större förståelse för förslaget.

AB, som ännu stod folkpartiet nära, intervjuade också Ebon:

Det påstås att 10 procent skulle få höjd skatt med mitt förslag, men då har de bara räknat med avdrag för förvärvsarbetande kvinna i deras system, inte i mitt. [Hon ansåg att förvärvsarbetande mödrar borde få dra av kostnader för barnens omvårdnad.]

• *Kvällsposten* 25/3 1950:

Så kvinnlig ungkarl hon är, kämpar Ebon Andersson i dag hårt för äkta makars rätt att slippa bestraffas ekonomiskt när de bildar hem i legala former. Hennes reservation har uppmärksammats i alla läger, och befunnits vara den bästa vägen att rättvist lösa familjens skatteproblem.

• *Göteborgs Morgonpost* 5/4 1950:

> Kanske frapperas någon av att en kvinnlig ungkarl så intensivt kämpat för lättnader i äktenskapets bördor, som nu Ebon Andersson gjort i sambeskattningsfrågan. Efter en aldrig så kort personlig kontakt med henne står sammanhanget fullt klart – det är en nedärvd och under hård livskamp ytterligare fördjupad känsla för samhällelig rättvisa, som utformats i hennes sambeskattningsförslag. Familjebildningen skall stimuleras och inte bestraffas. Ebon Andersson glömmer – så stadsbarn hon är – inte heller lantbrukarhustrurna, utan kräver rätt för gift kvinna till avdrag även när det gäller inkomst av lantbruksfastighet.

På skämtteckningen ”Jeanne d'Arc i riksdagen” stöter Ebon sin lans mot finansminister Per Edvin Sköld, men både han och sedan Gunnar Sträng slog snart in på hennes linje. Värste motståndaren blev faktiskt folkpartiet med Bertil Ohlin som också syns på bilden.

Av remissinstanserna ville således många ha fortsatt utredning om Ebon Anderssons tudelning. Majoritetsförslaget kritiserades däremot hårt. Högern ställde sig i en motion i januari 1950 bakom Ebons tudelning som princip. Motionen skrevs av Oscar Östman, som tidigare biträtt sambeskattningssakkunniga men nu var kanslichef för högerns riksdagskansli.

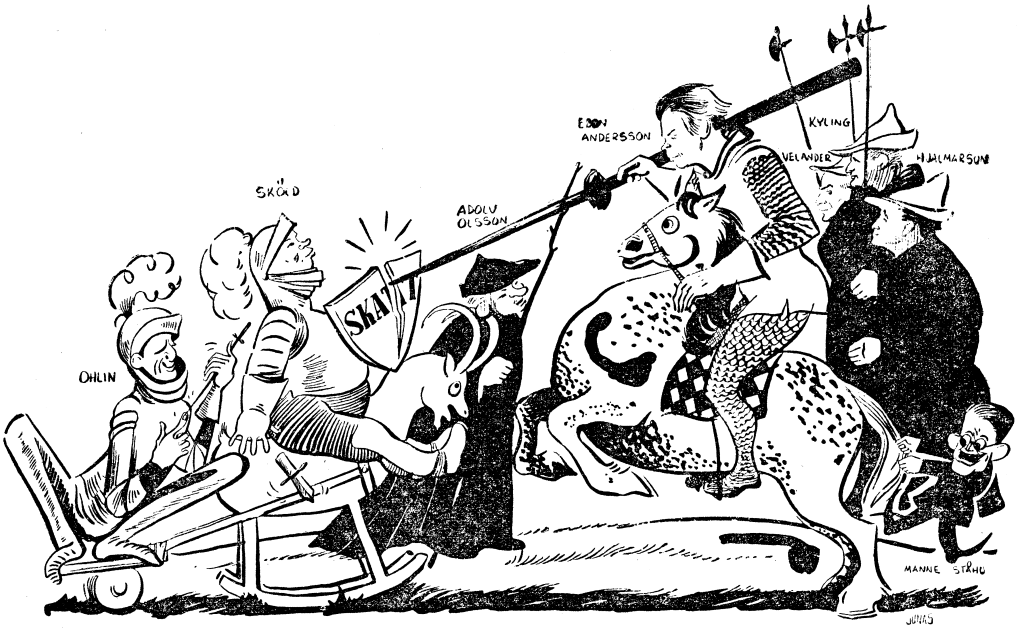

 Jeanne d'Arc i riksdagen. Skämtteckning i Medborgaren 1950.

Finansminister Sköld tog intryck av kritiken och gav i mars 1950 tilläggsdirektiv till 1949 års skatteutredning om att både tudelning och särbeskattning – då med rätt till två grundavdrag för alla makar – skulle utredas. Denna utredning, som endast bestod av män, lade fram sitt betänkande hösten 1951. Särbeskattning avvisades enhälligt.

Men man föreslog, liksom Ebon, att makar skulle ha samma grundavdrag tillsammans som två ensamstående och att två skatteskalor infördes, en för gifta och en för ensamstående. Skatteskalan för gifta föreslogs följa tudelningsprincipen upp till en gemensam inkomst på 14 000 kr (i dag ca 175 000 kr). Detta innebar lättnader också för jordbrukarfamiljerna. Förvärvsavdraget begränsades till 300 kronor; ett högre avdrag skulle vara orättvist mot ensamstående.

– Alltid något, kommenterade Ebon förslaget i Medborgaren. Men hon kritiserade starkt att utredningens majoritet inte tagit större hänsyn till förvärvsarbetande kvinnor med barn: ”Vare sig de är gifta eller ensamstående kan de inte utföra arbete utom hemmet utan att vidkännas särskilda kostnader för barnens vård. Dessa kostnader är ju helt att jämställa med omkostnader för intäktens förvärvande.”

Nästa framgång rönte Ebon Andersson 1952 genom att finansminister Sköld anammade hennes idé om tudelning. Naturligtvis fick hon inte allt hon föreslagit. Men hon kom så långt att statsskatten för gifta blev lika stor som för två ogifta, som vardera hade halva familjeinkomsten, ända upp till en familjeinkomst på 16 000 kr [i dag motsvarar det drygt 200 000 kr]. Gifta kvinnor med barn fick också ett extra förvärvsavdrag på 10 procent av inkomsten, sammanlagt högst 1 000 kr. Ensamstående med barn fick i stället höjt grundavdrag.

I *Kvinnorna och framtiden* skrev O.Ö. (Oscar Östman) 1952:

> Det finns stor anledning för Högerns kvinnoförbunds ordförande att känna tillfredsställelse. Hon har i många år med bortseende från egna intressen hårt och envetet kämpat för vad hon ansett riktigt. Resultatet visar att ett sakligt och konsekvent argumenterande till slut kan slå igenom även det hårdaste motstånd. Detta är den uppmuntrande sensmoralen.

År 1953 fullföljde Ebon sin reservation om tudelning också av förmögenhetsskatten i en egen motion. I ett första steg ville hon höja det skattefria beloppet för makar. Det var nämligen inte högre för två makar tillsammans än för en ensamstående. Men det skulle dröja ända till 2001 innan något motsvarande hände.

År 1956 ville högern gå ännu en bit på Ebon Anderssons väg. I stället tillsattes sambeskattningsrevisionen. Denna uttalade sig 1959 principiellt för tudelning över hela linjen. År 1960 medgav finansminister Gunnar Sträng ”att jag i likhet med sambeskattningsrevisionen finner en reform i denna riktning [mot tudelning] önskvärd”.

År 1960 höjde riksdagen förvärvsavdraget till 20 procent av inkomsten, dock högst 2000 kr för kvinnor med minderåriga barn. Sträng underströk dessutom avdragets karaktär av omkostnadsavdrag – något som Ebon gjort redan 1950.

Genom riksdagsbeslut 1961 och 1965 utvidgades tudelningsprincipen till att gälla allt högre inkomster i skatteskalan. 1965 gavs också de ca 3 procent av makarna som ännu kunde förlora på sambeskattningen rätt att begära frivillig särbeskattning. Detta gällde makar som båda hade välbetalda arbeten.

Under 1960-talet fick ensamma mammor, mestadels efter initiativ från Ebon och högern, samma grundavdrag som två makar tillsammans, samma rätt till förvärvsavdrag som gifta mödrar och även rätt att beskattas efter den gynnsammare skatteskala som gällde gifta. Vad som hände 1970, efter Ebons död, återkommer jag till i en efterskrift.

Intensivt 50-tal

Jarl Hjalmarson valdes i början av januari 1950 till ny partiledare efter avgående Fritiof Domö. Högerns riksdagskansli fick som chef Oscar Östman, den taxeringsrevisor som biträtt sambeskattningssakkunniga med statistiska undersökningar. Östman blev några år senare själv högerns man i flera skatteutredningar, där han kraftfullt kombinerade kravet på lägre marginalskatter med kravet på utvidgad tudelning.

År 1950 blev Ebon som första kvinna ordinarie ledamot i det mäktiga statsutskottet, efter fyra år som suppleant. Utskottet passade Ebon perfekt. Det gick utmärkt att förena utskottets alla prutningar på statsbudgeten med hennes egen och högerns strävan efter sparsamhet med offentliga medel. Sparsamheten gick ju ut på att ge utrymme för skattesänkningar och för eftersatta statliga uppgifter – och de var många. I statsutskottets femte avdelning fick Ebon arbeta med de löne- och pensionsfrågor som särskilt engagerade henne. Gång på gång tvangs också hennes vedersakare erkänna hennes kunskaper och pålästhet.

Brott och fångvård

Redan 1944 hade Ebon interpellerat om sedlighetsbrotten. Åren 1948 och 1949 tog hon åter upp de allt fler sedlighetsbrotten, ungdomsbrotten, fångvården och den villkorliga domen.

– Sedlighetsförbrytarnas gärningar, skrev hon och Elsa Ewerlöf, föll oftast under sådana paragrafer som inte stadgar strängare straff än böter. De kan därför få böta gång på gång utan att få någon möjlighet att botas. Hela frågan borde utredas.

Statens fångvårdskuratorer hade placerats i betydligt lägre lönegrader än landstingens och kommunernas kuratorer. Trots uttalanden från både lönenämnd, statskontor, utskott och riksdag hade ingenting skett, varför många delvis okvalificerade vikarier handhade dessa viktiga uppgifter.

Den villkorliga domen hade funnits i över 40 år och innebar ett utomordentligt framsteg, humanitärt och praktiskt. Men övervakningsinstitutet fungerade inte när en enda övervakare kunde få ta hand om över 100 villkorligt dömda. ”Den fria vården måste bli effektivare, om vi skall få möjlighet att slippa undan en utökad och dyrbar anstaltsvård”, hävdade Ebon i kammaren. Hon talade så väl för ett ökat anslag att hon fick medhåll över partigränserna. Finansminister Wigforss tvingades upp i talarstolen för att få regeringens snålare förslag att gå igenom.

År 1950 återkom frågan om skyddskonsulenterna, de som skulle ge de villkorligt dömda råd och stöd. Ebon och övriga borgerliga hade enats om att skyddskonsulenterna skulle byggas ut med fasta tjänster, medan regeringen bara ville täppa till de allra värsta hålen.

Morgonposten 23/2 1950 återger debatten: ”**Ebon Andersson slängde utskottstrycket i pulpeten**. Livlig riksdagsdebatt om skyddskonsulenterna, sparsam Sköld blundar för brännande behov.” Tidningen fortsätter:

> Inför denna sent påkomna sparsamhetsiver fattade Ebon Andersson humör, slängde utskottstrycket i pulpeten och påminde om att ifall herrarna tidigare hade tagit varning av högerns tal om sparsamhet, hade de nu inte behövt eftersätta brännande behov.

Ebon visade att de villkorligt dömdas frigivning inte kunde genomföras i avsedd utsträckning: ”I frihet kostar dessa personer staten 136 kr per år och person medan de i den slutna vården kostar upp till 5 000 kr. Snålheten bedrar här visheten!”

Både finans- och justitieministrarna tvangs försvara sitt förslag i båda kamrarna och den borgerliga reservationen förlorade åter.

Gladiatorernas intåg i Sundsvall. Bl.a. ses Jarl Hjalmarsson, Gunnar Heckscher, partisekreterare Gunnar Svärd och längst t.h. Ebon A. *Medborgaren* juni 1950.

Partistämma

Sommaren 1950 hölls partistämma i Sundsvall. På teckningen Gladiatorernas intåg ses längst t.h. en stolt Ebon i hatt med plymer. Stolt kunde hon nog vara, också därför att högerkvinnorna för första gången fått utse sin centralstyrelse själva; i 30 år hade den utsetts av partistämman!

Den efterlängtade egna tidningen för kvinnoförbundet, *Kvinnorna och framtiden*, presenterades senare på hösten. Åren 1951 till 1958 kom den ut med sex till åtta nummer om året med Ebon som ansvarig utgivare. Den blev oerhört populär genom att erbjuda sin läsekrets både politisk orientering och underhållning.

Folkhögskollärarna och lammet

Hösten 1950 fick Ebon igenom en betydande lönehöjning för de länge eftersatta lärarna vid de statsunderstödda folkhögskolorna, mot både

regering och utskott. Några dagar senare skrev Gustafsson med mustascherna i *DN* ”Ang. folkhögskolan”:

> Till denna säregna institution ville regeringen införa ett slags tidsstudiesystem. Som om en Harry Martinson och en Dan Andersson skulle räkna timmarna för evighetsgrubblet.
>
> På samhällets höjder blåser inte alltid en vänlig vind. I varje fall inte om en finansminister blåser. En man i penningnöd är alltid en farlig person för sin omgivning. Om där inte finns ett lamm med så outvecklat förstånd att det går mot vargen. Det fanns. Ebon Maria Isabella Andersson har som ung arbeterska värmts av andan vid en folkhögskola. Nu fann hon ett tillfälle att få tacka vänliga människor för sist. Och så brinnande stark var hennes tro på folkhögskolan att hon fick alla partier att sända trupper till den folkarmé som besegrade folkets egen regering.

Det var nog enda gången Ebon kallades för ”ett lamm med outvecklat förstånd”. Men hennes glädje över framgången var säkert djup. Tidigare samma år sade hon i *Kvällsposten*: ”Har jag ett hjärtebarn så är det den svenska folkhögskolan. Det vore nog nästan en halv dödssynd att riva upp detta rikt givande fruktträd.”

Bostadspolitiken

Ebon kom också att engagera sig hårt i bostadspolitiken. Startskottet gick den 25 november 1950, när *Aftonbladets* förstasida pryddes av rubriken **”Hyresförlovningar” i nya lagens spår: Skall de ogifta tälta i Humlegården? Riksdagskvinna protesterar: Reagerar vi inte nu, har vi förlorat tankeförmågan**”.

Bakgrunden var en bostadspolitisk promemoria från socialminister Gustav Möller.

> Den som inte är gift kan inte ens få hyra ett rum och kök. Möjligen kan en förlovad få det om han/hon lovar ingå äktenskap före inflyttningen. Annars är hyresavtalet inte giltigt. Hur skall det kunna övervakas? Hur skall det gå med arbetskraftens omflyttning? En ensamstående i en 2:a får ju inte ens byta till en 1:a. Det smakar något av diktaturländernas mentalitet. Detta var min spontana reaktion, när jag kl. 5 i morse läste om nya given från kanslihuset, slutar dr Andersson.

Ekonomi och politik nr 1/1951 visade under rubriken ”Camping året runt?” en teckning av en vred Ebon vid ett tält, där ett statsråd hjälper henne slå i tältpinnarna:

> Ebon Andersson (h): Du med din enrummarlag.
> Statsrådet: Men snälla Ebon, det är ju bara ett provisorium – till 1970!

Med sedvanlig frenesi kastade sig Ebon in i bostadsdebatten. Sedan 1942 rådde hyresstopp, trots att inkomsterna sedan förkrigstiden stigit med runt 90 procent. Endast höjda bränslekostnader fick kompenseras. Nybyggda lägenheter subventionerades mycket kraftigt, vilket fick betalas av alla dem som stod utan bostad eller som bodde omodernt i hus som höll på att förfalla genom hyresstoppet. I remissdebatten 1951 brännmärkte Ebon den socialdemokratiska bostadspolitiken och hotet om böter och t.o.m. fängelse mot ensamstående som bröt mot den aviserade ”enrummarlagen”. Socialminister Möller gick till motattack, hävdade att högern ville att ensamstående skulle ha de stora lägenheterna och barnfamiljerna sitta i enrumslägenheter! Han kunde inte heller påminna sig något bostadspolitiskt initiativ från högerns sida.

Ebon påminde ”i all anspråkslöshet” om högerns insatser för egnahemsbyggandet. Hon talade inte heller i egen sak, själv hade hon aldrig disponerat mer än ett rum.

Ebon samarbetade också med Leif Cassel, som 1951 blev ledamot i den stora bostadsutredningen. Där reagerade han starkt mot de långt fördelaktigare lånevillkoren för så kallade allmännyttiga och kommunala förvaltningsformer, vilket gjorde det omöjligt för enskilda att konkurrera. Byggandet inriktades på perifert belägna höghus, detta i stark kontrast till grannländernas satsning på småhus och mer marknära bostäder.

> Se gärna till att folk bor hyggligt men man kan inte anslå en större del av nationalinkomsten till bostäder utan att konsumtionen av andra ting minskas, hävdade Ebon. Man måste välja det ena eller det andra. Vill vi bo bättre måste vi betala för det. Bostadsutredningen föreslår stora subventioner men har vi råd med 100-tals miljoner åt folk som inte behöver hjälp? Bristen på material och arbetskraft kan inte heller subventioneras bort.

År 1951 hade en koalitionsregering bildats mellan (s) som ville förhindra borgerlig samverkan och bondeförbundet som ville bevaka jordbru-

karnas ställning (ett öre mer för mjölken). Partiskiljande frågor sköts åt sidan. Enhetsskola och sjukförsäkring skulle fullföljas, barnbidrag och folkpensioner höjas. Räntorna skulle däremot inte höjas. Vidare skulle en förskjutning ske från direkta till indirekta skatter, för att kunna fortsätta reformverksamheten.

Kvinnlig partidebatt

Inför andrakammarvalet 1952 blev det premiär för en radiodebatt de politiska kvinnoförbunden emellan. ”Hemmens ekonomi och samhällets” diskuterades av Ebon Andersson (h), Margit Vinge (fp), Inga Thorsson (s), Rodny Öhman (k) och Karin Collin (bf). *DN* 27/8 refererar debatten, här något sammandragen:

> Fröken Vinge startade med ett frontalanfall mot regeringspolitiken. Hon kunde inte förlika sig med den bagatellisering av inflationens verkningar som utmärker den socialdemokratiska förkunnelsen med bondeförbundarna som goda eftersägare.
>
> Angreppet illustrerades genom att fröken Collin från det sistnämnda partiet kom närmast i tur. Hon använde sina minuter till att tala om hur utmärkt de förträffliga skogsinkomsterna och höjda priserna på jordbruksprodukter kommit till pass för att realisera småbrukarhustrurnas gamla önskedrömmar om moderna kök, rinnande varmt och kallt vatten osv.
>
> Socialdemokraten fru Thorsson hade uppenbarligen föresatt sig att hinna med så lång valkatekes som möjligt. Hon hade skaffat sig en mannekäng som hette fru Blom och som var utrustad med alla socialdemokratiska fullkomligheter och med henne kom hon överens om hur innerligt bra alla arbetarhem har det nu för tiden, tack vare regeringspolitiken.
>
> Med den förkunnelsen lagade hon en utmärkt plattform åt högerns dr Ebon Andersson att förespråka en principiellt liberal ekonomi. Högertalarinnan påpekade att finansministern enligt egen utsago valt prisstegringens väg för att förebygga arbetslöshet, men det har blivit en felspekulation, ty nu visar sig arbetslösheten i synfältet, i det att våra varor genom fördyringen förlorat sin konkurrensförmåga. Genom den politik regeringen för griper tvånget mer och mer in i våra hem, men det löser inte våra problem.
>
> Hennes genomgående tema var: Vi vill inte ha någon förmyndarstat och hon efterlyste regeringsanhängarnas begrundan av att regeringen alltid svär sig fri från prisstegringen, som sägs komma från Korea eller någon annan-

stans, men när det någon gång blir en liten paus i fördyringen är det alltid regeringens förtjänst.

Kommunisten fru Öhman var den som trivdes bäst i maskeradkostymen som hemmets finansminister men lyckades inte få den eftersträvade kontakten med de andra. Fröken Vinge låtsades nämligen inte alls om apostroferingen som storfinansens representant.

Lika lön?

Eftersommaren 1953 kom till sist betänkandet ”Lika lön i det statliga lönesystemet”, efter 6 1/2 års arbete.

Den 30 augusti gav Ebon sin centralstyrelse en sakkunnig resumé:

– Ett steg är nu taget på den knaggliga väg som vi hoppas skall leda till ”lika lön för man och kvinna för likvärdig arbetsuppgift”, som kommittén definierat likalönsprincipen. Det är samma princip som den internationella arbetarkonferensen år 1951 gick in för. Sedan principen slagits fast har kommittén gått igenom de invändningar som funnits och hänfört dem till tre olika principer: Behovs-, prestations- och marknadslöneprincipen. Till det kommer statsfinansiella hänsyn som en röd tråd i motståndet mot lika lön.

– Lön bör inte längre betalas efter behov, utan utjämning av försörjningsbördan bör ske genom skatte- och socialpolitiska åtgärder.

– Likalönsprincipen är långt ifrån genomförd när det gäller tjänster som uteslutande eller huvudsakligen innehas av kvinnor. Tydliga exempel finns vid fångvårdsanstalterna och statens sinnesjukhus genom att vissa tjänster där är reserverade för kvinnor och vissa för män. Trots att arbetsuppgifterna är av samma art är de kvinnliga placerade i lägre lönegrader. Lönegrad 10 är den lägsta som i praktiken används vid tjänster avsedda att rekryteras av män, medan tjänster under denna lönegrad nästan uteslutande är kvinnliga. Kommittén föreslår därför att de kvinnliga tjänsterna med direkt manlig motsvarighet flyttas upp till dessas lönegrad samt att de kvinnliga tjänsterna under 10 lönegraden flyttas upp till denna manliga bottenlönegrad varefter en objektiv arbetsvärdering sker. Kostnadsökningen skulle bli 51 miljoner om året för staten, 36 för landstingen, 36 för städerna och 21 miljoner för landskommunerna. Tillsammans således 144 miljoner.

– Det är mycket pengar, men där ser man ju också vad kvinnorna blir lurade på varje år, slutade Ebon.

Likalönen togs också upp i Ebons anföranden under de följande åren: ”Likalönskravet är inte bara en penningfråga, det är i ännu högre grad en fråga om lika värdering av män och kvinnor”, något som hon framhållit många gånger långt tidigare.

– För högre statliga tjänster tillämpas likalönsprincipen, men inte för bottenlönerna. Staten som mönsterarbetsgivare borde föregå med gott exempel. Principen bör genomföras i etapper, i takt med vad ekonomin tål.

Hon betonade ständigt att också kvinnorna måste se svårigheterna i ögonen och söka övervinna dem gemensamt, inte minst gällde detta deras ofta höga frånvaro.

År 1956, när ingen proposition om likalönen ännu aviserats, interpellerade Ebon Andersson civilminister Lindholm om han avsåg vidta några åtgärder för att påskynda likalönsprincipens genomförande. Det blev en stunds animerad debatt, där Ebon erinrade om att kommittén tänkt sig ett successivt genomförande. Hon berörde också behovsprincipen, som ansågs ligga bakom den manliga bottenlönegraden, 10:an, och sade sig ”inte kunna bevisa att en manlig potatisskalare i 10 lönegraden har ett så värst mycket mer kvalificerat arbete än en kvinnlig fiskrenserska i 5 eller 6 lönegraden”. Behovsprincipen var i behov (!) av att bli utmönstrad. Hon hade räknat ut att om utvecklingen håller samma takt som hittills är likalönsprincipen fullt genomförd – om 300–400 år!

Slutreplik Ebon: ”Om nu likalönsprincipen är genomförd för mellangrupperna och uppåt kan jag bara sluta med att säga till herr statsrådet: gack och gör sammaledes för de lägre grupperna.”

Från 1957 hade riksdagen bara att godta eller förkasta de framförhandlade löneplanssystemen, en följd av den nya fria förhandlingsrätten för statstjänstemännen.

Unikt initiativ

Bostadspolitiken var, ansåg Ebon i remissdebatten 1953,

> dagens största sociala och ekonomiska problem, ett privilegium för dem som har bostad, ett gissel för den som ingen har. Staten subventionerar nu 30 procent av kapitalkostnaderna, pengar som inte bidrar till att öka lägenhetsbeståndet. Man kan inte lyfta sig själv i håret! Som det nu är får de 200 000 bostadslösa betala subventionerna för dem som fått goda bostäder. Enskilda företagare missgynnas gravt såväl i fråga om långivningen som vid

> byggnadsregleringen; deras byggande är nu nere i 40 procent mot tidigare och konkurrensen uteblir.

Hyresregleringen borde stegvis avskaffas. De generella byggsubventionerna ville högern ersätta med höjda bostadsrabatter för barnfamiljer med otillräckliga inkomster och med stimulanser till bosparande. För att visa att det gick att bygga billigare med konkurrens tog kvinnoförbundet i samarbete med ungdomsförbundet ett unikt initiativ. I mars 1954 höll de en stor bostadspolitisk konferens i riksdagshuset med både politiker och fackmän, däribland den norske ingenjören Olav Selvaag.

I september 1956 kunde ett modifierat Selvaaghus visas upp, byggt till synnerligen låga kostnader. Tvåfamiljsvillan kostade 31 500 kr [i dag runt 360 000 kr] att bygga per lägenhet om källare, vardagsrum, kök, tre sovrum, klädkammare och badrum!

Men socialdemokraterna ville inte veta av konkurrens. Och köerna blev allt längre.

År 1954 utsågs Ebon till en av första kammarens två kanslideputerade. Tillsammans med talmännen, vice talmännen och andra kammarens båda deputerade skulle de utöva tillsyn över riksdagskansliet och utse dess tjänstemän. Ebon innehade uppdraget i 13 år, de sista nio åren som vice ordförande.

I juni 1954 gav Karzo i *Medborgaren* en karakteristik av Ebon utifrån hennes egna ord om att hon föredrar blodapelsinen framför glasprisman:

> Utgår man från Ebons liknelse är det avgjort hon själv som är blodapelsinen. Det är alltid lika spännande varje gång att börja skala den. Skall saften smaka mild, god och angenäm eller spruta emot en strävt syrlig? Den kan göra bådadera. Men i båda fallen vet man en sak. Den är sund, vitaminrik och stimulerande för omgivningens andliga hälsa.

En lokaltidning i Jönköping skildrade, blandat med lätt ironi, kvinnoförbundets årsmöte där i juni:

> Den stora skaran damer var nästan alla klädda i den obligatoriska och praktiska kongressuniformen – välskuren dräkt och kokett hatt. På en del håll hade kvinnorna kommunala skuggregeringar som penetrerade dagens frågor, på andra håll uppövades talekonst och frimodighet med ”oförberedda talares klubb” i politisk stöpning medan man på ytterligare andra håll arbetade med den personliga politiska bearbetningens teknik.

Inför högerpartiets 50-årsjubileum detta år skrev Gösta Lindskog boken *Med högern för Sveriges framtid*. Ebon Andersson karakteriseras som ”en av riksdagens färgrikaste talare med ett brett arbetsregister”.

Inför kommunalvalen 1954 reste Ebon som vanligt runt i landet. Tidningsreferaten talar om ”den fullsatta Landskronateatern”, ”Karlstads läroverks fullsatta aula”, ”talrik publik på hotell Mollberg” eller ”160 åhörare i Visby läroverks aula”. Regeringens satsning på indirekta skatter stod i fokus. Några utdrag ur de många referaten:

> 60 procent av de direkta skatterna drabbar [hushålls]inkomster under 12 000 men hela 80 procent av de indirekta skatterna kommer från inkomster under 12 000 kr! Trots detta skriver finansministern i direktiven till en skattekommitté 1952: ”Utredningen bör ta sikte på lämpligheten av att genom ökad indirekt beskattning skapa statsfinansiella förutsättningar för i första hand en fortsatt social reformverksamhet.” Socialpolitiken blir ett vapen i den politiska propagandans tjänst. Den betalas ingalunda av de rika, som man ofta sökt göra gällande, utan av de ”hjälpta” själva.
>
> De indirekta skatterna har blivit ett perpetuum mobile: folkpensionerna har måst höjas för att index höjts och index har höjts för att skatterna på sprit och tobak höjts för att få pengar till höjda folkpensioner.
>
> Planhushållning – det har inte ett dugg med vare sig plan eller hushållning att göra. Talet om högern som storfinansens hantlangare slog hon också sönder: Socialdemokraterna höjer ju de indirekta skatterna, de som hårdast drabbar de breda lagren.

Ebons debatter 1955

Låt mig visa på bredden i Ebon Anderssons engagemang genom att ange några av alla de riksdagsdebatter hon deltog i 1955: Åtgärder för avveckling av poliskonflikten i Göteborg, för en folkräkning 1955 – men begränsad, mot kvalitativa avgöranden i efterhand för utfående av produktionsstöd för svensk film, för viss reklam när dubbelprogram i radio införs, mot de stora anslagen för statlig propaganda inför folkomröstningen om högertrafik, mot tillfällig korttidsutbildning av präster, mot statens inlösen av aktier i LKAB, mot anslag till posten och SJ för inköp av enskilda billinjer, för anslag till fortbildningskurser för läkare vid barnavårdscentralerna.

År 1955 skulle motboken också försvinna och ”spriten släppas fri”.

För att motverka befarade skador föreslogs stora summor till reklam för alkoholfria drycker och som stöd till alkoholfria restauranger. Högern ville däremot satsa på folkrörelserna för en kontinuerlig och sund upplysningskampanj.

I kammaren sade sig Ebon ”personligen inte tro på de här speciella moralkampanjerna vare sig det gäller deklarationsmoral, nykterhet eller något annat. Vi måste i stället inrikta oss på en sådan livsstil att man varken slarvar med spriten eller något annat. Gärna för mig får man annonsera fruktcider i det oändliga, bara staten slipper betala. ”När det gällde lån till alkoholfria restauranger reagerade hon mot kategoriklyvningen:

”Det är bättre om nykterister och icke-nykterister besöker samma restauranger, så att icke-nykteristerna ser att det går att ha trevligt utan att bruka sprit eller vin.”

Kvinnofrågor – finns de?

Vid Högerkvinnornas årsmöte i juni 1956 räknade kvinnoförbundet hela 57 691 medlemmar – en dryg fjärdedel av partiets. De kvinnliga politiska kurserna hade alla samlat fullt antal deltagare. Tidskriften *Kvinnorna och framtiden* hade blivit mycket populär; upplagan låg nu på hela 53 000 ex. Diskussionen ”Kvinnofrågor – finns de?” inleddes med en genomgång av kvinnorepresentationen. Ebon visade att kvinnorna var väl representerade inom partiets ledande organ, i motsats till vad (s)-kvinnorna var i sin partiledning. Sex av partistyrelsens 19 ledamöter var kvinnor, mer än deras andel i partiet. I den kommitté som skulle revidera 1919 års principprogram var två kvinnor ledamöter, i kommunalprogramskommittén en och i skolkommittén två. I riksdagen var 11 procent av högerledamöterna kvinnor.

Vidare var drygt var femte av högerns ledamöter i stadsfullmäktige kvinnor. I kommunala styrelser och nämnder på landet var 15 procent av partiets ledamöter kvinnor, i staden 15–20 procent. I skolstyrelserna utgjorde de 10 procent, i byggnadsnämnderna bara 1 procent: ”Inte att undra på att hemmen ser ut som de gör!”

Ebon fortsatte:

> Vi kan inte fortsätta så här, med att först lägga en stor del av ansvaret på männen och sedan klaga över de misstag man anser att de begår utan att själva

ställa oss till förfogande i politiskt arbete. Det är kompetens och självförtroende vi måste sträva efter, för vi skall väl inte som dr Andrea Andreen [Svenska kvinnors vänsterförbunds ordf.] kräva att varannan ledamot i riksdagen skall vara kvinna.

Sju ledamöter, sex män samt Ebon Andersson, tillkallades hösten 1956 av civilministern för att göra en översyn av de statliga avlöningsförfattningarna. Kunde då detta ses som en utsträckt hand mot Ebon i likalönsfrågan? Nja, syftet var nog främst att åstadkomma en förenkling av författningarna.

Folkkär!

Det är ingen tvekan om att Ebon var både respekterad och populär också bland sina motståndare. Redan 1954 skrev den gamle rabulisten Ture Nerman i sina memoarer *Trots allt* om kollegerna på första kammarens Stockholmsbänk:

– Och så har högern

Ebon Andersson, bibliotekarie, arbetarflicka som har kämpat sej fram till fil. lic., en amason livligt och stridbart i farten i lönefrågor och mycket annat, flärdfri och gedigen, manligt karg i sitt yttre men full av humor och satir. Det var en gång i ett sällskap tal om en mycket feminin man. ”Ack”, sa Ebon, ”om jag hade hälften av hans kvinnliga charm, så skulle jag vara oemotståndlig!”

Norrtälje Tidning skrev 15/10 1956:

Ebon Andersson är en stridbar kvinna. Kämpaglatt ger hon sig i kast med allehanda riksdagsproblem. Löne- och anslagsfrågor uppträder hon helst i. Då hon deltar i en debatt, och det gör hon ofta, kan hon – trots sin humor och sitt oftast glättiga och fryntliga sätt – vara både sturig och ettrig. Det är då hon påminner om de gamla engelska suffragetterna. Dessa använde förstås ibland handgripligheter, det gör nu inte Ebon Andersson. Hon nöjer sig med andens vapen och söker hålla dessa så vassa och farliga som möjligt.

Medborgaren gladde på Luciadagen sina läsare med en skämtteckning av Ebon som Lucia: Medborgarens Lussa Ebon Andersson korad. ”Då vi meddelade Ebon det glada budskapet utbrast hon: Oh, vilken överraskning! Jag hade ingen aning om att jag deltog i Luciatävlingen. Det var moster som skickade in mitt porträtt!”

I *DN* 5/2 1957 skildrar Bang, Barbro Alving, en stor skattedebatt anordnad av Yrkeskvinnors klubb och Fredrika-Bremer-förbundet i Stockholm.

”De fyra stora”, som Bang kallade debattörerna, var Ingrid Gärde Widemar (fp), Inga Thorsson (s), Eva Ernest (bf) samt Ebon Andersson (h) ”som är en härlig blandning av skattetabeller och gossen Ruda i sådana här debatter”.

> Full och kompakt enighet rådde på den centrala punkten, när fyra förtroendekvinnor diskuterade sambeskattningen inför en stor publik: det skall inte vara nöjesskatt på äktenskapet. Eller straffskatt, kärvare uttryckt.
>
> Av det gamla bitska skallet ”bort med sambeskattningen” finns inte ens ekot kvar. Den bör vara kvar – men ordnad på ett vettigare och rättvisare sätt.
>
> Ebon Anderssons ”puckel” dök upp då och då, den blev alla till sist riktigt fästa vid. Man har ordnat skatteskalorna så att det icke förty blir straffskatt på äktenskapet. Det beror på en skattepuckel bara för de gifta. Puckeln, det är att äkta makar med en beskattningsbar inkomst på förslagsvis 8 000 kr betalar 11 kr i skatt på en ny 100-lapp medan man redan vid 12 000 kr inkomst är uppe i 27 kr. [Detta avsåg den statliga skatten. Till det kom kommunalskatten.]
>
> Inga Thorsson kunde på det hela taget inte se denna puckel, Ingrid Gärde Widemar såg för sin del i så fall hellre en tröskel. – Om den inte fanns, sa Ebon Andersson med svavelsyrad bonhomie, hur kan det då komma sig att borttagandet av denna obefintliga puckel kan kosta 500 miljoner? Ändå skall den bort, dess existens innebär att äktenskapen får en halv miljard större skatt än de skall ha. Punkt och Slut. Stor applåd!

Förutom puckeln stod förvärvsavdraget för hushåll med barn i centrum. – Enigheten var stor, noterar Bang. Inga Thorsson anslöt sig också till Ebons uppfattning att äkta makar borde ses som en enhet, hon ville också att förvärvsavdraget skulle graderas efter barnantal. Gärde Widemar menade att särbeskattning principiellt var bästa lösningen ”men kan vi inte komma därhän får vi se till att skatten inte blir högre efter äktenskap än före”.

Efter folkomröstningen i pensionsfrågan sprack regeringskoalitionen mellan (s) och bondeförbundet, som nu bytt namn till centerpartiet. Efter fåfänga försök att bilda en borgerlig regering vidtog en rent socialdemokratisk regering hösten 1957.

Ebon återkom ofta till att ”socialpolitik blir förmyndarpolitik om det

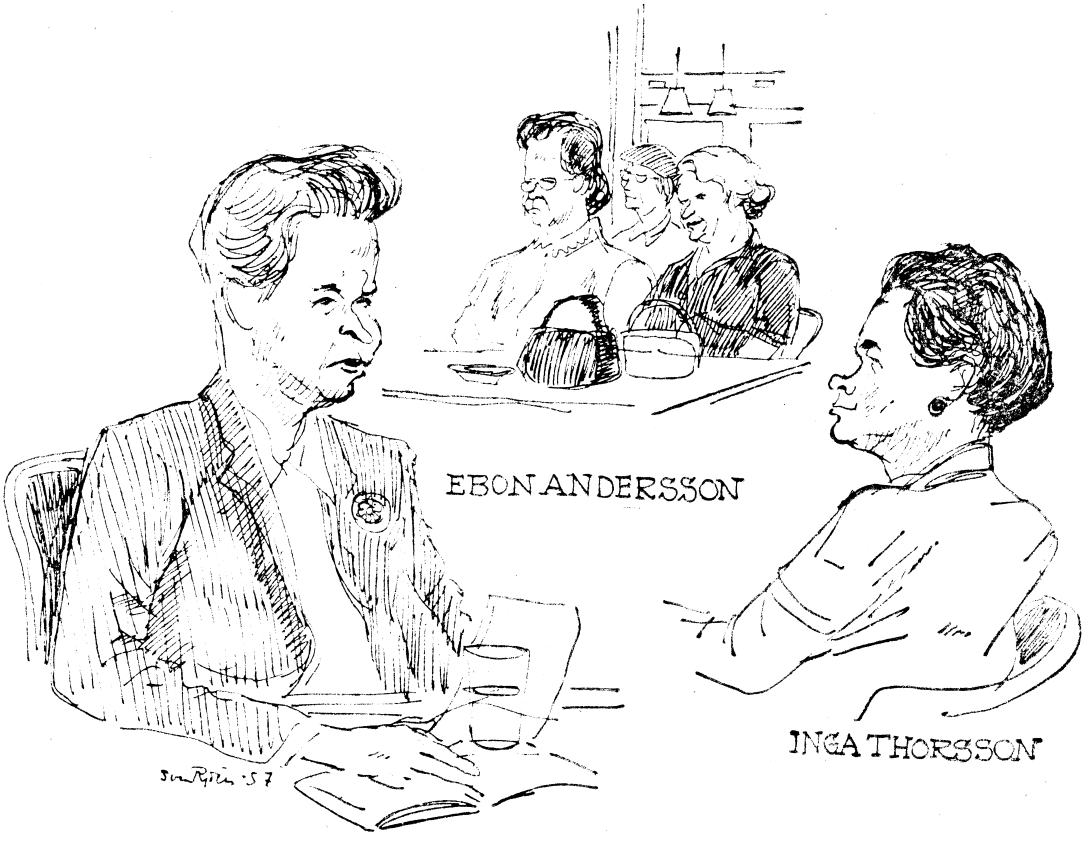

Kvinnobud om skatter. Debatten den 4/2 1957 tecknad av Sven Rydén.

blir generell utdelning av förmåner". Samtidigt fick många inte den hjälp just de behövde. Den 9 november 1957 anordnade Högerns kvinnoförbund en stor debatt i riksdagen med många inkallade sakkunniga om socialpolitiken inför 1960-talet. Debatten refererades dagen därpå av *SvD*. Ebon Andersson inledde:

> Vad menas med socialpolitik? Är det inte så att vi har för mycket av penningutdelning efter generella grunder och för litet att ge de verkligt hjälpbehövande att stödet till dem ofta blir otillräckligt? Vi behöver en inventering av hjälpbehoven med sikte på 60-talet, sade hon och pekade själv på flera eftersatta grupper: sinnessjuka, reumatiker [som hon själv engagerat sig för], sjuka åldringar, handikappade barn.
>
> Vi behöver också en definition av ordet socialpolitik. Det får inte finnas risk för att ordet skall kunna utbytas mot förmyndarpolitik, som nu ibland sker.
>
> I en tillspetsad mening sökte hon fånga nutidens socialpolitiska dilemma:

> Samhället hjälper i onödan i sådan utsträckning att det inte får råd att hjälpa i nöden. De stora generella bostadssubventionerna är ett av många exempel.

Efter en lång dags debatt sammanfattade den sakkunnige Gunnar Heckscher:

> Framtidens socialpolitik måste inriktas mindre på att tillgodose de stora gruppernas intressen och mera på att hjälpa eftersatta minoriteter som sinnessjuka, alkoholister, partiellt arbetsföra och ungdom på glid. En sådan socialpolitik riskerar att bli mindre populär, för den är mer inriktad på vård än på utdelning av pengar och ställer därför krav på mänsklig hänsyn och osjälviskhet.

[Dilemmat känns bara alltför aktuellt när detta skrivs år 2004!]

Rubriken i *Medborgaren* blev: 60-talets Socialsverige tror inte mer på jultomten.

Kvinnopräster och sorti ur kvinnoförbundet

Kvinnlig taktlöshet? I mars 1958 kommenterade *Finanstidningen* förhållandet staten och kommunerna: – I fjor beslöt riksdagen en höjning av de kommunala grundavdragen. För att kompensera kommunerna skulle statsbidrag utgå med fullt belopp i tre år och sedan successivt minska. Kostnaden beräknades till 500 miljoner per år. Men ett stort antal kommuner passade på att samtidigt höja sina utdebiteringar varför statsbidraget i år blir 55 miljoner större än beräknat. Från höger- och fp-håll hade man djärvts antyda att kommunerna slösade med pengar på statens bekostnad.

> Sådant gör man inte ostraffat och fröken Ebon Andersson som i första kammaren med skärpa och talang förde sparsamhetens talan, fick också veta vem hon stungit hade av socialdemokraten och kommunmannen Thun.

> Härtill genmälde högeramazonen med äkta kvinnlig taktlöshet att det väl ändå är litet märkvärdigt med dessa kombinerade riks- och kommunalpolitiker, som först sitter i kammaren och driver igenom den ena för kommunerna kostnadskrävande reformen efter den andra och sedan i egenskap av kommunalmän för ett väldigt oväsen om de ”bördor” som staten staplar på kommunerna. Hon tyckte med andra ord att kommmunalgubbarna i riksdagen uppförde en ny version av de gamla spelet om Floridor och Celestin.

Naturligtvis segrade utskottets förslag så att ingenting blir åtgjort förrän skatteersättningarna till kommunerna hunnit stiga ännu ett stycke. Men stämningen i kamrarna verkade tryckt. Det finns heliga ting som man inte skall röra vid med profana fingrar, och till dem hör statsbidrag till kommunerna, slutade *Finanstidningen*.

Kvinnoförbundet var också remissinstans. Av biskopsmötet hade förbundet 1958 beretts tillfälle att yttra sig över kvinnas behörighet att inneha prästerlig tjänst inom svenska kyrkan. (I början av 50-talet, i samband med ett tidigare yttrande, hade förbundet varit långt ifrån enigt, inte minst hade protester kommit från västkusten.)

Ebon, som var varm anhängare av kvinnliga präster, skrev yttrandet. Här nedkortat:

> Kvinnan har på alla områden fått nya uppgifter – skulle då icke bland dessa även prästens kunna inrymmas. Har kyrkan verkligen råd att avvara kvinnan? Det finns för kyrkans del behov av en förstärkt och annorlunda beskaffad arbetskraft. Kanske skulle kyrkan på detta sätt kunna nå grupper, som den annars har svårt att komma i kontakt med. Vi anser att det står i överensstämmelse med en evangelisk syn, att kvinnan, som redan anses kvalificerad såsom Ordets förkunnare, också betros förvaltandet av sakramenten.

Senare samma år antogs förslaget av ett extra kyrkomöte och en lag kunde utfärdas om kvinnas behörighet till prästerlig tjänst. År 1960 fick vi de första kvinnliga prästerna.

En proposition om ATP lades fram, bifölls i första kammaren men föll i den andra. Besluten kunde inte sammanjämkas eller bli föremål för gemensam votering, varför andra kammaren upplöstes och extra val utlystes till den 1 juni 1958.

Dagen före extravalet intervjuades Ebon i *SvD*. Temat blev frihet eller tvång:

> Medan hela vår värld domineras av spänningen mellan väst och öst, mellan demokrati och diktatur, utspelas i vårt svenska samhälle också en strid, striden mellan frihet och tvång. Ytterst är det detta som valet den 1 juni gäller.
>
> Socialdemokraterna talar ofta och gärna om välfärds-Sverige. Men för dem innebär välfärdsstat ett samhälle, där staten skall dirigera allt och alla – ett socialiserat samhälle. Vi i högerpartiet kan icke acceptera det. För oss är det naturligt, att den utveckling som på grund av teknikens landvinningar äger rum, skall medföra ökat välstånd för alla. Men vi vill icke, att detta välstånd skall komma människorna till del i form av ökad statlig subventionspolitik.

I valet gick högern fram till 19,5 procent och blev kammarens största borgerliga parti. Även centerpartiet och (s) ökade. Folkpartiet och kommunisterna backade.

Vid Kvinnoförbundets årsmöte den 14 augusti 1958 avgick Ebon Andersson efter 20 års ordförandeskap. Till sin efterträdare, riksdagsman Karin Wetterström, kunde hon överlämna ett förbund med 65 000 medlemmar, mer än en fördubbling sedan hon tillträdde.

I sitt tack till Ebon sade Elsa Ewerlöf, hennes vice ordförande sedan 1942: ”Ebon Andersson är värd ett stort tack för att hon aldrig tjuvhåller på sin humor.” Hon tillade: ”Jag har sett dig Ebon i sammanhang då jag tänkt att Kristina Gyllenstierna skulle vara lycklig över att ha haft dig till medhjälpare på Stockholms murar.”

Under de 20 åren vid klubban hade Ebon haft flera sekreterare och medarbetare. Brita Jernberg hade tjänstgjort sedan 1951, Blenda Littmark (senare riksdagskvinna) och Barbro Norén arbetade både för partiet och kvinnoförbundet, bl.a. med *Kvinnorna och framtiden*. Några hade varit resesekreterare.

Medborgaren skildrar avskedet:

> Det formade sig till en dagen E med tack, tal och gåvor. När tackrösterna började svaja lätt av rörelse, återgav hon dem snabbt styrsel genom en replik som: Det mina vänner säger nu bygger helt på missförstånd! eller genom att berätta en historia: Det var ett gammalt par. Hon var förtryckt, förstås, och han, som låg på sitt yttersta, kallade upp henne och sa motsträvigt: Du har i alla fall varit rätt bra å ha, mor! Gumman kilade åstad och kommenterade för en besökande i huset: Inte visste ja att ja var så populär, inte!

I sitt avskedstal varnade Ebon för alltför stor enighet i politiken: ”Man måste alltid våga strida för sina värderingar.” Och om nivelleringen sa hon att varför skulle Vår Herre ha gjort oss så olika, om han menat att vi sedan skulle använda hela livet till att bli likadana? Ett kinesiskt ordspråk, som talaren sätter högt, är detta: ”Det är bättre att tända ett aldrig så litet ljus än att klaga över mörkret.” Hon instämde också helt i de citerade orden: ”Endast en genomtänkt ideologi kan skapa kraft i handlandet, som för till framgång och bestående resultat.”

Vid högerstämman dagen därpå hyllades Ebon av Jarl Hjalmarson för två decenniers arbete – friskt, frejdigt, fränt. Hon mottog också en gåva: två veckors vistelse i Rom.

För att hylla Ebon anordnade kvinnoförbundet en insamling. Den 20

Ebon avtackas 1958 av Jarlen. T.v. om honom Gunnar Heckscher. Tecknare Sven Rydén.

april 1960 överlämnades resultatet, nära 16 000 kronor [i dag motsvarande 160 000 kr] till en Högerns kvinnoförbunds stipendiefond. Att fonden skulle bära Ebon namn ville hon inte höra talas om, men i praktiken blev det Ebon Anderssons fond.

Stipendierna skulle täcka omkostnaderna för deltagande vid Högerns kvinnliga medborgarskolas årliga veckokurs i Stockholm eller vid kvinnliga politiska kurser på Gimo.

Högerns åtta riksdagskvinnor i april 1959. Fr. v. Ulla Lidman-Frostenson Stockholms län, Eva Karlsson Fyrstads, Märta Boman Norrbotten, Karin Wetterström Östergötland och Ebon Andersson, den enda i FK. Stående Stina Wallerius-Gunne Göteborg, Birgitta Sjöqvist Värmland och Astrid Kristensson Stockholm. Foto Medborgaren.

Efter kvinnoförbundet

Vid riksstämman 1958 lämnade Ebon också partistyrelsen. Men hon blev kvar som ledamot av riksdagsgruppens förtroenderåd sin riksdagstid ut. Detta innebar bland mycket annat att ansvara för partiets viktigare motioner. Många av dem arbetades fram i kommittéer där Ebon var ledamot. Vilka parti- och kommittémotioner som var en följd av Ebons initiativ eller aktiva medverkan är svårt att veta, men säkert är att hon noga vakade över sina hjärtefrågor, lika lön för likvärdigt arbete, skatt efter bärkraft i stället för styrande bidrag och subventioner, sparsamhet med skattebetalarnas pengar.

När Ebon lämnat kvinnoförbundet blir tidningsklippen färre. Nu föll det på det nya presidiet att hålla möten och föredrag runt om i landet. De allt fler högerkvinnorna i riksdagen underlättade också bevakningen av de frågor som aktualiserades inom förbundet. Hon var också mycket mån om att inte lägga sig i kvinnoförbundets göranden.

År 1959 stod striden het om införande av en omsättningsskatt – oms – på 4 procent. Som Ebon aldrig försummade att påpeka slog indirekta skatter särskilt hårt mot dem med låg skattekraft! – Antas omsen är den snart uppe i 10 procent, hävdade högern, något som bemöttes som illvilligt förtal från (s).

Högern ansträngde sig till det yttersta för att kunna lägga en budget utan oms, bl.a. genom borttagande av första barnbidraget men i gengäld barnavdrag och högre barnbidrag för följande barn. Men omsen infördes genom att kommunisterna lade ned sina röster. Hur det gick med nivån på omsen, i dag moms, vet vi alla.

Den 14 maj 1959 antog båda kamrarna regeringens ATP-proposition, andra kammaren genom att en fp-ledamot övergav partilinjen och lade ned sin röst.

Socialvetenskapliga biblioteket.

Från juli 1959 fick Ebon Andersson permanent vikarie vid biblioteket, vilket innebar en enorm lättnad: ”Jag hade ständigt dåligt samvete”, bekände hon. Samtidigt begärde och fick hon full tjänstledighet.

Alltsedan 1932 hade hon varit Institutets bibliotekarie och under åren dessförinnan hade hon varit med om att bygga upp biblioteket. Hon anhöll om avsked från den 1 december 1961, då hon fyllt 65 år. Hon efterträddes av fil. lic. Anders Lindberger, som sedan 1959 var hennes vikarie och dessförinnan arbetat på riksdagsbiblioteket. År 1970 skrev han en ömsint och inkännande minnesruna över Ebon.

Men så sent som 1993 kom en rapport från Stockholms universitetsbibliotek. Där framhåller Tomas Lidman och Kajsa Tengnér att Ebon

> utarbetade en egen systematik för biblioteket anpassad efter institutets krav. Den praktiseras fortfarande och prisas av många bibliotekskunder. 1963 flyttades samlingarna till den nybyggda fastigheten Hagagatan 25. Samlingen bestod vid detta tillfälle av 1 200 hyllmeter eller dryga 60 000 volymer. Och så 1971 var det åter dags för flyttning. [Nu till Frescati, där Lindberger fortsatte som förvärvschef för det större bibliotek som socialvetenskapliga gick upp i.]

Hon i hörnet

I denna spalt på Manne Ståhls politiska sida i *IDUN* presenteras Ebon 1959 som den första kvinnliga statsrevisorn och den enda högerkvinnan i FK. Hon komplimenteras för bl.a. personlig profil, skinn på näsan och stridbarhet.

Men partislav är hon minst av allt. Andersson, Ebon, är damen som ofta gör vad som faller henne in. Därför är hon gillad högt och rent av karlar och kvinnor i alla läger. Till denna höga poäng kan noteras flera plus. Hon är kvick i repliken, som gärna blir både vass och rolig, hon älskar goda historier och hon kan konsten att umgås i vilket gäng som helst.

Under årens lopp har högern väl utnyttjat henne och hennes goda namn. Många år var hon ordförande i dess kvinnoförbund, och hur många politiska möten och diskussioner i detta land som hon talat vid lär knappast hon själv kunna räkna. Om hennes rekord i uthållighet över huvud kan slås, anses det vara av hennes egen marinblå ylleklänning, som tjänat så troget, att den påstås vara det slitstarkaste av allt hos högern. Varmed också är sagt, att koketteri och fåfänga knappast hör till Ebon Anderssons små svagheter.

I politiskt vardagslag ägnar hon sig åt löne- och pensionsfrågor på statsutskottets femte avdelning. Men för några år sedan väckte hon uppmärksamhet som skatteexpert, då hon föreslog att det besvärliga sambeskattningsproblemet skulle lösas genom halvering av de båda makarnas sammanlagda inkomst. Systemet har prövats i Förenta staterna. Kanske var det något att tänka på även här? Både högsta sakkunskap och högsta makt sa den gången nej. Men sambeskattningen kändes inte lättare för det. Sedermera har en ny kommitté gnuggat geniknölarna dock utan att lyckas lösa denna gordiska knut. Ebon Andersson får samla Ingrid Gärde, Sigrid Ekendahl och andra riksdagskvinnor, som har sambeskattningen på nerverna, till ett nytt försök. Hon brukar inte vara den som ger sig.

Manne Ståhl var riksdagsman för folkpartiet och kollega till Ebon i statsutskottet. När det gällde familjebeskattningen hörde han till Ebons motståndare. På teckningen Jeanne d'Arc i riksdagen försöker han t.o.m. hejda Ebons stridshäst genom att dra den i svansen! I kåseriet förträngs också att första steget i Ebons tudelning förverkligades redan 1952. Åren 1961 och 1965 genomfördes tudelningen ännu högre upp i skatteskalan för gifta.

1960-talet

Av de motioner Ebon var med om att utarbeta år 1960 gällde flera alltjämt bostadspolitiken (avreglering, åtgärder för ökat småhusbyggande, främjande av bostadssparande osv.), effektivare användning av statens medel genom olika budgetåtgärder – dessa motioner stred hon ofta själv för i kammaren – arbetsvärdering av statliga arbeten (för att underlätta lika lönen) och familjebeskattningen.

Hennes egna motioner gällde kristendomsundervisningen, utbildning av lärare på det husliga området där en proposition äntligen lagts fram och änkepensioneringen.

I pensionsmotionen vände sig Ebon, ensam i kammaren, mot förslaget att alla ”nya” änkor skulle få viss pension redan vid 36 års ålder och full pension vid 50, utan inkomstprövning. Änklingar fick inget motsvarande skydd, ens om de hade små barn, och invalidpensioneringen var ännu inte löst. Vårdplatserna för gamla uppgick till högst 11 000 mot ett behov av 75–80 000!

I debatten kämpade hon ganska ensam:

> Vad jag i första hand vänder mig mot är det oriktiga i en pensionering – ett utdelande av pengar helt enkelt – som sker oberoende av om den pensionerade är arbetsför eller inte. Och så illa är det väl inte, att alla änkor över 36 år eller ens alla över 50 år är arbetsoförmögna.

Hon fortsatte:

> Vi framhåller också – och det är jag angelägen att understryka – att det inte är säkert att man hjälper människorna bara genom att dela ut pengar. Bättre vore att de som behöver får hjälp till arbete.
>
> Jag ställer detta yrkande fullt medveten om att jag inte får så många, kanske inte ens någon, med mig. Detta inverkar inte på vad jag anser vara rätt och riktigt.

Ebons yrkande om inkomstprövning fick 9 röster mot 121 för majoriteten. En likalydande motion hade också väckts av partikolleger i andra kammaren, och förlorat.

Likalönsfrågan fortsatte att engagera Ebon Andersson. Ett framsteg för kvinnorna var att LO och SAF år 1960 rekommenderade sina förbund att under de kommande åren ta bort de särskilda kvinnolönerna ur avtalen.

Frågan om ratificering av ILO-konventionen från 1951 om lika lön för likvärdigt arbete hade väckts genom motioner från folkpartiet och kommunisterna. Andra lagutskottet framhöll att det torde fordra samma bottenlönegrad för kvinnor som för män, vilket skulle innebära en betydande kostnadsökning för staten och än mer för landsting och kommuner. Vidare torde likalönsfrågorna för statliga tjänster vara förhandlingsfrågor. Yrkandet föll.

I högerns egna motioner hade man tagit ett mera praktiskt grepp

genom att åter föreslå en arbetsvärdering av statliga tjänster i låg- och mellanlönegraderna. Andra lagutskottet hade efter lottning tillstyrkt, medan (s) reserverat sig för avslag.

Ebon Andersson förde lottvinnarnas talan:

> Jag har aldrig kunnat förstå rättvisan i att man tillämpar likalönsprincipen i de högre lönegraderna men inte i de lägre. I de affärsdrivande verken har man redan genomfört systematiska och objektiva arbetsvärderingar och därmed också nått en rättvisare lönesättning. Högerns förslag bygger på de erfarenheterna.

Axel Strand (s), LO:s f.d. ordförande, motsatte sig förslaget, som han såg som ett ingrepp i löntagarnas fria förhandlingsrätt. Ebon: ”Den systematiska värdering vi efterlyser är avsedd att vara till hjälp, inte ett intrång, i den fria förhandlingsrätten!”

Voteringen följde partilinjerna och arbetsvärderingen blev inte av.

År 1961 stod Ebon som första namn på en fyrpartimotion om åtgärder till hjälp åt de s.k. utvecklingsländerna. Bättre samordning av biståndsverksamheten efterlystes liksom förbättrad rekrytering och bättre möjlighet för svenska företag att etablera sig i dessa länder, underlättad import därifrån samt ett kreditinstitut för svenska företags exportfinansiering.

Detta år begärde Ebon också utredning om slopande av de 50 år gamla bestämmelser som förbjöd kvinnor att arbeta under jord eller begränsade deras möjlighet till hantverks- eller industriarbete nattetid.

”Man kan fråga sig”, sade hon i debatten, ”varför bara vissa kategorier skall, som det heter, skyddas. Lika ofta ’skyddas’ de bort. Man kan ta t.ex. sjukvården. Hur skulle det se ut om man där infört nattarbetsförbud?” Utskottet ställde sig ganska positivt och hänvisade till att vissa möjligheter till dispens fanns och att förhandlingar pågick.

Högern och folkpartiet hade flera gånger motionerat om försäljning av en del av statens aktier i LKAB med förtur för småsparare så att det blev en bred spridning. År 1961 ankom det åter på Ebon att – alltjämt förgäves – tala för den borgerliga reservationen. Herr Grym (s) invände att LKAB redan var hela svenska folkets egendom, t.o.m. raggarna var delägare. För övrigt hade Arvid Lindman sagt redan 1906 att det vore önskvärt om staten kunde förvärva dessa malmberg.

Ebon begärde replik:

> Om jag är rätt upplyst intog Arvid Lindman den anförda ståndpunkten inför risken att utländska intressen skulle göra sig gällande. [...] Jag tycker vidare att det är ganska svagt att man i dag skall behöva citera uttalanden från 1906. Tillämpar herr Gryms eget parti metoden att svära på vad magistern sade i början av 1900-talet? Vi gör det inte. Vi är ett parti i utveckling vad tänkandet beträffar.

I augusti 1961 avgick Jarl Hjalmarson och partisekreteraren Gunnar Svärd. De efterträddes av Gunnar Heckscher med Yngve Holmberg som partisekreterare. Slagorden från *Sydsvenska Dagbladet* i Malmö och dess skapelse Medborgerlig samling ledde till motsättningar inom högern med indelningar i s.k. ljusblå och mörkblå.

Detta år hade riksdagen också beslutat om en utsträckt tudelning. Ebon själv fortsatte att engagera sig för en rättvis beskattning också av barnfamiljerna. Eftersom barnbidragen inte täckte kostnaderna för barnen borde barnfamiljerna också få göra barnavdrag, för att få ”horisontell rättvisa”. Förvärvsavdraget för förvärvsarbetande kvinnor med barn under 16 år såg Ebon också som en viktig rättvisefråga. Gunnar Sträng hade instämt i hennes uppfattning att detta var ett omkostnadsavdrag, ett avdrag för sådana ”barntillsynskostnader” som var nödvändiga för inkomstens intjänande. Avdraget var nu 20 procent av moderns lön, dock högst 2 000 kr.

Tillåt mig här göra en parentes. I en motion 1961 ville högern – liksom tidigare folkpartiet – höja avdraget till högst 3 000 kr, av arbetsmarknadsskäl (!) och som ett led i Heckschers ständiga strävan att närma sig mittenpartierna. De 3 000 kronorna [som skulle få dras av vid en inkomst på 13 500 kr] kan jämföras med sjukpengen för husmödrar på 3 kr om dagen eller 1 080 kr för helt år.

Högerförslaget innebar, i 2004 års penningvärde, ett schablonavdrag på hela 30 000 kr om modern tjänade 135 000 kr eller mer. Det skulle få dras av även om barnen var stora nog att klara sig själva. En kvinna som kanske förvärvsarbetade lika mycket men bara tjänade 85 000 kr skulle däremot bara få dra av 20 000 kr, även om familjen hade långt högre kostnader för omvårdnaden av flera små barn.

Detta föranledde senhösten 1961 min första artikel i *Medborgaren*: ”Förvärvsavdraget ett premieringsavdrag?” Avdraget borde avse nödvändiga omkostnader med hänsyn till barnens ålder och antal, inte vara ett schablonavdrag beroende på moderns lön.

När jag 43 år senare, år 2004, letar bland Ebons motioner finner jag

med både rörelse och glädje att hon tog fasta på artikeln. I en motion i januari 1962 förde hon fram nästan identiskt samma synpunkter:

– Förvärvsavdraget får varken vara för generöst eller för snålt tilltaget, dvs. varken gynna eller missgynna. Avdraget borde avse styrkta kostnader och avdragsrätten bero på barnens antal och ålder.

Eftersom jag inte kände till Ebons motion; jag tror inte att vi någon gång talades vid, motionerade jag till 1962 års partistämma som biföll min motion om avdrag för nödvändiga och styrkta barnomsorgskostnader. Med ett sådant avdrag skulle småbarnsföräldrar kunna betala betydligt bättre för barnens omvårdnad och kvaliteten på denna bli högre. Ännu i början av 2000-talet motionerade moderaterna om ett sådant avdrag.

Jag är övertygad om att ett så utformat förvärvsavdrag skulle ha möjliggjort en långt mer marknadsmässig betalning för barnens omvårdnad, vilket också inneburit högre kvalitet och större mångfald inom barnomsorgen. Detta torde också ha påverkat värderingen om någon förälder själv tog hand om barnen och därigenom bidragit till fler pappor hemma hos barnen. Jag vågar tro att det också skulle ha bidragit till högre kvinnliga löner inom barn- och äldreomsorgerna.

När år 1962 inleddes, var Ebon återvald för ännu en åttaårsperiod i första kammaren. Högern fick dessutom ännu en kvinna i senaten, läroverksadjunkten Blenda Ljungberg. Blenda hade 1959 som första kvinna valts till stadsfullmäktiges ordförande, i Uppsala.

Detta år fick Ebon Alva Myrdal (s) som ny kvinnlig kollega på Stockholmsbänken. Alva blev också suppleant i statsutskottet, där Ebon var ledamot. Medan Ebon såg skatterättvisa åt barnfamiljerna som en viktig social och frihetsskapande reform såg Alva detta som ett hinder för en statsstyrd jämlikhet. När jag granskar riksdagsdebatterna 1962 till 1966 finner jag ingen debatt där både Ebon och Alva deltog. Nog hade en sådan varit intressant att lyssna på!

Många uppdrag

År 1962 förordnades Ebon Andersson till ledamot i Nordiska Rådets svenska delegation – hon hade under ett tiotal år varit suppleant där. Hon var alltjämt kanslideputerad, från 1958 dess vice ordförande, ledamot av statsutskottet och av högerns förtroenderåd i riksdagen. Därtill var hon ännu ledamot av Djurgårdsnämnden och sakkunnig i Löneförfattningsberedningen.

Vid debatten i maj 1962 om statstjänstemännens löner var Ebon i stort sett nöjd med resultatet. Man hade använt sig av tjänsteförteckningar, vilket lyft statsanställda ekonomibiträden från 3:e till 5:e lönegraden. Vidare fick de som var placerade i 7:e lönegraden efter tre år automatiskt 8:e lönegraden. Samtidigt skulle tjänster i 8:an flyttas upp till 9:e lönegraden. Detta gällde främst kvinnor eftersom den manliga bottenlönegraden för statligt anställda låg högre, i 10:e lönegraden. Detta år ratificerade Sverige också ILO:s konvention om lika lön för likvärdigt arbete.

Ebons övriga debatter i kammaren gällde pensioner, frågor som hade med en effektivare statsbudget att göra, ungdomsverksamhet, civilförsvar, för att nämna några. Men samma genomslag i media som tidigare gav de inte.

Redan 1963 hade Ebon Andersson interpellerat om Etnografiska museet, vars samlingar länge legat nedpackade, oåtkomliga för allmänhet och forskare. Efter ett undvikande svar interpellerade hon åter våren 1964: – I över 30 år har man påtalat de brister som förelegat när det gäller förvaltningen av våra etnografiska skatter.

Detta år, 1964, fick hon ett positivt svar av ecklesiastikministern Edenman. Etnografiska fick nu möjlighet att öka sin personal och medel för att öka takten i arbetet med inventering av det äldre föremålsbeståndet. En utställning planerades under hösten, med hjälp av lotterimedel. Detta blev Ebons allra sista interpellationsdebatt:

> Jag tror att det är ganska sällan en interpellant kan glädja sig åt ett så positivt svar. Jag tackar helhjärtat för svaret och inte minst för dess innehåll.

Arbetskamrater lämnar

Med 1964 års utgång avgick Märta Boman efter 20 år i andra kammaren och Stina Wallerius-Gunne, tidigare under många år Ebons resesekreterare i kvinnoförbundet. Elsa Ewerlöf hade slutat redan vid junivalet 1958. Trots nya högerkvinnor upplevde nog Ebon att det glesnade bland de gamla arbetskamraterna.

Sedan något år låg goda vännen Märta André på Stockholms sjukhem där Ebon besökte henne i stort sett varje dag. Kanske var det anledningen till att Ebon lämnade Djurgårdsnämnden efter 17 år.

Vidgad tudelning

1965 beslöt riksdagen att skatteskalan för gifta skulle följa Ebons tudelningsprincip upp till ännu högre inkomster. De runt 3 procent som ännu kunde förlora på sambeskattningen fick rätt till frivillig särbeskattning.

Detta år gjorde (s) också en bostadspolitisk offensiv, det s.k. miljonprogrammet. Varje år skulle 100 000 lägenheter byggas och hyresregleringen successivt avvecklas.

Gunnar Heckscher efterträddes som partiledare av Yngve Holmberg.

Ålderspresident

Den 10 januari 1966 inledde Ebon sitt allra sista riksdagsår, det trettionde. I tidningarna återgavs åter hennes namn och bild. Anledningen var att Ebon som den första kvinnan någonsin blivit ålderspresident i riksdagen, den som hade bevistat flest riksdagar och därmed skulle öppna årets riksdag och förrätta talmansvalen.

Aftonbladet: För första gången i historien: EN KVINNA ÖPPNAR RIKSDAGENS SESSION. *Expressen*: Tjuvstart i riksdagen! ... för första kvinnopresidenten och ett foto av Ebon i talmansstolen med klubban i högsta hugg. *SvD*: Kvinnovälde i riksdagen och ett stort foto där Ebon tar emot röstsedlarna i talmansvalet.

I *Medborgaren* skrev Nils Carlshamre om ”En värdig president i första kammaren”.

> Mycket av Göteborg finns kvar hos Ebon Andersson. Satsmelodin från Majorna ljuder ännu i hennes tal, bara lätt utjämnad av de många åren i huvudstaden. Slagfärdigheten har hon också och förmågan att dra en historia med poängen på rätt ställe. Takten har hon, den finkänslighet som brukar dölja sig även under skrovliga ytor hos det äkta folket från Majorna och Masthugget.
>
> Därmed inte sagt att Ebon är skrovlig ens på ytan. Hon är en utomordentlig konversatör, och skulle en s.k. ängel råka gå genom rummet, så kan ingen avföra den ovälkomne gästen mer bestämt men också taktfullt än Ebon Andersson. Lägg till allt detta att hon vet och kan och har erfarenheter av mer än de flesta av svenska folkets valda ombud och att hon har pondus, en sorts kärv pompa som gjort att ingen någonsin försökt knäppa nötter med Ebon och första kammaren har fått en värdig ålderspresident.

Ebon var ännu vice ordförande i kanslideputerade, ledamot av statsutskottet och av högerns förtroenderåd. Nordiska rådet hade hon lämnat och Löneförfattningsberedningen hade lagts ned. Detta år hade hon inga ”egna” motioner. I kammaren debatterade hon bl.a. statsbudgeten, ungdomsledareutbildning och statlig lönegruppering. Den 19 november 1966 fyllde hon 70. Trots att tre år återstod av mandatperioden hade hon bestämt sig för att lämna första kammaren och riksdagen.

Av Ebons allra sista debatter i kammaren gällde den ena dyrortsgrupperingen, som införts redan 1919. Storleken på de skattefria grundavdragen varierade länge efter fem dyrortsområden. Kvar fanns ännu tre dyrorter för de statliga lönerna och dessa ville de borgerliga avskaffa; indelningen stämde bl.a. inte med de prisundersökningar som gjorts. Ebon var först ut att tala för den borgerliga reservationen. Senare samma dag debatterade hon förläggningen av LKAB:s huvudkontor. Ebon betonade de många olika bud som haglade i debatten om var huvudkontoret skulle ligga och talade, inte minst av omtanke om de anställda, för borgarnas krav på skyndsam utredning ”så att frågan kommer ur världen”. De borgerliga förlorade i båda frågorna.

Talmannens tack

Torsdagen den 15 december avslutade första kammaren höst-sessionens sista arbetsdag lagom till lunch. Innan talmannen Erik Boheman lät klubban falla tackade han de ledamöter som inte skulle återkomma till nästa riksdagssession:

> Jag vänder mig i främsta rummet till kammarens ålderspresident, fröken Andersson, som under 32 riksdagar varit medlem av denna kammare och som genom sina kloka och på solida kunskaper baserade inlägg här i kammaren tillvunnit sig en allmän aktning och en stor personlig tillgivenhet.

Ebon Anderssons sista anförande från kammarens talarstol skedde i egenskapen av ålderspresident och innebar ett tack till talmannen för ”en utmärkt och väl genomförd planering av arbetet som gjort att det tidigare uppgjorda schemat kunnat hållas, trots allt”. Varpå talmannen förklarade 1966 års höstsession avslutad, ”såvida inte andra kammaren stannar i ett annat beslut än första kammaren som föranleder sammanjämkning eller gemensam votering”. Så följde ledamöternas traditionella förbimarsch på talmanspodiet med handskakningar med talmännen.

Ebon Andersson efterträddes av fil. mag. Ingrid Diesen, stadsfullmäktig i Stockholm.

Salut

Partibladet *Vi Stockholmare* saluterade Ebon i nr 1/1967:

> Fil. lic., bibliotekarien och ledamoten av Nordstjärneorden fröken Ebon Andersson har efter 32 riksdagar avgått som ledamot av riksdagens första kammare. Motivering – hon fyllde sjuttio strax före jul – och eftersom hon själv ansåg att de rekommendationer om åldersgränser som hon själv framfört och varit med om att skriva in i olika partistatuter skall tillämpas – så gick hon. En personlighet har därmed lämnat riksdagsarbetet – en färgstark, kunskapsrik, humorfylld personlighet. Salut.

Knappt tre lediga år förunnades Ebon Andersson. Hon besökte dagligen vännen Märta André tills hon själv hastigt insjuknade. Ebon Andersson avled den 3 oktober 1969 av hjärtbesvär, ännu inte 73 år fyllda. Tio dagar senare jordfästes hon på Norra kyrkogården, efter sina egna anvisningar. Akten förrättades av gode vännen kyrkoherde Lage Tyreus:

> En viss blyghet bakom en resolut och stundom kärv yta gjorde att hon hade få verkligt personliga vänner. Men den som fick hennes vänskap, fick den helhjärtat, inte med stora ord men i praktiskt handlande. Efterlämnade anteckningar vittnar om att hon sökte svaret på tillvarons mening i det schartauanska kristendomsarv som hon alltid burit med sig.

Några eftermälen

I juli 1969 hade Ivar Anderson, f.d. chefredaktör för *SvD* och fram till 1955 riksdagsman för högern, avslutat sin bok *Från det nära förflutna. Människor och händelser 1940–1955*. Kanske hann Ebon läsa den. Om henne skriver Ivar Andersson: ”Ebon Andersson var under 20 år en av högerns bästa krafter.”

Gunnar Svärd, den en gång så bitske riksdagsmannen och partisekreteraren, liksom Ebon uppvuxen i Göteborg, var en av dem som skrev till Ebons minne:

> Mer än en gång frågade jag mig vad det kunde vara som drev Ebon Andersson att forcera sitt livs alla uppförsbackar. Längtan efter karriär, personliga ambitioner är de vedertagna förklaringarna. Visst fanns det åtskilligt av detta i Ebon Andersson. Men ändå undrar jag om inte hennes djupaste – och mest omedvetna – motiv var en saklighetens fromhet, ett behov att göra väl ifrån sig, att fylla sin plikt som alla människor måste fylla den, plikten mot det ovan oss är. Ingenting kunde vara henne mera främmande än gudsnådeliga talesätt. Hennes språk var mer den indelte båtsmannens.
>
> Ebon Andersson hade en frank charm, en uppkäftighetens förmåga att vinna respekt och tillgivenhet, hos likatänkande och oliktänkande. Detta gav henne en ställning i riksdagen. Vi visste att hon menade vad hon sade och att hon sade vad hon menade.
>
> Under mer än 25 år samarbetade jag med Ebon Andersson, i stora frågor och i små. Vi kunde tala göteborgska med varandra, inte bara dialektmässigt utan också med den chosefria uppriktighet som vi båda ansåg vara göteborgsk. [...] Mycket arbete och många uppdrag föll på henne. Vad hon gjorde, gjorde hon väl, klokt och besinningsfullt.

Leif Cassels memoarer *Såvitt jag minns* kom ut 1973. Den ger både roande inblickar i livet i riksdagen och goda porträtt av de mer prominenta kollegerna i kamrarna:

> Den enda kvinnan i första kammarens högergrupp var Ebon Andersson, ordförande i högerns kvinnoförbund. Hon var från början typograf, men hade sedermera studerat och blivit licentiat i nationalekonomi. Ebon var en kraftfull, nästan barsk men ytterst varmhjärtad person, som med synnerlig oräddhet gick upp i de hårdaste debatter.

Senhösten 2003 ringer jag upp Tage Magnusson i Borås. Han och Ebon var partikolleger i första kammaren 1952–56, innan han gick över till andra kammaren och sedan till enkammarriksdagen. Tages omdöme om Ebon kom snabbt och entydigt:

> Ebon Andersson var enastående rejäl men också oerhört stark. Hon gav sig aldrig, stod stabil. Samtidigt var hon en mycket trevlig kamrat. Debatterna i kammaren där hon deltog kunde bli mycket livfulla.

Tuve Lundgren kom 1956 till högerns riksdagskansli, där Oscar Östman var kanslichef. Tuve efterträdde senare Östman som kanslichef. Också Tuve kontaktar jag per telefon:

Ebon Andersson var mycket målmedveten, den starkaste kvinnan i partiet. Hon åtnjöt stor respekt, man ”stod i givakt” inför henne.

Många av de idéer som Ebon Andersson förfäktade i sociala och ekonomiska frågor samt i fråga om skatterna är om möjligt ännu mer aktuella i dag. Hennes engagemang skulle väl behövas, för skatter som tas ut efter bärkraft och försörjningsbörda och för offentliga insatser främst riktade mot eftersatta behov.

Den omyndigförklaring av familjen, som Ebon ständigt varnade för, har steg för steg genomförts sedan 1970 då Alva Myrdals jämlikhetspolitik började slå igenom. Sedan dess har all hänsyn till försörjningsansvar försvunnit vid beskattningen, vilket hårdast gått ut över hushåll med lägre inkomster, ensamföräldrar och sammanboende småbarns- och flerbarnsfamiljer. Denna överbeskattning har omvandlat deras pengar till politisk makt över dem själva. I dag har över 80 procent av stödet till småbarnshushållen en starkt styrande utformning. [Se vidare efterskriften *Vad hände sedan?*]

Men bryr sig ens moderaterna? – Samhället hjälper i onödan i sådan utsträckning att det inte får råd att hjälpa i nöden, hävdade Ebon. Under solidaritetens täckmantel köper man allt mer de stora väljargruppernas röster genom att utlova ständigt nya förmåner medan resurserna för de verkligt behövande och andra eftersatta behov ständigt är otillräckliga.

I sin ständiga kamp för penningvärdets bevarande skulle Ebon nog ha sett sig mer bönhörd genom att detta blivit den självständiga riksbankens centrala uppgift.

Målet lika lön för likvärdigt arbete är långt ifrån nått. Traditionellt kvinnliga vård- och omsorgsarbeten är så lågt värderade att de kvinnor och män som kan, aktar sig för att söka sig dit. Samtidigt ökar efterfrågan på service och omsorger dag för dag. Att stora förmåner vid sidan om, som stora generella daghemssubventioner, kunde medföra en press nedåt på kvinnornas löner, insåg Ebon på ett tidigt stadium. Hon skulle säkert inte heller ha förlitat sig på allt mer sofistikerade jämställdhetsplaner utan inriktat sig på mer av marknadsmässighet och mångfald inom service och omsorger i vid bemärkelse.

Ebon påpekade ständigt att indirekta skatter slog särskilt hårt mot hushåll med lägre skatteförmåga. Så var det och så är det. Ändå firar sådana skatter ständigt nya triumfer i Sverige. De har också bidragit till att vi har världens högsta boendekostnader, vilket slår särskilt hårt mot

dem med låg betalningsförmåga och – genom bristen på marknadshyror – mot nytillkommande hushåll som saknar förbindelser.

Den tudelning, som Ebon Andersson så osjälviskt arbetade för, tillämpas i dag av många europeiska länder som Norge, Tyskland, Frankrike, Irland, Luxemburg, Portugal förutom i USA där Ebon en gång hämtade idéen. I flera av dessa länder kan makar också välja frivillig särbeskattning. Grundavdragen är regelmässigt väsentligt högre än i Sverige. Många länder medger också olika former av barnavdrag. Skatteuttaget är också väsentligt lägre vilket lämnar mer utrymme över för egna val och egna prioriteringar, mindre för statlig styrning.

Bon mots

Låt mig avsluta med några bon mots från Ebon Andersson:

– Att vara individualist är nog bra – men att kunna bevara sin individualitet under samarbete är bättre. I radioanförande 1940 apropå kvinnors motvilja mot politiskt arbete.

– Att den som ständigt vill ha mer av samhället, vartefter mister något av sin självständighet är en lag, urgammal som Metusalem själv. Det borde alla, individer som grupper, vara fullt på det klara med. Den 26 maj 1949 vid Höyrekvinnenes landsmöte i Trondheim.

– Mottot för den socialdemokratiska politiken är regeringen i centrum, människan i väntrum. Valdebatt hösten 1954.

– Skall man konservera en orättvisa bara för att den visat sig vara särskilt stor? Vid riksdagsdebatter om lika lön.

– Samhället hjälper i onödan i sådan utsträckning att det inte får råd att hjälpa i nöden. Vid Kvinnoförbundets konferens 1957 om Socialpolitiken inför 1960-talet.

– Varför skulle Vår Herre ha gjort oss så olika, om han menat att vi sedan skulle använda hela livet till att bli likadana? I avskedstalet 1958 till kvinnoförbundet.

Ebon Andersson
Född 1896 i Göteborg

1911–20	typograf och sedan bokbinderiarbeterska
1916–20	styrelseledamot i bokbinderifacket
1917–20	ordförande för den kvinnliga sektionen
1917	sommarkurs Hallands läns folkhögskola
1920/21	sommar- och vinterkurs Sigtuna folkhögskola
1922–23	genomgår Socialinstitutet i Stockholm
1924	amanuens i nationalekonomi, dispens att studera vid Stockholms högskola
1928 juni	K. m:ts tillstånd få ut fil. kand. examen i nationalekonomi, historia, statskunskap. Tillstånd läsa vidare till fil.lic.
1931 dec.	filosofie licentiat i nationalekonomi
1932 våren	skolöverstyrelsens stora kurs för bibliotekarier
1932–61	bibliotekarie vid Socialvetenskapliga biblioteket
1935–38	stadsfullmäktige i Stockholm
1937–45	riksdagsledamot andra kammaren
1937–40	suppleant andra lagutskottet
1938–58	ordförande högerkvinnorna
1941–45	ledamot andra lagutskottet
1945–66	ledamot Högerns förtroenderåd
1945–50	ledamot Statens flyktingnämnd
1946–66	riksdagsledamot första kammaren
1946–49	första kvinna som suppleant i statsutskottet
1948–64	ledamot Djurgårdsnämnden
1948–50	första kvinna som statsrevisor i riksdagen. Suppleant 1947
1950–66	första kvinna som ordinarie ledamot i statsutskottet
1952	ledamot av Nordstjärneorden, första gången kvinnor utsågs.
1952–61	suppleant Nordiska rådet
1954–66	kanslideputerad i riksdagen, vice ordf. 1958–66
1962–65	ledamot Nordiska rådet
1966	ålderspresident i första kammaren, som första kvinna någonsin.
1966 31 dec.	lämnar riksdagen efter 30 år och 32 riksdagar, inkl. två urtima
1969 3 okt.	död i hjärtbesvär

Noter

1. *Göteborgs Morgonpost*, *GMP*, stor intervju med Ebon A. 1944 12/8 av Erik G. Ewerth.
2. Intervju i *SvD* sommaren 1949.
3. Intervju i *DN* 1942 med anledning av folkskolans 100-årsjubileum.
4. *GMP*-intervjun 1944.
5. Lindberger Anders, minnesruna över Ebon Andersson i *Nordisk tidskrift för bok-och biblioteksvärlden 57/1970*.
6. Ur *Kvinnoförbundet 50 år*, *1970*.
7. Ur Ebon A:s artikel ”Människan i socialpolitiken” i *Ur konservativ synvinkel*, 1939.
8. Högerkvinnomöte i Stockholm hösten 1937
9. Lindberger a.a.
10. Sammandrag av Ebon A:s nedstenograferade anförande inför Centrala kvinnorådet.

Litteratur

Andersson, Ebon, *Äkta makars skattefråga*. Aktuellt nr 5/1949 från Riksdagshögerns kansli. 1949.

Andreen, Per G., *Bagge*, *Wigforss och 40-talets frihetsdebatt*. Anförande hållet den 5/81985 vid Frescati sommarseminarium. Tryckt i *Framtidens idéer – sju studier om moderaternas historia*, utgiven 1990 av Moderaterna.

Andreen, Per G., *Gösta Bagge som samhällsbyggare*. Stockholm 1999.

Anderson, Ivar, *Från det nära förflutna. Människor och händelser 1940–1955*. Stockholm 1969.

Cassel, Leif, *Såvitt jag minns*. 1973.

Frihet och framsteg, kommentar med Jarl Hjalmarson som huvudförfattare till 1946 års handlingsprogram.

Granström, Staffan, *Tillkomsten av högerns efterkrigsprogram*. Stencil från Statsvetenskapliga Institutionen Uppsala, höstterminen 1967.

Hadenius, Stig, *Svensk politik under 1900-talet*. 2000.

Hadenius, Stig, *Riksdagen*, *En svensk historia*. Utgiven av riksdagen 1994.

Högern vill ... 1946 års handlingsprogram för högerpartiet. 1946.

Julin, Gösta, *Herr greve och talman. Livet i tvåkammarriksdagen*. Stockholm 1991.

Jämlikhet. Första rapport från SAP-LO:s arbetsgrupp för jämlikhetsfrågor. 1969.

Kvinnoförbundet 50 år. Utgiven av Moderata Samlingspartiets Kvinnoförbund. Historik-kommitté: Irma Pettersson, Ninnan Loman och Britta Jernberg. Maj 1970.

Lindberger, Anders, minnesruna över Ebon Andersson i *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksvärlden 57/1970*. [Efterträdde Ebon som bibliotekarie 1959.]

Lindskog, Gösta, *Med Högern för Sveriges framtid*, till Högerns 50-årsjubileum 1954.

Nerman, Ture, *Trots allt!* 1954.

Stjernquist, Nils, *Tvåkammartiden*, Sveriges riksdag 1867–1970. 1996.

Stockholms universitetsbiblioteks Rapport 19. 1993: Lidman, Tomas och Tengnér, Kajsa: *Ett universitetsbiblioteks födelse*, *Stockholms universitets boksamlingar under 100 år.*
Tvåkammarriksdagen 1867–1970. Band 1. På riksdagens uppdrag utarbetad av Anders Norberg, Andreas Tjerneld och Björn Asker. 1988.
Wistrand, Karl, *Hört och upplevat.* Stockholm 1962.

Riksdagsbiblioteket:
Ebon Anderssons motioner, reservationer och riksdagsdebatter samt offentliga utredningar, där Ebon Andersson var ledamot:
Lösdriverilagstiftningskommittén 1937–39: SOU 1939:25 *Betänkande med förslag till Lag om arbetsuppfostran m.m.*
Socialutbildningssakkunniga 1942–46: SOU 1944:29 *Utredning och förslag rörande den högre socialpolitiska och kommunala utbildningen.* Del 1.
SOU 1946:30 *Utredning och förslag rörande statsvetenskapliga examina m.m.* Del II.
1944 års pensionsutredning 1944–50: SOU 1948:47 *Betänkande med förslag angående pensionering genom Statens pensionsanstalt av vissa icke-statliga befattningshavare.*
Sambeskattningssakkunniga 1946–49. SOU 1949:47 *Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser rörande beskattning av äkta makar.*
Likalönskommittén 1947–53. SOU 1953:18 *Lika lön för män och kvinnor i det statliga lönesystemet.*
Löneförfattningsberedningen 1956–65. Förklarades vilande hösten 1963 och upphörde 1965.

Ebon Anderssons efterlämnade handlingar med betyg, licentiatavhandling, utkast till anföranden och runt 500 klipp ur tidningar och tidskrifter från anföranden, debatter, intervjuer. Klippen ordnade årsvis men inte alltid daterade. Ej heller framgår alltid tidningens eller tidskriftens namn. Samlingen utlånad till författaren av Ebon Anderssons familj.

Några tidningar och tidskrifter:
A.V.F. för Stockholm medlemsblad 1935–1938
Stockholms-Högern(s medlemsblad) 1940, 1942
Vi Stockholmare 1952, 1967
Kvinnoröster, särskild avdelning i *Medborgaren* 1924–1946.
Kvinnorna och framtiden, Högerns kvinnoförbunds tidskrift 1950–1958. Ansvarig utgivare Ebon Andersson. Red. Barbro Norén och Blenda Littmarck.
Medborgaren, högerpartiets medlemstidning.
Göteborgs Morgonpost, GMP (h). Från 1/10 1949 Morgonposten, MP. Nedlagd 1950/51.
Morgon-Tidningen, MT (s) daglig tidning i Stockholm till 1944.
Nya Dagligt Allehanda, (h) upphörde 1944.
Aftontidningen, AT (s) 1942–1956.

Märta Boman (1902–1986) Norrbottenhögerns första kvinnliga riksdagsledamot

KERSTIN SUNDQVIST

Denna artikel om Märta Boman bygger dels på en intervju som Carl Uno Hanno på folklivsarkivet gjorde med henne under 1980-talet och dels på mitt eget samtal med henne ett par år före hennes bortgång. Jag har även haft tillgång till klipp, brev och skrivelser, som jag erhöll av Märta Bomans släktingar efter hennes frånfälle samt mina egna minnen av Norrbottens första kvinnliga högerledamot i riksdagen.

Märta Boman med flicknamnet Lindau föddes i Uppsala 1902. Fadern var plåtslagare och modern sömmerska. Märta blev tidigt frälsningsofficer. Hon kom att tillhöra Frälsningsarmén i hela sitt liv. Märta Boman avled 1986 i Råneå.

Hon representerade Högerpartiet i Råneå kommunalfullmäktige, var ledamot av Norrbottens läns landsting i 2 omgångar, i Riksdagen under åren 1945–1964. Vidare var hon förste vice ordförande i Högerns kvinnoförbud och ledamot av partistyrelsen från 1952. Hon satt i styrelsen för Kyrkans lekmannaskola i Strängnäs och verkställande utskottet för Lutherhjälpen. Vid Europeiska Kvinnounionens (EFU:s) bildande var Märta Boman först med som observatör och sedan vid instiftandet som delegat för Sveriges högerkvinnor. 1953 erhöll Märta Boman Vasa-orden.

Sin första tjänstgöring som frälsningsofficer fick Märta Boman i Kiruna, där hon arbetade mycket med ungdomsfrågor, sociala frågor och internationella frågor.

– De äro ju aktuella överallt i hela landet, har Märta Boman berättat i en intervju i början av 1980-talet. I intervjun berättade Märta mycket livligt om sitt liv och händelser som hon varit med om, både som frälsningssoldat, lantbrukarhustru och riksdagsledamot.

Från Kirunatiden berättade hon att lönen skulle vara 18 kronor per vecka, men att den i själva verket var 9 kronor per vecka och att det inte alltid kunde bli ens denna summa. Märta mindes en speciell gång, då hon fick ut några innestående veckolöner så att hon kunde köpa sig ett par nya skor.

Märta Boman. Riksdagens bildarkiv.

– Kiruna som arbetsfält var en trevlig plats. Fattigdom, ja visst fanns den, men den finns och fanns på många andra platser också, sade Märta.

– Jag blev mycket vänligt bemött, även om det ibland fanns en avmätt och avvaktande hållning, menade Märta.

Samarbete med kyrkan och friförsamlingarna var bra. Pingströrelsen och laestadianismen var nog mest avvaktande. Detta bör man ha i minnet, när Märta gjorde sin första valturné inom deras domäner.

1940 kom Märta Boman till Råneå-bygden och gifte sig med änkemannen Gustaf Boman. Hans släkt härstammade från Västerbotten.

Märta fick frågan hur det gick för henne, som var stadsflicka, frälsningsofficer och Gustaf, som var skogsman, fiskare och jordbrukare, att ta hand om gård på landet, en stor familj med hans fyra barn, två gemensamma barn och ett fosterbarn?

– Ja, jag var van att göra mycket och jag hade aldrig tid att tänka och känna, svarade Märta.

Ja, hon hann ju också med att vara telefonväxelföreståndarinna och överblockledare (inom civilförsvaret) i Prästholmen 1940–1948.

Märta Boman och politiken

Och så var det politiken! Såväl Gustav som hela hans släkt var synnerligen intresserade och aktiva inom politiken.

Märta fortsatte att berätta om när hon första gången följde med sin make på ett högermöte i Luleå. Hela mötestiden gick åt till att medlemmarna grälade på styrelsen för att ”dom ingenting gjorde”. Och hennes man satt med nedböjt huvud hela tiden.

– Jag knuffade till honom och sa: ”Ska du inte försvara dej?” Men han sa: ”Jag hör till styrelsen och dom har nog rätt.”

Märta fortsätter:

– Sen så kom jag med i Högerkvinnorna här i Råneå. Det dröjde inte länge förrän de la på mig ordförandeskapet för den föreningen. Min

svärmor, som var lärarinna, tillhörde Högerpartiet och blev nog något av ett begrepp för Högern. Så med det stora politiska intresset i hela släkten, så måste jag säga, att det blev liksom att man skjutsades in i politiken.

– Jag måste berätta, fortsätter Märta efter en lång kaffepaus, när jag kommit in i riksdagen, så hade vi en tvätthjälp här och hon frågade Lena, fosterflickan: ” Blir det tråkigt nu när mamma far till Stockholm?” Efter att ha funderat en stund sa Lena på sin finlandssvenska dialekt: ”Nja, men nu får pappa säga vad han vill om Hitler!”

– Men jag vill verkligen framhålla att jag under alla åren i riksdagen hade det allra största stödet och hjälpen i min man. Jag gick igenom alla frågor med honom som jag hade att ta ställning till. När han sagt sitt, kände jag mig trygg och säker. Han var ingen vindflöjel utan övervägde noga varje fråga.

Gustav var ett bollplank kan man väl säga (skrivarens anmärkning).

Märtas första valturné

Under sin valturné blev Märta Boman anmodad att besöka laestadianerna i Tornedalen. Detta var en framgång för henne, om man dessutom tänker på att ”kvinnan tige i församlingen” var deras budskap. De hade tidigare varit avvisande under hennes tid som frälsningsofficer och under hennes arbete i Malmfälten.

Märta har berättat hur hon och ombudsman Krumlinde från Luleå reste till Tornedalen för att presentera kandidaten till riksdagslistan. När de kom in möttes de av 55 allvarliga ”gubbar” (utan slips som seden bjöd) men inga kvinnor.

Först höll Märta sitt anförande och sedan sade Krumlinde till åhörarna: ”Ja, nu har Ni hört fru Boman och vad hon står för. Kan Ni acceptera henne som kandidat till riksdagen?”

– Det blev alldeles dödstyst. Alla höll nästan andan. Slutligen kom det en lång suck och detta betydde allt jaa! Sedan steg en av ”de äldste” upp och sa: ”Hon har en Guds gåva, som vi inte har rätt att sätta oss emot”.

Det betydde att Märta blev godkänd som kandidat. Hon kände sig både ödmjuk, hedrad och glad över deras förtroende. Det var något stort.

– Laestadianerna ha ju ingen utsmyckning och aldrig några kaffefester i sina kapell. Denna gång hade de dukat mycket fint i en annan lokal

och även det var sällsynt. Mitt sällskap på resan uttryckte sin förvåning över detta och fick till svar från en av gubbarna: ”Ska vi ta emot henne, så ska det ske med heder”. Efter kaffet fick Märta noggrant redogöra för Högerpartiets, riksdagsgruppens och sina egna åsikter om kristendomsundervisningen i skolorna.

– Dessa frågor och ställningstagande mötte jag ofta under mina första valturnéer, berättade Märta.

– Jag minns särskilt den veckan samma höst, som jag nyss nämnt, då jag vandrade med Syster Mia (distriktsköterska och barnmorska i fjällbyarna). Vi besökte samernas visten och nybyggarna efter hela vägen mellan Kiruna och Nikkaluokta på bägge sidorna om Kalixälven. Vi gick till fots hela vägen med ryggsäcken på ryggen och vandringsstaven i hand (det var ingen helikopter då inte.)

– Vi avslutade veckan med ett möte i ett samepörte. Där var alla möbler utburna och alla satt på golvet. Jag höll mitt anförande, men de avbröt mig så fort de hann. De hade sina egna funderingar och ville ha svar på dem. (I dag skulle man kanske kalla det häcklingsmöte.) Men frågorna var för dem synnerligen v i k t i g a. Det var en mycket vänskaplig och trevlig stämning. Mitt anförande tog 3 timmar med tolkningen av frågor och svar!

– Det var inte bara vi som gått miltals. Även de hade gått långt, över fjällen och över vattnet (Kalixälven), berättar Märta.

– Så, när vi slutat med politiken kom en liten same fram och förklarade, att eftersom det inte varit någon högmässa denna dag, så ombads jag att hålla den. Jag var inte förberedd. Men psalmboken har jag alltid med mig. Jag slog upp dagens texter, varefter jag läste dessa, och så sjöng vi några psalmer var och en på sitt eget språk. De kunde sina psalmer utan psalmböcker. Så det blev en för mig improviserad högmässa. Jag tror att alla blev nöjda.

– Dagen var inte slut än. Vi, syster Mia och jag, hade samlat ihop kaffekuponger och köpt kaffe och bullar, som vi hade med oss i ryggsäckarna. I en stuga intill hade vi dukat upp för att bjuda alla på kaffe. Brasan brann i den öppna spisen och jag satte mig ner. Många, många samer ställde sig runt om och ville fråga och veta mer om kristendomsundervisningen. Det var för dem den viktigaste frågan och hur högern behandlade den. Vi höll på till det blev alldeles mörkt ute. Det var på höstkanten och det här samevistet låg vid andra sidan av Torne träsk. Vi nådde dit genom att gå över fjället.

– Jag minns särskilt, fortsätter Märta, när samerna gick ut från pörtet efter det att elden brunnit ner. De vände inte ryggen åt mig utan gick baklänges ut och strök av sig mössorna. En uppskattning och ärebetygelse.

Märta berättar vidare:

– Jag minns en annan gång när jag skulle tala på ett årsmöte i Hakkas. Jag hade tolk med samt en man från Gällivare, jag tror han var ordförande där. Redan innan jag började mitt anförande var det en stor, kraftig, högljudd man som störde och ville prata. Jag kom dock överens med honom om att jag skulle tala först eftersom jag var annonserad. När jag slutat så frågade jag honom ”Har Ni något på hjärtat min herre?” Ja, då kom det högt och argt: ”Var var högern, när man auktionerade ut gamla, kvinnor och barn?” En gammal klassisk fråga man ofta fick från det hållet. Tolken hoppade upp innan jag hann svara och det utspann sig ett spänt och ilsket samtal mellan dessa två. Därefter blev det knäpp tyst. Sedan fick jag höra att tolken sagt: ”Hur skulle Ni reagera i dag om man kom och ville straffa er för vad eran farfars far ville göra, om t.ex. eran farfars far hade varit en mördare och ni skulle åka i fängelse för det i dag?” Tolken menade att det var ungefär detsamma som man nu anklagade högern för, det de gjort för 50–75 år sedan. Den skränande mannens farfars far hade varit mördare, fick jag veta senare. En ganska märklig upplevelse på ett högermöte, slutade Märta.

Till riksdagen

Märta Boman var 43 år då hon kom in i riksdagen. Det var på en så kallad spränglista. Den man som Märta då slog ut var synnerligen förvånad, ja kanske man skulle säga förargad. ”Han, en aktad riksdagsman, bli utslagen av en KVINNA!” Han var så säker på sin riksdagsplats, att han reste till Stockholm innan röstsedlarna sluträknats. När så poströsterna blivit klara. visade det sig att Märta Boman slagit ut honom med drygt ett 10-tal röster. Tablå!

Glimtar från riksdagstiden

En gång i början av riksdagstiden berättade Märta om hur hon, jäktad och nervös inför ett anförande, slog sig ner på en statsrådsbänk.

– Men då kom professor Andrén och sa: ”Lilla fru Boman, inte får Fru Boman sitta här”. Oh, vad jag skämdes!

Vad det gällde utskottsarbete så ”pryade” Märta Boman i flera sådana som brukligt var på den tiden. Man satt som suppleant under en period eller mer.

När Märta skulle bli ordinarie i ett av utskotten, fanns det en manlig partikamrat, som också ville ha den platsen, trots att hon hade fler utskottsår och större erfarenhet. Han gick och talade med partiets toppar och fick löfte om platsen. Sedan blev Märta inkallad till ledarna. Hon skulle få välja på två utskott. En av ledarna talade varmt för ett av dem, men det var inte det Märta hade tänkt sig.

Då sa Märta: ”Jaha, Du har valt åt mig!” Sedan gick hon till Hjalmarson och talade om vad hon tyckte om herrar riksdagsmän: ”Ni är inte värda fem öre med Era uppgörelser över huvudet på oss och så kommer Ni och säger att vi få välja! Jag finner mig inte i detta!”

Han kallade samman förtroenderådet och sedan fick Märta ”sitt” utskott. Det kan tyckas var en seger för henne. Men hon har aldrig kämpat för egna fjädrar, arbetet hade att göras vem som än gjorde det, men det skulle gå rätt till vid arbetsfördelning.

På en fråga om hur var det att vara kvinna i riksdagsarbetet, svarade Märta Boman:

– Ja, vi var inte så många då, det var ett arbete som skulle göras, vem som nu än gjorde det. Jag hade Anders liten, och det var litet besvärligt ibland. Det hände att jag var tvungen ta honom med på riksdagsläktaren!

Kvinnor i riksdagen

Angående kvinnor i riksdagsarbetet så menade Märta Boman, att det nog inte var tillrådligt att kvinnan gjorde allt likt männen dvs. talade och gick på som männen. Nej, man skulle vara sig själv och inte utplåna sin kvinnlighet. Hon berättade från ett tillfälle när en dam jungfrutalade i en timme. Salen tömdes eftersom tiden gick. När denna kvinna sedan gjorde inlägg och höll anförande, gick så gott som alla ut. – ”Hon slutar ju aldrig”, hette det om henne.

I sitt eget jungfrutal lyckades Märta Boman göra sensation genom att få riksdagen att höja regeringens förbättringsförslag för småbruk från 250 000 till 400 000 kr.

– Hur var det med partiledarna då, Gösta Bohman till exempel?

– Ja, han var ju ganska ny och kom från en helt annan krets och område. Men han satte sig snabbt in i arbetet.

– Mer då?

– Inga mer kommentarer, var Märta Bomans svar.

Märta Boman fick många brev med råd och uppmaningar. Alla var nog inte så snälla. Jag har hittat ett klipp inför en valturné med Märta Boman i slutet av 50-talet. Insändaren lyder ”Vad satan skall Du göra i riksdagen i ett fattigsamhälle för högern. Nä, ta spaden och skotta bort dyngan bakom korna!”

I ett annat brev får hon rådet att resa och tala i hela landet men strunta i Stockholm och Göteborg, ”för dom är en sort för sig”. Merparten av breven är dock trevliga och önskar Märta Boman lycka till och Guds välsignelse.

Märta Boman med sin reseorgel.

Märta Boman var även på flera sätt en medmänniska i svåra stunder och ett stöd för flera av sina riksdagskamrater av alla partifärger. Hon kunde lyssna och trösta. Märta Boman ledde många andakter för riksdagskamrater från alla partier.

Från Frälsningsarméns verksamhet har berättats att Gustav och Märta Bomans hem alltid var öppet för dem. Under somrarna hölls friluftsgudstjänster och samlingar hos Bomans och på jularna bjöds hela kåren på julgröt i det stora köket. Vilken stämning det var under dessa sammankomster! Jag har själv varit med på en sådan högsommardag. Hur hann Märta med? Till Märtas starka sida hörde även en stor organisationstalang och förmågan att ”kunna ta folk”. Allt detta gjorde att alla, såväl troende som icke troende kände sig välkomna och ”hemma” med Märta Boman.

Märta Bomans resor och tal

Efter Märtas frånfälle fick undertecknad förmånen att få klipp, utkast och koncept till många av Märtas tal samt brev både till och från Märta. Där kan jag se att hon reste inte bara i Norrbotten utan var en efterfrågad och omtyckt talare i hela landet. Hon talade på både årsmöten och jubileumsmöten i Skåne, Göteborg, Värmland, Östergötland och på många platser.

Hennes ämnen spände över många fält; jordbruksfrågor, kvinno-

representationen, hemmens betydelse, kulturfrågor och kristendomsundervisningen i skolorna. Ja, även skattefrågor och försvarsfrågor.

Jag hittade ett uttalande hon gjort angående Herr Sträng (titeln Fru och Herr användes på den tiden).

”… vår nye rikshushållare, strängare än någon annan. Socialist som ingen annan i sin syn på hushållningen.”

I många av talen citerar Märta både svenska och utländska författare som Pontus Wikner, Dag Hammarskjöld, Verner von Heidenstam, Kar de Mumma, Lydia Wahlström m.fl.

Märta Boman representerade både partiet och kvinnoförbundet vid ett flertal tillfällen när Nordiska rådet sammanträffade. Under ett och samma år deltog hon i Lutherska världsförbundets stora kongress i Helsingfors samt i den andra Interparlamentariska unionens konferens i Belgrad. Hon var även på ”kalas” hos kungen och var placerad vid prinsessan Sibyllas bord.

Vid firandet av FN-dagen högtidstalade Märta under rubriken ”Människans frid är världens fred”. I hennes koncept hittar jag ofta uttrycket ”Politikerna skall vara Människans medhjälpare”.

Till hennes stora intressen hörde även nykterhetsföreningen Hvita Bandet och ungdomsvården. Under 25 år var hon en aktiv ledamot av styrelsen för bl.a. Johannesbergs ungdomsvårdsskola i Kalix. I många fall arbetade hon i ”det tysta” och nådde långt tack vare sin förmåga att se ”människan bortom vardagsmasken”.

När Märta Boman avgick från riksdagen 1964 skrev Tysta Mari i *Dagens Nyheter* ett porträtt av henne: ”5 år gammal stod hon på en soplår i Uppsala och talade till kamrater. 16 år gammal talade hon utan manus i 6 minuter över en bibeltext och sjöng som frälsningssoldat. Fortfarande talar hon fritt ur hjärtat på sig själv, ledamoten av lagutskottet och Vasa-orden, fru Märta Boman från Råneå, riksdagskvinna sedan 20 år. Alltid påläst och vet vad hon talar om. Ibland händer det att motståndaren inte hänger med i svängarna.”

När Märta Boman valts in i riksdagen första gången skrev *Svenska Dagbladet* en artikel om henne med rubriken ”Märkligt levnadsöde förde till Helgeandsholmen”, med underrubriken ”Folk litar på Märta Boman i Råneå – högerns nya riksdagskvinna”.

Och nog var det så. Märta Boman stod alltid stadigt på jorden, både i sin Gudstro och i sina politiska åsikter och verksamhet. Man kände att ”hon var att lita på”.

Till sist vill jag citera Märta Boman från hennes tal vid en högerkvinnokonferens i slutet av 1970-talet i ”Att vara högerkvinna”. Det är:

1. Att ha tagit ställning, att ha valt parti, att ha sökt medlemskap, att ha betalt avgiften.
2. Den säkraste grunden för varaktigt medlemskap är tron på partiets program och ideologi.
3. Vad ger medlemskapet?

Av förmåner: Ständiga informationer om såväl landets som partiets politik, ett gott kamratskap, rika tillfällen till tjänst.

Av förpliktelser: Att vara programförmedlare, att stödja och försvara vår organisation, att bryta ny mark för utvidgning.

4. I detta arbete kan allt och alla användas, alla åldrar, yrkeskategorier, förmågor och temperament.

Allt bör sättas i rätt syfte, arbetet med att främja h ö g e r n. Då lär man sig snart skilja på det som är personliga ambitioner och vad som är osjälviskt arbete. Man blir då inte så modfälld, även om inte arbetet lyckas genast.

Till sist citerar Märta Boman Dag Hammarskjöld vid ett tal på en FN-konferens: ”Du har inte gjort nog, Du har aldrig gjort nog så länge möjligheten kvarstår att något av Dig kan bli av värde.”

Märta Boman

Född 1902 i Uppsala, död 1986 i Råneå. Dotter till plåtslagaren Axel Lindau och sömmerskan Emma Lundin. Gift 1940 med lantbrukaren Gustaf Boman. Barn: Anders, född 1944.

Frälsningsarméns krigsskola i Sthlm 1922, off. i Frälsningsarmén 1922–39. Telefonväxelföreståndarinna. Överblockledare 1940–48. Led. av styr. för Johannisbergs ungdomsvårdsskola, Norrlandsförb., stiftelsen Norrbottens arbstugor och Kyrkans lekmannaskola i Sigtuna 1955. Verkst. led. i Lutherska världsförb:s sv. sektion 1963. Led. av änkepensioneringskomm. (1948–52) och ungdomsskoleutr. (1950–54). Led. av Högerns kvinnoförb:s AU och förb:s 1:e v.ordf. 1958–65. Led. av Högerns partistyr. 1952.

Riksdagsuppdrag: Suppl. i AK:s 2 TfU 1945, 2 LU 1946–48, JoU 1949–52, SäU 1951 och 3 LU 1953–56. Led. av AK:s 1 TfU 1945–46 och 1 LU 1957–64. Statsrevsuppl. 1964. Led. av styr. för RD:s kristliga/kristna grupp 1949– 64, kassör 1962–64. Suppl. i styr. för RD:s nykterhetsgrupp 1957–64.

Motioner: 73 egna, särskilt om norrlandsfrågor, jordbruk samt frågor kring vård och omsorg. *Interpellationer*: 7, bl.a. om vårdfrågor, objektivitet vid kommunal upphandling, avskaffande av kafferansoneringen och om åtgärder för att ge svenska utvandrare i Sovjetunionen möjlighet att återvända till Sverige.

Litt.: Sv kommförvaltning 1957, VÄD, VÄV.

Elsa Ewerlöf (1887–1979)

MARGARETA EDNER, LILLEMOR LINDBERG

Elsa Ewerlöfs namn blir ofta nämnt när man talar om pionjärerna bland högerkvinnorna. Liksom de tidiga pionjärerna har hon verkat såväl i föreningsliv utan direkt politisk anknytning som i partiorganisationens olika förgreningar och som företrädare både i stadsfullmäktige och i riksdagen.

Elsa var född i Gränna, barn till löjtnanten Edgar Löwenadler och Helga f. Granlund. I hemmet kan man anta, att det fanns intresse för politik, inte minst genom morfadern, Johan Gustaf Granlund, som hade varit riksdagsman under åren 1870–1886. När familjen flyttat till Kristianstad gick hon i stadens 8-klassiga flickläroverk och tog sedan studentexamen som privatist vid Kristianstads pojkläroverk. Det var ännu ovanligt att flickor studerade vid universitet, men Elsa skrevs in vid Uppsala universitet efter studentexamen och blev filosofie kandidat år 1912 med ämnena tyska, engelska och franska. Hon gifte sig samma år med Knut Ewerlöf, vid den tiden juridikstuderande i Uppsala, där paret bodde till 1931. Knut Ewerlöf var först stadsombudsman i Uppsala, senare rådman och borgarråd i Stockholm för drätselroteln åren 1931–1936, han var riksdagsledamot av första kammaren 1938–1961. Knut Ewerlöf ingick i samlingsregeringen under andra världskriget som konsultativt statsråd och hade för övrigt en mängd olika uppdrag.

Elsa Ewerlöf.

Under åren 1913–1920 föddes parets tre barn och Elsa hade sina huvuduppgifter i familjen. Under tiden barnen var små stod hennes politiska karriär tillbaka för makens. Vilket parti hon skulle tillhöra bestämde hon redan som ung studentska när hon upplevde försvarsstriderna före första världskriget, men hon började på allvar ägna sig åt politik först i slutet av 1930-talet, sedan familjen flyttat till Stockholm. Hon bildade där S:t Görans högerkvinnoförening 1942 och samma år blev hon ledamot av Stockholms stadsfullmäktige, där hon var verksam till 1946.

När Elsa Ewerlöf blev politiskt engagerad kastade hon sig helhjärtat in i arbetet med kvinnofrågor och blev på kort tid en ledande och inspirerande kraft. 1946 blev hon ordförande i Högerns kvinnoråd för Stockholms stad och efterträdde Bertha Wellin som Centrala Kvinnorådets vice ordförande.

1946–1958 var hon riksdagsledamot för andra kammaren. Samma tid, åren 1946–1958 var hon ordförande i styrelsen för Högerns Kvinnliga Medborgarskola. Denna tid hölls veckolånga kurser för högerkvinnor från hela landet. Varje län skickade i allmänhet flera representanter till kurserna i Stockholm, där de fick en högkvalitativ föreläsningsvecka i tidens aktuella frågor. Planeringen av Högerns Kvinnliga Medborgarskola krävde kunskap och fingertoppskänsla för vilka frågor som skulle komma att dominera den politiska agendan, det krävde ett stort kontaktnät för att få de bästa föreläsarna och det behövdes en god organisation för att allt skulle fungera med inkvarteringar, resor och såväl dags- som kvällsaktiviteter. Elsa Ewerlöf besatt alla dessa kvalifikationer. Tillsammans med styrelsen och i synnerhet sekreteraren organiserades arbetet, så att det fungerade mycket väl. De som har deltagit i kursveckorna vet vilken stimulans det innebar för det i övrigt mer monotona vardagsarbetet i de politiska församlingarna.

Kommunala frågor belystes både från fältet och från ett riksperspektiv. Elsa Ewerlöf, som under sin tid i Stockholms stadsfullmäktige och i riksdagen ägnade sig mycket åt barn- och ungdomsfrågor samt åldringsfrågor, satte sin prägel på utbudet genom den mångsidighet och ideologiska aspekt, som gavs de socialt inriktade frågorna.

Utrikesfrågor om Norden, Europarådet och FN återfanns ofta på agendan och vidgade perspektiven i efterkrigstidens samhälle. Försvarsfrågorna under det kalla krigets tid belystes med utgångspunkt i det utrikespolitiska och det militärpolitiska läget. Asylrätt och flyktingfrågor fanns tidigt på dagordningen med både juridiska och humanitära perspektiv.

Till riksdagen kom Elsa Ewerlöf in första gången på en plats som blev vakant under löpande mandatperiod, men blev följande gånger invald på eget mandat. Hon var för övrigt den enda kvinnan på stockholmsbänken för Högerpartiet i riksdagens andra kammare, efter Ebon Andersson och efterträddes som sådan av Astrid Kristensson i valet i juni 1958.

I riksdagen kom Elsa Ewerlöf att representera Högerpartiet i Barna-

vårdskommittén som arbetade 1950–1957, i 1952 års åldringsvårdsutredning och i 1957 års trafiknykterhetskommitté. Hon ingick i andra lagutskottet, där de sociala frågorna behandlades och hon var en ofta sedd debattör i andra kammaren. Under sina riksdagsår avgav hon 50 egna motioner inom huvudområdena skola, kultur och sociala frågor, till exempel om en översyn av abortlagstiftningen samt om att stödja abortförebyggande åtgärder. Redan 1946 interpellerade hon om möjligheterna att åstadkomma hemsjukvård och hon uppmärksammade sjukförsäkringsfrågor för änkor och frånskilda kvinnor.

Hennes internationella engagemang kom till uttryck i bl.a. Europarörelsens svenska råd och i Svenska Unescorådet.

Åren 1949–1958 var Elsa Ewerlöf ordförande i Fredrika-Bremerförbundet. Både i Fredrika-Bremer-förbundet och i partiet betonade hon kvinnornas skyldigheter att ta på sig det ansvar som rösträttspionjärerna hade kämpat för att ge dem rätt till. Samtidigt var hon vaksam över kvinnorepresentationen inom partiet. Elsa Ewerlöf mindes, återger hennes riksdagskolleger, hur hon en gång påpekade för Gösta Bagge att kvinnlig sakkunskap skulle ha varit av värde i en utredningskommitté, där partiet enbart satt in manliga representanter. ”Vi glömde faktiskt bort er!”, blev Bagges svar den gången, men i fortsättningen kom man bättre ihåg kvinnorna.

Elsa Ewerlöfs framträdanden väckte uppmärksamhet för humor och självironi liksom för skärpa och elegans. Samtidigt har hon präglats av värme och av grundlig kunskap ända till minsta detalj i de ämnen hon behandlat.

Referenser

Kvinnors röst och rätt, Stockholm 1969
Minnesanteckningar från Margareta Edner
Minnesanteckningar från Lillemor Lindberg
Protokoll från Kvinnliga Medborgarskolan
Stockholms stadsfullmäktige 1938–63, Stockholm 1967
Tvåkammarriksdagen 1867–1970, del I, Stockholm 1988

Elsa Ewerlöf

Född 1887 i Gränna, dotter till löjtnanten Edgar Löwenadler och Helga Granlund. Gift 1912 med Knut Ewerlöf, 3 barn, f. 1913, 1917, 1920.
Fil.kand. vid Uppsala univ. 1912.
Ordf. i Fredrika-Bremer-förbundet 1949–58.
Led. av bestyrelsen för Sv. flaggans dag 1949–62.
Led. av Stockholms stadsfullm. 1942–46.
Led. av Riksdagen AK för Stockholm 1946–1958A.
Led. av barnavårdskom. 1950–57, 1952 års åldringsvårdsutr. 1952–56 och 1957 års trafiknykterhetskom. 1957–65, av opinionsnämnden 1949, 1953 och 1957.
50 egna motioner, om skola, kultur och sociala frågor.
14 interpellationer bl.a. om hemsjukvård, sjukförsäkring för änkor och frånskilda kvinnor samt socialtjänsten i krig.
Ordf. i Högerns kvinnoråd i Sthlm 1942–59, 1:e vice ordf. i Högerns kvinnoförbund 1942–58, vice ordf. i Högerförbundet i Stockholm 1944–49.

Blenda Ljungberg (1907–1994)

ANN-MARIE PETERSSON

När jag söker uppgifter om Blenda Ljungberg på arkiv och bibliotek eller frågar dem som minns henne väl, får jag en likartad reaktion från alla: Blenda Ljungberg var en fantastisk person, klok, rejäl och duktig. Den som hade henne som lärare, kanske i svenska eller historia, minns henne som vänlig, krävande och inspirerande.

Materialet om Blenda Ljungberg är rikt. Hon var en mångsidig person, beundrad av många på sin väg i yrkeslivet och i politiken. Hon var en pionjär för kvinnorna i politiken med sin bas i det dåvarande Högerpartiet och i Kvinnoförbundet, där hon åren 1958–1965 var vice ordförande. Det som här kan skrivas om Blenda Ljungberg är enbart glimtar ur hennes rika liv.

Blenda Ljungberg föddes i Enköping 1907, där fadern var kyrkoherde. Hon kom till Uppsala i samband med studierna och tog sin filosofie magister 1933. Det var en bred examen med nordiska språk, litteraturhistoria, historia och romanska språk. De två närmaste åren fungerade hon som resesekreterare för Sveriges Kristliga Gymnasistförening, varefter hon arbetade som ämneslärare, adjunkt och läroverksadjunkt, med undantag för riksdagsåren 1962–1973. I 27 år tillhörde hon stadsfullmäktige i Uppsala, 1943–1970. När hon 1959 tillträdde posten som ordförande i Uppsala stadsfullmäktige blev hon den första kvinnliga stadsfullmäktigeordföranden.

Blenda Ljungberg valdes till riksdagen till att börja med till första kammaren för åren 1962–1964 på ett stockholmsmandat. Inom partiarbetet var hon en klippa när det gällde att utforma bland annat kultur- och utbildningspolitiska ställningstaganden. Från 1965 till 1972 representerade hon Uppsala län i andra kammaren. Inom Högerpartiet verkade hon förutom i den lokala och den regionala organisationen i Högerns kvinnoförbund, där hon var andre vice ordförande och som sådan ingick hon även i partistyrelsen. Som riksdagsledamot tillhörde hon partiets inre cirkel i form av riksdagsgruppens förtroenderåd.

Blenda Ljungbergs namn är också för alltid förknippat med ledningen av arbetet med den nya bibelöversättningen. Hon verkade i Bibelkommissionens styrelse under åren 1971–1981, dels som ordförande

för översättningsarbetet med den gammaltestamentliga delen och från 1978 som ordförande i 1972 års bibelkommission. Blenda Ljungberg blev nära 87 år gammal.

De glimtar som kommer att belysa Blenda Ljungbergs politiska liv koncentreras här på hennes roll i den kommunala politiken och på kultur- och utbildningsfrågor i ett nationellt perspektiv.

I lärarrollen

Blenda Ljungberg var verksam som lärare i Uppsala, först i den kommunala flickskolan, senare som läroverksadjunkt i Uppsala Enskilda Läroverk, benämnd ”Skrapan”. På Skrapan var Herbert Lundh en legendarisk rektor, också han kommunalpolitiker i Uppsala och rikspolitiker för Högerpartiet.

Gunilla Lindberg, journalist och författare, har berättat om Blenda Ljungberg som hon hade som lärare från 12-årsåldern. Blenda Ljungberg var den lärare, som gjort det största intrycket av alla lärare som hon mött.

– Hon hade en naturlig auktoritet med sig, vi hyste stor respekt för henne, inte av rädsla utan av beundran för henne. Vi tyckte om henne, för hon var rättvis och behandlade alla lika.

– Hon var intresserad och hade förmåga att se utöver sin egen sfär, hon krävde av oss elever att vi i framtiden skulle ta ställning i samhällsfrågorna.

– Hon var vältalig och inspirerande, hon kunde berätta om historien så levande att vi alla blev intresserade

> Det var hon som lärde oss flickskoleflickor att inte enbart läsa Blondie på seriesidan utan också följa med i den politiska debatten och till och med stava oss igenom ledaren. För en dag skulle vi själva få rösta och välja riksdagsledamöter och vilka som skulle sitta i stadsfullmäktige och landsting och då gällde det att veta vad man ville här i livet.

Så uttryckte sig Gunilla Lindberg i sin bok *Glimtar från mitt Uppsala*.

Erfarenheter från lärartiden och ett varmt intresse för barn och ungdomar möter vi också i Blenda Ljungbergs roll som politiker.

Blenda Ljungberg.
UNT:s bildarkiv.

I Uppsalas lokala politik

De kommunala frågorna var många och i hög grad under 1940–1960-talen yvigt spretande, från detaljer om pension till enskilda befattningshavare till stora planfrågor. I den politiska processen kunde kvinnor samverka över partigränserna i specifika kvinnofrågor, såsom det skedde bland annat i Uppsala kommun, när samtliga kvinnor i stadsfullmäktige gick samman med krav på arbetsvärdering med syfte att höja kvinnoyrkenas löner. Alla kvinnorna stod bakom en motion som väcktes av Blenda Ljungberg ”å stadsfullmäktige kvinnogrupps vägnar”. Blenda

Ljungberg motionerade vidare om fri skolmateriel och fri tandvård åt barn och skolungdom och ingick naturligt nog i de kommittéer som fick i uppdrag att utreda sådana frågor.

Det kan noteras, att kvinnorna i stadsfullmäktige benämndes med fru eller fröken oavsett vilken examen eller yrke de hade. Det hette till exempel alltid fröken Ljungberg, men fil. mag. Ragnar Eriksson, trots att de hade samma examen.

När Blenda Ljungberg valdes in i stadsfullmäktige första gången var det mitt under pågående världskrig. Det var samregering på riksnivån och det var samverkan över partigränserna även i staden. Fler och fler flyttade in till Uppsala. Uppsala var denna tid förutom universitetsstad även en omfattande industristad. Bostadsbyggandet hade legat nere under större delen av 1930-talet, då bristande framtidsoptimism fördröjde familjebildningen och under beredskapsåren då resurserna behövdes till annat. Många gifte sig i början av 1940-talet och trångboddheten blev stor. Under krigstiden skulle inte arbetskraft avdelas åt att bygga nya hus, men när kriget var till ända kom det uppdämda behovet i dagen. Förutom den uppskjutna familjebildningen, som krävde familjelägenheter, hade stadsbefolkningen ökat kraftigt genom inflyttning. 1930 hade Uppsala ungefär 30 000 innevånare, på 15 år hade den ökat till drygt 45 000. Då var området ännu den ursprungliga staden, medan de senare inkorporeringarna i Uppsala liksom på många andra håll i landet gav upphov till en tillväxt som är svårare att jämföra mellan åren.

På riksplanet kom de borgerliga och socialdemokraterna med två helt olika framtidsscenarier när andra världskriget började gå mot sitt slut med följd att samlingsregeringen splittrades. Polariseringen fanns också i den kommunala politiken även om det dröjde en tid innan den kom till tydligt uttryck i de lokala frågorna.

Några av tidens stora frågor var naturligt nog bostadsförsörjning och annan byggnadsverksamhet. Blenda Ljungberg var en av de första som uppfattade signalerna. Man skulle inte behöva rasera den gamla stadskärnan för att få fram nya bostäder, menade hon, eftersom det fanns gott om tomtmark att bygga bostäder på i Uppsala. 1945 lade högerpartiet, med Blenda Ljungberg som första namn, fram en motion till stadsfullmäktige med krav på att inrätta ett skönhetsråd för att värna om skönhets- och kulturvärden vid övergången till modern storstad. Hon skrev om hur äldre stadsdelar redan hade förändrats och ersatts med en kvartersbebyggelse med förfulande enformighet. Hon pekade

vidare på behovet av att värna om de skönhetsvärden som låg i parker och närbelägna skogsområden.

Att det behövdes ny bebyggelse rådde det ingen oenighet om, det kunde alla konstatera redan av det rådande behovet. Även för lång tid framöver kunde man förvänta en befolkningsökning i städer och tätorter så som de borgerliga på riksplanet hade förutsett i sin vision om läget efter krigsslutet. Sverige, som hade stått utanför kriget i Europa, hade alla möjligheter att dra nytta av de marknader som krävde såväl råvaror som industriprodukter vid återuppbyggnaden av ett härjat Europa, medan jordbruket blev alltmer effektivt och krävde mindre arbetskraft.

Men stadens omvandling borde ske med beaktande av den gamla stadsbildens kvaliteter. Framträdande byggnadsminnesmärken måste skyddas och tillåtas dominera på ett värdigt sätt. Det behövdes ett särskilt organ, som satte de estetiska och kulturella värdena i fokus så att förändringen från gammalt samhälle till modern stad kunde ske så smärtfritt som möjligt utan att betydelsefulla traditionella värden gick till spillo, så uttrycks tankegångarna i motionen.

Motionen avslogs i sina centrala delar av en majoritet; det enda som blev kvar vid motionens besvarande två år senare var att det inrättades en kommitté för inköp av offentlig konst. Men Blenda Ljungberg gav inte upp. Hon sökte nya vägar för att få fram en helhetssyn och en generalplan för hur kulturminnesvården skulle ordnas. 1953 gav en annan av högergruppens motioner till resultat en utredning om kulturminnena och en plan för kulturminnesvården i Uppsala. Denna utredning, Stadsbildens Framtid, åberopas ännu 50 år senare som argument för att bevara skyddsvärda miljöer och enstaka pärlor i bebyggelsen.

Alla ansträngningar till trots kom stadskärnan i Uppsala, liksom i många expanderande svenska städer, att omvandlas utan hänsyn till gamla trivselvärden; i synnerhet skedde en massiv omvandling på 1960-talet. Men några få sammanhängande miljöer från tidigare århundraden fick vara kvar och det kan tillskrivas de kulturkonservativa tankegångarna att modernisera med varsamhet, något som Blenda Ljungberg var bland de första att formulera.

Barnkullarna på 40-talet blev större än vad man hade förväntat sig mot bakgrund av nedgången under 30-talet. Inte bara bostäder behövdes för de nya innevånarna, utan även flera skolor. I Uppsala påbörjades en skolutbyggnad utan like redan år 1945, då tre stora skolor projekterades, och flera tillkom under kommande årtionden.

Blenda Ljungberg hade som kommunalpolitiker en gedigen erfarenhet av skol- och ungdomsfrågor, då hon hade varit med i folkskolestyrelsen sedan 1947 och i ungdomsnämnden från dess början 1949. Dessutom hade hon inlett sin bana i stadens drätselnämnd redan 1947, där hon länge var den enda kvinnliga företrädaren. Hon visade stort intresse för skolfrågorna, det framgår inte minst av alla hennes initiativ i stadsfullmäktige.

1959 utsågs Blenda Ljungberg till stadsfullmäktiges ordförande. Hon var då en rutinerad kommunalpolitiker med vana från en rad olika nämnder och styrelser. Att representera staden som dess främste företrädare var dock något annat och nytt. Som den första kvinnliga stadsfullmäktigeordföranden bevakades hon extra mycket och pressen skrev ofta om hennes framträdanden. Hennes goda språkkunskaper kom väl till pass, när hon hälsade allehanda konferenser och möten välkomna till staden, och hennes formuleringsförmåga var beundrad av många. Hennes elever var stolta över henne, när hon nådde nya positioner, men hon hade kvar sin lärartjänst om än i minskad grad. Som ordförande omtalas hon som säker, humoristisk och kunnig.

> Min pappa… tog mig redan som grabb med till stadsfullmäktigesammanträdena för att lyssna och jag sög i mig Blendas bländande ordförandeteknik.

Så uttrycker sig i en tidningsintervju i *Uppsala Nya Tidning* en politisk meningsmotståndare och beundrare av Blenda Ljungberg som ordförande.

Blenda Ljungbergs sista uppdrag för Uppsala kommun var i Uppsala stads historiekommitté, ett uppdrag som hon med sin långa erfarenhet i kommunpolitiken och sitt historiska och pedagogiska intresse var väl ägnad för. Kommittén var politisk och när majoriteten skiftade i stads/kommunfullmäktige ändrades också ordförandeskapet. Blenda Ljungberg var vid olika tillfällen ordförande eller vanlig ledamot, beroende på majoritetsförhållandena. Torgny Nevéus, under många år ledamot och redaktör i Uppsala stads historiekommitté minns henne som en krävande ordförande, präglad av stark lokalpatriotism, vilket bland annat yttrade sig i att författarna skulle hämtas från Uppsala. Som ordförande var Blenda Ljungberg mycket erfaren, klok och kunnig, ibland frank, men alltid i grunden vänlig och förstående.

I Riksdagen

Blenda Ljungberg invaldes i riksdagen till att börja med i första kammaren för åren 1962–1964 på ett stockholmsmandat, något som redan det var ovanligt och uppseendeväckande. Hon valdes, har det uttryckts, i kraft av sin stora personlighet, sin begåvning och sitt stora utbildnings- och kulturintresse.

Skolfrågorna utgjorde då liksom senare ett av de centrala områdena för högerpartiet. Partiets ledare Gösta Bagge innehade i samlingsregeringen under andra världskriget posten som ecklesiastikminister och tillsatte då den stora skolkommissionen, som fick till uppgift att föreslå en modernisering av skolväsendet efter krigsåren. Alla barn borde redan i den obligatoriska skolan lära sig grunderna av ett främmande språk, varvid tyska som första främmande språk borde ersättas av engelska, föreslog skolkommissionen. Då frågorna togs över av en parlamentarisk kommitté på riksplanet, kom de att politiseras mer än vad tidigare varit fallet. Införande av enhetsskolan under 1950-talet, först som försöksverksamhet, väckte starka reaktioner. Högerpartiet hade haft initiativet i skolfrågorna, men de ursprungliga goda förslagen riskerade att förfuskas, menade partiledningen. Som ovan har nämnts hade Blenda Ljungberg en gedigen erfarenhet av skolfrågor som lärare, men framför allt som kommunal skolpolitiker.

Under sin första tid i riksdagen är det tydligt att hon framför allt tog sig an kultur- och utbildningsfrågor. Hon förde fram motioner om konstnärsstöd och författarersättningar vid bibliotekslån. Hon slog också ned på dålig redovisning och utvärdering av kulturverksamheten.

Beträffande den obligatoriska skolan, lämnade hon en egen motion med begäran om fortbildning för skolledare och tillsammans med flera andra motionärer krävde hon anslag till enskilda skolor.

Hon sökte lösningar i konkreta frågor inte enbart inom Högerpartiet utan även genom att initiera och delta i flerpartimotioner. Det kommunala självstyret var en ledstjärna för henne i tidens stora organisatoriska frågor. Hon reagerade starkt när de statliga läroverken utarmades på utrustning och biblioteksfunktioner innan de övergick till att bli kommunala. Det statliga stödet till de kommunala teatrarna urholkades successivt och kommunerna kände sig svikna, då staten ensidigt förändrade principerna för bidragen. Att övervältra kostnader från stat till kommun innebar risker för att kommunalskatten skulle öka. Under 1950- och 1960-talet pågick successivt en exempellös höjning av kom-

munalskatterna, vilket innebar ökande bördor för alla och relativt sett mest för inkomsttagare med låg inkomst. 1950 tog de kommunala skatterna i genomsnitt knappt 12 procent av skattebetalarnas inkomster, 1970 hade procenttalet nästan fördubblats, då kommunalskatteuttaget var ca 22 procent av den beskattade inkomsten.

Att Blenda Ljungberg kom från en universitetsstad märks även på intresset för högre utbildning. Hon hade ett stort kontaktnät och hon skrev initierat om exempelvis inrättande av en professur i internationell rätt. Inte så många riksdagsledamöter hade ett speciellt intresse för de teologiska fakulteterna, men Blenda Ljungberg pläderade för en upprustning av de teologiska ämnena. Miljöfrågor uppmärksammades bland annat i kraven om upprustning av de limnologiska institutionerna. Frågan om studiefinansieringen debatterades flitigt denna tid och Blenda Ljungberg uppmärksammade även frågan om stipendier för högre vetenskapliga studier.

En av Blenda Ljungbergs uppgifter var i den stora Barnstugeutredningen. Hon var en förespråkare för valfrihet; i familjer där båda förvärvsarbetade, måste man kunna välja den barnomsorgsform som passade barnen och föräldrarna bäst. Från uppsalaperspektivet hade hon erfarenheter av barnstugor, familjedaghem och så kallade trefamiljssystem. Alla systemen behövde byggas ut i takt med efterfrågan. Under 60-talet ökade kvinnors förvärvsarbete i snabb takt både på grund av efterfrågan på arbetskraft inom vård, skola och äldreomsorg och på grund av ett skattesystem som tog alltmer av den intjänade lönen. Att hålla skattetrycket nere var också en fråga om valfrihet genom att möjliggöra alternativet att sköta om de egna barnen.

Samtidigt ställde hon i Barnstugeutredningen krav på att samhällets insatser skulle vara av bästa klass. Lokalerna skulle vara anpassade för barnen, personalen skulle vara välutbildad och lyhörd för barns behov. Själv minns jag när jag tillsammans med några andra ledamöter i Uppsalas Styrelse för barnavårdande institutionerna under 1960-talets början inbjöds av Blenda för att hon ville lyssna på våra erfarenheter.

Även om kultur- och utbildningsfrågor alltid kom att utgöra en viktig del i Blenda Ljungbergs intresseområde, kom tyngdpunkten så småningom att förskjutas mer i riktning mot handikappfrågor, sjukvård, bostadsbyggande och samhällsekonomi. I dessa senare frågor var hon ofta den enda kvinnliga deltagaren i debatten. I debatter om de negativa effekterna av regleringssystemet för bostadsbyggande och hyressätt-

ning förespråkade hon mer konkurrens och marknadsekonomiska lösningar.

Genomgången av Blenda Ljungbergs motioner och inlägg i kamrarna kan göras lång, eftersom hon var en aktiv motionär och debattör. Hennes inlägg var ofta påtagligt uppskattade även av meningsmotståndare. Hon gav sig in i debatten med väl förberedda anföranden, men var ändå inte förutsägbar. Hon var snarare analytisk än propagandistisk, men om hon mötte en osaklig gensaga, blev det en blixtrande skärpa i repliken.

Som exempel på detta kan tas det tillfälle då hon interpellerade dåvarande kommunikationsministern Olof Palme om varför de särskilda ersättningarna för lyxtelegrammen från televerket inte längre betalades ut till fonden för hjärt- och lungsjukdomar. Efter Olof Palmes ganska otydliga och krystade försvar svarade Blenda Ljungberg: /detta uttalande/ ”förefaller mig vara en undanflykt, ett slag i luften – ett högt ljudande ingenting”.

I partiarbetet

Blenda Ljungberg var en mycket aktiv företrädare för Högerpartiet, lokalt och i länet. Hon deltog i att utforma valprogrammen, ställde upp i ett otal debatter och tidningsintervjuer och blev självfallet en välkänd politisk profil. Under sin tid i Högerns kvinnoförbunds presidium kom hon också med i partistyrelsen och under tiden i riksdagen nominerades hon till riksdagsgruppens förtroenderåd. Riksdagskolleger omvittnar hennes arbetskapacitet, förmåga att lyssna och omsätta sina insikter i pregnanta formuleringar.

Mest känd i partisammanhang torde hon ha blivit i samband med partiledarskiftet från Yngve Holmberg till Gösta Bohman på den extra stämman 1970. Efter presentationen och pläderingarna för de båda kandidaterna förklarades debatten avslutad. Då ställde Blenda Ljungberg en ordningsfråga om hur de föreslagna viceordförandena ställde upp beroende på ordförandevalets utgång. Staffan Burenstam Linder förklarade då att han kandiderade som vice ordförande endast om Gösta Bohman blev vald till ordförande. Den frågan och det svaret bedömes ha avgjort utgången av ordförandevalet.

Blenda Ljungberg uttryckte sig ofta uppskattande gentemot andra, kolleger i det politiska arbetet även från andra partier.

I kvinnoorganisationer

Liksom många andra moderata kvinnor tillhörde Blenda Ljungberg under en lång följd av år Fredrika-Bremer-förbundet. Hon var inte någon militant feminist, men hon hade en grundläggande syn på rättvisa. Hon verkade målmedvetet för att vidga handlingsutrymmet för fler kvinnor.

Blenda Ljungberg var en av portalfigurerna i Högerns kvinnoförbund och ingick i presidiet under en lång följd av år. Hon var också en av dem som tidigast arbetade internationellt för att knyta kontakter med konservativa partiers kvinnor i andra länder. Hennes språkkunskaper kom väl till pass då det gällde att diskutera, inte minst på franska, i ett skede då engelska ingalunda var det enda tillgängliga internationella umgängesspråket. Hon var den första från Sverige som deltog i en konferens med EFU, de europeiska konservativa kvinnornas union. Efter dess första konferens, år 1953, arbetade hon för att bilda en svensk avdelning av EFU och blev dess ordförande åren 1961–1966. Alla inom högerpartiet insåg inte betydelsen av ett europeiskt samarbete denna tid och arbetet skedde i viss motvind, men 1960 ansökte Högerns kvinnoförbund i Sverige om medlemskap i EFU. Sådana kontakter bidrog till att Högerpartiet tidigt under 1960-talet pläderade för att delta i det europeiska samarbetet, då i det dåvarande EEC.

I Bibelkommissionen

Blenda Ljungberg hade en stark förankring i sin kristna tro. Varje söndag bevistade hon högmässan, som enligt vad hon själv yttrade, gav henne kraft att verka de övriga veckans dagar. Hon såg på sin uppgift som ett kall; att förvalta sin förmåga för sina medmänniskors bästa, i lärarrollen lika väl som i de politiska uppgifterna. När partiet nominerade Blenda Ljungberg till ledamot i Bibelkommissionen, innebar det att hon kunde förena sin kristna tro med både sin pedagogiska och kulturella uppgift. I den utförliga intervjun med Blenda Ljungberg, vid hennes avgång efter förrättat värv i Bibelkommissionen i februari 1982, ger hon uttryck för sin tillfredsställelse med uppgiften:

> Jag vågar säga att om mitt arbete med Bibelkommissionen blev min sista och roligaste uppgift i det offentliga livet, beror det på att den var så innehållsrik och på det faktum att jag fick lära känna så många människor med

> höga kvaliteter var och en på sitt område – och med större förmåga till samarbete än jag varit van att möta under min bana som politiker.

Hon uppger vidare i samma tidningsintervju att hon 1977, då hon blev 70 år, beslöt begära entledigande från Bibelkommissionen, där hon hade varit ordförande i arbetet med den gammaltestamentliga delen. Det beviljades, men det dröjde inte länge förrän hon var i farten igen. Kommissionens ordförande Birgit Rodhe hade blivit statsråd och Blenda Ljungberg ombads komma tillbaka och överta ordförandeskapet, en post som hon innehade till och med 1981.

> Debatterna var hårda, när vi gick igenom de olika texterna, men det fanns alltid samma intresse av att till sist komma fram till enighet. Tillfredsställelsen över resultatet i dess helhet kändes starkare än behovet att markera särredovisningar på olika punkter.

Säkert hade Blenda Ljungbergs bestämda ordförandeskap, parad med diplomatisk lyhördhet en stor betydelse för att bibelkommissionen avgav ett enhälligt resultat – trots att kommissionen innehöll företrädare från skilda håll: Svenska Kyrkan, frikyrkosamfunden, katolicismen, den mosaiska trosbekännelsen och bildningsorganisationerna.

Christer Åsberg, Bibelkommissionens sekreterare, har återgivit sina intryck av Blenda Ljungberg:

– Hon såg uppdraget i Bibelkommissionens styrelse som ett hedersuppdrag. Det förenade hennes dominerande intressen, den vidsynta humanismen och det kulturella och pedagogiska intresset. Hon skilde klart mellan översättarnas profession och styrelsens roll som ledare av arbetet – något som inte gällde alla de övriga styrelseledamöterna. Ibland kunde hon rent av känna det som sin uppgift att fostra styrelsen i dess styrelseroll, när den hellre ville fungera som referensgrupp till översättarna och författarna.

Till bilden hörde att parlamentarikerna i styrelsen befann sig i minoritet, eftersom uppdraget inte betraktades som påfallande politiskt, även om det bedrevs i form av en statlig utredning.

– Blenda Ljungberg höll ordning, hon fungerade utomordentligt väl ihop med översättarna och hyste stor respekt för andras kompetens. Hon var en nyfiken och iakttagande person. Man hade intrycket av att ingenting undgick henne, hon besatt en stor erfarenhet av människor,

vilket ingav stort förtroende. Det fanns med tiden en luttrad pessimism i hennes väsen.

– Hon kände sig inte främmande för olika sociala miljöer, vare sig den akademiska världen eller mediavärlden. Kanske spelade det viss roll att hon hade en bror, Helge Ljungberg, som var biskop och en bror, Axel Ljungberg, som var tidningsman.

– Hon hade ett socialt patos – samtidigt som hon avskydde alla falska fasoner. Hon var en förnämlig representant för social konservatism.

Slutord

Det dröjde till 1958 innan den första kvinnan valdes till stadsfullmäktigeordförande. Den som banar väg för framtida efterföljare är också ofta en speciell personlighet. Den första i sitt slag blir mera påpassad, från olika perspektiv. De många invigningar som förrättades av Blenda Ljungberg som stadsfullmäktiges ordförande och de många högtidstal som hölls i representativa sammanhang, refererades ofta ordagrant i lokalpressen. Hon var påläst, kvick i formuleringar och kunde sin sak. Hon blev ett föredöme inte bara för kvinnor. De som såg henne agera talar om den högresta gestalten och den starka personligheten. Hon besatt en resning, både kroppsligen och andligen. Inte för inte kallades hon i Högerns kvinnoförbund för Uppsala domkyrka, för att belysa hur hennes person och argument var grundade på stabil övertygelse.

Ändå höll hon sig påfallande ofta i bakgrunden. Hon intog den offentliga scenen med sin personlighet när det krävdes av henne, men samtidigt visade hon en personlig skygghet i värnet av sina innersta tankar. Och hon visade att hon som kvinna var kapabel att fylla nytt handlingsutrymme med meningsfullt innehåll.

Blenda Ljungberg
Född 7/12 1907 i Enköping, dotter till kyrkoherden David Ljungberg och Hilda Jansson
Studier vid Uppsala universitet, fil.mag. 1933
Resesekreterare i Kristliga gymnasiströrelsen 1933–35
Ämneslärare, adjunkt och läroverksadjunkt i Uppsala 1935–1973

Uppdrag:
Led. Uppsala stadsfullm. 1943–70, 2:e vice ordf. 1955–58, ordf. 1959–63 och 1967–70. Led. DK 1955–61, skolstyrelse och ungdomsstyrelse 1950–61
Led. FK för Stockholm 1962–64, AK för Uppsala län 1965–70, RL 1971–73 Led. 1 SäU 1964, 2 SäU 1964 och StU 1970
Led. styr för RB:s jubileumsfond 1965–70, Sv. Unescorådet 1965–68, utr. ang. försöksverksamhet mot ungdomsbrottsligheten 1962–64, kom. för lagstiftning om yttrandefriheten 1965–72, fångvårdens byggnadskom. 1966–72, 1968 års barnstugeutredn. 1968–75, ordf. i Bibelkommissionen 1978–1981
Högerns kvinnoförbund, 2:e vice ordf 1958–65
85 egna motioner, främst om utbildningsväsendet, om kulturstöd och socialpolitik. 7 interpellationer, bl.a. om adoption av färgade barn och om yttrandefriheten i olika slags massmedia.

Källor och litteratur

Tryckta källor:
Uppsala stadsfullmäktige. Protokoll 1943–1970
Riksdagens första kammare, Motioner och Protokoll1962–1964
Riksdagens andra kammare, Motioner och Protokoll1962–1972
Tidningar:
Uppsala Nya Tidning, artiklar om Blenda Ljungberg 1956–1982, 1994
Dagens Nyheter, artikel om Blenda Ljungberg 10 januari 1969
Svenska Dagbladet, "Dagens namn" 11 januari 1969

Intervjuer:
Förbundsordförande Lars Ahlmark
Direktör Allan Eriksson, Uppsala
Förbundssekreterare Britt-Marie Forslund, Saltsjöbaden
Redaktör Gunilla Lindberg, Uppsala
Rektor Åke Norén, Uppsala
Docent Torgny Nevéus, Uppsala
Professor Christer Åsberg, Uppsala

Litteratur:
Lindberg, Gunilla, *Glimtar från mitt Uppsala*, Uppsala 1997.
Söderberg, Karl, *Uppsala kommun och kulturlivet*. Uppsala 1984.
Wahlström, Christina, *Rätt Råd Kraft Dåd. Om kommunal styrelse och förvaltning i Uppsala under hundra år (1862–1970)*. Uppsala 1997.
Tvåkammarriksdagen 1867–1970, del 1, Stockholm 1988.

Astrid Kristensson – några minnen

SVEN JOHANSSON

Första gången jag mötte Astrid Kristensson var någon gång i början av 1950-talet. Det var på en juristkonferens, som leddes av hennes make Rune som då var kraftfull ledare för juristernas fackliga arbete. Själv var Astrid fyrbarnsmamma, som vid 34 års ålder blivit jur.kand. Redan då charmade Astrid sin omgivning. Som dotter till den legendariske häradshövdingen Björn Zetterstrand var det naturligt att hon valde juristyrket. Hon började som förbundsjurist hos barnmorskorna och ekonomiföreståndarna, gick sedan över till sjukgymnasterna där hon slutade 1971 som förbundsdirektör i och med att hon blev politiker på heltid.

Det dröjde inte länge förrän Astrid blev upptäckt av Högerpartiet. I ATP-valet 1958 invaldes hon i andra kammaren. Bland nykomlingarna det året fanns också Gösta Bohman.

Själv hade jag då som ordförande i Högerns ungdomsförbund också på allvar blivit engagerad i rikspolitiken. Detta innebar bl.a. att jag kom med i ett par arbetsgrupper där också Astrid och Gösta ingick. Även om de båda hade en starkt konservativ grundsyn, hade de ofta mycket delade meningar om vad detta innebar. Särskilt minns jag en gång, då vi sysslade med familjelivets förnyelse (sic!). Den enda möjligheten att finna en tid som passade både Astrid och Gösta var vid midnatt i sammanbindningsbanan. Gösta skulle absolut ut och jogga först och kom i full löparmundering med bl.a. den berömda slidkniven vid sin sida. Meningarna om vad som var konservativ familjepolitik gick så starkt isär mellan Astrid och Gösta att jag under diskussionen mer än en gång sände en tacksamhetens tanke till Riksdagshusets skickliga byggmästare.

1963 fick Astrid ta på sig det tunga uppdraget som ordförande i Stockholmshögerns förbund – en post som allmänt betraktades som något av en politisk värnplikt. För Astrid blev det än mer arbetsamt när förbundets mångårige och legendariske chefsombudsman Einar Sahlin gick bort. Astrid hann också med att delta i det direkta fältarbetet.

En gång var jag med henne på ett torgmöte vid Slussen. Det hällregnade och Astrid och jag hade varsin ICA-kasse på huvudet för att skydda håret. När en av de många a-lagarna blev väl närgången, tvekade hon inte att ge sig in i handgemäng.

Astrid Kristensson.
Riksdagens bildarkiv.

1968 var ett i många avseenden oroligt år – det gällde också Stockholmshögern. Särskilt kom spänningarna till uttryck i samband med nomineringarna till årets andrakammarval. I min egenskap av förbundsordförande ledde jag nomineringsarbetet. Min strategi var att först fatta beslut om några kandidater som jag uppfattade som självklara – däribland Astrid. Några ledamöter började emellertid ifrågasätta även Astrid. Jag drämde då klubban i bordet och konstaterade: ”Tafsar ni på Astrid, avgår jag.” Astrid blev omedelbart enhälligt nominerad.

I enkammarriksdagen fick Astrid ett av de viktigaste uppdragen, ordförandeskapet i Justitieutskottet. Hon blev snart den ledande borgerliga politikern på det rättspolitiska området. Med stor skicklighet bekämpade hon särskilt bristerna i den socialdemokratiska kriminalpolitiken.

När de borgerliga 1976 – efter 44 år – vann regeringsmakten räknade vi på moderat håll som självklart med att Astrid skulle bli justitieminister. Bland en del av våra koalitionspartners ansåg man emellertid att hon var alltför kontroversiell. Astrid blev ytterst besviken. (När hennes namn aktualiserades i samband med 1979 års regeringsbildning blev hennes kommentar: ”Dög jag inte 1976 duger jag inte heller 1979”.) 1977 blev Astrid landshövding i Kronobergs län.

Ur bokslutet över Astrids 19 år i riksdagen kan bl.a. noteras: Hon väckte 150 egna motioner. I början handlade de mest om vårdfrågor, som ju anknöt till hennes civila yrkesgärning. Så småningom gick hon mer och mer över till de juridiska spörsmålen. Astrid väckte ett 30-tal interpellationer. Ett par uppmärksammades särskilt – en om dödsbegreppet och en om allmän vårdplikt.

När Astrid kom till Växjö blev hon snart tagen till kronobergarnas hjärtan. Hela livet ut behöll Astrid sitt stora intresse för kriminalpolitiken och med stolthet bar hon smeknamnet ”batongmormor”. Hon hade t.o.m. en batong hängande på dörren mellan residensets representationsvåning och de privata rummen.

Det dröjde inte länge förrän Astrid visade upp många för omvärlden tidigare okända talanger. Hon engagerade sig starkt i arbetet på att utveckla länets näringsliv. Glasriket fick i Astrid en effektiv ambassadör. En mera spektakulär marknadsföringsinsats var att hon lyckades förmå

Operakällaren att ta upp en av länets brännvinssorter på sin spritlista.

Astrid visade ett stort intresse för länets kulturliv. Här hade hon stor nytta av att hon alltid varit så engagerad i sång och musik. Hennes skicklighet i dans blev vida omtalad. Residenset i Växjö, som tidigare uppfattats som ganska slutet, öppnade hon för länsinnevånarna, också för de socialt svaga.

När jag själv kom in i landshövdingekretsen 1978 innebar detta att jag råkade Astrid ganska ofta på de månatliga landshövdingemötena. Här fick jag många tillfällen att jämföra landshövdingearbetet i ett till ytan ganska litet småföretagarlän med samma arbete i ett vidsträckt skogslän. Själv hade jag stor nytta av dessa samtal. I diskussionerna på landshövdingemötena engagerade sig Astrid – helt naturligt – särskilt i frågor rörande den regionala polisorganisationen.

Astrids landshövdingetid torde kunna sammanfattas med en travesti från Per Brahe d.y. : ”Jag var med Kronoberg och Kronoberg med mig väl till freds.”

1983 gick Astrid i pension och flyttade då tillbaka till Stockholm. Hon fick då sitt sista statliga uppdrag – ledamot av statsrådslönenämnden – vilket hon hade fram till 1992.

På ett för en avgången landshövding ovanligt intensivt sätt behöll hon kontakterna med sina många vänner i det gamla länet. Själv mötte jag Astrid i arbetet bland Moderata Seniorer i Stockholm. Där hade vi stor nytta av hennes livserfarenhet och många personkontakter.

Som pensionär fick Astrid tillfälle att verkligen odla sitt stora intresse för sång och musik. Operabesöken blev de verkliga högtidsstunderna. Bridgetimmarna med de gamla vännerna blev viktiga bitar av Astrids nya liv. Mitt sista minne av Astrid är från slutet av 90-talet. Jag hade varit hemma hos henne i hennes vackra våning på Norr Mälarstrand. Just när jag skulle gå, damp en packe reklam ner i brevlådan. Jag konstaterade: ”Det kommer så mycket skräp i de där utskicken”. Astrids replik glömmer jag aldrig: ”Du Sven, i min ålder är man glad för att man överhuvudtaget får någon post alls.” Samma nyktra saklighet som alltid präglade Astrid Kristenssons livsgärning.

Astrid Kristensson

Stockholm, senare Väderstad
Ombudsman, senare landshövding
Född 7.1.1917
Riksdagsledamot för Stockholms kommuns valkrets 1971–1976/77 (Ledamot av Andra kammaren för Stockholms stad 1958B–1970),

Uppdrag i riksdagsgruppen
Suppl. i Lagutskottet 1958B–64, Allmänna beredningsutskottet 1961–62, Bevillningsutskottet 1963–64 och 2:a Särskilda utskottet 1964. Led. av 1:a Lagutskottet 1965–70 och Justitieutskottet 1971–76/77, ordf. 1971–76/77. Suppl. i Krigsdelegationen 1969, Valberedningen 1971–75/76 och Nordiska rådets svenska delegation 1971–73. Led. av Opinionsnämnden 1961, 65, 69 och 74, Riksdagens förvaltningsstyrelse 1966–73, Talmanskonferensen 1971–76/77, Krigsdelegationen 1971–76/77 och Nordiska rådets svenska delegation 1974–76/77. Valman vid ombudsmannavalen 1968–69. Led. av kommittén ang, Nordiska rådets svenska delegations kansliorganisation 1971 och byggnadskommittén 1974–77. Led. av h/m-gruppens förtroenderåd 1966–76/77, 1:e vice ordf. i Andra kammargruppen 1970, 3:e vice ordf. i gruppen 1971–73, 3:e vice gruppledare 1974–75/76.

Utbildning och examina samt yrkesverksamhet
Studentexamen i Västerås 1936. Juris kandidat vid Stockholms högskola 1951. Ombudsman och förbundsjurist vid Svenska Barnmorskeförbundet 1951–62, Svenska Ekonomiföreståndarinnors förening 1953–64 och Legitimerade sjukgymnasters riksförbund 1961–65, förbundsdirektör 1965–71. Landshövding i Kronobergs län 1977–83.

Övriga statliga uppdrag
Led. av styrelsen för statens invandrarverk 1969–70 rikspolisstyrelsen 1973–77, regionala utvecklingsfonden i Kronobergs län 1978–83, ordf. 1978–83, Sveriges Utbildningsradio AB, ordf. 1978–83, och humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet 1980–83, ordf. 1980–83. Led. av offentliga sektorns särskilda nämnd 1977–78 och statsrådslönenämnden 1984–92. FN-delegat 1969 och 1971. Ordf. i Kronobergs läns lantbruksnämnd 1977–83, skogsvårdsstyrelse 1977–83, länsarbetsnämnd 1977–83 och länsbostadsnämnd 1977–83. Led. av 1965 års abortkommitté 1965–71, 1971 års utredning om behandling av psykiskt avvikande 1971–77, kommissionen för förebyggande av politiska våldsdåd med internationell bakgrund 1972, brottskommissionen 1973, integritetsskyddskommittén 1974–80 och Sydafrikautredningen 1977–78. Särskild utredare med mönstringsutredningen 1979–81. Led. av larmutredningen 1979–81, 1981 års polisberedning 1981–82, ordf. 1981–82, och kommittén om vissa fiskefrågor 1981–84, ordf. 1981–84. Led. av domstolskommitténs rådgivande nämnd 1961–72.

Kammaraktiviteter
73 egenmotioner, 17 interpellationer, 10 frågor och 103 anföranden; främst om kriminalpolitik och rättsväsende (173 egenmotioner och 18 interpellationer i AK).

Politiska uppdrag och näringslivsuppdrag
Led. av styrelsen för Handelsbankens citykontor i Stockholm 1976–77, Nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande, ordf. 1978–83, och Kronobergs läns distrikt av föreningen Norden, ordf. 1979–83. – Led. av styrelsen för Stockholmshögerns förbund, ordf. 1962–64, och av Högerpartiets partistyrelse 1962–66. Vice ordf. i Högerns centrala tjänstemannaråd 1958–60.

Ingrid Diesen/Europeiska Kvinnounionen

INGER STRÖM-BILLING

Inbjudan till konservativ samverkan 1953

I november 1953 kallades aktiva kvinnor från de konservativa och kristdemokratiska partierna i Europa till ett möte i Salzburg för att diskutera bildandet av ett för alla länderna gemensamt kvinnoforum. Bakom inbjudan stod Österrikiska Folkpartiets Kvinnoförbund och dess ordförande, Lola Solar.

Lola Solar var född 1904 i Brunn utanför Wien och utbildad teckningslärare. När Hitler invaderade Österrike hade Lola som oppositionell förlorat sin lärartjänst. Vid andra världskrigets slut hamnade hon för tio år framåt i den av ryssarna ockuperade zonen och hade till och med ryska officerare inkvarterade i sitt hus. Lola Solar hade alltid varit politiskt aktiv och 1949 blev hon riksdagsledamot (Nationalrat) och året därpå ordförande i Österrikiska Folkpartiets Kvinnoförbund. Hon såg de socialistiska och kommunistiska kvinnorna kallas till internationellt samarbete, men ingen motsvarande organisation fanns i de egna leden. Lola Solar ansåg att en europeisk kvinnounion behövdes även för konservativa kvinnor.

Konservativa kvinnoorganisationer från nio stater hörsammade kallelsen till Salzburg. Elsa Ewerlöf, då andra vice ordförande i Högerns Kvinnoförbund var pådrivande och ville att Sverige skulle delta. Så kom det sig att Blenda Ljungberg, som var riksdagsledamot och förste vice ordförande i Högerns kvinnoförbund, åkte ner till Österrike. Hon säger sig ha lyssnat både gripen och skeptisk till Lola Solar som i sitt tal hävdade: ”Det finns ingen plats mer för det nationella skiljandet, bara det nationellt berikande i samarbetet. Men det räcker inte med beredvilligheten. Man kan inte göra politik bara med hjärtat. Man måste kunna något också”. Och framför allt måste man kunna kvinnofrågor och därmed kunna hävda kvinnors jämställdhet, ”Gleichberechtigung”, vilket inte skulle ses som identisk jämlikhet, ”Gleichmacherei”.

Tyvärr, säger Blenda Ljungberg, så räckte hennes entusiasm inte till för att övervinna motståndet på hemmaplan. Många högerkvinnor stöttade det internationella deltagandet helhjärtat, men Ebon Andersson, som var högerkvinnornas ordförande, var inte övertygad. Hon tycks ha funnit ett internationellt samarbete ovant och ekonomiskt äventyrligt.

Högerns kvinnoförbund hade ju inte heller någon självständig ställning inom partiet. Både partiordföranden Jarl Hjalmarson och Gunnar Svärd var skeptiska och tyckte att om kvinnorna ville ”ut och resa” i Europa så stod det dem fritt, men några partipengar till ett fastare engagemang kunde inte erbjudas.

Övriga stater som sände representanter till detta första möte var Frankrike, Italien, Nederländerna, Saar, Schweiz, Storbritannien och Tyskland. Debatterna upptogs mest av familjepolitik: familjen som samhällets grundval, yrkeskvinnans sociala ställning etc. Mötet avslutades med att man uppdrog åt det österrikiska kvinnoförbundet att förbereda ett permanent samarbetsorgan.

Ingrid Diesen.

Namnfrågan och stadgar

I april 1954 hölls ett nytt möte, denna gång i Basel i Schweiz, med de ursprungliga länderna plus Finland som deltagare. Blenda Ljungberg hade lyckats samla ihop pengar för att skicka en representant till mötet och kvinnoförbundet beslöt att Barbro Norén, som var journalist på högerns tidning *Medborgaren*, skulle fara dit som observatör.

Vid detta möte diskuterades stadgar liksom också unionens namn. De kristdemokratiska representanterna hävdade att ordet ”kristen” skulle ingå i namnet. Mot detta invändes från Storbritannien och Sverige att detta skulle antyda en religiös snarare än en politisk organisation. Enighet nåddes slutligen om ”Europeiska kvinnounionen” – Europäischen Frauen Union (EFU) – European Union of Women (EUW) och Union Européenne Féminine (UEF). Sverige har anammat den tyska förkortningen EFU.

I stadgarna stipulerades att syftet med organisationen var att främja ett samarbete mellan kvinnor av samma politiska uppfattning, att utbyta erfarenheter länderna emellan och att kvinnofrågor skulle prioriteras. Vidare tog stadgarna upp hur unionen skulle organiseras. Ett antal kommissioner skulle inrättas vars uppgift var att behandla olika ämnesområden. Så tillkom familje-, sociala, ekonomiska, juridiska, utrikespolitiska, utbildnings- och kulturkommissionerna. Vartannat år

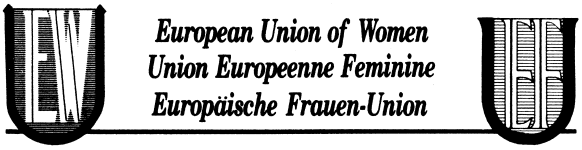

Lola Solar som var teckningslärare ritade det emblem som organisationen fortfarande använder.

skulle hållas Generalförsamling där samtliga kommissioner skulle vara representerade. Lola Solar valdes till unionens första ordförande.

Vid nästa möte i Innsbruck på hösten 1954 var Sverige inte längre med på grund av partiledningens bristande stöd och intresse.

Första Generalförsamlingarna

Den första Generalförsamlingen ägde rum i Haag 1955 där delegater från medlemsländerna Finland, Frankrike, Italien, Nederländerna, Storbritannien, Tyskland och Österrike deltog. Som observatörer hade Belgien och Schweiz sänt ombud medan Sverige fortfarande stod utanför. Lola Solar var kvar som ordförande, till förste och andre vice ordförande valdes Germaine Touquet, Frankrike respektive Alison Tennant, Storbritannien. Finlands Liisa Mäkinen fick en plats i styrelsen och hon fick ta på sig uppgiften att informera och hålla kontakten med övriga skandinaviska länder som än så länge stod utanför. Liisa fick även i uppdrag att försöka intressera grannländerna för medlemskap. Hon var åren därpå också med om att utarbeta arbets- och finansordningar och det viktiga beslutet att upprätta nationella sektioner. Ordförandena i de nationella föreningarna skulle utgöra stommen i Rådet, som skulle mötas åren mellan generalförsamlingarna.

När den tredje Generalförsamlingen hölls 1959 i Väst-Berlin hade EFU erhållit NGO-status (Non-Governmental Organisation) vid såväl Europarådet i Strasbourg som i FN. Lola Solar avgick vid detta möte som ordförande och ersattes av Elsa Conci från Italien. Fler och fler länder anslöt sig.

Sverige blir medlem i Europeiska Kvinnounionen 1960

År 1960 sammanträdde Rådet först i Basel på våren och i Paris på hösten därför att så många ärenden hopat sig. De nationella sektionerna behövde arbetsordningar och samarbetet mellan sektion och kommissioner måste regleras. Högerns Kvinnoförbund i Sverige hade vid sitt

EFU:s 25-årsjubileum i Hofburg 1980.

årsmöte i Borås beslutat ansöka om medlemskap i Europeiska Kvinnounionen och vid Generalförsamlingen 1961 i London kunde den svenska sektionen för första gången delta som fullvärdiga medlemmar vid mötet. Våra representanter var Astrid Kristensson och Anna Britta Heckscher. Flera länder hade blivit nya medlemmar medan andra som Belgien var på väg att bli en passiv medlem beroende på de uppslitande språkstriderna mellan fransktalande och flamländska kretsar. Fransyskorna vägrade att tala något annat språk än franska, möjligen för att de ofta endast talade sitt eget språk till skillnad från andra länders ledamöter. Denna inställning skulle emellertid snart få ge vika.

Efter att ha varit medlemsnation i något år fick Sverige in sin första representant i styrelsen. Det var Inger Leijonhufvud som tog plats där tillsammans med en ny ordförande, Maria Probs, katolik liksom sina föregångare och politiskt hemmahörande i CSU i Bayern. Ny vice ordförande blev franske ministern Marie-Madeleine Dienesch och Unity Lister, Storbritannien, som under några år då också var ordförande i Conservative Party.

Under åren fram till EFU:s tioårsjubileum och den sjätte Generalförsamlingen i Wien 1965 hade unionen gjort en översyn av kvinnans ställning i de partier som tillhörde unionen. Inte i något konservativt eller kristdemokratiskt parti i något land hade kvinnorna en stark politisk eller ekonomisk ställning. Både Island och Norge hade sänt observatörer till förhandlingarna. Temat för mötet var ”Europeiskt samarbete på det kulturella området” och påverkade av denna diskussion kunde bl.a. Storbritannien och Sverige få igenom att hädanefter även engelskan skulle vara ett officiellt språk i unionen jämsides med franskan och tyskan.

Vi förflyttar oss nu till märkesåret 1969 och den åttonde Generalförsamlingen då den svenska sektionen stod som värd för unionen. Det betydde ett enormt arbete för den relativt lilla svenska sektionen med ordföranden Ingrid Sundberg i spetsen och med Märta Bruce och Elsa Nygren som aktiva medarbetare. Charlotte Fera, ny ordförande och hemmahörande i CDU i Hamburg, nämnde i sitt hälsningstal att det var första gången en generalförsamling hölls i ett socialistiskt styrt land. Yngve Holmberg välkomsttalade i sin egenskap av partiledare och ett annat anförande hölls av Gunnar Heckscher, tidigare partiordförande men då ambassadör i New Delhi. Uppmärksammad blev också Margaret Thatcher, vid detta tillfälle ännu okänd utanför Storbritannien, som utvecklade sin syn på näringsliv och framåtskridande.

Från Storbritannien kom även den femte ordföranden i EFU, Baroness Elles, medlem av House of Lords. Hon var den första som tillhörde ett konservativt parti. Hennes fyra föregångare var alla parlamentsledamöter med hemvist inom sina respektive länders kristdemokratiska partier.

När Generalförsamlingen 1975 ägde rum i Frascati utanför Rom hade även Danmark blivit medlem. Påven Paul VI tog emot delegaterna vid en privat audiens i Vatikanen och det högtidliga öppnandet av konferensen försiggick på Capitolium. Redan första året fick Danmark in en representant i styrelsen genom Agnete Laustsen som var ordförande i den danska sektionen. När Portugal 1978 frigjort sig från diktaturen kom ännu ett europeiskt land in i unionen och även Grekland ansökte om medlemskap. I Europaparlamentet hade 12 kvinnor från EFU tagit plats och fler skulle de bli.

Generalförsamlingen i Bonn 1979. Fr.v. Maria Schaumayer, Marlene Lenz, Lola Solar, Ingrid Diesen, Jacqueline de Bornier.

Ingrid Diesen blir internationell ordförande 1979

1979 års generalförsamling i Bonn präglades av en stämning av stolthet och oro som ingen annan generalförsamling tidigare, därför att en svenska, Ingrid Diesen, blivit nominerad till internationell ordförande. Elsa Nygren hade suttit med i valberedningen och kunde rapportera till den svenska gruppen att alla andra förslag förkastats. Den som hade varit organisatoriskt närmast att tillträda var Marlene Lenz, unionens första vice ordförande och nyvald ledamot av Europaparlamentet, men hon ansågs inte kunna bli ordförande eftersom Västtyskland tidigare innehaft ordförandeposten under flera år. Tidigare ordförande hade, förutom från Tyskland, kommit från Österrike och Storbritannien och även dessa länder hade under en lång följd av år varit ledande. Nu ansåg valberedningen att ledarskapet skulle spridas. Så kom det sig att Ingrid Diesen blev föreslagen, trots att hon representerade ett litet land, inte hade något ledande nationellt parti bakom sig på hemmaplan och inte hade något av de tre EFU-språken som modersmål.

Att en ordförande i unionen skulle komma från ett land vars konservativa parti inte ens var i regeringsställning utan bara ett av flera oppositionspartier, bröt helt mot den tidigare ordningen. Hela kongress-

veckan undrade svenskorna om Ingrid skulle acceptera och alla gjorde sitt för att försöka uppmuntra henne att ta ansvaret. På stående fot insamlade de 600 kronor som ”kontorshjälp” och utlovade ytterligare hopsamlat stöd vid hemkomsten. Tjugosex svenska kvinnor befann sig på konferensen. För att få en så billig resa som möjligt hade man chartrat en buss för samtliga. Man låg flera i samma hotellrum under enkla förhållanden, men sammanhållningen var stor. Med stöd av den svenska truppen tackade så Ingrid slutligen ja. Ann-Cathrine Haglund fick uppdraget att presentera Ingrid för den 200 kvinnor starka Generalförsamlingen från 14 västeuropeiska länder och Diana Elles överlämnade ordförandeklubban under entusiastiska ovationer från församlingen. I sitt jungfrutal till unionen tog sedan Ingrid upp allt vad unionen uträttat, men också det överskuggande problemet av bristen på pengar.

Ingrid var 60 år när hon valdes till europeisk ordförande. Hon var född och uppvuxen i Stockholm där hennes skolgång hade fört henne från Brummerska skolan och Flicklärоverket vid Sveaplan till Stockholms Högskola. Vid högskolan tog hon en fil.mag.-examen som innefattade engelska, litteraturhistoria och nordiska språk. Hennes språkbegåvning som omfattade både engelska, tyska och franska kom väl till pass i det internationella arbetet. Simultantolkning förekom då liksom nu bara i plenum vid rådsmöten och generalförsamlingarna, så i kommissioner och för övrigt tvingas man slåss för sina åsikter på alla tre språken eller det språk som merparten av medlemmarna behärskar.

1940 hade den 22-åriga Ingrid gått in i Högerns Ungdomsförbund och var under några år föreningens vice ordförande. Sedan kom två barn som föranledde ett uppehåll med politiken men 1954 var det tid att ta plats i Stockholms stadsfullmäktige. Där stannade Ingrid på olika poster i politiken i 12 år eller till dess hon valdes in i Riksdagens 1:a kammare. Ingrid minns med glädje debatterna i 1:a kammaren. Alla var närvarande och informella samtal fördes i sammanbindningsbanan. Det var en tid då riksdagsledamöterna inte hade egna rum och man följde debatterna i kamrarna och inte i monitorer på rummen.

Ingrid säger att hon tog på sig uppgiften att vara internationell ordförande för EFU ganska ovilligt. Hon visste inte heller vad partiledningen hemmavid skulle säga. När hon ringde hem från Bonn gavs inga löften om hjälp och intresset upplevdes som mycket ljumt från partiledaren Gösta Bohmans sida. Den som var positiv var Göstas närmaste man Olof Ehrencrona. Han tyckte Ingrid skulle säga ja till nomineringen.

Ingrid visste att ordförandeskapet skulle kräva mycken tid och då ingen ekonomisk hjälp fanns att tillgå visste hon inte heller hur resor och arbete skulle finansieras. När Ingrid blev internationell ordförande avgick hon som ordförande för den svenska sektionen av EFU och i Sverige trädde i stället Margaretha af Ugglas in som ledare. Ingrid stannade dock kvar i styrelsen som vanlig ledamot och här fanns mångåriga medhjälpare som Eivor Kjellgren, Lillemor Lindberg och Eva Lips.

Någon penninginsamling behövde inte startas av den svenska sektionen av EFU, utan när Ingrid väl var vald till internationell ordförande, tog Moderata Samlingspartiet på sig uppgiften att betala Ingrid för resor till de internationella mötena och därtill billigast möjliga hotellrum. Ingrid fick även ett eget rum i riksdagshuset och viss sekreterarhjälp för att handha EFU-ärenden.

EDU bildas

Vad kunde väl partiet annat göra nu när männen börjat resa till EDU:s möten på ett sätt som damerna skulle ha betecknat som lyxigt och välbetalt. Vad var då EDU? Jo, de konservativa partierna i Europa hade 1978 bildat ett samarbetsorgan, European Democrat Union, EDU, där även det svenska Moderata Samlingspartiet snabbt anslöt sig. Så hade alltså även de svenska männen fått en internationell samtalspartner.

Europe Alive

Under Ingrids tid som internationell ordförande startade Alison Tennant från Storbritannien en ny verksamhet som fick namnet Europe Alive. Målsättningen sades vara: ”It is a special responsibility of the Union to establish and increase contacts between women of the free European nations”. På egen bekostnad skulle medlemmarna i EFU inbjudas besöka något av Europas länder. Denna del av EFU skulle bereda alla konservativa och kristdemokratiska kvinnor inom unionen möjlighet att lära känna varandras länder. Även de kvinnor som inte deltog i kommissionsarbetet eller hade några politiska uppdrag, utan enbart var stöttande medlemmar, skulle få möjlighet att besöka andra länder. Europe Alive kom att arbeta som en kommission, dock utan att ha officiell kommissionsstatus. Likheten med kommissionsarbetet betydde att en representant från respektive medlemsland kallades till

Sverige stod 1999 värd för ett Europe Alive-möte. Här ger fil.dr Inger Ström-Billing deltagarna en information om svensk politik och historia. Gästerna skall vid besök ges politisk information beträffande värdlandet, delges värdlandets kultur och göra hembesök. Fotot är taget på Djursholms slott och Inger som är ordförande i fullmäktige bär dagen till ära borgmästarkedjan.

rådsmöten och generalförsamlingar och vid dessa möten beslutades om vilka länder som skulle stå värd för nästkommande års besök och resor. I början inkvarterades man hos någon familj i värdlandet för att uppleva miljön hemmavid, men även för att hålla kostnaderna nere. Alison Tennant själv tog sig fram på cykel i London och åkte 2:a klass tåg när hon reste. Hennes vision var att det skulle vara enkelt och billigt att besöka andra länder och att kvinnorna kunde bo hemma hos varandra. Allt eftersom resorna blev populära och drog många deltagare blev dock familjevistelsen begränsad till någon hemma-hos-middag, medan logi fick förläggas till något enklare hotell. Kunskaper om ett lands politik, kultur och hemmiljö anses fortfarande skänka förståelse för andra länders sätt att agera och är fortfarande Europe Alive's policy. Kunskaper om andra länder som kan främja fred och knyta vänskapsband. Den första nationella ordföranden i Sverige för Europe Alive var Britt-Marie Lepp. Hon var centralgestalten för denna verksamhet i nära 20 år varefter den övertogs av Inger Ström-Billing.

25-års-jubileum

1980 skulle FN hålla kvinnokonferens i Köpenhamn och detta föranledde EFU att diskutera unionens bidrag till konferensen. Mötet hölls på Christiansborg. Poul Schlüter, ledare för Konservativ Folkeparti,

Rådsmötet 1986 i kammarsalen i Riksdagen.

talade om Norden och Europa, men huvuddelen av förhandlingarna ägnades åt en resolution att presentera FN.

Detta år får ses som ett jubelår eftersom EFU fyllde 25 år. Jubileet firades i Redoutensal i Wiens Hofburg dit alla i livet varande pionjärerna blivit inbjudna. Ingrid Diesen höll högtidstalet där hon bl. a. sade: "As a political organisation EUW is aiming at an increased influence of women in the political and civic life of their country and of Europe. As a women's organisation it is also our task to take special interest in women's problems and to make shorter the road to equality. We have come some way since 1953 but many changes have so far only reached the surface and much remains to be done". Pionjärer som Lola Solar, Alison Tennant och Liisa Mäkinen berättade minnen från grundaråren och FN:s generalsekreterare för kvinnofrågor, Helvi Sipilä, gjorde en sammanfattning av kvinnornas ställning i världen. Skolministern, tillika ordföranden i Moderata kvinnoförbundet Britt Mogård hade sänt sin gratulation till mötet.

Arbetet inom EFU har sammanfört kvinnor från många nationer och givit dem kunskaper om andra länders politik. Ingrid menar att de drivande länderna under hennes tid inom unionen var Österrike, Storbritannien och Tyskland. Frankrike däremot var splittrat på olika fraktioner. Kvinnorna bildade inofficiella nätverk och många internationella vänskapsband har knutits. Mångåriga medarbetare i EFU har blivit ledamöter i Europaparlamentet och de kan nu på unionens möten delge medlemmarna politiska nyheter från Bryssel. Så talade t.ex. på Generalförsamlingen 1981 Simone Veil, dåvarande fransk talman i Europaparlamentet, Ursula Schleicher från Tyskland, som även var invald i EFU:s styrelse, och Dame Shelagh Roberts från England. De svenska färgerna har med bravur uppehållits av Charlotte Cederschiöld, vice talman i Europaparlamentet. För de engelska damerna innebar arbetet i EUW att de uppmärksammades till den grad att flera av dem blev adlade. Så blev den engelska sektionens ordförande Trixie Gardner, Baroness Gardner of Parkes och Shelagh Roberts blev Dame och tillika majoritetsledare i House of Lords.

1983 var Ingrid Diesens ordförandeskap till ända och Ursula Schleicher, från CSU i Bayern och ledamot av Europaparlamentet blev ny ordförande. Nyvald i presidiet blev Marie-Louise Lepelletier, Frankrike, en av EFU:s observatörer i Strasbourg. Nya i styrelsen blev två representanter från våra nordiska grannar, Finland med Irmeli Lemberg och Norge med Else Messelt. I den internationella styrelsen har Sverige senare representerats av Eivor Kjellgren och Charlotte Cederschiöld. När detta skrivs inför Moderata samlingspartiets 100 års-jubileum år 2004 sitter ordföranden i svenska sektionen av EFU, riksdagsledamoten Marietta de Pourbaix-Lundin, med i den internationella styrelsen. Ett officiellt samarbete med nya stadgar har påbörjats mellan EFU och EPP:s (European Peoples Party) kvinnliga representanter i Europaparlamentet. Den nya unionen kallar sig EWA (European Women Association). EWA skall hädanefter organisera Generalförsamlingen. Vartannat år skall EFU:s ordförande leda förhandlingarna, vartannat år EPP:s. Nästan samtliga länder i Europa är numera medlemmar och vartefter de gamla öststaterna konsoliderar sig, ansöker även kvinnor från konservativa partier i dessa länder om medlemskap.

Generalförsamlingar, temata och internationella ordföranden:

1953	Salzburg	Unionens tillkomst Ordförande: Lola Solar, MP
1955	Haag	”Kvinnornas ställning i det ekonomiska, sociala och politiska livet” Ordförande: Lola Solar, MP
1957	Helsingfors	”Kvinnornas inställning till kommunismen” Ordförande: Lola Solar, MP
1959	Väst-Berlin	”Frihet, grundvalen för ett enat Europa” Ordförande: On. Dr. Elsa Conci
1961	London	”Europa och utvecklingsländerna” Ordförande: On. Dr. Elsa Conci
1963	Rom	”Utbildning för Europaidén” Ordförande: Dr. Maria Probst, MdB
1965	Wien	”Europeiskt samarbete på det kulturella området” Ordförande: Dr. Maria Probst, MdB
1967	München	”Vi är Europas innevånare” Ordförande: Charlotte Fera, MdHB
1969	Stockholm	”Europa i världen” Ordförande: Charlotte Fera, MdHB
1971	Paris	”På väg mot ett europeiskt enande” Ordförande: Charlotte Fera, MdHB
1973	Oxford	”Ansvar i ett modernt samhälle” Ordförande: Baroness Elles
1975	Rom	”Jämställdhet, utveckling och fred” Ordförande: Baroness Elles
1977	Nådendal	”Politik för frihet – en europeisk utmaning” Ordförande: Baroness Elles
1979	Bonn	”Barn, familj, samhälle” Ordförande: Ingrid Diesen, MP
1981	Interlaken	”Europeisk livskvaltitet – individen och samhället” Ordförande: Ingrid Diesen, MP
1983	München	”Kvinnors ansvar för framtiden” Ordförande: Ursula Schleicher, MEP
1985	Brighton	”Ny teknologi – möjlighet eller fara?” Ordförande Ursula Schleicher, MEP
1987	Wien	”Utmaningar inför år 2000. Arbete, fritid, utbildning, etik” Ordförande: Dr. Marilies Flemming, BM
1989	La Baule	”Vår europeiska identitet” Ordförande: Dr. Marilies Flemming, BM

1991	St Gallen	”Europeiskt samarbete – en utmaning för kvinnor” Ordförande: Dr. Marilies Flemming, BM
1993	Warwick	”Det nya Europa” Ordförande: Angela Guillaume
1995	Dresden	”Mänskliga rättigheter – kvinnors rättigheter” Ordförande: Angela Guillaume
1997	Aten	”Kvinnor skapar ny politik” Ordförande: Angela Guillaume
1999	Stockholm	” Välstånd för kommande generationer” Ordförande: Fanny Pally-Petralia, MP
2001	Aten	”Att skapa band mellan kvinnor från olika kulturer” Ordförande: Fanny Pally-Petralia, MP
2003	Graz	”Gemensamma lösningar för vanliga problem” Ordförande: Fanny Pally-Petralia, MP

Svenskor i internationella styrelsen (och politisk befattning i Sverige):

1963–	Inger Leijonhufvud, ledamot
1971–1978	Märta Bruce, skattmästare
1979–1983	Ingrid Diesen, ordförande (riksdagsledamot)
1987–1993	Eivor Kjellgren, 1:e vice ordförande (ledamot Stockholms läns landsting)
1993–1999	Charlotte Cederschiöld, 1:e vice ordförande (riksdagsledamot)
2003–	Marietta de Pourbaix-Lundin, ledamot (riksdagsledamot)

Svenskor i internationella kommissioner (och politisk befattning i Sverige):

1965–1973	Ulla Modig, ordf. familjekommissionen
1973–1976	Britt-Marie Lepp, ordf. familjekommissionen
1973–?	Ann-Cathrine Haglund, ordf. utbildningskommissionen (riksdagsledamot)
1979–	Anneka Andersson, kommissionen för föda och lantbruk
1980–1986	Eivor Kjellgren, ordf. fysisk planering och kommunala frågor (landstingsledamot)
1989– 1992	Ingrid Diesen, v.ordf. stadgekommissionen (riksdagsledamot)
1989–1998	Charlotte Cederschiöld, ordf. familjekommissionen (riksdagsledamot)
1989–1992	Margaretha af Ugglas, ordf. politiska kommissionen (riksdagsledamot)

1990–1996	Lillemor Lindberg, ordf. information och massmedia (ledamot Stockholms kommunfullmäktige)
1990–1996	Bibi Henriksson, ordf. invandrar-, flykting- och befolkningskommissionen (riksdagsledamot)
1994–2000	Margareta Nordenvall, ordf. kommissionen för hälsa och inre miljö (riksdagsledamot)
1996–2002	Lillemor Lindberg, ordf. kommissionen för fysisk planering, kommunala frågor och miljö (ledamot Stockholms kommunfullmäktige)
1998–	Inger Ström-Billing, v.ordf. kultur-, utbildnings- och vetenskapskommissionen (ordf. Danderyds kommunfullmäktige)
2000–	Gunilla Helmerson, v. ordf. informations- och massmediakommissionen
2000–	Margareta Nordenvall, v. ordf. ekonomiska och arbetsmarknadskommissionen (riksdagsledamot)
2002–	Sara Granklint, ordf. juridiska kommissionen
2002–	Margareta Cederfelt, v. ordf. hälsokommissionen (riksdagsledamot)
2002–	Wanda Renfors, v. ordf. kommissionen för fysisk planering, miljö och kommunala frågor

Ordförande i svenska sektionen av EFU:

Riksdagsledamot Blenda Ljungberg, Uppsala 1961–1966
Fullmäktigeledamoten Inger Leijonhufvud, Stockholm 1966–1967
Riksdagsledamoten Ingrid Sundberg, Skanör 1967–1976
Riksdagsledamoten Ingrid Diesen, Stockholm 1976–1982
Utrikesminister Margaretha af Ugglas, Stockholm 1982–1992
Landstingsledamoten Eivor Kjellgren, Lidingö 1992–2000
Riksdagsledamoten Marietta de Pourbaix-Lundin, Haninge 2000–

Källor

Intervju med Ingrid Diesen
Eva Lips, reserapport augusti 1979, *If we have no money, let us use our brains!*
Blenda Ljungberg, odaterad skrift, *M-kvinnor i internationellt arbete*

Var och en på sin ort – moderatkvinnor från Malmö till Kiruna

Tidiga företrädare i kommun, landsting och riksdag

Överallt i landet finns det kvinnor som ökade kvinnornas handlingsutrymme genom att vara de första förtroendevalda. De har skilda erfarenheter av att ”bryta ny mark”, någon gång efterfrågade och välkomna, men oftare mötta av hinder på vägen. Vi vill ge utrymme åt deras egna röster. Några har själva skrivit ner sina erfarenheter eller intervjuats av någon annan. Ibland har någon på orten samlat material och minnen för att återskapa en bild av personen. Beskrivningarna varierar i omfång och innehåll, och sammantaget blir det en mångfald av unika och starka personligheter, där ingen är den andra lik.

Bilderna på sidorna 191–200 visar MKF-kvinnor i arbete.

Annika Wester och Eva Sallnäs, FS-ledamöter och Birgita Rydle, v. ordf.

Margareta Gard och Ingegerd Ekberg, v. ordf.

Ingrid Erneman, förbundssekreterare och Helen Törjesson, FS-ledamot.

M-kvinnodag i Karlskoga 1984.

Marie-Louise Nauclér i Karlskoga.

Maria Haglund i MKF-material, 1984.

M-kvinnodag i Örebro 1984.

M-kvinnodag i Skaraborgs län 9 maj 1987. Gunnel Malm-Karlsson.

Förbundsombudsman Barbro Adler, Vivi Puuri, MKF:s kansli, Birgitta Åkerbrant, ombudsman Mona Ritzén, Else Ekblom, FS.

Birgitta Rydle, v. ordf. och Birgitta Ågebrant, FS-ledamot och Ikf-ordförande i Västerbotten.

Möte med Nordens högerkvinnor 1986. Ingegerd Ekberg, v. ordf. i MKF, och Else Messelt, förbundsombudsman för de norska högerkvinnorna.

Länskvinnoförbundets ordförande Ewa Nilsson hälsar välkommen.

Ann-Marie Petersson vid FS-mötet före stämman.

Bibi Henriksson vid FS-mötet före stämman.

Tua Berglund, Skaraborgs län.

Förbundssekreterare Helen Camner.

Aktion MKF-kandidaten Margareta Wuorinen, BD-län.

Gerd Stevander, Inger Renée och Margareta Wallenberg-Grundström.

Aina Höglund och Gertie Ågren, Karlskoga.

Elsa Tibblin-Hansson och Eva Been, Mamöhus län.

Torgmöte med Gullan Lindblad, Ann-Cathrine Haglund och Charlotte Cederschiöld.

Lena Jarnbring, FS, och Susanne Saxlund, kansliet.

Nedan t.v. Inger Celion, FS, t.h. Elizabeth Nyström, FS.

T.v. Maud Ekendahl, FS. T.h. Margareta Hamilton, FS.

T.v. Ingalill Jansson, FS. T.h. Ann-Marie von Essen, stämmoombud.

Förbundsombudsman Anne Lund.

Lori Lindahl, ordförande i Stockholms läns landsting, i samtal med Margareta Schwartz, ordförande i Stockholms kommunfullmäktige. I bakgrunden samtalar Lars Tobisson med Charlotte Cederschiöld.

Fil.dr Inger Ström-Billing var på 1970-talet med och utarbetade studiematerialet till Moderata Kvinnoförbundets kursverksamhet. Numera är hon ordförande i Danderyds kommunfullmäktige.

Göteborgs moderata högerkvinnor

AGNETA GRANBERG, SONJA REMBO,
LISBETH SUNDÉN ANDERSSON

Göteborgshögerns ursprung och bakgrund

Året var 1895. Platsen var Göteborg. Tjugotvå välkända män bildade Fosterländska förbundet, ett vitalt tillskott till den demokratiska utvecklingen av Sverige och ursprunget till Göteborgsmoderaterna.

Göta älv och de smala landremsor närmast dess mynning som var svensk mark hade under århundraden varit Sveriges enda andningshål mot de stora haven och länderna där bortom. 1621 anlades, på kungligt dekret, det nuvarande Göteborg som en fästning mot fientliga grannar och ett skydd för den för landets ekonomi livsviktiga handeln och sjöfarten. Tidigare försök hade blivit kortlivade.

Uppdraget att bygga staden lämnades till holländare som kunde konsten att bygga i vatten. I gengäld erhöll de jämte andra utländska, främst tyska och skotska invandrare kunniga på sjöfart och handel, betydande statliga privilegier som inte kom den från det relativt välmående Nya Lödöse tvångsdeporterade svenska befolkningen till del. Många av dessa fick klara sig bäst de kunde på sumpmarkerna i stadens utkanter. Stadens första höga råd bestod av 5 holländare, 3 svenskar, 2 tyskar och 2 skottar.

Det utländska inflytandet i Göteborg var fortsatt betydande. Allteftersom staden växte drog den till sig entreprenörer och äventyrare som såg de kommersiella möjligheterna i de svenska mineral- och skogstillgångarna och förstod hur de skulle utnyttjas. Sjöfart och handel utvecklades, de stora handelshusen byggdes upp. De som lyckades skapade enorma förmögenheter, så stora att till och med gästande kungligheter tog anstöt. Den svenska krigar- och ämbetsmannaadeln vände däremot staden ryggen.

Andra hälften av 1800-talet präglades av ”folkvandring” i en tid där människor och nyheter färdades långsamt om än snabbare än tidigare. Från 1850 till 1888 fördubblades Göteborgs befolkning från 50 000 till 100 000. 1919 hade den fördubblats än en gång till 200 000 (inkl. inkorporeringar). Vad detta innebar för infrastruktur och sociala förhållanden är inte svårt att inse. Till situationen bidrog den strida ström av emi-

granter som drog genom staden till hamnen. Inte sällan möttes de av bondfångeri, kriminalitet, dryckenskap och prostitution. Många blev kvar, berövade sina sista ägodelar. De sociala och sanitära förhållandena var eländiga. Det var vid denna tid som redaktören på *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning*, Viktor Rydberg, skrev ”Den nya Grottesången”, en rasande straffpredikan över tidens avarter och vantro. Människor i yttersta misär levde sida vid sida med människor i ofattbar rikedom och lyx. Däremellan växte det fram en ny företagsam och välmående medelklass.

Det styrande borgerskap som dittills dominerat Göteborgs politiska och ekonomiska liv var influerat av brittisk liberalism. Stor försiktighet med allmänna medel var en självklarhet. Utifrån en kristen grundsyn och i liberal anda såg man det samtidigt som sin plikt att ta ett socialt ansvar för mindre lyckligt lottade medmänniskor syftande till hjälp till självhjälp. Med början redan på 1600-talet donerades stora belopp till allmännyttiga ändamål som sjukhus, badinrättningar, skolor, bibliotek, bostäder och stöd till barn, gamla och fattiga. Skolor, yrkesskolor, högskolor och kulturinstitutioner avsåg att höja bildningsnivån och förse det expanderande näringslivet med utbildad arbetskraft. Andra donationer ställdes till stadsfullmäktiges förfogande för ändamål som inte bekostades med skattemedel. Göteborg var donationernas stad.

Den sociala situationen under 1880-talets ekonomiska kris drev också kvinnorna till handling. 1884 bildades Göteborgs Kvinnoförening, senare ombildad till Göteborgs kvinnliga diskussionsförening. Genom att gripa sig an kvinnornas situation och hålla barnen borta från svält och tiggeri hoppades man kunna förbättra tillståndet i samhället. Man öppnade lånebibliotek och startade läsecirklar för flickor ur arbetarklassen. Man startade en avgiftsfri arbetsförmedling. Man startade ett kafé där arbeterskor kunde få middag för 15 öre. Man samlade in pengar till 13 bespisningar där 1 000 barn kunde få middag tre gånger i veckan. Man drev två sommarkolonier för barn.

Det var i denna miljö på Sjömansgatan i stadsdelen Masthugget som den sedermera framstående högerkvinnan, ***Ebon Andersson*** föddes 1896.

De män som bildade Fosterländska förbundet i Göteborg kom huvudsakligen från det praktiska livet, från handel, hantverk och industri. De representerade den idoga, skötsamma och sparsamma medelklassen. De betonade samhörighet med landsbygdens folk och

industrins arbetare med vilka man sökte samarbete samtidigt som man tog avstånd från den framväxande socialismen. Också försvaret fanns representerat. Att stiftets biskop ingick i styrelsen antyder också en samhörighet med den kärva och förpliktande religiositet som satte sin prägel på det kyrkliga och sociala livet.

En faktor som kan ha varit pådrivande för den nya partibildningen var stadsfullmäktiges dittillsvarande sammansättning. En konsekvens av den starka inflyttningen till Göteborg var att det politiska livet kom att domineras av inflyttade. Under 100-årsperioden 1863–1962 var av samtliga 592 stadsfullmäktigeledamöter endast 39 procent födda i Göteborg. Rekryteringen av ledamöter under äldre tid torde också i stor utsträckning ha skett inom en ganska begränsad krets av tongivande släkter och yrkesföreträdare.

Det nya partiets program tog sig uttryck som man i historiens backspegel något kan skratta åt men som man också kan uppskatta och ta lärdom av. Man anar en växande självkänsla och tilltro till Sveriges och svenska folkets egen förmåga, som måste ha känts välgörande mot bakgrund av den långa, föga ärorika period som Sverige upplevt sedan stormaktsväldets snöpliga sammanbrott. Och man befann sig på långt avstånd från 1900-talets brutala nationalism. Ur programförklaringen:

> En viss blygsamhetskänsla, men också bristande medvetande om våra egna krafter, förmår oss att alltmer ofta tro, att vad som kommer från främmande land är bättre än vårt eget.
>
> Så tror icke fosterländska förbundet. Vårt förbund tror att svenska arbetare kunna åstadkomma lika goda ting som andra länders arbetare. Vårt förbund tror, att den svenska jorden är tillräckligt vidsträckt och tillräckligt god för att föda landets barn.
>
> Det tror vidare, att den tillverkning av allehanda ting, som ej strider mot klimat och övriga naturförhållanden, måste bli vinstgivande och välsignelsebringande för oss som för andra folk.
>
> Vi tro att svenska samhällsinrättningar, utsprungna ur nationell utveckling genom sekler, endast med varsamhet bör ändras och i den mån de visar sig olämpliga och bristfälliga.
>
> Vi tro också att kännedomen om vårt eget förflutna och närvarande tid bör väcka en självkänsla som tillförsäkrar oss andlig styrka.

I centrum för förbundets verksamhet stod försvarsfrågan, nära förknippad med unionsfrågan och Finlandsfrågan, men också rösträttsfrågan, tullfrågan och frågor rörande arbetareförsäkring och allmän pensione-

ring, egna hem och över huvud taget bättre bostadsförhållanden för stadens arbetare. Nödvändigheten framhölls av ”arbetsavtalets lagliga skydd och dithörande åtgärder som, utan att kränka vare sig arbetares eller arbetsgivares frihet, ägna sig att befordra ett lugnt och förtroendefullt samarbete dem emellan”. Kritik framfördes mot de styrandes oförmåga att på riksplanet ta tillvara Göteborgs intressen. Man ville ge konservatismen nya och mot tidens krav svarande arbetsformer.

Det nya partiet väckte irritation i styrande kretsar. I en kaxig replik på ett aggressivt angrepp från det etablerade Göteborg genom den liberala *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning* svarar förbundet:

> Förbundet vet väl, att det till hela sin karaktär och själva sin existens är en djupgående protest mot den flacka kosmopolitism och den haltlösa liberalism, för vilken Handelstidningen gjort sig till organ, och på vilken den i följd av tillfälliga omständigheter lyckats grunda ett visst inflytande, som beklagligen icke blivit utan skadliga verkningar i vårt samhälles politiska och kommunala liv.

Ett år efter bildandet hade föreningen 2 300 medlemmar och blev så småningom centrum för den svenska högerrörelsen tillsammans med det 1905 bildade Ungsvenska förbundet. 1908 inleddes samarbete med Allmänna Valmansförbundet, vars namn ett par år senare också antogs. I *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1932 ger Harald Wigforss, sedermera chefredaktör för *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning*, följande beskrivning av göteborgshögerns politiska inriktning:

> Här kom att skapas en konservatism som visserligen var mera ytterligt gående än annan svensk högeråskådning, men i gengäld också mera positivt reformvänlig och med bestämdare utformat program.
>
> Det (förbundet) blev också på vissa håll representant för en viss fraktion inom högern, ett faktum som har övat ett bestämmande inflytande på det politiska livets utveckling i Göteborg fram till våra dagar.

Kvinnornas inträde i politiken

Genom kommunalförordningen 1862 likställdes kommunens medlemmar, kvinna som man, ifråga om kommunala rättigheter och skyldigheter. Denna likställighet begränsades dock av att uppbördslängden kunde läggas till grund för röstlängden. Så skedde också. Berättigad att del-

ta i stadsfullmäktigeval blev varje ”välfrejdad” medlem av kommunen som var skyldig att erlägga kommunalskatt enligt den ”100-gradiga röstskala” som gällde fram till 1909. Ogift kvinna med egen skattsedel utövade rösträtt på samma villkor som man. För gift kvinna inskränktes rösträtten till att börja med av mannens ”målsmanskap”. Men senare fick också gift kvinna rösträtt på samma villkor, dvs. i den mån hon påfördes skatt och hade egen skattsedel.

Även om kvinnor formellt inte var valbara till de högsta styrande organen, finns exempel på att kvinnor har varit invalda i kommunala förvaltningars styrelser. Redan omkring 1890 hade således ***Eva Rodhe*** som första kvinna säte i folkskolestyrelsen i Göteborg. Hon väckte då en motion om anordnande av undervisning i matlagning inom folkskolan. Man får också intrycket av att många kvinnor var engagerade och aktiva i den stora mängden donationsstiftelser. Det finns anledning att anta att de där, liksom i Kvinnoföreningen, fick en betydande kunskap och erfarenhet av att leda och administrera för samhället viktiga verksamheter som gjorde dem väl rustade för politiska uppdrag. Valbara till kommunala förtroendeuppdrag inklusive stadsfullmäktige blev kvinnorna emellertid först 1909 i samband med införandet av den 40-gradiga röstskalan.

1911 gjorde de två första kvinnorna sitt inträde i Göteborgs stadsfullmäktigeförsamling. Det var ***Frida Hjertberg*** som invaldes på en högerlista och Thyra Lundgren, liberal. Båda var ogifta.

Kathinka Walfrida (Frida) Hjertberg, född 1866 i Linköping, dotter till handlanden Walfrid Hjertberg och hans hustru Amalia född Metzén.

Frida Hjertberg var ledamot av stadsfullmäktige i två omgångar 1911–14 och 1919–31.

Efter studier vid Sigrid Rudebecks skola i Göteborg och examen från Högre Lärarinneseminariet följt av studieresor till England, Frankrike, Holland, Schweiz och Tyskland kom hon tillbaka till sin gamla skola som lärarinna och bitr. föreståndarinna och var 1904–29 föreståndarinna, dvs. rektor. Hon var också ledamot av bolagsstyrelsen för Sigrid Rudebecks skola 1905–36, varav som vice ordförande 1931–36 samt av skolstyrelsen för samma skola 1931–36.

Frida Hjertberg har beskrivits som ”en friskus”. Hennes långa politiska karriär vittnar om att hon var uppskattad och hade ett betydande inflytande. Att skolfrågorna, framför allt flickors utbildning, var Frida

Frida Hjertberg.

Hjertbergs stora intresse såväl i som utanför det politiska arbetet framgår av den långa listan av styrelseuppdrag m.m., bland vilka märks: Göteborgs kvinnliga folkskoleseminarium, Göteborgs högre allmänna läroverk för flickor, Modersmålslärarnas förening, Pedagogiska sällskapet i Göteborg, Göteborgs Flickskoleförening, Göteborgs lärarinnors sjukhjälpsförening, Föreningen för anordnande av sociala föreläsningar för skolungdom, Beredningen för dels ifrågasatt inrättande av en linje med fyrklassig realskola vid vissa allmänna läroverk i staden, dels upprättande av ett högre allmänt läroverk för flickor. Andra uppdrag var: Revisor för Maria Nordenfelts kvinnliga yrkesskola, Beredningen för yttrande över skolkommissionens betänkande nr V i vad det avsåg det framtida ordnandet av läroverksväsendet i staden.

1912 kandiderade också en annan ”välfrejdad” kvinna till stadsfullmäktige på en lista för Allmänna Valmansförbundet, ***Beda Hallberg***, Första Majblommans skapare, dock icke på valbar plats.

Den andra högerkvinnan som valdes in i stadsfullmäktige var ***Svea Emilia Wilhelmina Brunius***, född 1880 i Jönköping, ogift. Hennes tid i stadsfullmäktige blev emellertid kort, endast ett år, 1918–19. Hon var revisor för folkskolestyrelsen och ledamot av beredningen för avveckling av kristidsinstitutioner.

Svea Brunius var annonsexpeditör på tidningen *Hvar 8 Dag* och grundare av Sveabyrån, en uthyrnings- och platsbyrå i Göteborg. Hon var också initiativtagare till och ordförande i föreningen Våra Gamla.

Svea Brunius var ledamot av styrelsen för Göteborgs Moderata kvinnoförbund.

Göteborgs Moderata kvinnoförbund bildas

I februari 1915 bildades Göteborgs Moderata kvinnoförbund. Dess första ordförande var doktorinnan ***Mary Åkerblom***. Försvarsfrågan stod högt på dagordningen.

I Göteborgsförbundets 50-årsskrift kan man läsa:

Genom kvinnoförbundet utvidgades högerns organisatoriska underlag till fromma för verksamheten i dess helhet. Förbundet kan säkerligen också tillskriva sig en väsentlig del av förtjänsten av att högerns idéer i så stor omfattning vunnit ett starkt förtroende hos de kvinnliga väljarna.

Rösträttsfrågan

Författningsfrågan, dvs. införande av kvinnlig rösträtt och upphävande av skattestrecken, blev en prövosten för partiet. Göteborgarna ansåg att den lindmanska kompromissen var alltför långtgående och beslutade 1918 att upphöra med samarbetet med Allmänna Valmansförbundet för att inte återinträda förrän 1932. I riksdagen fortsatte dock samarbetet. Göteborgsförbundet antog namnet Borgerliga Valförbundet.

I valrörelsen 1919 anordnade göteborgsförbundet särskilda valmöten för kvinnorna. Främsta kvinnliga talare var professorskan ***Brita Gentele-Sillén***. Socialdemokraterna arrangerade det, enligt uppgift, dittills största demonstrationståget till Heden i centrala Göteborg. Utöver kravet på allmän och lika rösträtt för män och kvinnor framförde (s) också sina speciella krav på det svenska samhällets omgestaltning i socialistisk riktning.

I stadsfullmäktigevalet 1919 kunde trots – eller som en följd av – detta, högern behålla de 20 mandat man hade före valet. Valets stora vinnare var dock socialdemokraterna som fick 26 mandat på bekostnad av främst liberalerna. Detta irriterade den liberala pressen som hånade ”de schartauanska kvinnorna” som hade trotsat snö och oväder för att delta i valet, vilket naturligtvis var en grov förenkling. Valet skedde mot bakgrund av den allmänpolitiska situation som rådde i svallvågorna efter första världskriget, 1917 års revolution i Ryssland, ett Finland som blödde efter frihetskriget, bildandet av Nationernas Förbund och hotet från en aggressiv socialism. Hur man såg på rösträttsfrågan från vänsterhåll framgår av en kommuniké från det socialdemokratiska partiet där det, förutom rösträttskravet, talades om att ”den slutliga utformningen av det svenska demokratiska statsskicket såsom beträffande förslag om enkammarsystem eller republik förbehålles avgörande antingen i den efter de nya röstgrunderna sammansatta riksdagen eller genom folkomröstning enligt samma rösträttsbestämmelser.”

Valet handlade således inte enbart om demokratins former utan också om hur de skulle kunna komma att brukas. Högerkvinnornas efter-

Göteborgs högerkvinnor besöker ett ålderdomshem i Kungsladugård i början av 1940-talet.

tänksamhet och uppslutning kring sitt parti, som satte frihetliga idéer och samhällsansvar före klasskampsretorik, ger mot den bakgrunden en helt annan bild än den som deras politiska motståndare fört till torgs.

Utöver Frida Hjertqvist valdes 1919 till ledamot av stadsfullmäktige ytterligare en kvinna, ***Anna Maria Dorothea Nystrand***, född 1873 i Göteborg. Gift 1907. Ledamot av stadsfullmäktige 1919–22.

Efter handelsstudier var hon kontorist och kassörska i ett företag och grundade 1905 den välkända handelsfirman Hanson & Möhring i vilket företag hon också var delägare.

Hon var ledamot av styrelsen för skyddshemmet för flickor på Lingatan liksom av styrelsen för Ekedalens barnhem. Hon var också revisor för en lång rad stiftelser med social inriktning liksom för folkskolestyrelsen och studiehemmet Nordgården. Hon var ledamot av styrelsen för Göteborgs Moderata kvinnoförbund.

Valet 1922 blev socialdemokraternas stora genombrott i göteborgspolitiken. De fick egen majoritet. Detta gick emellertid ut över

liberalerna medan högern höll sin ställning. Trots detta var Frida Hjertberg den enda högerkvinnan på valbar plats. Först 1929 fick hon sällskap av ***Johanna Maria (Mia) Olsson***, född 1881 i Göteborg, ogift. Hon var innehavare av en syverkstad i Göteborg och ledamot av stadsfullmäktige 1929–38.

Mia Olsson som också var aktiv inom Svenska kyrkan, satt i styrelserna för Renströmska badanstalterna och Göteborgs offentliga arbetsförmedling. Hon hade också flera uppdrag som revisor. Mia Olsson var ledamot av styrelsen för Borgerliga valförbundet. Under de svåra krisåren efter första världskriget gjorde Mia Olsson sig känd för det omfattande sociala arbete som hon och en grupp kvinnor kring henne bedrev i form av matbespisning för att något försöka lindra nöden bland de många fattiga och arbetslösa.

Striden mot nazism och kommunism

1930- och 1940-talen var en orolig och dramatisk tid. De politiska motsättningarna var stora i Göteborg där det ofta har funnits god jordmån för extrema politiska riktningar. Göteborgshögern fick i början av 1930-talet försvara sig mot nazistiska partier som uppstod och förökade sig genom delning. På den andra flanken kämpade man mot socialister och kommunister som också bekämpade varandra. Göteborgshögern tog kraftfullt upp kampen mot såväl nazism som kommunism.

Det 1905 i Göteborg bildade konservativa ungdomsförbundet, Ungsvenska förbundet, var vid denna tid anslutet till högerns inofficiella men fristående ungdomsrörelse Sveriges Nationella Ungdomsförbund (SNU). I början av 1930-talet visade SNU allt starkare sympatier för nazistiska tankegångar. SNU beslutade t.ex. att organisera uniformerade kampgrupper. Situationen blev efter hand ohållbar inte bara för Ungsvenska förbundet utan också för Högerpartiet.

Den 16 september 1933 anordnade Göteborgshögern, för första gången i sin historia, ett medborgartåg, det största som dittills ägt rum i Göteborg. Mer än 10 000 medborgare deltog i tåget, minst 25 000 fyllde Götaplatsen. Huvudtalare var högerledaren Arvid Lindman som klart markerade rågången mot såväl nazism som kommunism. Det var här som förbindelsen mellan Högerpartiet och Sveriges Nationella Ungdomsförbund bröts.

Den 15 september året därpå upprepade Göteborgshögern prestatio-

nen, denna gången med 15 000 deltagare i tåget och 30 000 på Götaplatsen som färgades av ca 400 svenska fanor och ett halvt dussin musikkårer. Även nu var Arvid Lindman huvudtalare.

Nazisterna lyckades ändå ta två mandat i fullmäktigevalet 1934. Samtidigt fick kommunisterna och det dåvarande socialistiska partiet sju mandat. Ett lågt valdeltagande (59,4 %) bidrog till att ytterlighetspartierna fick mer än tjugo procent av rösterna på de demokratiska partiernas bekostnad.

Också under denna dystra tid representerades Göteborgshögern av starka och kompetenta kvinnor:

Lydia Elisabeth (Elsie) Sofia Hedström, född 1893 i Hallsberg, var ledamot av stadsfullmäktige under åren 1935–41. Hon påbörjade en karriär som lärare vid Lunds läroverk för flickor och, efter sitt giftermål, Göteborgs flickskolor. Hon var tjänstegrenschef och föreståndare för luftskyddsavdelningens beredskapsbyrå i Göteborg och anställdes vid luftskyddsbyrån i Göteborg. När denna avvecklades blev hon konsulent vid drätselkammarens hyresbyrå och kurator vid Göteborgs stads bostadsförmedling.

Hon var i många år ledamot av styrelsen och vice ordförande för Majornas kommunala flickskola, ledamot av styrelserna för Vasa kommunala flickskola, och AB Göteborgs Lyriska Teater. Hon hade uppdrag i flera beredningar och kommittéer för bland annat byggnads- och bostadsfrågor, barnkrubbeverksamheten, semester- och rekreationshem för husmödrar m.fl.

Hon var under den politiskt kritiska perioden 1934–1942 ordförande i Göteborgs Högerkvinnors förbund, ledamot av styrelsen för Göteborgs Högerförbund och dess verkställande utskott, ledamot av Högerns centrala kvinnoråd och Högerns centralstyrelse.

Hon var också ledamot av styrelsen för Göteborgs kvinnliga diskussionsklubb och korresponderande sekreterare i den svenska sektionen av Nordiska kvinnors samarbete.

Hon var en flitig skribent av artiklar och recensioner, medarbetare i *Stiftskrönikan* och i *En julbok till församlingarna i Göteborgs stift*.

Elsie Hedström var en framstående representant för högerkvinnorna. Stina Gunne beskriver henne som:

> ... en utomordentligt framstående person i många avseenden. Intelligent, representativ och hade lätt för att uttrycka sig.

Att hon också var stark och självständig visar den händelse som ledde till att hon lämnade stadsfullmäktige under uppseendeväckande former. Stina Gunne igen:

> Det var brukligt att om någon hade en från gruppen avvikande åsikt så anmälde man detta innan man tog ställning i fullmäktige. Den moderata gruppen hade i alla tider röstat mot annonsering i kommunisternas tidning och när man hade sammanträde före mötet så anmäldes ingenting från Elsie Hedström.
>
> Men på stadsfullmäktiges sammanträde röstade hon plötsligt mot partilinjen och gick sin egen väg. Detta orsakade ett väldigt rabalder eftersom det ansågs ytterst olämpligt att inte tala om för gruppen hur man tänker rösta i fullmäktige.
>
> Det blev mycket tidningsskriverier om saken och fru Hedström avsade sig uppdraget som stadsfullmäktige men hade även i fortsättningen kvar en hel del kommunala förtroendeuppdrag för högerpartiet.

Elsie Hedström stod entydigt upp för den demokratiska princip som av Voltaire lär ha formulerats: ”Jag tycker inte om Dina åsikter, men jag är beredd att offra mitt liv för Din rätt att uttrycka dem.”

Två andra kvinnor som under 1940-talet hade stort inflytande inom Göteborgshögern var Lisa Linderoth-Olsson och Hildur Ridderstad.

Maria Elisabet (Lisa) Linderoth-Olson, född 1899 i Gävle. Hon var folkskollärarinna, sedermera verkställande direktör för AB F Edw. Olson & Co. Ledamot av stadsfullmäktige m.m. 1939–46. Hon hade en lång rad styrelseuppdrag, såväl politiska som ideella, däribland styrelsen för Slöjdföreningens skola, familjebidragsnämnden, Socialinstitutet i Göteborg, Finlandskommittén i Göteborg, Yrkeskvinnors klubb och Göteborgs kvinnliga diskussionsklubb. Därtill vice ordförande för högerkvinnorna, ledamot av Högerns kvinnoråd samt grundare och ordförande i Politiska kvinnoklubben i Göteborg. Kanske kan hon ses som den första Europa-politikern i sin egenskap av vice ordförande i Föreningen Europaunion.

Hildur Ridderstad, född 1885 i Göteborg. Lärarinna vid Vasa flickskola. Ledamot av stadsfullmäktige 1943–50. Innehade många styrelseuppdrag, däribland Kullens barnhem (ordf. och hedersordf.), Styrsö Kustsanatorium, fattigvårdsstyrelsen med flera uppdrag med social anknytning. Hon var ledamot i styrelsen för Sveriges sjöförsvar och Göteborgs landstormskvinnors förbund. Hon var ledamot av styrelsen och ordförande i Barnens Dag i Göteborg och styrelsen för Rädda Barnen.

Hon var ledamot av styrelsen för Göteborgs Högerförbund 1937–49 och ledamot av styrelsen för Göteborgs Högerkvinnors förbund och dess ordförande 1944–49.

Göteborgs Högerförbund 50 år

1945 celebrerade Göteborgs Högerförbund sitt 50-årsjubileum. I förordet till jubileumsskriften uppmärksammar dåvarande partiledaren Fritiof Domö högerkvinnorna:

> Här vill jag också gärna fästa uppmärksamheten på kvinnornas betydelsefulla roll. Den verksamhet, de bedriva i det inre partiarbetet, är i själva verket ofta föredömlig, ja, jag har känslan, att de framför många andra funnit sin arbetsform inom högern. ... Denna vilja och förmåga att arbeta i det tysta är, såvitt jag förstår, ett vackert bevis på högerkvinnornas djupt rotade solidaritetskänsla för partiet.
>
> Just med tanke på allt detta vore det önskvärt, om våra högerkvinnor syntes mer i det yttre arbetet. Naturlig blyghet och tillbakadragenhet lägger här ofta hinder i vägen – men det bör inte vara ett oöverstigligt hinder. Kvinnorna i vår organisation ha i kraft av sina insatser rätt att känna starkt självmedvetande och det bör ge dem ökad frimodighet att framträda utåt. I en tid, då vi ha på dagordningen sådana frågor som t.ex. dem om barnfamiljerna, trångboddheten, hemmen på landsbygden och yrkeskvinnornas arbetsförhållanden, är det väsentligt för partiet, att högerkvinnornas röster göra sig hörda.

Nog får man en känsla av att dessa ord var riktade inte enbart till kvinnorna utan i lika hög grad till dem som svarade för nomineringarna!

Kvinnorna kommer sakta men säkert

1930- och 1940-talen präglades av framgångar för de socialistiska partierna och tillbakagång för Göteborgshögern. I slutet av 1940-talet kom så folkpartiets stora genombrott. Av fullmäktiges totalt 60 mandat gick Göteborgshögern från 20 mandat 1930 till 5 mandat 1950. Det året var ingen högerkvinna tillräckligt högt placerad för att bli invald, men sedan vände det. 1950-talet blev en framgångsrik period. 1958 kunde Göteborgshögern och Folkpartiet bilda majoritet i stadsfullmäktige.

Bland alla de framstående kvinnor som under 1900-talets andra hälft representerade Göteborgshögern märks särskilt Stina Gunne med sin

Ullabrita Forshufvud, Brita Linder, Carin Staffansson och Stina Gunne 1984.

långa politiska gärning och som första högerkvinna från Göteborg i riksdagen – andra kammaren – 1957–64. Bland de totalt 23 högerkvinnor, som under de första femtio åren efter rösträttsreformen invaldes i någon av riksdagens båda kamrar, kom Stina Gunne på tolfte plats. Efter giftermål med Stig Gunne, i dag göteborgsmoderaternas nestor, beslöt sig Stina för att lämna rikspolitiken med anledning av svårigheterna att under långa perioder vara borta från familjen och i stället koncentrera sig på kommunalpolitiken. Paret Gunne kom att spela en central roll inom Göteborgshögern under mer än tre decennier.

Stina Wallerius Gunne, född 1912 i Göteborg. Stina Gunne var dotter till kontraktsprosten Adolf Wallerius i Hjärtum, 1921–37 ledamot av riksdagens andra kammare där han representerade Bohushögern.

Efter examen från flickskola var hon anställd som sekreterare vid AB Svenska Kullagerfabrikens Centrallaboratorium 1938–58 med avbrott för åren 1945–49 då hon som en följd av sitt engagemang för återuppbyggnaden efter andra världskriget och omhändertagandet av flyktingar tjänstgjorde som resesekreterare vid Högerns kvinnoförbund.

I riksdagsarbetet var hon suppleant i Allmänna Beredningsutskottet och Andra Lagutskottet. Hon var ledamot av 1962 års affärstidsutred-

ning. 1955–58 och 1967–79 var hon ledamot av stadsfullmäktige i Göteborg.

Stina Gunne var framför allt socialpolitiker, men engagerade sig också i bland annat utbildnings- och skattefrågor. Hon var ledamot i sociala centralnämnden och under en period även dess ordförande. Hon var vice ordförande och ordförande i hälsovårdsnämnden och var under många år juryman i tryckfrihetsmål.

Stina Gunne hade ett kyrkligt engagemang. Hon var ledamot av kyrkofullmäktige och Svenska kyrkans diakonistyrelse.

Hon var ordförande i styrelsen för Göteborgs Högerkvinnors förbund 1953–56, andre vice ordförande i Göteborgs Högerförbund 1953–56 liksom ledamot i Högerns kvinnoförbunds centralstyrelse 1950–62.

Stina Gunne var ledamot av Vasaorden och erhöll Göteborgs stads förtjänsttecken.

1982 fick en moderatkvinna för första gången säte i kommunstyrelsen. ***Carin Staffansson***, född 1920, kammarskrivare, var ledamot av stadsfullmäktige 1966–88 och engagerade sig framför allt i stadsbyggnads- och bostadsfrågor. 1982–88 var hon ledamot i kommunstyrelsen.

Hon var ledamot och vice ordförande i byggnadsnämnden och trafiknämnden. Hon var också vice ordförande i Göteborgshem (nuvarande Poseidon), ledamot i styrelserna för Förvaltnings AB Framtiden, ordförande för Egnahemsbolaget, ledamot av Göteborgs trafiksäkerhetsförening m.m.

Carin Staffansson, som var ordförande för Moderata kvinnoförbundet i Göteborg 1968–76, var en kunnig och engagerad person. Hon tvekade aldrig att föra fram och driva sina åsikter vare sig i de politiska församlingarna eller internt inom partiet. Hon insåg också till fullo nödvändigheten av att lyfta fram kvinnor på politiska poster. I det arbetet hade hon ett helhjärtat stöd av kvinnoförbundets vice ordförande och senare dess ordförande, likaså kommunfullmäktigeledamot, ***Märta Rilby***. Under deras ledning och medverkan utarbetades program för fortlöpande utbildning av kvinnor till politiska uppdrag.

1970-talet – politiska framgångar och kandidatbrist

Efter 1960-talets motgångar för Högern, börjar Moderata Samlingspartiet under ledning av Gösta Bohman en lång framgångsperiod. Mel-

lan kommunalvalen 1970 och 1982 ökar Göteborgsmoderaternas röstandel från 10,8 till 24,1 procent. Många nya, kompetenta kvinnor hävdar sig väl i nomineringarna och kommer på valbara platser. I och med valet 1973 ökar antalet kvinnor i den moderata kommunfullmäktigegruppen.

Framgångarna ställde stora krav på förbundsledningen att få fram lämpliga kandidater till alla poster som skulle fyllas. De politiskt aktiva moderaterna prioriterade uppdrag inom kommunen, som då fortfarande var egen landstingskommun, och det blev svårt att finna lämpliga och intresserade kandidater till framför allt riksdagslistan. Problemet löstes med externrekrytering. Vid 1973 års val lanserade Göteborgsmoderaterna därför på valbara platser två kandidater som inte hade tidigare anknytning till partiet, ***Inger Lindqvist*** och Bo Siegbahn. Båda blev invalda. Inger Lindqvist blev därmed Göteborgsmoderaternas andra kvinna i riksdagen.

Inger Lindquist.

Inger Lindquist, född 1926, var rådman vid Göteborgs Tingsrätt. Hon hade inte tidigare varit politiskt aktiv men var ”rikskändis” genom en populär TV-serie, ”Vad säger lagen”, som baserade sig på verkliga domstolsfall och där hon agerade domare. Denna rekrytering visade sig mycket lyckosam. Genom sina obestridliga kunskaper och personliga framtoning vann hon såväl väljare som vänner.

Under åren i riksdagen, 1974–82, verkade Inger Lindqvist främst inom rättssäkerhets- och rättstrygghetsområdena, och som moderat taleskvinna i Lagutskottet. Hon var ledamot av flera statliga utredningar: ungdomsfängelseutredningen, länsdomstolskommittén, upphovsrättsutredningen, förvaltningsrättsutredningen, frivårdskommittén, våldskommissionen. Särskilt uppmärksammad blev hon som av den borgerliga regeringen utsedd särskild utredare av prostitutionen. Hon var en flitig motionär.

Efter riksdagsåren fortsatte hon att arbeta ideellt för Göteborgsmoderaterna och var 1984–86 förbundets ordförande.

1980 utsågs hon till chefsrådman vid Göteborgs Tingsrätt och 1987 till lagman vid Göteborgs Tingsrätt. Hon efterträdde Jarl Hjalmarsson som ordförande i Svenska Röda Korset.

Bland de många duktiga moderater som kom fram under denna tid fanns två unga kvinnor som gjort uppmärksammade insatser inom främst ungdomsförbundet, Lisbeth Grönfeldt Bergman och Agneta Granberg.

Lisbeth Grönfeldt Bergman, född 1948 i Göteborg, syokonsulent och lärare i engelska, samhällskunskap och filosofi. Vice ordförande och distriktsordförande för MUF Göteborg 1973–76. 1983 var Lisbeth ordförande för MKF Göteborg.

Lisbeth hade tidigt politiska uppdrag, bland annat som ledamot av skolstyrelsen 1969–79, ledamot av stadsdelsnämnd och vice ordförande 1989–91. Ledamot av kommunfullmäktige 1979–2000 (ersättare 1976–78), första kvinnliga ordförande i byggnadsnämnden 1992–94 därefter vice ordförande 1995–2000. Hon och Agneta Granberg var moderaternas första kvinnliga kommunalråd i Göteborg, från år 1992.

Som ordförande i byggnadsnämnden bantades Lisbeths ansvarsområde (stadsbyggnad, mark och bostäder, dvs. byggnadsnämnd och fastighetsnämnd m.m.) med ca 30 procent samtidigt som produktiviteten ökade – dvs. fler planer och bygglov och fler markförsäljningar. Den kommunala bostadsförmedlingen avskaffades. Möjligheterna för om- och nybyggnad till permanentboende också i fritidshusområden underlättades. Planering och byggnation inför Världsmästerskapen i Friidrott i Göteborg 1995 genomfördes.

Som moderat ansvarig för turistsatsningar och vice ordförande i Göteborg & Co var hon huvudansvarig för Tall Ship's Race målgång i Göteborg 1997. Hon tog också hem och genomförde International Federation of Housing and Planning Conference. Som ordförande i regionutvecklingsnämnden i Västra Götaland 2000 arbetade hon med planering och satsning på väg- och tågtrafik i Västsverige samt samordning av EU-projekt.

2000 tilldelades Lisbeth Göteborgs stads förtjänsttecken.

Lisbeth blev år 2000 Göteborgsmoderaternas första ledamot av Europaparlamentet. Hon har där koncentrerat sitt arbete på att förbättra möjligheterna för små och medelstora företag att verka och växa.

Uppdrag inom EU-parlamentet: vice ordförande i sme-Union (sme = small and medium sized enterprises) en organisation inom EPP (European Peoples Party) med medlemsorganisationer i 33 europeiska länder. Vice ordförande för sme-Women – en paraplyorganisation som hon själv startat för att främja kvinnors företagande i hela nya återföre-

Agneta Granberg, Sonja Rembo, Lisbeth Sundén Andersson.

nade Europa. Som ledamot av ekonomiska och monetära utskottet har hon arbetat med fullbordandet av den inre marknaden för finansiella tjänster, mot statliga monopol och statliga subventioner och för avregleringar och borttagande av hinder för handel. I sociala utskottet har hon verkat för en anpassning av EU-direktiven på arbetsmiljöområdet till de små företagens förutsättningar och möjligheter.

Agneta Granberg, född 1951, socionom. Agneta Granberg blev medlem i Konservativ skolungdom 1967, då många andra ungdomar valde de röda militanta grupperingarna. Hon startade 1971 City MUF och blev senare distriktsordförande i MUF och ledamot av Moderata Ungdomsförbundets styrelse. Hon har också varit vice ordförande i förbundsstyrelsen.

1979 blev Agneta suppleant i kommunfullmäktige och några månader senare ordinarie ledamot. Hon började sin kommunala karriär som suppleant i fastighetsnämnden. Under 1980-talet lades tyngdpunkten på olika sjukvårdspolitiska uppdrag, såväl lokala nämnder som Göteborgs sjukvårdsstyrelse.

I slutet av 1980-talet infördes i Göteborg stadsdelsnämnder. Agneta fick plats i kommunstyrelsen med ansvar för de politikområden som placerats under stadsdelsnämnderna och blev vice ordförande i personalnämnden.

1991 års val ledde till borgerlig majoritet. Johnny Magnusson blev som första göteborgsmoderat ordförande i kommunstyrelsen. Agneta Granberg tillsammans med Lisbeth Grönfeldt Bergman blev de första kvinnliga moderata heltidspolitikerna. Agneta blev ordförande i utbildningsnämnden och de första besluten om att bryta de kommunala monopolen togs. Barnomsorg, äldreomsorg, städning, skolkök m.m. öppnades för första gången för konkurrens. De första friskolorna i modern tid kom till.

Efter valförlusten 1994 fortsatte Agneta inom samma verksamhetsområden. Upphandling liksom fristående förskolor och friskolor föranledde nu inte några större politiska diskussioner. Agneta fortsatte sitt arbete för att bredda barns och familjers valfrihet.

Ett kort men intensivt nedslag i kulturpolitiken blev det 1997 när Agneta utsågs till vice ordförande i den då konkurs- och nedläggningshotade Stadsteatern. Den nationella mediadebattens vågor gick höga och förstärktes med demonstrationer och bojkott från landets ledande regissörer och skådespelare. Göteborgspolitikerna utmålades som kulturens dödgrävare. En mycket tuff omstrukturering visade sig vara det enda alternativet till stängning. Resultatet blev lyckosamt. En ekonomi i balans tillsammans med rekryteringen av Jasenko Selimovic har givit teatern många publikframgångar och underlag för renovering och modernisering av lokalerna.

Utbildningsfrågorna har fortsatt utgjort Agnetas kärnområde. Tillsammans med borgerliga kollegor i kranskommunerna togs 2001 de geografiska begränsningarna för ungdomars val av gymnasieskola bort och ungdomarna i göteborgsregionen väljer numera fritt över kommungränserna till såväl kommunala som fristående gymnasier.

1999 blev Agneta ordförande i Svenska Kommunförbundets utbildningsberedning, 2003 ledamot i Svenska Kommunförbundets styrelse. Hon är ledamot av Chalmers styrelse och ersättare i EU:s regionkommitté.

Först 1979, då göteborgsmoderaterna erövrade fem riksdagsmandat, var det dags igen för en kvinna, den tredje, denna gång rekryterad ur de egna leden:

Sonja Rembo, född 1933 i Göteborg. Riksdagsledamot 1979–97. Sonja Rembo hade ett gediget bagage med sig in i riksdagsarbetet. Efter studentexamen på anrika Göteborgs Handelsinstitut 1951 var hon sekreterare, huvudsakligen på företagsledningsnivå, i flera göteborgs-

företag: Axel H Ågren AB, Söderqvist & Albihn AB, Broströmskoncernen, Göteborgs Hamn, Mazetti AB (Malmö), Svenska ICI AB och AB SKF. På SKF fungerade hon också under tio år som sekreterare i företagsnämnden.

I mitten på 1950-talet blev hon medlem i Ungsvenska Förbundet och fick efter 1960 års val sina första politiska uppdrag: suppleant i taxeringsnämnd och ledamot i ett ungdomsråd. Efter ett par år i Malmö kom hon i slutet av 1960-talet tillbaka till Göteborg och den politiska verksamheten – nu i ”gråhögern” – och satt under åren 1972–79 i en social distriktsnämnd och 1978–79 i linjenämnden för språkvetenskapliga ämneslärarlinjen vid Göteborgs Universitet. Under många år var hon verksam inom MKF som ledamot i styrelsen och vice ordförande. Hon var också ledamot och vice ordförande i förbundsstyrelsen och 1989–1992 förbundsordförande.

I riksdagen började hon som suppleant i arbetsmarknads- och socialförsäkringsutskotten. Hon var under många år ledamot och moderat gruppledare i arbetsmarknadsutskottet. Den sista perioden var hon ledamot av finansutskottet. Hon var ledamot och vice ordförande i riksdagsgruppens förtroenderåd. I riksdagsarbetet blev Sonja Rembo mest uppmärksammad för sitt arbete som moderat arbetsmarknadspolitisk taleskvinna, kritiker av korporativism och facklig övermakt och företrädare för en reformering av regelsystemen på arbetsmarknaden.

Hon har starkt bidragit till att lyfta fram västsvenska frågor i riksdagen inte minst i arbetet med att sätta hamn- och sjöfartspolitiken på ”den politiska kartan”, men även genom motioner om bland annat Västsveriges försvar, Göteborgs universitet och kulturinstitutioner som Göteborgsoperan och Symfonikerna. Göteborgs Botaniska Trädgård fick äntligen genom hennes medverkan och det skickliga lobbyarbete som dess dåvarande ordförande och kommunfullmäktigeledamoten Ullabritta Forshufvud lade ner, statligt stöd i likhet med vissa andra botaniska trädgårdar. Under sin tid i finansutskottet och den moderata finanskommittén återupplivade hon den moderata diskussionen om sparande och ägande och ansvarade för motionsarbetet i den frågan.

Sonja Rembo har deltagit i flera statliga utredningar: 1980 års socialberedning, 1989 års arbetstidskommitté, 1992 års arbetsrättskommitté, 1993 års arbetsmarknadspolitiska utredning. Hon har varit ledamot i Delegationen för samordning av havsresursverksamheten och styrelserna för Göteborgs Hamn AB, Försäkringsinspektionen samt – efter

sammanslagningen med Bankinspektionen – Finansinspektionen, Arbetsmarknadsstyrelsen, Trygg-Hansa Försäkrings AB som allmänrepresentant utsedd avregeringen.

Hon har fått Gösta Bohman-medaljen och är hedersledamot i Göteborgsmoderaterna.

Hon var en av grundarna av och senare ordförande i Sekreterarföreningen i Göteborg.

Hon grundade Riksföreningen Osteoporotiker (ROP), var dess första ordförande och utnämnd till hedersordförande.

Pionjärtiden ett passerat stadium

Efter en lång och trög start har Göteborgs moderata kvinnor sedan 1970-talets andra hälft gjort sig alltmer gällande. Vid två tillfällen har riksdagslistan toppats av två kvinnor. I stadsfullmäktigegruppen är 8 av 17 ledamöter kvinnor. Av tre kommunalråd är två kvinnor. Nuvarande och föregående partiombudsman är kvinnor.

Samtidigt som antalet kvinnor i valda församlingar har ökat, har också deras politiska verksamhetsfält breddats. Det är inte längre självklart att kvinnor bara skall ägna sig åt socialpolitik och vad som traditionellt har betraktats som ”kvinno- och barnfrågor”. Nu är det vanligt att moderata kvinnor är taleskvinnor för sitt parti också i tekniska nämnder, i ekonomiska och andra bredare samhällspolitiska sammanhang. Även om det fortfarande ofta är så att männen drar sig undan vad som betraktas som ”kvinnofrågor” och gärna ser att partiets kvinnor tar hand om frågor rörande barnomsorg, äldreomsorg, övergrepp på kvinnor, trafficking etc. finns det numera också där allt fler undantag. Det politiska verksamhetsfältet breddas för alla, kvinnor som män.

*

Under arbetet med denna sammanställning av framstående moderata högerkvinnor i Göteborg har vi noterat att någon systematisk kartläggning av samtliga politiskt aktiva kvinnor i göteborgsförbundet inte förefaller ha gjorts tidigare. Över huvud taget är dokumentationen bristfällig och svårtillgänglig. Det är beklagligt eftersom det, som vi har kunnat visa, finns många kvinnor ur historien som tjänar som goda förebilder för senare tiders kvinnor. Kunskapen om vårt arv kan utgöra ett starkt stöd för den som söker sin plats i det politiska arbetet. Genom kunskap

om det förgångna kan kvinnor – och män – i alla tider finna styrka att gå vidare och arbeta för det som hör framtiden till.

Källor

Riksdagens biografikommitté: Tvåkammarriksdagen 1867-1970
Enkammarriksdagen 1971–1993/94
Svenska Turistföreningens årsskrift 1978, artiklar av Per Nyström, Artur Attman m.fl.
Historik över Göteborgs stadsfullmäktige 1863–1962, band 1–4
Kvinnors röst och rätt, Allmänna Förlaget, 1969
Statsvetenskaplig Tidskrift 1932
Historisk Tidskrift 1980
Jubileumsskrift Göteborgs Högerförbund 50 år, 1945
Loman, Ninnan, *I frihetens tjänst. Moderata Samlingspartiet 75 år*, 1979
Mattsson, Algot, *Arvet*, Tre Böcker Förlag, 1994
Statistisk årsbok
Kommunalkalendrar m.m.

Intervjuer:
Stig Gunne
Carin Staffansson
Märta Rilby
Per Clemensson
Lars-Åke Skager
Johnny Magnusson

Blenda Littmarck

BIRGITTA RYDLE

Vi sitter i Blenda Littmarcks trivsamma tvårummare i servicehuset Riddargården. I ett av hennes rum finns samlade minnen från hennes barndom i Forsa i Hälsingland, bl.a. ett matbord med fyra stolar och ett fantastiskt vackert hälsingeskåp.

Blendas pappa var rektor för Forsa folkhögskola. Hon hade fyra syskon. Hon berättar att det var den fostran de fick, som gjorde dem till självständiga och frimodiga människor. Inte att undra på att Blenda blev en omtyckt och orädd talare!

Vi pratar om gamla minnen från vår politiska verksamhet och allt det intressanta och roliga vi fått uppleva och engagera oss i genom dem. Blenda berättar att hennes allt överskuggande intressen var de socialpolitiska frågorna inom alla områden och det var dem hon ägnade sig åt.

Efter studentexamen och studier vid universitetet i Cambridge var hon anställd vid Statens arbetsmarknadskommission under några år.

Men innan hon gav sig i kast med politiken för gott väntade andra utmaningar.

– Jag kunde inte motstå möjligheten att få åka med Rädda Barnen till Rumänien och Bulgarien för att hjälpa barn som for illa, säger hon,

– Det höll jag på med 1945–49. 1950 började det politiska livet på allvar.

– Jag blev, säger Blenda, någon sorts sekreterare eller ombudsman i Högerns kvinnoförbund. Det betydde att jag fick kuska landet runt med tåg och ta mig fram till olika möteslokaler för att prata högerpolitik. Ibland var det någon som mötte mig vid tåget, men ofta fick jag traska dit själv. Det höll jag på med till 1955.

– Då blev jag chef för Rädda Barnens upplysnings- och propagandaverksamhet för några år.

– Det står så högtidligt i mina papper att Du var ”informationschef”. Vad betyder det?

– Jo, säger Blenda, av någon anledning anställde de mig som informationschef vid Svensk Matpotatiskontroll. Det betydde att jag återigen fick kuska land och rike runt, men nu för att tala med bönder om potatis och inte med politiker om politik.

Vad Blenda inte vet om potatis efter att ha fått den kunskapen hon

förvärvade där är inte värt att veta! Så blev hon också ledamot av styrelsen för Statens livsmedelsverk, där hon satt mellan 1978 och 1984.

Blenda Littmarck. Riksdagens bildarkiv.

Ibland sviker henne minnet så jag får fylla i luckorna här och var. Blenda var ledamot av Stockholms stads stadsfullmäktige/kommunfullmäktige med olika avbrott mellan 1958 och 1978. Det var de olika sociala frågorna hon kom att engagera sig i; vård av psykiskt sjuka, arbetsvård för att nämna bara ett par.

– Men visst, säger Blenda, det fanns trevliga avbrott i de politiska argumentationerna. De var när vi var inbjudna till högtidliga luncher med prominenta gäster. Men vad skulle man ha på sig? Hatt, så klart! Raskt in i garderoben för att hitta något som kunde passa. Jo, ibland blev det en tyllkreation, som jag virade runt huvudet och stack in en massa blommor i. En annan gång blev det en filthatt, som kanske inte var så lyckad.

Jag inflikar i hennes berättande att hon nog har varit en flygande fågel mellan olika verksamheter. Det håller hon med mig om. Hon hann med att sitta en period i Stockholms läns landsting.

Som avslutning på sin politiska verksamhet beskriver Blenda den fantastiska perioden hon upplevde i riksdagen från 1976 till 1989. Det var hela tiden hennes ambition att driva social- och handikappolitiska frågor för att inte tala om drogfrågorna.

Hon invaldes i THX-utredningen och engagerade sig intensivt i den. Hon gjorde många resor ner till Aneby för att besöka doktor Sandberg och ta del av hans forskning kring användningen av thymusextrakt för att bota cancer. I hans väntrum satt folk nästan i knä på varandra för att komma in till honom.

Men all forskning försvann när doktor Sandberg gick bort.

Av alla de utredningar riksdagsgruppen gett henne uppdraget och förtroendet att vara vår representant i måste här nämnas:

Socialutredningen, Fängelsestraffkommittén, Äldreberedningen och Alternativmedicinkommittén.

När man kommer in i riksdagen skall man visa sig kunnig på alla

områden genom att väcka motioner i vitt skilda ämnen. Blendas första motion låg verkligen långt ifrån hennes kunskapsområde. Den handlade om att riksdagen skall övergå till lämpligt trähaltigt papper för riksdagstrycket. Vad det blev av motionen vet jag inte. Förmodligen avslag och papperskorgen.

Hennes senare motioner, 98 stycken egenmotioner, rörde främst socialpolitik, framför allt om drogmissbruk och sjukvård.

Blenda höll sitt sista anförande i riksdagen den 25 maj 1988. Jag vill återge hennes sista mening, som jag tycker är en karakteristik av vår vän Blenda: ”Det är kärleken och inlevelsen, som är avgörande för den enskilda människans värde och värdighet”.

Låt oss nu lämna den politiskt aktiva och engagerade Blenda och istället beskriva henne som person, som människa.

Hon har alltid tyckt om att ha goda vänner omkring sig. Skulle riksdagsgruppen ha fest var det hon som ordnade den. Jag glömmer aldrig när Blenda och jag snodde ihop en soppmiddag i hennes dåvarande kök på Bolinders Plan efter ett recept för 36 personer. Alla våra 20 kvinnliga riksdagsledamöter kom och all soppan tog slut.

Blenda är helt suverän på att berätta hälsingehistorier. Det är ett arv hon fått från Delsbostintan. Ett litet exempel:

En gubbe stod på sjöstranden och ropade till den andre som var ute på sjön: ”Kom hit med båten, jag behöver’n ”. Svaret han fick var: ”Jag behöver’n fäl bätter jag som sitter i sjön!”

Om Moderata Kvinnoförbundet

Själv skriver Blenda om sina minnen inför Moderata Kvinnoförbundets 70-årsfirande 1990:

De första fem åren på 50-talet var roliga. Så roligt vi hade tillsammans, vi tre som arbetade på kvinnoförbundet på den tiden och så roligt vi hade med våra ordföranden och med alla ute i landet. Presidiet bestod av Ebon Andersson, Elsa Ewerlöf och Greta Wallén. De kom från helt skilda miljöer: Ebon – fil.lic. och bibliotekarie, Elsa kom från en officersfamilj och var fil.kand. i Uppsala 1912, Greta Wallén var en klok hemmafru från Skara. Alla tre mycket goda vänner.

På kvinnoförbundet fanns dessutom Barbro Norén, Britta Jernberg och jag som arbetade i var sitt rum under takåsarna på den numera för-

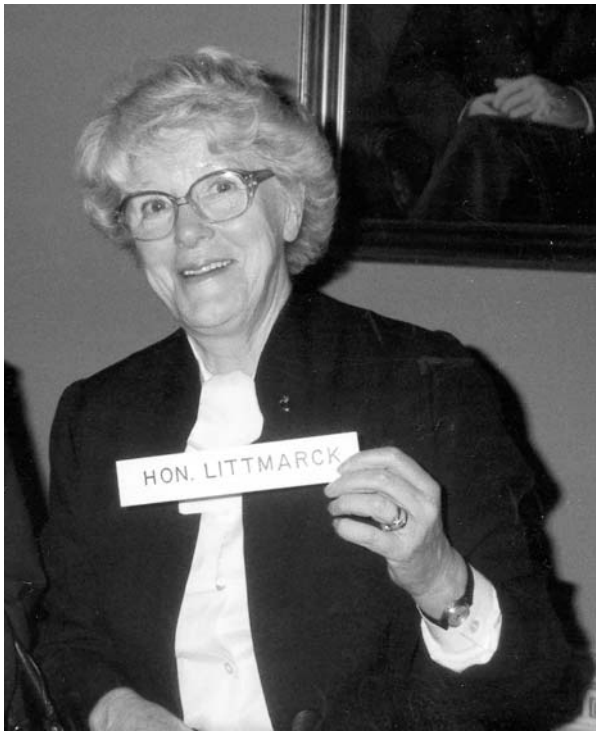

Blenda i House of Representatives, Washington.

svunna Karduansmakargatan. Partiledningen satt i rummen intill och där fanns riksdagshögerns kansli med partiordföranden Jarl Hjalmarson, partisekreteraren Gunnar Svärd och kanslichefen Oscar Östman. Alla dessa tre satte sin prägel på partiet för decennier framåt och vi hade ett ständigt samarbete och stimulerande resonemang med dem.

Efter många nedgångsår i partiorganisationen tyckte vi att kvinnoförbundet var det bästa som fanns kvar. Britta höll reda på kontoret med sammanträden, protokoll m.m., medan Barbro och jag reste runt överallt i landet och talade. Ingen by var för liten och ingen stad för stor. Vi kuskade runt med tåg och buss och många mil i bil med våra vänner länsombudsmännen. Vad vi ville ge kvinnorna var kunskap om partiets politik och en säkerhet för att kunna övertyga andra. Dessemellan arbetade vi förstås med remisser och yttranden av olika slag; kvinnliga präster (det första utkastet från oss om detta var mycket kort, ungefär ”varför i all sin dar inte?”), aborter, likalönsprincipen, där Ebon suttit i en utredning i sex och ett halvt år, flykten från landsbygden – partiordföranden skrev i sammanhanget om kvinnornas arbete ”Hushållsarbete är en insats i produktionen i lika hög grad som jobbet i fabriken, på kontoret

eller i jordbruket", obligatorisk sjukförsäkring, kristendomsundervisning på realgymnasiet för att ta några exempel.

Utom Elsa och Ebon var Märta Boman, Karin Wetterström och Ruth Hellström ledamöter av riksdagen och senare kom Eva Karlsson från Helsingborg in.

Märta Boman, som hemma i Norrbotten skötte ortens telefonväxel och som tillhörde Frälsningsarmén, var nog den första riksdagsledamot som ammade i riksdagen (dock ej i plenum). Hennes yngste son kunde inte lämnas hemma. Kaffe-Märta blev hennes smeknamn, därför att hon agiterade emot skatt på kaffe. Landsbygdskvinnorna, som hade långt till grannar och till tätorter, förstod hon bättre än någon annan. I motioner och artiklar gjorde hon oss uppmärksamma på deras situation, påminde om husmorssemestrar, problem med ersättare och tunga arbetsdagar utan maskinell hjälp. Märta ville förstås också att vi skulle ta vara på dem inom föreningarna, men det var inte alltid så lätt på den tiden. Jag minns en liten stad där inte ens damerna i styrelsen sade Du till varandra och där landsbygd och stad ville ha skilda föreningar.

Det bästa som hände förbundet var att vi fick en egen tidskrift och därmed ytterligare arbete som tidskriftsredaktörer. Det är tack vare att samtliga nummer finns inbundna som man vet vad som hände de första åren på 50-talet. Tidskriften fick namnet *Kvinnorna och framtiden* och första numret kom den 1 december 1950. I tidskriften berättade vi rakt på sak – ofta lite elakt om motståndare men med glödande övertygelse om våra egna idéers förträfflighet. Vi presenterade våra medarbetare ute i landet och hade också med en och annan novell, gärna klassisk – eller ett allmänt socialreportage, en politisk tävling och faktiskt ibland något husligt. Man fick prenumerera på tidningen som kom med 8 nummer om året och kostade totalt 3:50 kronor. Varje nummer inleddes med en ledare under rubriken "Peppar och salt" som skrevs av partiledningen.

"Kammarsnärtan" som var jag – informerade från riksdagen. Barbro Norén var "Fru Svensson i mjölkbutiken", som alltid talade aktuell politik med kunden, "Fru Holmgren". Det kunde handla om mjölkpriser, lönehöjningar, pensioner m.m. Vi hade en charmant tecknare, Folke Karlsson, som också satte sin prägel på tidningen. Layout gjordes av Sune Haglund, sedermera pamp i Stockholms stadshus. Förbundet fick ha sin tidning ända till december 1954, då den lades ner därför att den

kostade för mycket pengar, vilket inte var så märkligt, eftersom vi aldrig hade några annonser.

*

Vi var mycket tidigt ute i Europafrågan och hade en artikel om det framtida Europa redan 1951 och vi hurrade åt högerns åsikt att Sverige inte fick isolera sig. Vi höll också skarpa gränser mot socialism och framför allt mot kommunism. De socialistiska medlöparna fann vi inga ursäkter för och vi upplevde spionerna Andersson och Enbom.

Bostadselände och trångboddhet rådde och i ett lagförslag från 1951 hette det: ”Ensamstående efterfrågan skall förhindras”. Lagförslaget innebar att lägenhet och rum och kök eller större endast fick uthyras till gifta personer eller hyresgäst med eget hemmavarande barn. Ogifta hade ingen chans. Är det någon som kommer ihåg Selvaaghusen? Kvinno- och ungdomsförbunden inbjöd till bostadskonferens 1954 där dessa presenterades.

Gimo spelade en stor roll i partiets liv. Kvinnoförbundet hade kurser på 10 dagar, fullproppade med aktuell politik och talekonst. Många deltagare blev vänner för livet. Många medlemmar arbetade också enträget ute på fältet. Gunnel Markstedt hyrde själv en högtalarbil i Luleå, Jenny Boman (Märtas svägerska) cyklade, rodde och åkte buss i norra Jämtland valrörelsen 1952 och sade att ”hon haft så’n tur med vädret. Det regnade hela tiden, så folk höll sig hemma när jag kom”. Jämtland fick också sitt högermandat och totalt fick vi åtta nya riksdagledamöter i det valet. I Kvänum ökade föreningen antalet medlemmar från 19 till 71, skrev Ingrid in de Betou från Korsberga och flera nya föreningar bildades runt om i landet.

Jag vill också nämna Axelia Kallin som under många år, alltid påläst och aktuell, höll föredrag ute i landet. Hon kom tyvärr aldrig in i riksdagen. Det stod alltid en karl först på listan; han hotade att avgå från alla uppdrag om han inte fick ha den platsen kvar. Det är nog sedan den tiden jag har sådan respekt för ”vardagens hjältar” i partiet – alla de aktiva i kvinnoförbundet som år efter år kämpar för moderat politik och att hålla ihop föreningarna.

Blenda Littmarck

Informationschef
Född 15.4.1916

Ersättare för Stockholms kommuns valkrets 1976/77 (från 11.10.1976), Riksdagsledamot för Stockholms kommuns valkrets 1977/78 (5.10.1977)-1987/88, 1

Uppdrag i riksdagsgruppen
Suppl. i Socialförsäkringsutskottet 1976/77–1978/79 och Socialutskottet 1976/77–1978/79. Led. av Socialutskottet 1979/80–1987/88. Suppl i Valberedningen 1979/80–1987/88 och Riksdagens förvaltningsstyrelse 1982/83–1987/88.

Utbildning och examina
Studentexamen 1937. Studier vid Stockholms högskola och universitetet i Cambridge 1938. Anställd vid statens arbetsmarknadskommission 1942–45. Internationellt hjälparbete för Röda Korset och Rädda Barnen i Östeuropa 1945–49. Sekreterare vid Högerns kvinnoförbund 1950–55. Chef för Rädda Barnens upplysnings- och propagandaverksamhet 1956–60. Informationschef vid Svensk Matpotatiskontroll 1960–81.

Övriga statliga uppdrag
Led. av styrelsen för statens livsmedelsverk 1978–84. – Led. av socialutredningen 1976–77, THX (thymusextrakt)-utredningen 1977–79, fängelsestraffkommittén 1979–86, bilstödskommittén 1979–82, äldreberedningen 1982–87 och alternativmedicinkommittén 1984–89.

Kammaraktiviteter
98 egenmotioner, 7 interpellationer, 9 frågor och 45 anföranden; främst om socialpolitik, särskilt sjukvård och drogmissbruk.

Kommunal- och landstingspolitiska uppdrag
Led. av Stockholms stads/kommunfullmäktige 1958–64, 1966–70 och 1973–78. Led. av centralstyrelsen för undervisning och vård av psykiskt efterblivna 1961–63, biblioteksnämnden 1964, socialnämnden 1967–70, valkommittén 1967–70, arbetsvårdsnämnden 1967–70, sociala sammanläggningsnämnden 1974, sociala centralnämnden 1974–76 och kommunala handikapprådet 1975–77. Led. av styrelsen för Stiftelsen Hem för ungdom 1959–64. – Led. av Stockholms läns landsting 1971–73. Led. av arbetsvårdsnämnden 1971–76, vice ordf. 1971–73.

Politiska uppdrag och näringslivsuppdrag
Led. av styrelsen för Sveriges Folkpensionärers riksförbund/Sv:es Pensionärsförbund 1980–92. – Led. av styrelsen för Moderata kvinnoförbundet i Stockholm, vice ordf., och Moderata samlingspartiet i Stockholm. Ordf. i Moderata samlingspartiets seniorer till 1992.

Källor

Intervju med Blenda Littmarck av Birgitta Rydle i februari 2004
Moderata Kvinnoförbundet 70 år, 1990, artikel av Blenda Littmarck
Riksdagens upplysningstjänst, CV över Blenda Littmarck

Margit Bauer (1893–1970)

ELSE EKBLOM

När Moderata samlingspartiet fyller hundra år, firar dess kvinnoförening i Ängelholm 70-årsjubileum. Margit Bauer var föreningens grundare och i 34 år dess ordförande och eldsjäl. Hennes gärning visar att pionjärtiden för kvinnor i politiken långt ifrån var passerad 1934 och definitivt inte inom Högerpartiet.

Margit Bauer är något av en legend i Ängelholm. Hon syntes där det var viktigt att synas. Hon hade tidigt känsla för politisk PR och låg väl till hos lokalpressen. Hon hade utstrålning. Hon hade humor. Hon beskrivs som ”magnifik” – under de senare åren även till omfånget. Hennes kvinnoförening blev en av Sveriges mest blomstrande och hade mellan 400 och 500 medlemmar. Den välkomnade även modiga män och någon av dem kom in i stadsfullmäktige via hennes kvinnolista.

Bakgrunden

Margit Bauer föddes i Uddevalla 1893. Hon gick i flickskola i Göteborg, flyttade till Stockholm där hon 1914, 21 år gammal, gifte sig med Axel Bauer, då underläkare vid Serafimerlasarettet. De fick ganska snart tre barn, Margareta, Åke och Ingegerd. Till Ängelholm kom familjen Bauer 1931 sedan Axel Bauer där utnämnts till lasarettsöverläkare. Dessförinnan hade de bott några år i Vänersborg, några i Malmö och senast i Simrishamn. Under Simrishamnsåren var Axel Bauer politiskt engagerad och satt i stadsfullmäktige för högern medan Margit ägnade mesta tiden åt hemmet och barnen.

Hon utvecklade stor huslig flit och blev enligt döttrarna skicklig i att väva och framför allt i att brodera. Hon upptäckte det rika textila arvet på Österlen och fann där egen inspiration. Detta ledde även till engagemang i traktens hembygdsrörelse, vilket i sin tur ledde till olika föreningsuppdrag.

Vägen till politiken

Detta var det bagage Margit Bauer hade med sig till Ängelholm 1931. Hon närmade sig de fyrtio och barnen klarade sig alltmer själva. Ganska snart sändes de i tur och ordning till gymnasium i Göteborg respektive Lund.

Bakgrundsmönstret är välbekant för många av de kvinnor i ”hemmafruarnas” generation som gav sig in i politiken. Under småbarnsåren räckte varken tid eller intresse till för partipolitiskt engagemang. Inom medelklassen ansågs det t.o.m. länge opassande. Många kvinnor hindrades av trycket såväl från den äldre generationen som från äkta män, rädda att deras sociala karriär skulle störas. Omedvetet bidade man sin tid, lyssnade av samhället, samlade vardagskunskap och erfarenhet. Så när barnen inte längre behövde ens ständiga fysiska närvaro, råkade någon ringa en dag och fråga …

Margit Bauer blev uppringd av Elsie Mannerheim i Helsingborg och övertalades att starta en moderat kvinnoförening. Två tidigare försök hade gjorts i Ängelholm dels på 1920-talet, dels 1930 men båda föreningarna hade lagts ner – påstås det – av männen. Tredje gången blev det gillt. Moderata kvinnoföreningen – som den först hette, likt många av dåtidens kvinnliga högerföreningar – fick 1934 en eldsjäl, som det inte skulle gå att hejda.

Medlemsvärvaren och medlemsvårdaren

Margit Bauer hade, med vår tids uttryck, hög social kompetens. Hon förstod betydelsen av att vårda medlemmarna. Hon var road av människor, och hon tog sig tid. Hon hade full koll på medlemmarnas familjer, krämpor och födelsedagar. Hon hörde av sig med en blomma eller ett telefonsamtal så fort det fanns en anledning. Hennes omtanke om medmänniskorna sträckte sig längre och hon tog sig även an många som hade det svårt. Därtill var hon gästfri. Sin födelsedag den 9 juli firade hon med årlig trädgårdsfest. ”Alla” var där.

Hennes vida popularitet gav utdelning. Kvinnoföreningen växte till en av de största i Sverige och fick så småningom 400–500 medlemmar, men då hade stadsgränsen vida överskridits. Hela Bjäre härad ingick.

Unika stadgar

Margit Bauer.

Begreppet medlemsvård var ännu inte uppfunnet i partiet. För männen var hennes sätt att sprida politiskt budskap högst otraditionellt. Det ansågs dessutom inte vara något skäl till att ge henne en framträdande placering på valsedeln.

Doktorinnan Bauers självförtroende stärktes i takt med hennes popularitet. Hon hade kommit in i stadsfullmäktige 1939 men ansåg sig stå oacceptabelt långt ner på listan i de kommande valen. Ryktet om hennes stora förening hade nått partiledningen i Stockholm, och när förhandlingarna med männen i Ängelholm inte gav resultat kontaktade hon Jarl Hjalmarson. Hon ville att partiet skulle sanktionera att kvinnoföreningen fick gå fram i valet med en egen lista under partiets beteckning. Hennes mångåriga envishet – oresonlighet sade männen – gav till sist resultat.

Jonas Wallin, som blev unghögerns ordförande i Kristianstads län 1949, och som senare skulle bli högerns starke man i Ängelholm, minns när Jarl Hjalmarson i början av 1950-talet kom till Ängelholm för att lösa konflikten. Man sammanträdde på Hotell Thor där ”jarlen” placerade partiföreningen, kvinnoföreningen och ungdomsföreningen i var sitt rum. Sedan gick han mellan rummen, lyssnade av åsikterna och tog dem med sig hem.

Resultatet blev att partistyrelsen, som troligen insåg den livaktiga kvinnoföreningens betydelse för partiet, gav Ängelholms kvinnoförening en unik rätt att anta helt egna stadgar. Dessa gjorde den likvärdig med partiföreningen och inte, såsom normalt, underställd denna. Därmed kunde Margit Bauer i partiets namn, och utan hänsyn till de motsträviga männen, toppa en egen lista i kommande fullmäktigeval. Målet var nått men till priset av påfrestande slitningar inom partiet och knappast på det jämställda sätt som Margit Bauer helst hade sett.

På hennes lista fanns även män. I de kommande valen tog denna lista flera mandat, varav ett gick till en ung manlig läkare på Ängelholms lasarett där doktor Bauer var chef, och där doktorinnan sågs som en frisk fläkt i politiken.

De motarbetande männen i partiet var ofta direkt småaktiga. T.ex. fick hon i en valrörelse inte använda partiets talarstol när hon skulle val-

tala i Hembygdsparken. Då kontaktade hon stadens socialdemokratiske riksdagsman Gusti Gustavsson som ställde upp med deras talarstol. Aldrig hördes hon beklaga sig över motgångarna utan kommenterade motståndarna med den humor hon var känd för. Ändå måste slitningarna ha lämnat djupa ärr.

Politikern Margit Bauer

I 28 år satt Margit Bauer i Ängelholms stadsfullmäktige och i 12 år i landstinget. Samtidigt hade hon en rad uppdrag i olika styrelser och nämnder, nästan alltid med inriktning på sociala frågor och vårdfrågor. Hon beskrivs som oerhört envis. När hon tyckte sig ha goda idéer gav hon sig inte. I stället återkom hon mer än en gång med motioner och andra förslag. Tidigt förstod hon vikten av att ha pressen med sig och kunde väcka irriterad avund hos männen när hennes förslag blev stort uppslagna i lokaltidningen.

Ideologiskt var hon pålitligt partitrogen, närmast konservativ. Dock sökte och fann hon i vissa frågor, särskilt av social karaktär, större stöd och förståelse hos ledande socialdemokrater såsom Gusti Gustavsson och framför allt Etty Eriksson, också hon socialdemokratisk riksdagsledamot.

Till hennes av eftervärlden omtalade insatser hör främst de framgångsrika ansträngningarna för att sjukhusets förlossningsavdelning skulle bli en fullvärdig kvinnoklinik. Även i andra frågor som rörde kvinnor hade hon framgång, såsom bättre pension för änkor efter stadens befattningshavare. Hembygdsvård och stadens försköning låg henne också varmt om hjärtat.

Hälsobekymmer

Med åren kom problem med hälsan. Det började redan sommaren 1949 då hon skulle åka på semester till Nordkap. Hon kom bara till Tromsö där hon snavade och bröt lårbenshalsen. Det blev en dramatisk specialtransport hem med godståg. I Småland spårade tåget ur, vagnen välte, och patienten fick tas ut genom ett fönster. Fyra och en halv månad på sjukhus och en lång konvalescenstid hindrade henne dock inte från att delta i stadsfullmäktige. Två stadsbud inhyrdes och bar henne till fullmäktigesalen.

Benbrottet gav henne smärtor för resten av livet. Hon hade tidigare älskat långa promenader vilket nu blev omöjligt. Med den minskade rörligheten ökade med åren vikten. I kölvattnet följde problem med hjärtat. Hon klagade dock aldrig. Politiken förblev hennes livsluft. Flera politiska uppdrag lämnade hon inte förrän kort tid före sin död.

Och sedan …

Margit Bauer var den lysande stjärnan i sin stora kvinnoförening. Någon bred kvinnorepresentation i styrelser och nämnder åstadkom hon inte. Det var inte förrän i generationen efter henne som det började lossna. Dock tvingades även hennes efterträdare på 1970-talet, den lika stridbara Ally Olsson, att 1973 gå fram med egen kvinnolista.

I dag verkar det ofattbart att de många partilojala kvinnor som ville få fler kvinnor att rösta på moderaterna sågs mera som besvärliga än som en tillgång för partiet. Och detta är inte länge sedan. Inte underligt att socialdemokraterna fortfarande försöker sätta stämpeln ”kvinnofientliga” på moderaterna.

Källor

Skriftliga:
Spridda notiser i *Engelholms tidning/NST*

Muntliga (intervjuer):
Margareta Bauer Olsson
Ingegerd Gyllensvärd, f. Bauer
Majt Bauer (svärdotter)
Birgit Björneskog (f.d. ledarredaktör i *NST*)
Jonas Wallin

Irma Pettersson

LARS HJERTÉN

Irma Pettersson är skånskan som blev västgötska. Hon växte upp i Lund, där hon föddes 1910, och när man talar med henne är det fortfarande det skånska idiomet som dominerar. Hennes far, Lars Larsson, kom från en gård i Vallkärra församling norr om Lund, vilken tillhört släkten sedan den danska tiden. Äldste sonen tog över gården och som yngre bror fick Irmas far pröva andra vägar. Han sadlade om, flyttade till Lund och blev byggmästare, en legendarisk sådan och kom att prägla en hel del av det som byggdes under hans aktiva tid i branschen. Dit hörde bl.a. viktiga delar av Kulturen.

Irma gick de åtta åren i Anna Rönnströms flickläroverk, där språk var viktiga ämnen, engelska, franska, tyska; det sistnämnda som första främmande språk. Tillsammans med en väninna startade hon efter skolan en damfrisering i Kävlinge, men när väninnan efter ett par år tog över verksamheten i egen regi, återvände Irma till Lund. Hon var tidigt intresserad av matematik och statistik och fick en tjänst som räknebiträde på professor Sven Wicksells institution. Han var professor i statistik med befolkningsstatistik som specialitet, vilket Irma Pettersson hade nytta av senare i livet, bl.a. då hon studerade kvinnorepresentationen i de politiska församlingarna.

I Lund träffade hon en teolog från Västergötland, Henry Pettersson, som senare skulle bli hennes make. Han hade planer på att bli präst och avlade teol.kand.examen men valde istället att överta föräldragården Hasslekärr, som ligger mitt emellan Falköping och Tidaholm och som numera tillhör Tidaholms kommun. Huruvida det var ett frivilligt val låter jag vara osagt. Pressen på honom som äldste sonen i familjen, som hade åtta barn, var säkert stor. Henry och Irma deltog tämligen flitigt i nationslivet och till vännerna hörde flera teologer, som blev präster i Skara stift men också andra akademiker som professor Georg Borgström, senare internationellt känd som författare av böcker om jordens försörjningsproblem. När han talade på ett RLF-möte i Falköping var han efter föredraget hembjuden till Hasslekärr.

Irma säger att för henne hade kanske skillnaden inte varit så stor mellan att vara prästfru på landet och att förestå ett lanthushåll på en större gård. Hon hade ställt upp i båda fallen.

Trots att Irma bott större delen av sitt liv i Västergötland spelar fortfarande Lund en stor roll i hennes liv, vilket beror på att hon har släktingar där men den akademiska världen och samvaron med intressanta människor har också betytt mycket. Hon prövade t.o.m. att flytta tillbaka till födelsestaden som pensionär men återvände efter ett tag till Västergötland och Tidaholm.

Irma Pettersson.

De bästa åren/Åren därefter

Irma Pettersson har skrivit ned sina minnen i två volymer. ”De bästa åren” omfattar åren 1937–67 och ”Åren därefter” 1967–81. Böckerna är inte tryckta utan stencilerade och avsedda för den egna familjen. De är rikt illustrerade av Irma och visar på en konstnärlig ådra, som inte är så bekant för alla dem som lärt känna henne som politikern Irma Pettersson. När mamma Irma valde rubriken ”De bästa åren” protesterade något av barnen, eftersom de upplevde sin mamma som ständigt i arbete, på gården, i hemmet, i samhällslivet och över allt där hennes tjänster efterfrågades, men hon stod på sig. De mest arbetsamma åren var också de bästa.

Det kanske var samma barn som frågade, när hon kom hem från ett sammanträde: ”Vad blev du vald till i kväll, mamma?” Det var säkert en adekvat fråga, för i sammanställningen av offentliga uppdrag som finns med i den första volymen är antalet 31. Ändå är det annat än politik som dominerar under de första åren. Irma skriver utförligt om arbetet på gården, hur hon skaffar sig egna pengar på äggproduktion i mindre skala. Hon arbetar också i gårdsmejeriet under en tid då det fanns mejerier på många större gårdar.

I centrum finns hela tiden familjen, som med tiden kom att bestå av maken och fem barn, men svärföräldrarna bodde också på gården. Svärmodern var en kraftfull kvinna med stor integritet. När signaturen Corinna från *Svenska Dagbladet* var på Hasslekärr för en intervju med den äldre fru Pettersson fick hon visserligen genomföra intervjun men förbjöds att publicera den. Långt senare, efter svärmoderns död, kunde Irma publicera intervjun i hembygdsföreningens årsbok.

Som varje småbarnsförälder bekymrade sig Irma för barnen. Ofta var de sjuka med hög feber. Det var under en tid då man fortfarande kunde kalla på doktorn, men ibland blev det inläggning på Falköpings lasarett. Allt gick emellertid bra och barnen är i dag spridda över hela världen, ja inte riktigt, även om en son har arbetat för SIDA i Afrika. En dotter bor i USA och hon har översatt minnesböckerna till engelska.

Första uppdragen

Hasslekärr ligger i Hångsdala församling, som var egen kommun fram till 1952. För 50–60 år sedan var det mycket ovanligt att kvinnorna på landsbygden engagerade sig i politiken. Irma Pettersson var ett undantag. 1944 blev hon ledamot i fattigvårdsstyrelsen och barnavårdsnämnden. Hon kom också med i civilförsvarsnämnden. Samma år hölls riksdagsval och i Hångsdala fick bondeförbundet 57 röster, högern 17, socialdemokraterna 16, folkpartiet 4 och kommunisterna 1. Bondeförbundet/centern föddes i trakterna kring Hångsdala. Grundaren Carl Berglund ägde Gimmene gård i grannsocknen Vättak. Irma kom att bli nära bekant med flera av den yngre generationen Berglund, som i stor utsträckning fortsatte att rösta på högern/moderaterna. Valet 1944 var ett stort framgångsval för socialdemokraterna men också för kommunisterna. Per Albin Hansson hade etablerat sig som landsfader, andra världskrigets näst sista år, och kommunisterna vann på Sovjets seger över Tyskland. Det var kanske skälet till att partiet fick en röst i Hångsdala.

När man frågar Irma Pettersson om det vid den här tiden inte var svårt att delta i det kommunalpolitiska arbetet som kvinna, svarar hon bestämt nej. Hon möttes alltid med respekt. Man lyssnade på mig, säger hon, men hon skriver i sin bok som svar på frågan hur en ung kvinna skulle kunna nå framgång i politiken, att man skulle se ut som en ung flicka, uppföra sig som en dam, tänka som en man och arbeta som en häst. Många grannfruar nöjde sig med den kyrkliga syföreningen. Arbete fanns ju alltid mer än nog. Irmas svärfar, som var en betrodd man i samhället, betydde säkert en del liksom maken Henry, också han engagerad i samhällslivet och dessutom mycket lojal med sin hustru.

Samma år, 1944, fick Irma Pettersson för första gången en tvättmaskin, som underlättade arbetet högst väsentligt. Det framgår också av boken vilken betydelse den tekniska utvecklingen hade för livet på går-

den. En modern traktor, bilar som startar när det är kallt, ett kylskåp är allt sådant som gör livet lättare att leva.

1950-talet innebar framgång för högern. Jarl Hjalmarsson var partiordförande och genom sin folklighet och partiets satsning på ägardemokrati lyckades han vända 40-talets nedåtgående trend. Högerpartiet blev allt mer ett folkligt parti. Hjalmarsson har berättat om en affisch från valrörelsen i Skaraborg. Det kan ha varit 1956 då han kom i helikopter till Ålleberg på inbjudan av Vartofta och Dimbo högerföreningar. Irmas make Henry tog emot partiledaren och hälsade välkommen. Affischen, som Jarlen sparade, hade lydelsen: "Tal av riksdagsman Jarl Hjalmarsson. I övrigt ett intressant program."

Kvinnoförbundet

1953 drev Högerns kvinnoråd, som så småningom blev Moderata kvinnoförbundet, en kampanj för att bilda lokala föreningar. En sådan kom också till stånd med namnet Högerns kvinnoförening i Folkabo, där Irma Pettersson blev första ordföranden. Folkabo är namnet på stationssamhället en kilometer från Hasslekärr. Sedan början av 70-talet är samhället utan järnväg.

Samma år blev hon också ordförande i hemhjälpsnämnden och i samhällsföreningen. 1952 hade Hångsdala kommun gått upp i Dimbo kommun och 1954 valdes Irma in i kommunalfullmäktige. Högerpartiet gick fram med flera listor, av vilka Irma toppade den ena.

1954 var Irma Pettersson för första gången på Gimo, där hon deltog i en kommunalkurs. Kursen var mycket bra och det var givande att få träffa partivänner från hela landet. Skaraborgsrummet var reserverat för Irma, som var enda deltagaren från Skaraborg. Hon fortsatte med kommunalpolitiken och kom med i skolstyrelsen och barnavårdsnämnden. Hon deltog som ombud på partistämman i Stockholm 1956, där också maken Henry fanns med.

Parallellt med alla uppgifter om familj och kommunalpolitik skriver Irma också hela tiden om de världshändelser som äger rum samtidigt som hon erhåller ett nytt uppdrag eller ett av barnen får influensa. Andra världskriget passerar revy och påverkar i högsta grad familjens liv, eftersom maken blir inkallad gång på gång. En händelse som berör Irma mycket är Ungernrevolten 1956 och hon är mycket aktiv i Ungernhjälpen med olika möten och insamlingar.

En viktig utbildning, som Irma deltar i, är Kvinnliga medborgarskolan med 73 kvinnor från hela landet. Nu hade Irma också valts först till vice ordförande och sedan 1958 till ordförande för högerkvinnorna i Skaraborg. Samma år deltog hon i kvinnoförbundets och partiets stämmor. 1958 var 50-talets sista stora framgångsår för högerpartiet med många nya väljare i ett extra riksdagsval. Irma stod på andra plats i landstingsvalet men blev ej vald. Däremot blev hon omvald i kommunvalet.

Handikappfrågor och flera politiska uppdrag

Det var också vid den här tiden som Irma Pettersson började sitt mycket omfattande engagemang i handikappfrågor, då hon 1959 invaldes i styrelsen för länsförbundet mot polio med landshövdingen som ordförande. En redogörelse för hennes stora arbetsbörda vid den här tiden finns med i skriften, som gäller en dryg vecka i februari 1959.

> Fredagen den 17 Riksförbundet mot Polios årsmöte i Stockholm,
> söndagen den 19 Högerpartiets förbundsstämma i Falköping,
> nattåg till Stockholm,
> måndagen den 20 styrelsemöte med kvinnoförbundet,
> tisdagen den 21 sammanträde med barnavårdsnämnden i Dimbo,
> torsdagen den 23 resa till Stockholm,
> fredagen den 24 och lördagen den 25 skolkonferens i Stockholm.

Tre Stockholmsresor på en vecka alltså och när hon var hemma gällde arbetet hushåll, matlagning, ansvar för barnen m.m. ”De bästa åren.....”

Högerkvinnorna i Skaraborg hade synpunkter på vem som skulle besluta om upplåtande av en kyrka för annat än kyrkligt ändamål. I en skrivelse redogjorde man för sina åsikter och Irma Pettersson reste tillsammans med Greta Wallén till Stockholm för att uppvakta ecklesiastikminister Edenman. Statsrådet tog emot och lyssnade mycket vänligt på vad kvinnorna hade att säga. Däremot ändrade knappast regeringen sin uppfattning, som gick ut på att kyrkorådet skulle ha sista ordet i frågan.

Nya vindar

Efter 1958 års framgångsval gick det sämre 1960 och vid partistämman det året avgick såväl partiledaren Jarl Hjalmarsson som partisekreteraren Gunnar Svärd. Irma tyckte att kritiken mot Svärd var orättvis. Hon hade lärt känna honom och funnit att den tuffa attityden inte alltid stämde med verkligheten. Hon skriver om Svärd: ”under en imiterad buffelhud klappar ett varmt hjärta.”

Gunnar Heckscher blev ny partiledare, men det kom att dröja ytterligare mer än 10 år och två partiledarbyten innan partiet återhämtade sig.

Irma Pettersson reste mycket, av förklarliga skäl mest till Stockholm, men hon gjorde också flera utlandsresor, som hon hade stor glädje av i sitt politiska arbete. I Norge träffade hon många partivänner på Höireskolan i Reistad, där man studerade inrikes- och utrikespolitik men också idépolitik. Den resa som hon nog uppskattade allra mest gick till Storbritannien 1965. Det var Högerpartiets kommunala arbetsgrupp som träffade representanter för det konservativa partiet. Utöver föredrag och seminarier gjorde man många intressanta studiebesök. Under året 1965 har Irma skrivit: ”Jag var ute på mina resor som vanligt.”

Dimbo fornminnes- och hembygdsförening är en av de mest aktiva i landet, bl.a. ger man ut en skrift varje år. Det var i den som Irmas svärmors intervju publicerades, sedan Corinna inte fick tillåtelse att ta in den i *Svenska Dagbladet*. Även här var Irma aktiv under många och medlem i styrelsen. Föreningen har fått ökad aktualitet genom Jan Guillous böcker om tempelriddaren Arn. De viktigaste drabbningarna i böckerna, slagen vid Lena och Gestilren, anses ha ägt rum just i det område där föreningen verkar och man har på senare tid publicerat artiklar om var slaget vid Gestilren ägde rum, om det överhuvudtaget har ägt rum.

När politiken dominerar i Irma Petterssons liv blir beskrivningen mera kortfattad och kan kort och gott sammanfattas i orden: ”Mitt politiska arbete fortsätter som vanligt.” Hon anlitas som talare även utanför länet och studerar försvarsfrågan vid en konferens i Mölle.

Enda kvinnan

Kommunalvalet 1966 var en tillfällig framgång för högerpartiet. Irma blev nu invald i kommunalnämnden i Dimbo som enda kvinna. Inte nog med det. Hon var enda kvinnan på den positionen i hela Skaraborg med sina 17 kommuner. Hon kom att använda sina kunskaper om statistik

och diagram från lundatiden för att visa på kvinnors representation i politiska församlingar. Kvinnoförbundet kom sedan att använda materialet i sin argumentation för flera kvinnor i politiken. Fakta har alltid varit viktiga i Irma Pettersson politiska arbete. Det är säkert en förklaring till att hon i alla sammanhang varit mycket respekterad.

Nya stadgar

1968 hade Irma råkat ut för en bilolycka, som starkt begränsade hennes rörlighet under en längre tid. Hon fick nu tid att sätta sig in i en fråga, som intresserat henne men som hon inte hunnit arbeta med. Det gällde Högerns kvinnoråds stadgar och organisation. Hela kvinnoorganisationen var uppbyggd efter ett mycket gammalt mönster och kunde knappast kallas demokratiskt. Så hade t.ex. endast ordförandena i de olika länskvinnoråden rösträtt vid den centrala årssammankomsten i Stockholm. Irma tog på sig uppgiften att skriva nya stadgar, som mera överensstämde med partiets stadgar. Namnet skulle ändras till Högerns kvinnoförbund på riksplanet och till länskvinnoförbund på länsplanet. Valda ombud skulle väljas både i lokalföreningar och länskvinnoförbund och ha rösträtt vid förbunds- och riksstämmor. Det fanns en stadgekommitté som enhälligt ställde sig bakom förslaget och vid riksstämman bekräftades beslutet av ombuden också i enhällighet.

Högern blir Moderaterna

Namnet Moderata samlingspartiet antogs vid partistämman 1969. ”Helt utan motstånd skedde väl inte namnändringen, men så här många år efteråt är man väl tacksam för namnbytet”, skriver Irma i sina minnesanteckningar. Hon kom att spela en viktig roll året därpå, då hon som kvinnoförbundets representant i partiets valberedning var med att föreslå Gösta Bohman till ny partiledare. ”Jag kom med i ett storpolitiskt skeende”, skriver hon. Hon var också ombud på stämman då Gösta Bohman valdes med 132 röster mot Yngve Holmbergs 82. ”Stämningen bland delegaterna var märkbart lättad”, skriver Irma.

I *Aftonbladet* hade signaturen Struve skrivit om ett oplanerat sammanträffande som Olof Palme hade med moderaternas valberedning. Valberedningen sammanträdde i riksdagen. Palme letade efter Yngve Holmberg för att diskutera ett partiledarmöte. Enligt *Aftonbladet* öpp-

nade Palme dörren till rummet där valberedningen satt. ”Är Yngve Holmberg här?” undrade Palme. Han möttes av ett formligt vrål från alla de närvarande, inte nog med det utan också med en svordom. Irma, som fanns med i rummet, skrev ett fränt svar som publicerades i *Aftonbladet*, där ”vrålet” istället beskrivs som att de närvarande leende skakade på huvudena och valberedningens ordförande Tage Magnusson svarade Palme: ”Nej, här skall han (Holmberg) definitivt inte vara.” Alla skrattade och en mycket road Palme gick ut och stängde dörren. ”Nu undrar man”, skriver Irma, ”om det är statsministern som har återgett historien i Struves version eller om den måste återges så här för att passa *Aftonbladets* läsare.”

1972 kan vi åter läsa: ”Mitt politiska arbete fortsatte som vanligt.” Det året ägde kvinnoförbundets stämma rum i Skövde och den blev liksom partistämman två år tidigare dramatisk. Valberedningen föreslog nyval av Britt Mogård som ordförande med Ingegerd Troedsson som förste vice och Elisabet Holm som andre vice ordförande. Irma stödde valberedningen i en plädering, där hon framhöll förslaget som en paketlösning. Hon talade också om ansvar och besinning på ”ett sådant sätt att ingen ytterligare plädering förekom.” (Referat i medlemstidningen.) Det var stor pressbevakning med många fotoblixtar och TV-lampor, eftersom man räknade med personstrid. Striden uteblev, även om Ethel Florén-Winther av några ombud föreslogs bli omvald som ordförande.

Irma fick som skaraborgare sitta ordförande under valet och berättar att det var en påfrestande procedur. Det hela avlöpte väl, Irma hade ju vid det här laget lång erfarenhet som ordförande. Det blev votering och vid omröstningen fick Britt Mogård 68 röster och Ethel Florén-Winther 41.

Andra kommunsammanläggningen

Vid årsskiftet 1973/74 slogs Dimbo kommun samman med Tidaholms kommun, Hökensås kommun och Fröjereds församling. Irma hade tillsammans med en politikerkollega skrivit en historik över Dimbo kommuns 23-åriga existens. Slutorden i historiken var följande: ”Som en direkt följd av kommunsammanläggningen minskar antalet kommunala förtroendemän. Samtidigt ökar den kommunala verksamheten i omfång. Kommunalpolitiken kommer att ställa stora krav på de människor som väljs till olika förtroendeposter. Liksom efter kommunsam-

manläggningen 1952 kommer säkerligen bytänkandet att skymta fram i de kommunala debatterna. Och det är inte underligt. Var och en som representerar sin gamla kommun vill få besluten så acceptabla som möjligt för sin delkommun. Man får dock hoppas att vi ganska snart skall uppfatta den stora kommunen Tidaholm som vår kommun och arbeta för allas gemensamma bästa." Det var kloka ord. Bytänkandet har ingalunda upphört, fast det har gått 30 år sedan kommunen bildades, även om man hela tiden argumenterar för "kommunens bästa."

Irma Pettersson fortsatte sitt kommunala engagemang i Tidaholms nybildade kommun som ledamot av kommunfullmäktige och sociala centralnämnden. Hon blev också ordförande i kommunala handikapprådet. Det var också där hon kom att arbeta mest intensivt under 70-talet med ordförandeposten i Skaraborgs läns HCK (Handikappförbundens centralkommitté) fram till 1977 som viktigaste post. Hon kom att bli en av de ledande personerna, kanske den mest ledande bland de förtroendevalda, inom verksamheten för handikappade i Skaraborg. Hon kom att få nära kontakt med vad funktionshinder, särskilt rörelsehinder, betyder, när maken insjuknade och så småningom blev rullstolsburen. Han avled 1981.

När valet 1976 närmade sig tackade Irma Pettersson nej till att bli nominerad och vid det sista sammanträdet i kommunfullmäktige vände sig ordföranden till henne med orden: "Irma Pettersson var en stöttepelare i Dimbo kommun, kunnig och duglig och en röst som alla lyssnade till." Eftersom jag själv fanns med i fullmäktige vid det tillfället vet jag att alla kunde instämma i detta. Irma var en politiker som var respekterad i alla läger.

Året därpå höll Irma sitt sista årsmöte. Det var när hon avgick som ordförande i HCK för Skaraborgs län. Hon hade fyllt 66 år och tyckte det var skönt att få litet mindre ansvar. Hon hade haft svårt att säga nej. Det är kanske ena skälet till de många uppdragen. Det andra och viktigaste är att hon var efterfrågad. Man visste nämligen att om Irma Pettersson fått ett uppdrag, så skötte hon uppdraget på allra bästa sätt. Därför var det många som föreslog henne som ledamot eller allra helst som ordförande.

Det politiska uppdrag som var hennes bas i högern/moderaterna var ordförandeposten i Högerns kvinnoråd, sedermera Moderata kvinnoförbundet i Skaraborg, under åren 1958–72. Den gav henne också en ledande position i länsförbundets styrelse, i kvinnoförbundets styrelse

och säkert också i partiets kommunala arbetsgrupp och i andra politiska församlingar.

När jag numera träffar Irma Pettersson på stan är hon kanske på väg till ett möte med Röda Korset eller är ute och handlar. Hon har nu tid att odla sitt konstnärliga intresse. Hon har vävt mycket och kan med hjälp av god belysning och ett rejält förstoringsglas fortfarande åstadkomma något vackert, kanske till barn och barnbarn.

Uppgifterna är hämtade ur Irma Petterssons båda böcker *De bästa åren* och *Åren därefter* samt vid samtal med Irma.

Ella Tengbom-Velander – om sig själv

När jag nu blivit ombedd att skriva mitt CV är det väl bäst att jag börjar från början. Jag föddes 1921 i Karlshamn där min pappa då var rådman och senare i omröstning bland stadens medborgare valdes till borgmästare (det gick till på det viset då). Jag växte upp som enda barnet. Det var en borgerlig miljö, min mamma var hemmafru men mycket engagerad i föreningsliv och sociala frågor. Mina föräldrar var inte politiskt engagerade, pappa var däremot förutom domare sekreterare i stadsfullmäktige och många olika nämnder.

Jag fick därför ofta lyssna till diskussioner kring politiska och allmänt samhällsinriktade frågor. Tidningsläsning stod högt på dagordningen med prenumeration av *SvD*, *DN*, *Handelstidningen* (man måste ju läsa Segerstedt!) förutom 4 eller 5 lokala tidningar. Att följa med dagsaktuella händelser, nyutkommen litteratur och lyssna till högläsning av bl.a. Selma Lagerlöf och Hjalmar Gullberg var alltså min uppväxtmiljö.

Jag hade många goda vänner och eftersom inga syskon störde oss träffades vi ofta i mitt rum. Jag minns att jag lekte med dockor så länge att vi blev utskrattade av pojkarna, men det var ju så roligt att sy dockkläder. Alltså en lycklig barndom.

I Karlshamn fanns vid den tiden inget fullständigt gymnasium, bara två ringar av 4-årigt latingymnasium och där blev det mycket små klasser, bara 4 pojkar och 3 flickor sista året. Vi höll väl ihop men skingrades när vi kom till olika läroverk för de sista åren. Jag kom till Kristianstad, där jag tog studenten 1939.

Som många i min situation planerade jag att efter studenten få resa utomlands för att lära mig språken ordentligt. Under skolåren hade jag tre gånger fått delta i skolungdomsutbyte med tyska kamrater och nu hoppades jag att få lära mig också engelska och franska på det sätt som endast den praktiska övningen kan ge. Men därav blev intet. Spänningen i världen var, som min pappa brukade uttrycka det sedan han suttit och lyssnat på radionyheterna, värre än någonsin och på hösten bröt kriget ut. Universitetsstudier blev då fortsättningen för mig och juridiken blev det naturliga valet, jag hade ju vuxit upp med *Nytt Juridiskt Arkiv* och *Regeringsrättens Årsbok* och Lund var närmast. Några problem med ansökningspoäng fanns inte på den tiden, det gällde bara att ha rätt ämnen i betyget. Jag började alltså hösten 1939 och i mars 1944 fick jag

Ella Tengbom Velander. Foto Roland Stregfelt HD-Foto.

ut min jur.kand.-examen. Kriget härjade fortfarande och vi kunde inte ens komma över till Köpenhamn, som alla äldre studenter talade om att man under studietiden tidigare så ofta gjort. Däremot kom många danska studenter som flyktingar till Lund och vi upplevde genom dem och de många överflygningarna krigets närhet.

Redan under första terminen lärde jag känna min blivande man Börje Velander som kom från Helsingborg och vi förlovade oss sommaren 1940 men var på det klara med att vi inte skulle gifta oss förrän vi var klara med våra studier. För mig var valet av yrke klart, då det vid den tiden var ganska svårt för en kvinna att göra karriär som ämbetsman, medan man som advokat endast hade sin egen förmåga att hänvisa till för framgångar i yrket. Jag sökte därför aldrig tingstjänstgöring utan siktade direkt på praktik på advokatbyrå. Vi bestämde oss båda för att satsa på advokatyrket och att bosätta oss i Helsingborg. Efter examen fick jag anställning som biträdande jurist på en advokatbyrå i Helsingborg. Efter krigsslutet gifte vi oss och fick så småningom två barn födda 1949 och 1951. Sedan vi blivit ledamöter av advokatsamfundet övertog vi den byrå där vi arbetade och drev den vidare under firma Advokaterna Velander.

När jag börjat arbeta i Helsingborg fick jag det goda rådet att försöka göra mig känd i staden. Jag skulle ju helst dra uppdrag till byrån. Jag gick alltså till Fredrika-Bremer-förbundet och lärde där känna två mycket dugliga högerkvinnor, Signe Wennberg, som varit den enda kvinnan i stadsfullmäktige under en period, och Eva Karlsson, som var högerns riksdagsledamot, men olyckligt senare förolyckades i en stor flygolycka i Ängelholm 1966. De tog mig under sina vingars beskydd och såg till att jag också blev medlem i högerpartiet. Som framgått av ovanstående var jag inte alls politiskt engagerad tidigare men hade sedan jag fått rösträtt ganska självklart röstat med högern.

Det blev inte till någon nackdel för mig att vara kvinna, tvärtom ansåg herrarna att det var prydligt med någon sådan på partiets lista och redan till 1946 års val placerades jag någonstans långt ner på fullmäktigelistan. Vid den tiden var det fyraårsperioder med val till riksdagen vartannat år och fullmäktige vartannat år. Några politiska insatser krävdes inte av mig men trots det kom jag litet högre upp på listan vid 1950 års val. Vårt parti hade då framgång och fick två nya mandat och på det sista slank jag, förmodligen ganska oväntat, in och hamnade längst ner på benjaminplatsen. Vi satt nämligen i ordning som vi blivit invalda och efter ålder i fullmäktigesalen. Redan efter valet väckte det en viss uppmärksamhet att en kvinna och dessutom ganska ung kommit in i en fullmäktigeförsamling i en stor stad. Trots att jag ju faktiskt var 29 år vid det laget blev jag interjuvad i radion med motiveringen att jag blev den yngsta fullmäktigeledamoten i landet, något förvånande med tanke på hur alla partier nu tävlar om att få med ungdomarna.

Ja, det var så det började. Eftersom jag alltid haft svårt att sitta tyst lade jag mig snart också i debatterna både vid gruppmöten och i fullmäktige. Av tidningsurklipp, som min gamla mamma hade samlat från den tiden – själv har jag dessvärre aldrig gett mig tid till sådant – ser jag nu att jag fick en hel del uppmärksamhet i pressen både för att jag jungfrutalade efter någon månad och för att jag tydligen haft några synpunkter i olika frågor. Det var naturligtvis långt ifrån alltid jag lyckades övertyga om det rätta i mina åsikter, men jag fann att man i alla fall lyssnade på mig. Jag blev omvald den ena perioden efter den andra och avancerade både på partiets lista och i fullmäktige för att slutligen hamna längst fram som ålderspresident i församlingen.

När vi i Helsingborg införde heltidsarvoderade förtroendemän var beslutet att det skulle vara en stadsdirektör och ordförande i stadskolle-

giet, som vi då kallade det styrande organet, och två kommunalråd, varav det ena som företrädare för oppositionen, båda med rotelansvar.

Även om man inom partiet tidigare tyckt att det var positivt att ha en kvinna med i gänget så hörde jag att vår dåvarande partiombudsman uttryckte vad en liten tongivande klick ansåg: det vore väl ett fattigdomsbevis att sätta en kvinna till kommunalråd. Men den gången kom folkpartisterna till min hjälp och hävdade att det borde absolut vara en kvinna, även om de naturligtvis helst sett att det blev en folkpartistisk kvinna. Alltnog, de båda oppositionspartierna, som vid detta tillfälle var lika stora, enades till slut om mitt namn. Men när socialdemokraterna fick höra vem som var kandidaten uppstod tydligen problem och trots att beslut om inrättandet av befattningen fattats inför den nya mandatperioden 1967 dröjde utnämningsbeslutet till i oktober. Då hade man stuvat ihop en rotelindelning, som jag misstänker att man hoppades skulle vara avskräckande för mig. Det blev nämligen den tekniska roteln med gator, trafik, energiverk och hamn som skulle falla på oppositionens lott.

Men så utnämndes jag alltså till kommunalråd. Dessförinnan hade jag inte suttit i någon annan av stadens nämnder än stadskollegiet sedan några år. Jag hade ju haft mitt yrke med oregelbundna tider och småbarn hemma, så alla hade respekterat att jag inte ansett mig ha tid till engagemang i någon nämnd. De flesta sammanträden hölls på den tiden på kvällstid men det hade väl inte varit lättare för en advokat med dagsammanträde, även om jag dåförtiden kunde få hemhjälp.

Utöver rotelansvaret lades också på mig att ansvara för Helsingborgs kontakter med angränsande kommuner. 1971 skedde den stora kommunsammanslagningen och till Helsingborg kom 4 angränsande kommuner. I det arbetsutskott som utsågs av sammanläggningsdelegerade från alla som skulle ingå fick jag ordförandeposten och uppfattade hur flera av landskommunernas vördnadsbjudande kommunalmän – för det var bara män – lyfte på ögonbrynen när de uppfattade vem helsingborgarna hade utsett. Vi hade emellertid ett gott samarbete och sammanläggningen gick förhållandevis smärtfritt.

Förutom dessa interkommunala kontakter deltog jag som Helsingborgs företrädare i arbetet med M-länsavdelningen av kommunförbundet och satt också i många år som ordförande i Nordvästra Skånes kommunalförbund, som var ett förbund av 5 kommuner i M-län och 5 kommuner i L-län. Den gamla länsgränsen i Skåne vållade månget problem

och har ju sedermera avskaffats.Vi kan väl sägas ha förberett detta genom NSK:s verksamhet. Bland annat fick jag medverka i införandet av våra lokaltåg, Pågatågen, vilket gjordes i samarbete med SSK (Sydvästra Skånes kommunalförbund)

Jag har i olika publikationer sett att jag anses vara landets första kvinnliga kommunalråd. Om det är helt korrekt vet jag inte då jag känner till att moderaterna i Norrköping vid samma tid utsåg Lena Lundblad som sitt kommunalråd. I en tidningsartikel i *Land* från 1972 redovisas att könsfördelningen bland landets kommunalråd var 5 kvinnor och 304 män, inte vidare imponerande ur kvinnorepresentationens synpunkt men likväl ett stort steg framåt efter bara två val.

Jag kvarstod som oppositionens kommunalråd t.o.m. 1973. Under denna tid ändrades mandatperioderna från 4 till 3 år och riksdagsval samordnades med kommunalvalen, något som vi från kommunal sida inte var helt begeistrade över, då kommunalpolitiken drunknade i rikspolitiken. Efter valet 1973 bestämde socialdemokraterna i Helsingborg att de skulle införa majoritetsstyre och besätta alla rådsposterna. Jag fick alltså sluta med mitt uppdrag som kommunalråd och återgick till advokatyrket.

I landstingsvalet hade de borgerliga vunnit i M-län och man sökte en ordförande till lasarettsdirektionen i Helsingborg och jag tillfrågades och tackade ja. Det var ett spännande uppdrag som gav mig nya erfarenheter. Just då färdigställdes en helt ny lasarettsbyggnad och problemen var många med inkörning av en delvis omorganiserad sjukvård. Hittills hade jag haft liten kontakt med landstingsvärlden men inför valet 1976 erbjöds jag en valbar plats på landstingslistan och kom sedan att vara landstingsledamot i två perioder.

I valet 1976 inträffade den sensationella nyheten att Helsingborg fick en borgerlig majoritet efter att i över 50 år ha styrts av socialdemokratisk majoritet. Jag kan fortfarande känna den glädje som framgår av foto från valnattens sammanräkningar. Resultatet blev att de borgerliga utsåg alla tre kommunalråden, varvid vi kunde enas om att ordförandeposten skulle bli moderaternas och den gången blev det hos oss ingen diskussion om att jag skulle axla den uppgiften. Fp och C utsåg vardera ett råd och jag vill minnas att det var samtidigt som vi införde att oppositionen också skulle få ett kommunalråd. Jag fortsatte sedan som kommunalråd t.o.m. 1988, då jag med ålderns rätt avböjde omval. Under dessa år hade jag ordförandeposten med undantag för åren 1983–1985,

då vi förlorat valet och kom i opposition. Så länge jag var verksam skedde bytet på nämndnivå, alltså även kommunstyrelsen den 1 januari.

Samtidigt med min verksamhet i Helsingborg hade jag vid partistämman i Göteborg 1978 valts in i partistyrelsen och redan dessförinnan utsetts till ordförande i den grupp som höll i de kommunala rikskonferenserna. Bland mina uppgifter i partistyrelsen ingick att jag ombads att arbeta i Staffan Burenstam Linders grupp för utarbetande av ett nytt partiprogram. När Ulf Adelsohn vid Gösta Bohmans avgång 1981 efterträdde honom som partiledare blev jag ombedd att ingå i presidiet som 2:e vice ordförande. Jag tvekade inför uppdraget, men insåg också att det hade betydelse att de kommunala frågorna fick större utrymme i partipolitiken, vilket naturligtvis var ett av Ulfs motiv att fråga mig. Jag kom alltså att bli den första kvinnan i vårt presidium och har kunnat glädja mig åt att det därefter aldrig saknats en kvinna där. När Ulf lämnade ordförandeposten lämnade jag också mitt partistyrelseuppdrag, men kvarstod som adjungerad i partistyrelsen i min egenskap av ordförande i kommunala samrådsgruppen intill min avgång därifrån i samband med att jag lämnade kommunstyrelsen i Helsingborg.

Jag vill särskilt uppehålla mig vid kommunala samrådsgruppen, som jag var med om att inrätta.

Som kommunalpolitiker fann vi att våra riksdagsledamöter ibland avlägsnade sig från vår vardag och särskilt när vi hade borgerlig majoritet var det viktigt att fattade beslut var realistiskt genomförbara på vår nivå. Vi valde därför inom partiet ut ett antal kommunpolitiker, som företrädde kommuner med olika storlek och struktur, både landsting och primärkommuner och i gruppen ingick också en företrädare för riksdagsgruppen, som gav oss löftet att lyssna på våra synpunkter innan beslut som angick oss slutligt fattades. Bl.a. ingick Ingegerd Troedsson, som verkligen intresserade sig för våra frågor. På gruppens bord låg också att utforma det moderata kommunala handlingsprogrammet samt kanske framförallt att genomföra de kommunala rikskonferenserna. Intresset för dessa växte alltmer och från att ha varit något 100-tal när vi började har deltagarantalet stadigt vuxit. De har ju blivit en verklig inspirationskälla för kommunalpolitikerna, som så väl behöver stimulansen att möta partiets främsta företrädare och också varandra. Det är otroligt viktigt att moderata förtroendemän ute i kommunerna också driver moderat politik. Numera är det ju bortåt 1 000 deltagare och jag har hört att ett förslag att av sparsamhet inskränka dem till vartannat åt

förkastades vid årets konferens. Vi moderater var de första med sådana sammandrag men numera har alla partier liknande arrangemang för sina kommunalpolitiker.

Jag utsågs också till ledamot i kommunförbundets styrelse och kom så småningom att bli gruppledare för vårt parti där och ingick i presidiet tills jag 1989 lämnade den posten. Med uppdraget följde att jag fick representera landet vid Europarådets kommunala avdelning, där jag fick ingå i en arbetsgrupp för stadsplanering och miljöfrågor. Vid olika sammanhang hade jag det inspirerande uppdraget att representera partiet eller kommunförbundet vid olika arrangemang i våra nordiska grannländer och vid IULA-konferenser.

När jag här försökt redovisa mina olika uppdrag som moderat politiker har jag tappat bort att jag samtidigt med landstingsledamotskapet blev ledamot av länstyrelsen i M län och satt kvar där så länge jag var i Helsingborgs kommunstyrelse; det ansågs angeläget att stadens intressen ibland bevakades.

När jag lämnade kommunfullmäktige och kommunstyrelsen var jag intresserad av att delta i revisionen, dels därför att jag tidigare lyckats genomföra att vi skulle anlita privat revisionsbyrå i stället för att ha ett eget revisionskontor (ett förhållande som socialdemokraterna ändrade på när de kom tillbaka till makten) och dels för att det med lång erfarenhet av budgetarbete är en intressant uppgift att delta i revision. Jag satt sedan som ordförande i revisorskollegiet under period av (s)-majoritet och vice ordförande under borgerlig majoritet. I Helsingborg har majoriteten växlat vart eller vartannat val. När jag våren 1996 utförde mitt sista politiska uppdrag genom att i fullmäktige redovisa revisionsberättelsen satt min dotter som fullmäktigeordförande. Hon är numera kommunalråd i opposition, men har några år suttit på samma stol som jag tidigare innehade som kommunstyrelseordförande. Jag har alltså lyckats att engagera henne för den moderata politiken och sörja för återväxten av kvinnor i denna.

Jag har naturligtvis alltid varit medlem i Moderata kvinnoförbundet men inte aktivt deltagit i deras arbete och anser mig egentligen inte vara en utpräglad feminist. Däremot har jag konsekvent försökt hävda att en kvinna självklart alltid skall ha samma rätt som en man och att endast kompetens skall vara normgivande vid utnämningar. Jag uppfattar det

Med grepp om Helsingborg. Foto Roland Stregfelt HD-Foto.

som diskriminerande om kvotering skulle behöva föra fram kvinnorna i politiken eller samhället i övrigt. Även om det förunnats mig att i någon mån gå i spetsen för kvinnornas frammarsch i politiken har jag egentligen aldrig uppfattat det som en nackdel att vara kvinna – kanske egentligen tvärtom. Det var endast vid utnämningen till kommunalråd första gången som några försökte använda det som ett argument mot min kandidatur. Jag erinrar mig hur en mycket energisk ordförande i vår kvinnoförening i Helsingborg vid varje nominering förde fram en kvinnlig kandidat. Hennes förslag blev nästan konsekvent nedröstade men i alla fall placerades ofta hennes kandidater till slut som suppleanter. Detta hade till följd att när vi efter det borgerliga maktövertagandet 1977 fick utökat antal mandat i olika nämnder hade vi många duktiga kvinnor som vi kunde placera som ordinarie ledamöter och kvinnorepresentationen i stadens politik tog ett bra kliv framåt.

När jag nu ser tillbaka på de många ansvarsfulla och till en del arbetstyngda politiska uppdrag som anförtrotts mig måste jag konstatera att uppdraget att vara kommunstyrelsens ordförande väger tyngst. Inte för

att jag varit särskilt makthungrig men för att den posten i alla fall ger mest möjligheter att påverka händelser och utveckling i den riktning och efter den ideologi som en gång kommit mig att engagera mig i moderat politik. Det är uppenbart så att när en fråga skall avgöras har man även som ordförande bara en röst. Man måste hela tiden se till att man kan övertyga sina partivänner om det berättigade i sin ståndpunkt och har man inte egen majoritet måste man också få med koalitionsbröder och ibland kan man kanske även lyckas få med politiska motståndare. Som advokat hade jag ju märkt att om jag hade en rättvis sak och lyckades ordentligt klargöra det för rätten så fick min klient också rätt. Det blev därför en hård erfarenhet i politiken att ibland hjälper det inte hur rätt jag anser mig ha i en fråga, jag får ändå inte igenom min uppfattning om jag inte lyckas skapa en majoritet.

Till min prioritering av olika uppdrag hör naturligtvis också att mitt engagemang som helsingborgare alltid varit så starkt att jag bestämt avböjt erbjudande om uppdrag att komma till riksdagen. Jag har visst ibland stått på någon ”säker” plats på riksdagslistan, men aldrig känt mig motiverad att avancera. Ja, jag har t.o.m. en gång avböjt Gösta Bohmans erbjudande att få justitieministerposten. Jag trodde mig då kunna göra mera nytta i Helsingborg.

Jag brukar ibland bli tillfrågad om jag anser mig ha kunnat genomföra någon väsentlig uppgift och även om jag fått medverka i många beslut i väsentliga frågor är det en som följt mig genom alla de år jag varit i fullmäktige, nämligen bangårdsfrågan. Sedan gammalt hade Helsingborg två stationer, den ena vid färjeanlöpet i norra hamnen och en centralstation söder om själva centrum. Redan på 40-talet hade den socialdemokratiska majoriteten trots stort motstånd genomdrivit ett avtal med SJ om ett sammanförande av stationerna genom ett förbindelsespår över inre hamnen, som skulle fyllas igen och 1946 godkändes avtalet i riksdagen. Valrörelsen 1950 rörde sig mycket om oppositionen mot detta avtal, som sedan under alla år kom att ligga som en kall hand över stadens utveckling eftersom stora markreservationer för dess genomförande hindrade olika bebyggelser och trafiklösningar. Oppositionen var så stark och drevs intensivt i stadens ledande tidning att man drog sig för att påbörja genomförandet. Olika frågor togs upp men ställningarna var lika låsta. Slutligen lyckades de borgerliga att i en fråga få med kommunisterna och därmed få erforderlig majoritet. Detta ledde till att det tillsattes en bangårdsdelegation med representanter för alla partierna i

fullmäktige med uppdrag att förhandla med SJ. Många olika lösningar till alternativa förläggningar av järnvägen och en gemensam station arbetades fram och diskuterades under kommande år men arbetet stannade upp inför beslutet om en öresundsbro. Oenigheten i Helsingborg gjorde att problemet fortfarande var olöst när den borgerliga majoriteten tillträdde 1977. Då presenterades för mig från hamnens sida en genial lösning: gräv ner järnvägen genom centrum! Jag minns fortfarande den aha-känsla som förslaget gav mig och jag såg snabbt till att vi sammanträdde med kommunalråden av alla politiska kulörer och redovisade förslaget. Nu kunde vi enas om att lägga fram detta för SJ och sedan följde intensiva förhandlingar med SJ och DSB. Omläggningen berörde ju i högsta grad färjetrafiken, som hade varit uppdelad på två olika färjelägen, och nu skulle kunna sammanföras till trafikanternas stora fördel. Alltnog, förhandlingarna avancerade. Denna gång stod helsingborgarna eniga och oberoende av olika majoriteter efter val kunde vi samarbeta och gentemot våra motparter uppträda samlat, vilket naturligtvis gjorde en lösning möjlig.

Förhandlingarna var intensiva och ibland ganska hårda. Jag minns att vid ett tillfälle var vi angelägna att få ett besked från SJ och begärde ett snabbt sammanträde som generaldirektörens sekreterare angav endast kunde ske dagen före julafton. Jag hyser misstanken att han inte trodde att två kvinnor – jag hade en kvinnlig stadsdirektör – skulle ställa upp i Stockholm på lillejulafton. Men vi for och kom hem igen samma dag efter välförrättat ärende. Ett godtagbart avtal kom till stånd och den stora omläggningen av järnvägs- och färjetrafiken i stadens centrum har genomförts med stora bebyggelseförändringar. Trafiklösningen fungerar mycket tillfredsställande även om vi nog tycker att järnvägsförbindelserna med omvärlden inte är så bra som SJ en gång ställde i utsikt. Att efter mer än 30 års stridigheter i en väsentlig fråga för staden få medverka till dess lösning och genomförande känns skönt.

Om jag skall ge en bild av min person kan jag väl inte alldeles tappa bort fritiden. Som jag nämnt var mitt deltagande i politiken inte så stort när barnen var små och när vi fick en borgerlig majoritet och det tunga kommunstyrelseuppdraget blev mitt hade min make gått bort och barnen flugit ur boet. Men vid sidan av politiken har jag haft mitt lufthål på ett litet lantställe i Norra Skåne, där jag numera är bosatt och där min man tillsammans med en granne 1964 startade en liten stuteriverksam-

het för uppfödning av newforest ponnyer. Denna har jag fortsatt ensam och har alltjämt glädjen att nu i mindre skala föda upp dessa trevliga djur som framförallt gett mig kontakt med så många ridintresserade ungdomar, som kommit till mig för att hjälpa till med inridning o.dyl. Ja, det har förstås också under några år medfört engagemang som ordförande i Svenska Newforestföreningen, Svenska Ponnyavelsföreningen och Svenska Hästavelsförbundets styrelse, men så blir det när man inte kan sitta tyst på föreningsmöten och efter pensioneringen har man ju litet mer tid för fritidsintressen, som tidigare fått stå tillbaka. Och så hittar man också äntligen tid att läsa skönlitteratur. Allt sedan studietiden har det ju alltid varit något annat som skulle läsas först, kompendier, akter, rättsfall, utredningar och handlingar.

När jag nu vid 83 års ålder sitter här och författar dessa rader känner jag att jag har skäl att känna stor tacksamhet. Jag har fått leva ett spännande och innehållsrikt liv, varit omgiven av en glad och förstående familj, haft välartade barn, många vänner och få fiender samt en stark hälsa.

Ella Tengbom-Velander

Politiska uppdrag:
Folktandvårdsstyrelsen 1949–1954
Kommunfullmäktige 1951–1991
Kommunstyrelsen 1966–1988
Kommunalråd 1967–1973, 1977–1988
Lasarettsdirektionen, ordf. 1974–1976
Kommunstyrelsens ordf. 1977–1983, 1986–1988
Landstinget 1977–1986
Länsstyrelsen 1977–1988
Länsavdelningen av Svenska Kommunförbundet 1970–1980
Partistyrelsen 1978–1989 (2:e vice ordförande 1981–1986)
Svenska Kommunförbundets styrelse 1978–1989
Stadsrevisionen 1989–1998

Föreningsuppdrag:
Mjölkdroppen 1950–1979
Svenska Newforestföreningen 1975–1977, 1989–1998
Svenska Ponnyavelsförbundet 1998–2002
Svenska Hästavelsförbundet 1998–2002

Tidsangivelserna kan i vissa fall vara något år fel på ena eller andra hållet.

Min tid som politiker

ELSIE RENÉE

Det började med att svärfar och jag satt och skojade när han plötsligt sa: jag skall anmäla dig som kandidat till stadsfullmäktige för Högern. Bra skämt – tills jag blev kallad till presentation. Kände inte en kotte, så ingen risk att någon skulle plädera för mig. Men, Astrid Bengtsson – välkänd högerkvinna – gjorde det. Hon hade bott i samma samhälle som jag på Österlen. Det visade sig att våra mödrar var barndomsvänner. Det gick vägen, sista plats på listan, nr 48 tror jag.

Egentligen hade det börjat nån gång i mitten på 40-talet när jag gick med en väninna på MUF-möte.

Kvinnoklubben

När jag sen stod på valsedeln dröjde det inte länge förrän Brita Berlin ville ha mig med i kvinnoklubbens styrelse. Precis som de flesta ungdomar tänkte jag: aldrig i något så antikt som en kvinnoförening. Jag som i den vevan varit förhandlare för folkskollärarinnorna med småskollärarinnorna och folkskollärarna i Malmö och lyckats få ett förbund, det första i landet om jag inte minns fel. Men, Brita Berlin var en framstående kvinna som man inte bara sa nej till. Vid första mötet med styrelsen fick jag rådet: räck dem inte lillfingret, då tar de hela handen! Det blev nästan hela jag. Och jag är tacksam – vad hade jag inte annars gått miste om i livet? Här fanns många förebilder, kvinnliga och manliga, många vänner.

”Hundratals människor och moderater varenda en”, som jag konstaterade på en moderatstämma.

En stor aktiv kvinnoförening fanns i Malmö. Det var föredrag och diskussioner i olika samhälls-, familje- och kvinnofrågor, framstående talare från olika delar av landet, intressanta utfärder och besök, bl.a. på institutioner och företag. Våra duktiga kvinnor skötte bl.a. valbyråerna, men vi vägrade vara kaffekokerskor. Ibland ställde våra äkta män upp som servitörer på kvinnoföreningens möten där det hände att vi var upp till tvåhundra medlemmar.

När jag presenterades i kvinnoklubben tittade en dam bistert på mig och frågade: kan hon laga mat? Jag lugnade henne med att det sista jag

gjorde innan jag gick till mötet var att lyfta konserveringsapparaten av spisen.

Ett av de värsta exemplen kom vid en utställning på Malmö museum. Kan det möjligen ha varit kvinnoåret 1975? Den ansvariga demonstrerade sitt verk med orden: ”Detta är min hämnd på hemmafruarna som har klandrat mig för att jag arbetar istället för att vara hemma med mina barn.” Hon hade dukat ett runt bord till kaffet, placerat några kvinnliga dockor runt bordet och hängt pratbubblor i trådar från taket. Vad det stod på pratbubblorna vet jag inte, kanske bara bla bla bla.

Samarbete

Samarbete var sedan länge etablerat i årliga Skånekvinnornas dag från M- och L-län och fyrstadskretsen (Malmö, Lund, Landskrona och Helsingborg). I fyrstadskretsen samarbetade man både på kvinno- och partisidan, naturligtvis speciellt inför valen. Särskilt talarutbildningen var viktig, som fröknarna Bennet lät oss hålla på deras härliga gård. Delikata måltider ingick. Speciellt minns jag den gången en mystisk spion smög i buskarna, förklädd till Bang (Barbro Alving). Det var Brita Heijl från Landskrona som kunde konsten att ställa kluriga frågor. Lärorikt.

När Britt Mogård var ordförande efterlyste hon förslag om hur vi skulle få fler kvinnor i politiken. Vi föreslog en flerårig utbildning riktad till handplockade påläggskalvar. Den skulle ha Kvinnliga Medborgarskolans höga standard. T.o.m. manliga kommunalråd var avundsjuka för att vi kvinnor hade den skolan. Påläggskalvarna skulle direkt vidarebefordra kunskaperna till en grupp på hemmaplan. Den fleråriga utbildningen har fortsatt flera år med nya grupper.

Vi knöt vänskaps- och arbetsband över sundet med Konservatives kvinnor i Köpenhamn-Fredriksborg, inbjöd varandra till möten, utfärder och diskussioner. Mycket uppskattat, så pass att Köpenhamns valgerförenings 10:e krets bad oss förmedla en önskan om samarbete med Malmöförbundet 1974. Vi föreslog debatt om avlopp med visning av Klagshamnsverket.

Kvinnorna och partiet

Man blev kallad till första mötet i Malmö där det bl.a. diskuterades namn till partistyrelsen. Det ena namnet efter det andra diskuterades

tills nykomlingen pep: Finns det inga kvinnor i Högern? På frågan vad jag hade för förslag svarade jag: ”Det vet ni mycket bättre än jag.” De föreslog Stina Gunne, som kom in i partistyrelsen. Den taktiken var framgångsrik även senare.

1969, den 27 februari hade jag avancerat i graderna till ordförande i Kvinnoföreningen och i samma veva vice ordförande i Malmöförbundet. Våra herrar var inte vana vid att ha kvinnor med när styrelsen (=män) sammanträdde genom att tura på sundet, varför jag fick besked att en viss fråga redan var beslutad. Det var den gången!

Elsie Renée

1969 var det trots allt värt att fira kvinnors rösträtt 50 år med en kavalkad i Kungsparken. Det året jobbade vi intensivt med uppslag, författande av olika tablåer, osv. men det stora sammanhållande temat med tidsmaskinen skrevs av Maj Gyllstedt under sommaren. Till olika roller engagerade vi unga och äldre damer och herrar, bl.a. fick en MUF-Dieden spela sin anfader. Vernissagen av unika kvinnofoton, ordnade av Wiveka Sökjer-Petersen, blev mycket uppskattad. Kavalkaden inbjöds att framträda i Stockholm också, men ledighet från arbeten och resor gick inte att ordna. Kavalkaden hade sammansvetsat styrelsen till ett team, som många år kunde arbeta framgångsrikt i politiken. En del av oss träffas fortfarande.

Partistämmor, riksdagsval och kommunalpolitik

Dalande siffror för M! Är vi snart under 10%? Sten Sterning och jag ventilerade frågan. Som gammal ombudsman hade Sten lösningen: en extra partistämma. Malmö, Göteborg och Stockholm förfogade över tillräckligt många ombudsröster, och Sten fick sina kommunalrådsvänner med på noterna. Vem skulle vi då välja? Gösta Bohman, förste vice i Stockholm, som fyrstadskvinnorna omtänksamt nog hade inbjudit till Malmö för påseende och -hörande. Honom ville vi ha! Och fick vid stämman på Åsögymnasiet och Staffan Burenstam Linder på köpet, som vi också fått höra i vår kvinnoklubb.

1972 hölls partistämma för första gången med TV. Gösta Bohman, något nervös, ”Jag sköter politiken”. Vi andra tre, en man från norr, en

Fyra kvinnor – fyra städer: Elsie Renée, Malmö, Gunnel Frostell, Lund, Berit Mohlin-Erbeus, Helsingborg och Margareta Lundahl, Landskrona.

ungdom från mellansverige och av någon outgrundlig anledning jag som kvinna från söder, ditkommenderade av ombudsmännen. Det var spännande. Mest spännande vem som skulle vinna kapplöpningen efter utsändningen fram till oss på podiet. Leif Cassel med längst ben blev etta och flåsade: vad gjorde du i källaren? Det var till mig, som svarat på journalistens fråga hur jag blev moderat.

1973 var det val till riksdagen. Då skulle fler M-kvinnor in i riksdagen. Hur? Styrelsesammanträde med veteranen Ebba Hagberg som förstärkning.

Hon kunde berätta om tidigare försök att lansera en kvinnolista. Hur gå till väga? Inte mot partiet, dvs. männen, utan att få dem intresserade av att få fler kvinnoröster till oss. Andre vice ordförande i Malmöförbundet utsågs att föra vår talan hos ordföranden och ombudsmannen. Fyrstadskvinnorna var naturligtvis redan med på noterna och levererade ett oslagbart namn med gångbar titel: professor Ulla Jacobsson. Karlarna fattade att röster var att vinna (utan risk för de manliga mandaten, trodde de). Vi var noga med att båda listorna var likvärdiga och skulle behandlas lika i alla avseenden, vilket inte gillades av alla. I Helsingborg

revs våra affischer för kvinnolistan ner. I Malmö rapporterades att andra listor var lagda ovanpå våra kvinnolistor i någon vallokal. Vi slet som djur och kunde bärga skörden: antalet röster översteg alla förväntningar och kom alla negativa spådomar på skam. Tredje mandatet blev vårt, fyrstadskretsen fick dessutom ett fjärde mandat, ett utjämningsmandat.

Listan var naturligtvis i verkligheten beslutad av fyrstadskretsens förbundsstyrelse. Enhälligt. Ett par missnöjda Malmöherrar morrade också i SDS. När nyheten om kvinnolistan spreds över landet verkade alla partier få stora skälvan. Och antalet kvinnor i riksdagen fördubblades!

Inför valet 1976 stod inte Ulla Jacobsson till förfogande längre. Goda råd var dyra. Vi fick veta att ”om kvinnorna ska ha en lista ska ungdomarna ha en, med Joakim Ollén i toppen”. Olle Aulin var redan riksdagsman, från Malmö liksom Joakim Ollén – och jag, som kom först av kvinnorna i fyrstadskretsen i medlemsröstningen. ”Eftersom det redan är bestämt (av vem?) att Joakim Ollén skall stå först på ungdomslistan måste Gunnel Frostell från Lund toppa kvinnolistan” löd budet.

(*Kvp*): ”Fyrstadskretsens m-kvinnor vill toppa med Renée”. Så blev det också. Tyvärr förlorade vi det mandat vi hade kämpat så hårt för 1973, och som vi även kämpade för bl.a. med tusentals vykort i färg med de första kvinnonamnen på kandidaterna från de fyra städerna.

1973 hade hälften av rösterna på kvinnolistan kommit från Malmö, nu blev jag suppleant till riksdagen.

Det var väl andra gången jag kanske hade kunnat komma in i riksdagen. Första gången var efter Eva Karlssons tragiska bortgång i flygolyckan i Ängelholm, då jag kontaktades av gruppledaren med besked att packa väskan. Efter en tid kom kontraorder. Vi hade då listor med två personliga suppleanter till varje riksdagsman. Suppleant nummer ett för Eva Karlsson tackade nej, men så visade någon regel att en suppleant inte kunde ersätta en suppleant. Nästa och sista namn var prosten Per Blomqvist i Lund, som gjorde en fin insats i riksdagen.

Så blev det enkammarriksdag med 350 ledamöter. Hur matematikkunskaperna var i riksdag och departement kan man undra över. Så fick vi (världens enda?) lotteririksdag och visa beslut fattades. Vid nästa val reducerades antalet ledamöter med en.

Gissa vem som kom på nr 350!

Ännu ett riksdagsval, ingen kvinnolista, men jag kom på ev. valbar plats i medlemsröstningen. Lång debatt på nomineringsstämman i Malmö. Margit Gennser, längre ner på listan, fick gå före. Jag antar att man

ansåg att partiet måste ha förstärkning på ekonomisidan i riksdagen. Fyra gånger nästan-kanske-riksdagsplats. Inte för att jag sörjer det minsta, ett så omöjligt fruntimmer kan man naturligtvis inte ha i riksdagen.

När jag varit i Stockholm har jag ofta gått in i riksdagen och lyssnat på debatten. Av en slump bevittnade jag Olof Palmes (berömda) kovändning i talarstolen angående momsen. Nu diskuterades enmansvalkretsar. Hur många kvinnor, utom s-märkta, blir det då? Dags att starta kvinnoföreningar igen till vad nytta det hava kan. Men en sak är säker: utan kvinnoföreningens lojalitet hade styrelsen och de mest aktiva aldrig orkat slåss mot politiska motståndare, dumhet och avundsjuka. Lättast var duellerna med socialdemokraterna och deras kvinnoorganisation. Värre var det då att behöva spilla krafter när vi angreps av våra egna, framför allt MUF:are av båda könen. Då och då dök ju frågan upp i deras små huvuden att de skulle lägga ner kvinnoföreningen. Speciellt minns jag ett årsmöte när stackars greve von Rosen travade länge i korridoren innan han kunde få berätta om sin bana som chef för att bygga upp Etiopiens luftförsvar och som matbombare i Katanga i Afrika.

I kommunfullmäktige nära 25 år

Sedan länge hade vi i Malmö haft två kvinnor i kommunfullmäktige. Vi måste bli fler! I stans styrelser var det ännu värre. Kvinnoföreningen lämnade listor med minst ett kvinnonamn till varje styrelse. När det inte blev tillräckligt lämnades utförlig meritförteckning för var och en. Imponerande! Så den manliga reaktioner var: Vad är det för något? Meritförteckning behövs inte! Nej, naturligtvis inte för karlar, men det behövs för kvinnor.

Vi behövde ha en kvinna i stadens valberedning som bevakade alla poster. Lite duster blev det när t.ex. män flyttades eller med mångas önskan fick sitta kvar av speciella strategiska skäl.

Motioner i kommunfullmäktige tror jag inte har gett många resultat. Ett par av kulturmotionerna har verkligen tillstyrkts, t.ex. när kommunalrådet (m) Sven-Erik Eriksson bad mig vara med på en motion om att Malmö skulle skaffa en Max Valter Svanbergsamling. Max Valter Svanberg var med på förslaget och skänkte en hel del verk från olika tider till ett museum. Mig skänkte han en bok med och om sina verk – på japanska. Malmö stad satsade 1 miljon kronor under tio år.

Min motion om romanpristävling inför invigningen av nya biblioteket blev verklighet. ”Vinnare av Malmö Stads stora romanpristävling” var Sven-Olof Lorenzen. Boken kom ut 1992, tidigare än tänkt p.g.a. att biblioteksbygget försenades.

En gång blev det stora rubriker och bilder i tidningarna. ”Slagsmålet i Kommunfullmäktige”, bilder med nerrivet draperi. Fullmäktiges ordförande och en moderat ingrep mot en fotograf, som tog en bild av en målning med de tre aporna: blind, döv, stum. Två konstnärer ville visa vad de tyckte om att vara utslängda från Malmö Stads Grafikverkstad. Den fick bara användas av vissa, inte av dessa två. Jag hade haft kontakt med de två konstnärerna och pläderat i kommunfullmäktige för att Malmö Stads institutioner av det slaget skulle vara öppna för alla utövande konstnärer.

Barnavårdsnämnden tillhörde de första nämnderna. I den fick vi inblick i många tragedier, där barn led, och vi med dem. Länge förföljdes jag av vakna ”mardrömmar” om en flicka, som hade två pappor, ingen mamma. Nu är detta naturligt. För barnet också? Vid vårdnadstvister drog jag en lans för fäderna, när det kunde vara befogat.

Omsorgsstyrelsen för utvecklingsstörda barn och ungdomar tillhörde likaså mina första nämnder. I Malmö fanns det två ”hem” för dem och i nordligare delar av Skåne ett par. De var verkligen hemlika, vanliga ”enbostadshus” och bondgårdar. Styrelsen slogs enigt för att få behålla gården i Malmö med sina djur, som eleverna skötte och älskade. Det ”gick” förstås inte längre, så eleverna fick byta ut korna och hönsen mot montering av tvättklämmor och dylikt.

Malmöhus läns landsting byggde just då en stor institutionsbyggnad i Lund. Som alldeles färsk i detta sammanhang skickades jag på kurs eller riksmöte. Medicinalrådet tog mig under enskild behandling efter det att han inför hela församlingen dragit fram Malmö som skräckexempel nummer ett. Vid ett senare sammanträde i vår nämnd beväpnade jag mig med en del broschyrer över färdigmonterade hus, som vi kunde sätta upp på den stora tomten på Håkanstorp, det ena av våra två hus i Malmö. Vår utomordentlige doktor stödde mig och vi fick alla med på noterna. Kruxet dök upp: Bulltofta flygfält i närheten skulle flyttas och eventuellt skulle bostäder byggas på tomten. Men snart hade vi ny tomt och kontakter med byggnadsnämnden, som själv ville stå för ritningarna. Vi fick naturligtvis ha inflytande på planeringen. Vår läkare och jag hade diskussioner om allt, bl.a. ville vi ha olika färger på husen och kor-

ridorerna för att eleverna lätt skulle hitta rätt och få lite färgglädje i sin inte alltför lätta tillvaro.

Döm om vår förvåning och ilska när det var invigningsdags och vi kom till en rad musgrå hus med lika intetsägande inre. Inte en färgklick! Trots det visade medicinalrådet upp vår skapelse som framtidens melodi för svenska och utländska delegationer. 20 år gav han det, men Pilängen står kvar än 2004, efter kanske 40 år! Nu är även Håkanstorpstomten bebyggd.

Som vice ordförande i Sjukvårdsstyrelsen deltog jag i en rapport till partiet om sjukvård. Ganska många beställde den från olika delar av landet. Kanske lockade tecknarens: ”Vill folk ha privatpraktiserande läkare? Då förbjuder vi dom!” Med rolig teckning till.

Där listades vad som behövdes göras, av vilka och hur. Dessutom ville vi att kommunerna skulle inrätta äldrenämnder för att tillvarata de äldres intressen. De behövs fortfarande.

En gång i tiden hade vi också motionerat om vaccination mot röda hund för flickor. Det vaccinet har räddat många barn från svåra sjukdomar i ögon och hjärta.

I kommunfullmäktige kämpade vi bl.a. mot samskapsskolor, ett storkök för hela Malmö, datorer till alla brukare av hemtjänsten. Datorerna stod sedan ouppackade i en källare, men idékläckaren blev socialminister. Vi fick stadsdelsnämnder, ett gigantiskt problem och ekonomiskt fiasko där många av de som bäst behöver hjälp blir utan.

Ett sätt att få folk att lyssna är att börja med något oväntat. En gång frågade jag i en övervägande manlig församling hur ofta de tänkte på fåglarna och möttes av ett förvånat skratt. Det var förstås mig de skrattade åt. Det bjöd jag gärna på för att få säga något om natur och miljö. Vår kvinnoförening var mycket tidigt engagerad i miljöfrågorna, bl.a. inspirerad av Ingrid Sundberg. Det resulterade i tusentals snygga plakat med korta punkter om ”Vad Du kan göra åt miljön”. De distribuerades på olika sätt till hushållen. Bl.a. stoppade vi dem i brevlådorna. Positiva reaktioner övervägde, dock fick ombudsmannen en skopa ovett av en känslig M-herre som inte tyckte att vi skulle lägga oss i vad han tyckte om blommigt toapapper. I kommunfullmäktige pläderade vi för sopsortering, vi trodde att det skulle gå lätt att få malmöborna att sortera avfallet.

Ibland kan det vara mer framgångsrikt att låta någon annan framföra budskapet. T.ex. när trafiken var farlig utanför en skola, en förskola och

en skola för handikappade barn samt ett ålderdomshem. Rektor skrev ett officiellt brev, begärde och fick hastighetsbegränsning. På liknande sätt kom undergången under Regementsgatan till för två skolors och Aqua-kulbadets skull. De nio sydvästliga kommunerna hade ett samarbetsorgan, Sydvästra Skånes kommunalförbund, SSK, med en kunnig och drivande kanslichef som hade kontakter i hela världen. Under en period som ordförande fick jag vara med om att utvidga Skånetrafiken, köpa Pågatåg (men inga Tösatåg!), inviga Pågatågsstationen i Malmö, med ena benet i plastpåse.

Inför diskussionerna om Öresundsbron studerade SSK engelska-kanalen-projektet från båda sidor, för- och nackdelar med tunnel, konsekvenserna för sjöfarten m.m. I kvinnoföreningen var åsikterna delade. Utanför politiken ingick jag i en informell grupp i Lund av professionella (3 professorer+trafikexperter) och lekmän, som diskuterade en tunnellösning Malmö central – Köpenhamn. Den bok, (*Tåg under sundet* tror jag den hette) som blev resultatet, skickades bl.a. till beslutsfattare av olika berörda kategorier.

Kommunerna längs Västkustbanan upp i Halland deltog i förberedelserna för banans förbättring och förlängning under ledning av Landskronas kommunstyrelses ordförande. Där ingick borrningen i Hallandsåsen och starten av Hallborrs första och enda metrar in i berget. När Hallborr inte orkade mer lämnade jag invigningen, de andra skulle stå kvar tills den kommit längre in. Det måtte ha varit en dryg väntan, för ännu gör åsen motstånd. Ortsbefolkningens kunskap nonchalerades.

Energi

Energifrågan har länge varit brännande och är så än. Vind, vatten, naturgas, olja, kol och andra fossila bränslen och så kärnkraften, det är bara att välja. Alla de fula, dyra, opålitliga vindkraftverk som ska förskönа vårt land och hav kommer aldrig att ge el till ett vettigt pris, en lärdom från Kalifornien, där rostiga stativ och vingar var kvar i naturen sen staten dragit in sina subventioner. Vår elkraft från vattendrag däremot är bra, tills man står vid f.d. Stora Sjöfallet.

Det talas också om vågkraft. Vid en privat vistelse i Normandie och Bretagne nära floden Rance kunde jag studera världens enda tidvattenverk vid flodmynningen. En metallurg från Bofors i mitt sällskap

beskrev vad som hände och intresserade oss för den enorma turbinen, tydligen av brons. Bofors hade fått förfrågan från engelsmän om man kunde tillverka en liknande för vågkraft vid engelska sydkusten. Ineffektivt, oerhört dyrt, olönsamt, blev svaret.

Vid folkomröstningen om kärnkraft var jag tveksam: Ja eller Nej? Jag visste ju att kärnkraften var – kunde bli – farlig, men vi hade den och dess avfall, faran var inte över: alltså Ja. Min första motion till stadsfullmäktige rörde vilken beredskap Malmö hade för en ev. olycka vid kärnkraftverket i Greifswald i DDR några få mil från Sveriges sydkust. Inkallad till stadsfullmäktiges ordförande, Stenberg, fick jag beskedet att jag inte fick lägga in motionen, det var en ”riksfråga”. Det hjälpte inte att jag påpekade att det gällde Malmös och människornas säkerhet, något som staden inte kan nonchalera. Jag ringde min gamle vän Göran Vejde, civilingenjör vid Studsvik, och frågade vad de visste om ryska kärnkraftverk som det i Greifswald. Efter ett par dagar fick jag besked: Ingen vet något! Så Göran Vejde fick uppdraget att undersöka vad som fanns tillgängligt.

Många år senare, som medlem i SSK:s (Sydvästra Skånes kommunalförbund) styrelse besökte vi Greifswald och inkvarterades i arbetarnas ”statarlängor”, illaluktande och nerslitna. Malmöhus läns civilförsvarsdirektör, Olle Aulin, var något nervös. Mycket riktigt gick larmet mitt i natten. ”Inget allvarligt”, fick vi veta. Senare vid ett besök vid Esrange och Rymdbolaget fick vi se första satellitbilden av det radioaktiva röda utsläppet från Tjernobylolyckan. Det var första bilden som kom ut till världen.

Samarbete i EFU

Nu några rader om EFU (Europeiska Kvinnounionen). Vår kvinnoförening har under årens lopp sänt representanter till politiska möten, såväl inom som utom landet. Så var t.ex. en medlem nere i Berlin hösten 1973 och deltog i EFU:s stora konferens med temat ”Ausländer sehen Deutschland nach dem Viermächteabkommen und dem Grundlagenvertrag”. Genomgående frågor rörde de lättnader i kontakterna mellan väst och öst som förutsades. Särskilda förhoppningar knöts till de tidvis öppnade nya gränsövergångarna.

Även vårdfrågorna och bostadsbristen ägnades stora diskussioner. Imponerande besök var det i Bundeshaus med inlägg från alla länder.

Tågresorna till och från Berlin var för många deltagare synnerligen otrevliga, men gav samtidigt en god inblick i levnadsvillkoren för berlinarna. Ingen trodde den gången på fri rörlighet mellan länderna.

Näringsliv

I början av min politiska ”karriär” var jag inbjuden till någon bygga-bo-sammankomst. Oartigt nog frågade jag om kvinnor inte bodde i hus eftersom jag inte upptäckt någon annan kvinna. Det var första och sista gången jag blev bjuden dit.

Enligt tidningarna valdes de två första kvinnorna i Sverige in i bankstyrelser under samma vecka, Ingegerd Troedsson och jag. Oxie Härads sparbank, den lilla hemtrevliga, blev genom en rad fusioner under min tid slutligen Föreningssparbank.

EG–EU skulle vi naturligtvis inte vara med i från början, d.v.s. när Danmark gick med. Vi kunde inte sitta på denna sida sundet utan att göra något, så vi åkte ett par stycken från SSK över och besökte ett par EG-kontor och tillförsäkrade oss att få dem som felande länk till EG.

Samarbetet över sundet i näringslivssammanhang var bedrövligt, ja, det existerade praktiskt taget inte. SSK anställde två företagare med erfarenheter av arbete i både Danmark och Sverige. Företagare inom samma branscher var mycket positiva enligt de rapporter vi fick.

Men – alltför många stötestenar i fråga om skatter, lagar och dylikt hindrade och hindrar fortfarande ett bättre samarbete. Nu verkar det mera som att vi köps upp av danskarna.

Bättre gick det med det fjärran Zambia. Ett par duktiga entusiaster härifrån SSK lyckades intressera företagare i Skåne att stödja, utbilda och skänka maskiner o.dyl. till systerföretag där. Det ingår ju inte i normal kommunal verksamhet, men Margareta af Ugglas i Sidas styrelse tyckte det var ett bra projekt, som Sida senare övertog.

Maktskifte i DDR

SSK gjorde en studieresa per år. Om det var kanslichefens skicklighet eller ren tur vet jag inte, men något av det mest spännande fick vi uppleva i DDR: maktskifte i 2 städer.

Ena dagen togs vi emot av den kommunistiske borgmästaren. Nästa morgon hälsades vi välkomna av den kristdemokratiske kyrkoherden,

nu var han borgmästare. Dagen därpå upprepades skiftet mer dramatiskt. Första kvällen följdes vi till hotellet av avgående borgmästaren, som berättade att nu var han berövad allt: lön, arbetet som chef för största skeppsvarvet, sin politiska ställning, och allt som hörde dit. Nästa morgon satt han längst ner i hörnet när vi kom med den nye borgmästaren. På bussen blev det nästan slagsmål mellan de två guiderna, anställda av var sin borgmästare. Kommunistguiden fick slokörad lämna bussen.

Ett Skåne!

Behovet att sy ihop Skåne kändes starkt för många borgerliga politiker, som därför bildade en informell liten grupp från Malmö och Lund. Vi fick sen driva frågan i våra nämnder och i kontakter med beslutsfattare på högre nivå. Särskilt viktiga var kommunikationerna så folk slapp bekymren vid länsgränsen. Vården var också i stort behov av bättre samarbete och kommunikation.

Utanför politiken

Kvinnor i vår generation som växte upp under andra världskriget var vana vid frivilligarbete i Lottorna, Röda Korset, Rädda Barnen o.dyl. I skolan fick vi t.ex. sticka vantar, sockor och halsdukar till Finland under vissa lektioner.

Här hemma fick vi upp ögonen för att kvinnor ofta hade det svårt, blev misshandlade och behövde skydd. Företrädare för olika kvinnoorganisationer i Malmö samlades och startade Kvinnojouren som erbjuder hjälp, stöd och skyddat boende. Ingrid Fredriksson, en av mina efterträdare i Kvinnoföreningen, är sen många år ordförande och kassör i Kvinnojouren.

I början var alla uppdrag i politiken oavlönade hedersuppdrag på kvällstid. Endast kommunalråd och nämndordförande hade lön. I Malmö var uppdraget i kommunfullmäktige länge oavlönat. Samma regel gällde förstås i partiet, vi arbetade för idéerna med glädje.

Norrländskan som blev moderat kommunalråd i röda Landskrona – om Gerd Broberg Bernström

Att se den lilla människan, att lyssna och att se till den enskilda individens behov och önskemål – det var viktiga hörnstenar för Gerd Broberg Bernström, som blev en historisk moderat profil i Landskrona på flera sätt.

Hon blev den första kvinnliga ordföranden hos moderaterna i Landskrona 1980, hon blev kommunens första oppositionsråd 1983 och hon blev den första kvinnliga kommunstyrelseordföranden i Landskrona. Detta sedan den borgerliga valsamverkan i valet 1991 lyckades bryta ett socialdemokratiskt styre som varit grundmurat med egen majoritet sedan den allmänna rösträtten infördes, eller närmare bestämt i 72 år.

– Min målsättning var att göra moderat politik till ett alternativ för den vanliga människan, den vanliga löntagaren och inte bara för företagare och storfinans, säger Gerd Broberg Bernström själv. Att lyckas med det konststycket i röda Landskrona var en bedrift.

Vem är hon då, norrländskan, som kom till Skåne från Sundsvall och snabbt insåg att bästa väninnans råd inför flytten var värt att följa? ”Tro inte att folk i Skåne kommer och knackar på din dörr. Vill du att det ska hända något får du se till att göra det själv.” Så lydde rådet.

Gerd föddes i Ullånger i Ångermanland i augusti 1943. Efter folkskola och realexamen utbildade hon sig till kartriterska och fick arbete på Vägverkets projekteringsavdelning. Senare kom hon till Sundsvall och Sundsvallsbankens inredningsavdelning.

– Jag växte upp i ett småbrukarhem med starkt borgerliga värderingar, berättar Gerd. Centerpartiet var det starka partiet där uppe, mina föräldrar var inte så politiskt engagerade, men farfar var nämndeman och hade politiska uppdrag. En sak fick jag lära mig tidigt – man handlade inte hos Konsum, för det var kooperativt och socialdemokratiskt.

Redan som barn visade Gerd prov på ledaregenskaper.

– Jag lekte mest med pojkarna i grannskapet, och jag var den som anförde gruppen. Jag var orädd och gick i täten. Jag stod för idéer och planering i vår stora sandlåda, och grabbarna byggde.

Att Gerd hamnade i Skåne berodde på att hon gifte sig. Först hamnade familjen i Helsingborg, men 1971 gick flyttlasset till Glumslöv,

och redan året innan hade hon blivit medlem i Landskrona Golfklubb.

– Då var vi 389 medlemmar i klubben. I dag är det nära 2 400.

Vägen till politiken gick via en irritation över dåligt skötta sandlådor i området Kyrklyckan i Glumslöv. Där bodde familjen Broberg.

– Jag tyckte inte kommunen brydde sig om oss barnfamiljer, säger Gerd, som under en sjuårsperiod var hemmafru med man och tre söner. Missnöjet med sandlådorna gav Gerd uttryck för på ett allmänt möte. På mötet fanns Brita Heijl, personalchef på Schlasbergs Konfektionsfabrik och aktiv moderat. Brita Heijl fångade upp den missnöjda småbarnsmamman Gerd, det ordnades en studiecirkel i samhällskunskap, Gerd gick med i moderaterna och så var bollen i rullning. Och Brita Heijl skulle komma att finnas med som mentor och coach till Gerd så länge hennes politiska karriär pågick.

– Jag ställde upp i val första gången 1976, och jag gjorde det på villkor att jag skulle få ägna mig åt frågor som intresserade mig, säger Gerd.

– Det var inte de mjuka ”kvinnliga” frågorna som skola och omsorg. Mitt intresse låg på samhällsplanering och människors närmiljö. Under mina år som hemmafru såg jag mycket som kunde göras bättre med ganska enkla medel eller litet framsynthet på planeringsstadiet.

1977 blev Gerd Broberg ordinarie ledamot i byggnadsnämnden och suppleant i kommunfullmäktige. Den politiska karriären var inledd för den då 33-åriga trebarnsmamman.

– I byggnadsnämnden jobbade jag för att ta till vara individens önskemål i stället för att bara vara byråkratisk. Det är klart att det skar sig med (s)-ledningen och den socialdemokratiska inställningen att bara vara avundsjuk på alla som kunde tjäna pengar.

Några år senare blev Gerd den första kvinnliga ordföranden för moderaterna i Landskrona, som då var ett eget förbund. I januari 1983 utsågs hon efter en hård strid inom moderaterna till kommunens allra första oppositionsråd för borgerligheten i stan, ett uppdrag på halvtid.

– En av de saker som verkligen betytt mycket för mig var den ledarutbildning för kvinnor som moderaterna med Britt Mogård i spetsen arrangerade på riksplanet. Den gick jag mellan åren 1979 och 1982, och den gav råg i ryggen. Det var många i den elevgruppen som blev kommunalråd, landstingsråd och fick andra tunga poster, och jag tror att en del män kände sig hotade av den här moderata satsningen på utbildning av oss kvinnor. Det vi bland annat fick lära oss var att inte vika undan på uppploppet när valet stod mellan en manlig och en kvinnlig kandidat.

I nio år arbetade Gerd som oppositionsråd med alla de tunga frågor som stod på dagordningen i den sargade före detta varvskommunen.

– Det var inte alltid lätt att komma med moderat politik i det röda Landskrona. Många såg oss moderater över axeln. Den ledstjärna jag hade var att alltid lägga fram förslag som gick att genomföra och som var finansierade. Det gällde att vara tydlig, rakt på sak och ärlig. Jag kände under åren som oppositionsråd att jag fick mer och mer respons.

– Jag blev känd genom media, jag var aktiv i debatter, skrev själv debattartiklar och interpellationer. Jag var mycket ute och pratade med folk, jag har alltid tyckt om att träffa människor. Och även om det var svårt att få gehör för moderat ideologi, så började många inse att det behövdes något annat än det socialdemokratiska styret.

Gerd Broberg Bernström. Foto Bertil Persson Bpfoto.

I valet 1991 skrev Gerd Broberg historia i Landskrona. Den socialdemokratiska majoriteten bröts och inte mindre än nio partier tog mandat i fullmäktige: 21 socialdemokrater, 15 moderater, fyra folkpartister, tre centerpartister, en vänsterpartist, två framstegspartister, två miljöpartister, två kristdemokrater och en nydemokrat.

På sjätte våningen, kommunalrådsvåningen, i stadshuset i Landskrona flyttade Gerd Broberg in som kommunstyrelseordförande och kommunalråd tillsammans med folkpartiets Inga Jansson som förste vice KS-ordförande och kommunalråd. För första gången styrdes kommunen av två kvinnliga toppolitiker och för första gången någonsin fick en socialdemokrat ta på sig uppdraget att vara oppositionsråd.

I backspegeln fick socialdemokraterna göra analysen att deras politik blivit alltför betongaktig i stort och att dåvarande kommunledningens minst sagt fyrkantiga agerande i ett enskilt ärende – om drygt 90-årige Oscar skulle få den plats på ”hemmet” som han önskade – ledde till att socialdemokraterna förlorade majoriteten.

I stadshuset i Landskrona kom förändringen att märkas tydligt. Fler kvinnor fick ordförandeposter, det skapades en positiv atmosfär över lag. Men det var ingen lätt uppgift att ta över skutan Landskrona efter mer än 70 års socialdemokratiskt styre.

– Jag brukar likna den processen med att ändra kurs med ett stort fartyg. Första ska man bromsa upp, och det tar sin tid. Sedan ska man ändra kurs, och det är inte heller så snabbt gjort. Det gäller att få med sig hela organisationen, och vi fick också göra en hel del organisatoriska och strukturella förändringar.

– Det fanns en ovana vid att fatta beslut inom våra egna politiska organisationer, och jag kunde inte bara komma med moderata förslag eftersom moderaterna inte hade en egen majoritet utan arbetade utifrån en borgerlig valplattform. Här gällde det att vara en stark och samtidigt lyhörd ledare, konstaterar Gerd, som också betonar vikten av fortsatt utbildning.

– Det räcker inte med att vinna ett val. Det är viktigt att följa upp med olika utbildningar som ledarskapsutbildning, mediaträning och presentationsteknik.

När Gerd Broberg Bernström – hon gifte sig 1993 med Peter Weibull Bernström – inför nästa val på sensommaren 1994 summerade de tre åren kunde hon konstatera en påtaglig förändring.

– Under sossarnas regeringstid hade vi miljöskandaler, brist på platser inom barnomsorgen och äldreomsorgen. Över huvud taget rådde en negativ stämning. Under vår period, för det blev bara en, fick vi stopp på miljöbråken, köerna till både barnomsorg och äldreboenden betades av, och vi gav klartecken för kommunens första äldreboende i privat regi och för den första föräldrastyrda skolenheten, en Montessoriförskola.

Under de borgerliga åren i Landskrona togs många andra beslut. Kommunen inrättade ett Landskrona-kontor i Köpenhamn, som marknadsförde Landskrona som bostadsort för danskar, det inrättades en flygbåtsförbindelse med Nyhamn i Köpenhamn, företagsparken Kronan ute vid Örja Östra startade och arbetet med att få den nya Västkustbanan dragen via Landskrona intensifierades. Här blev Gerd Broberg Bernström en av de starkaste pådrivarna.

Rätten för medborgarna att få påverka och bestämma själva var en viktig grundbult i den borgerliga politiken.

– Stat och kommun ska lägga sig i den enskilda individens liv så litet som möjligt, säger Gerd Broberg Bernström.

– Medan vi satte individen i centrum, så värnade socialdemokraterna alltid kollektivet, och de gynnade gärna sina ”egna” organisationer framför privata alternativ och andra organisationer. Vi var oerhört noga med att behandla alla lika. Det ska inte spela någon roll i den kommu-

nala handläggningen om den sökande är HSB, ABF, Riksbyggen eller en privat eller fristående organisation, säger Gerd.

En annan målsättning var att minska det byråkratiska krånglet i kommunen. Under de tre borgerligt styrda åren gjordes mycket för att krögare och affärsidkare lättare skulle kunna förverkliga sina idéer, Landskrona fick en rad uteserveringar, krogsvängen blomstrade och karnevalen drog folk till stan. Gerd är förmodligen det enda svenska kommunalråd som iförd bastkjol och kubb dansat samba genom innerstan i täten för det sambatåg som under en rad år lockade massor av åskådare till Landskrona.

Gerd Broberg hade bra kontakt med de andra partierna i fullmäktige.

– Det är viktigt att skilja på sak och person, säger Gerd.

– Det är viktigt att respektera andras åsikter samtidigt som man står upp för sin egen linje. Som politiker i beslutande ställning måste man sätta sig på den enskildes stol och försöka sätta sig in i hans eller hennes situation, och man måste försöka förklara varför ett visst beslut tagits eller varför ett ärende måste hanteras på ett visst sätt.

Valet 1994 gick inte de borgerligas väg, och socialdemokraterna tog tillbaka makten och kommunalrådsposterna utan att få egen majoritet. I det läget lämnade Gerd Broberg Bernström politiken.

– Jag fick känna på politikens baksida, när en falang inom moderaterna bestämde sig för att jag skulle bort.

– Jag tror att jag var stark, målinriktad och mycket ärlig i mitt politiska arbete. Jag tål inte när man inte står för sina ord och sina beslut. Kanske var jag för stark. Jag fick kritik för att jag syntes för mycket i media, och visst har jag varit stridbar. Jag har inte duckat, och jag har inte sett att jag som kvinna skulle vara sämre än männen. Jag har själv sett till person, inte till titel eller funktion.

Det ovärderliga i att ha en mentor som Brita Hejll har Gerd i många sammanhang kommit tillbaka till.

– Man behöver ha någon att diskutera med, bolla frågor och förslag med, någon som man alltid kan tala med. Brita trodde på mig, och hon öppnade många dörrar både till organisationer och personer. Jag kom från Ångermanland långt norrut och hade inget eget nätverk i Skåne. För mig var det en fantastisk hjälp att ha en mentor som Brita.

Britt Åström

EVA SALLNÄS

Den första kvinnan, den enda kvinnan. Det har varit en röd tråd i advokat Britt Åströms såväl yrkesverksamma liv som politiska gärning. Redan under tingsmeriteringen i Motala i mitten av 1940-talet blev hon Sveriges första kvinnliga borgmästare, visserligen som sommarvikarie. På den vägen fortsatte det. I Linköping blev hon senare första kvinna i drätselkammaren och efter ytterligare ett antal år kommunfullmäktiges första kvinnliga ordförande. Samtidigt drev hon framgångsrikt sin advokatbyrå med inriktning framför allt på brottmål och familjejuridik.

Låt oss ta det från början. 1918 föddes hon på Ängeltofta gård i Barkåkra i nordvästra Skåne. Familjen flyttade senare till Vedeby gård utanför Karlskrona, där Britt Sundin som hon då hette tillbringade sin skoltid och tog studenten. Två års studier i Lund innebar också engagemang i högerstudenterna. När hon fortsatte sina juridiska studier i Stockholm, fick politiken stå tillbaka för huvudstadens lockande kulturutbud, främst teater och opera. Skillnaderna mellan studentlivet i Lund och i Stockholm var påtagliga. Sin jur.kand.-examen avlade hon i januari 1944. Som i alla tider var det trångt om notarieplatserna i Stockholm, men nybakade jurister erbjöds arbeta gratis vid Stockholms rådhusrätt!

Britt och hennes pojkvän Jan Ahlgren sökte två samtidigt utlysta tjänster i Jönköping respektive Motala. Häradshövdingen i Jönköping ville inte ha en kvinnlig notarie, så den tjänsten fick Jan Ahlgren, men i Motala var Britt Sundin välkommen. Hon trivdes i Motala, som är en trevlig stad. I Vadstena utsågs hon, som vikarie, till Sveriges första kvinnliga borgmästare vilket rönte stor uppmärksamhet i media. En pressfotograf med uppgift att föreviga Britt ville till varje pris ta en badbild av den berömda blott 26-åriga borgmästaren! Det är tankeväckande att denna propå kom för 60 år sedan.

Advokat Sven Åström kom in i hennes liv. De gifte sig i juni 1946 och tre år senare blev Britt delägare i Advokatbyrån i Linköping, startad 1893. När hon samma år upptogs i advokatsamfundet blev hon den första kvinnliga advokaten i Östra avdelningen av advokatsamfundet. Nu låg vägen öppen även för offentliga försvar vid sidan av familjejuridiken.

Britt och Sven Åström bosatte sig i egen fastighet vid Vasavägen, ett av Linköpings förnämsta lägen. Britt Åström bor fortfarande kvar i den

Britt Åström.

patriciervåning de flyttade in i för 58 år sedan. När Sven Åström avled 1965, blev Britt ensam innehavare av advokatbyrån till dess hon överlät den 1986.

Redan under tingsmeriteringen fick den kända högerkvinnan Inchen Malmaeus ögonen på Britt. ”Vi skall ta tillvara notarie Sundin”, betonade Inchen Malmaeus, trots att notarien ifråga inte alls ägnat sig åt politik under Motalatiden.

Så blev det också. Britt Åström blev ledamot i fattigvårdsstyrelsen och valdes 1947 in i styrelsen för Högerkvinnorna i Linköping, där hon sedermera var ordförande i 24 år. Hon var också ledamot av länskvinnorådet i Östergötland, där Inchen Malmaeus var ordförande. 1950 tog Britt plats i stadsfullmäktige och var under en mandatperiod högerns enda kvinnliga ledamot! Hon blev ersättare i drätselkammaren, som bara bestod av män. Senare blev hon ordinarie ledamot och vice ordförande i drätselkammarens andra utskott med bl.a. ansvar för skolan.

Därmed ingick hon i stadens budgetberedning, där hon stred för oförändrad skatt medan folkpartiet ville höja med 50 öre och socialdemokraterna med en krona.

– Det var en livlig debatt. Det var som om hela jorden skulle gå över styr om vi inte höjde skatten, berättar Britt som råkat värst ut på insändarsidorna för sin orubbliga hållning i skattefrågan.

Å andra sidan uppskattades hennes varsamhet med allmänna medel av de manliga kollegerna i drätselkammaren. ”Det här är besvärligt. Vi låter Britt Åström, denna sparsamhetens gudinna ta hand om detta” sade den ledande folkpartisten fegt, men inte utan erkännande. Vid budgetberedningens årliga sammandragningar på annan ort, hade måltiderna karaktären av herrmiddagar med en enda kvinnlig deltagare, högerns Britt Åström.

En fråga inställer sig osökt: var det på grund av hennes yrke och akademiska bakgrund hon ändå förhållandevis lätt accepterades i denna manliga miljö?

– Det kan ha spelat in, medger Britt. Vid den här tiden var de flesta högerkvinnor hemmafruar oavsett de hade högre utbildning eller ej.

Sociala frågor kom att uppta en stor del av den tid Britt Åström ägnade kommunalpolitiken. Hon var ledamot av sociala centralnämnden och ordförande i en distriktsnämnd med uppgift att hantera alla individärenden. Hennes juridiska kunskaper var naturligtvis ovärderliga. Hon väckte respekt hos såväl politiska motståndare som hos socialförvaltningens personal trots att den senare till stor del präglades av tidens vänstervåg. Till detta bidrog säkert hennes framgångar på typiskt manliga politikområden men också hennes i bästa mening socialkonservativa inställning. Denna ”sparsamhetens gudinna” tog till exempel initiativ till en för sin tid ovanlig reform: fri färdtjänst. Fri såtillvida att en färdtjänstberättigad person fick rätten att själv avgöra en resas ändamål. Det är viktigt, menade Britt, att en funktionshindrad kan leva så normalt som möjligt, gå på konsert, teater eller bio, spela bridge, besöka restauranger och träffa likasinnade. Det vi idag kallar livskvalitet förbättrades avsevärt för många människor, när det rigida regelverket, som i stort sett bara tillåtit resor till sjukvård, behandling och kyrkliga sammankomster, slopades.

Andra moderatkvinnor med sociala uppdrag fick fördel av Britts goda anseende. Hon var en förebild redan på 1960- och 1970-talet, långt innan begreppet förebild blev gängse. Hennes tidiga inbrytning i en manlig politisk sfär har haft stor betydelse för Linköpings moderatkvinnor.

1976 valdes hon som första kvinna in i stadsfullmäktiges presidium.

Det innebar långt mer än att vara vice ordförande på fullmäktiges sammanträden och sköta en hel del representation. Det var också åtskilligt arbete med föredrag, information och upplysning inför den stundande kommunreformen 1970. Inte alla småkommuner var glada åt reformen, minns Britt. Åtskilliga personer i landsbygdskommunerna var skeptiska till att gå samman med staden.

Också i den utvidgade fullmäktigeförsamlingen efter valet 1970 ingick Britt Åström i presidiet. Det blev än mer av representation, som Britt hanterade med den äran. En av höjdpunkterna i det avseendet var återinvigningen av totalrenoverade Linköpings teater, ett operahus i miniatyr, uppfört 1903. Dåvarande landshövdingen Per Eckerberg skulle förrätta högtidligheten, men fick förhinder. Med kort varsel åtog sig Britt Åström uppdraget. I magnifik aftonklänning genomförde hon ceremonin, värdigt och spirituellt. Då var vi andra moderatkvinnor omåttligt stolta över vår förebild. Britt är en god talare, ger ofta en humoristisk touch och är alltid väl förberedd.

Hon tycker att politiken givit henne mycket. Att ha varit med och påverkat, men det har också betytt kamratlighet och vänskap i många fall och också utmärkelser. 1971 mottog hon Vasaorden av kung Gustav VI Adolf och senare fick hon tillsammans med presidiekollegan, vännen och överförmyndaren Sten Wigren (s) Svenska Kommunförbundets guldmedalj. De är veterligen de enda linköpingsbor som fått denna medalj.

– Många har svårt att förstå att man kan vara vän med personer från andra partier men så blir det ju ofta. En del är förstås lite kantiga som Tage Danielssons bror. Han företrädde vpk och tog aldrig i hand! Säger Britt.

1974 hände åtskilligt positivt för moderaterna. Britt Åström valdes till kommunfullmäktiges ordförande. Mandaten i kommunfullmäktige ökade från nio till tolv. Kvinnornas representation ökade från tre till sex! Utan kvotering eller ”varannan damernas” stod det 50–50 mellan könen i fullmäktigegruppen. Men det hade sina orsaker. Förebilden Britt Åström var med sitt mångåriga engagemang i Moderata kvinnoförbundet ett stort stöd för nya kvinnliga politiker. Vi kom dock inte helt oförberedda. Britts efterträdare på den lokala MKF-posten, Ann-Charlott Stegö, drev linjen att vi måste utbilda oss. Så skedde också under trevliga former. Sammanhållning, beröm och konstruktiv kritik, när så var

befogat, var ledorden oss emellan. Hon införde mentorskap och nätverk långt innan begreppen fanns.

Sedan dess har Linköpings moderater, fortfarande utan kvotering eller liknande konstgrepp, haft fullgod kvinnlig representation inte bara i fullmäktige utan även på viktiga presidieposter.

Fler än Britt Åström nöjde sig inte med fullmäktigeplatser och något undanskymt uppdrag. De tog steg 2, besatte nyckelposter i tunga styrelser och nämnder, eller kom till riksdagen som Anna Lindgren. Det här betyder att Linköpings moderater med Britt Åström i spetsen varit förebild för andra partier. Generellt har i Linköping kvinnorepresentationen sedan vår 50–50-start 1974 ökat både till antal och tyngd till ett jämviktsförhållande mellan könen. I dag består kommunfullmäktiges presidium av två socialdemokratiska kvinnor och moderata Ann-Cathrina Hjerdt och i kommunfullmäktige är något fler kvinnor än män invalda.

Ewa Lilliegren, den första kvinnan i politiskt arbete i Sävsjö

SARA GRANKLINT

En vän till Ewa, Ingalill Arbin, beskrev Ewa så här vid Ewas bortgång

> Vi minns henne alla –– en liten välklädd, färgstark kvinna, oftast med en hund i följe, gående över torget på väg till något beslutande organ. Med bestämd målinriktning i hela sitt väsen.
>
> Hon var alltid på väg – fylld av idéer och lust att förändra och förbättra. Likgiltighet var för henne något främmande. Hon var i alla lägen beredd att kämpa för det hon trodde på. Stod modigt fast vid en åsikt även om omgivningen var i motsatsställning. Ärlig i sina avsikter och sitt agerande.
>
> Det är få människor förunnat att ge så många så mycket. Oberörd lämnade hon ingen.

Vem var denna kvinna? Varför blev det just hon som bröt ”gubbväldet” och kom in som första kvinna i styrelser och nämnder i Sävsjö?

Ewa var inte infödd sävsjöbo. Hon var född och uppvuxen i Stockholm, i Gustav Vasa församling. Som flicka hette hon Persson i efternamn för att sedan heta Hesselager och sedermera Lilliegren. Ewa utbildade sig vid Statens Bakteriologiska laboratorium till laboratris. Dessutom utbildade hon sig på Ateneum i Stockholm och hade även en gedigen språkutbildning.

Hon kom till Vrigstad 1950 som kurator till IM, individuell människohjälp. IM startades 1945 för att ta hand om kvinnor från krigshärjade länder, särskilt från Warszawa. Måttot för IM var ”att man utan stora ord och later skulle bära systrars bördor”. Om jag hade kunnat fråga Ewa i dag vad hennes mening med att söka sig till IM i Vrigstad var, är jag övertygad om att svaret varit att IM:s måtto även var hennes. Sedermera bosatte hon sig i Sävsjö där hon köpte bokhandeln som hon drev i många år.

För moderatkvinnan Ewa Lilliegren inleddes den politiska karriären 1962, då hon som första kvinna invaldes i Sävsjö stadsfullmäktige. Hennes nära vänner Anna Strömberg och Ingalill Arbin berättade om hur ”de slogs så att hårtestarna rök” för att få en möjlighet att påverka den politiska situationen i Sävsjö.

M-kvinnorna i valrörelsen 1970. Utanför Ewa Lilliegrens bokhandel, fr.v. Ewa Lilliegren, Barbro Saanum och Britt Edblad.

”Gubbarna, eller som vi kallade dem ’pulvergubbarna’, sa att kvinnorna inte hade i politiken att göra. Men när vi bad dem motivera sig hade de inget att säga”, säger Anna Strömberg.

Hon berättar hur särskilt en av gubbarna höll ett tårfyllt tal när han förstod att det låg i farans riktning att han riskerade att ersättas av en kvinna. Ewa bildade kvinnoföreningen i slutet av 60-talet. Den blev en av de största och mest aktiva i länet, trots att Sävsjö var en liten ort. Ewa var fast besluten att driva kravet på kvinnorepresentation i alla nämnder och styrelser. Utan tvekan lyckades hon väl. Till slut kan man inte annat än säga att det var kvinnodominans på gruppmötena inom moderaterna. Jag glömmer aldrig, när Ewa med stränghet försökte att få ”gubbarna” att förstå att man måste vara påläst när man skall gå till ett fullmäktigemöte. Hennes skola var mycket nyttig.

Sedan 1974 var Ewa ledamot av kommunstyrelsen och från 1971 ordförande i den kommunala bostadsstiftelsen Sävebo, många andra upp-

drag att förtiga. Åren 1972–78 var hon nämndeman i Eksjö tingsrätt och från 1978 var hon nämndeman i Göta hovrätt.

Under många år var hon ledamot i Moderata samlingspartiets länsförbundsstyrelse och under en period ordförande i Länskvinnoförbundet. Hon har suttit i Länsstyrelsens lekmannastyrelse, Länstrafikens styrelse och dess arbetsutskott och styrelsen för Kommunförbundets länsavdelning samt på riksplanet i styrelsen för intresseorganisationen för Sveriges allmännyttiga bostadsföretag, SABO.

Sävsjö kommun var för politikern Ewa Lilliegren ett kärt skötebarn och inte minst i sin verksamhet på länsplanet tog hon varje tillfälle i akt att hävda sin hemkommuns intressen med stor lokalpatriotisk iver.

Sina många uppdrag på olika nivåer fullgjorde hon på ett sätt som vann respekt i alla läger. Som flitig debattör i bl.a. kommunfullmäktige bemödade hon sig om att vara saklig och språkligt korrekt i sin argumentation och hennes vilja och förmåga att noggrant sätta sig in i de uppgifter hon anförtroddes kunde tjäna som föredöme för förtroendevalda politiker.

Källor

Materialet grundar sig dels på diverse protokoll och andra handlingar samt intervjuer med Ingalill Arbin och Anna Strömberg samt kontakter med IM-hemmet i Vrigstads föreståndare Barbro Eckerbom.

Ensam moderatkvinna i röda Kiruna

ANNIKA WESTER

Att det fanns ett kvinnoförbund hade jag ingen aning om förrän ordföranden i länskvinnoförbundet Kerstin A. Sundqvist kom till Kiruna i en valrörelse. Kerstin var länskvinnoförbundets ordförande i 18 år och bärare av en stolt tradition av starka kvinnor i Norrbotten. ”Kaffe-Märta” Boman får sin historia men vem skriver Saga Bergstens? Eller Kerstin Sundqvists? Kerstin är den som fått mig med i MKF och som stöttat mig genom mina första svåra år.

Under några år var jag det moderata fästet i Kiruna. Naturligtvis hade jag ingen aning om följden av mitt första besök på ett högermöte hösten 1967 med dåvarande ombudsman Hans Krumlinde. När jag gick därifrån, var jag nominerad till fritids- och kulturnämnden, innan jag ens var medlem. Att jag gick dit berodde på att jag bokstavligen var utsparkad hemifrån. Min man Bengt Wester hade lyssnat till alltför många andefattiga telefonsamtal med mina kolleger på gymnasiet. Han ville mig väl och låta mig växa. ”Du måste komma ut i verkligheten och se hela samhället. Engagera dig politiskt eller i föreningslivet.”

En annan anledning var att jag snabbt kommit underfund med att här berodde anställningar och karriär på partiboken. Det märktes särskilt vid rektorstillsättningar. Med 60–70 procent egen majoritet bedrev socialdemokraterna ett enväldigt om än rätt faderligt styre. Men de höll de sina om ryggen även när det var uppenbart orätt. Skvaller och icke framförd kritik leder ingenstans. Gör man ingenting för att rätta till missförhållanden, har man ingen rätt att kritisera, var min utgångspunkt och jag hängde därför på skaftet längst bort från (s). Det var hela min dåvarande ideologi.

Nog fick jag inblick i en del av samhället. Kiruna lär vara landets föreningstätaste kommun och alla ville ha kommunala bidrag av fritids- och kulturnämnden. Men så ville lokalföreningen ha mig med högst upp på fullmäktigelistan hösten 1973. Jag var ju kvinna. När jag senare i styrelsen för MKF hörde om hur kvinnor manövrerats bort från framträdande placeringar, teg jag visligen. Här uppe var det nästan tvärtom. Bristvara!

Vi ökade med ett mandat och fick tre! Tre av 45. Jag har ibland fått frågan hur det känns att verka som moderat i en så röd kommun. Det är nog ungefär som att vara kommunist i Danderyd, brukar jag svara.

Norgevägen

Redan innan jag tillträdde blev jag kallad som blivande gruppledare till ett sammanträde om Norgevägen. Där stod jag mitt på golvet i vårt magnifika stadshus och tvinnade lovikkavantarna. Vart skulle jag gå? Då kom dåvarande kommunalrådet Wigert Karlsson stillsamt nerför trappan och hälsade. ”Vi undrade om Du kanske inte visste var vi håller till?”

Så okunnig var jag och kände mig verkligt liten. Men Norgevägen trodde jag på och hävdade redan då att den borde byggas för tung trafik. Huvudargumentet var att gruvarbetarna skulle kunna åka bil till fjällen. I dag är vägen en betydande transportled.

Först måste riksdagen godkänna ett intrång i nationalparken Abisko. Att vägen skulle gå mitt genom samhället med affär, skola, simhall, skidlift, turistanläggning osv. spelade ingen roll.

Just nere vid Torne träsk är parken obetydligt bredare än samhället. Jordbruksutskottet kom och skulle informeras. Den store landshövdingen Ragnar Lassinantti avslutade dagen med en inbjudan till kvällens middag – renkok – med några varnande ord: ”Det blir bra samtal för Kiruna kommun har spritfri representation”. Just renkok är svårt att tåla utan något som bryter ner fettet. Jag bävade. Men när jag kom till hotellet minglades det mellan utställningsskärmarna. Drink i hand. Så kom snapsbrickor till maten, hjortron och sherry, kaffe och avec. Lassinantti

Stämma i Lövånger 1982. Fr.v. Annika Wester, Gunvor Larker och Ann-Marie Petersson.

tackade för maten och avslutade med oefterhärmligt rolig betoning: ”Nu vet jag vad som menas med spritfri representation. Vi fick aldrig något rödvin”.

Valresultatet 1976 blev en chock i Kiruna. Vad skulle den borgerliga regeringen tycka om Norgevägen? Ulf Adelsohn respekterade helt tidigare beslut men Staffan Burenstam Linder, ivrig fjällvandrare, var emot. Det var många rubriker och mycket tyckande i rikspressen.

En f.d. kollega – ibland tror jag de var planterade här av någon organisation som ville utnyttja vågorna efter 1968 – hade gett upp striden mot vägen lokalt men fått företräde hos flera av de nya ministrarna med därpå följande rubriker och artiklar. Då skrev jag till samordnaren Carl Bildt och föreslog att hon skulle få komma på en regeringslunch, så slapp hon gå laget runt. Det blev totalstopp.

Kommunala episoder

Det är inget märkvärdigare att vara kommunpolitiker i Kiruna än i andra kommuner.

Med tre till fem mandat måste man dock välja sina strider och man måste läsa på. Via min man fick jag bakvägen veta att moderaterna hade blivit ett trovärdigt parti igen. Jag har upplevt ledamöter i kommunstyrelsen som sprättat kuvertet inför mötet och slängt papperen demonstrativt i papperskorgen efteråt. En sådan person sade efter debatt i kommunstyrelsen: ”Det spelar ingen roll vad ni andra säger, för vi har redan bestämt i (s)-gruppen”. Då reste sig en genetisk kommunist och genomärlig man: ”Är det så att Ni har bestämt redan, så ring gärna till Soppero (tolv mil bort). Då behöver jag inte åka till Kiruna. Och sätt gärna ett anslag på dörren, så att andra inte heller behöver besvära sig.”

Vi få moderata politiker i Kiruna kan ju inte ändra inriktningen av politiken. Vi kan ifrågasätta och komma med motförslag och reservera oss. En viss nytta som demokratipolis gjorde jag ibland till det stora demokratiska partiets häpnad. Hur kunde jag som moderat yrka att en ren vänstergrupp inom teatern också skulle få bidrag? Jag drev igenom att även *Norrskensflamman* som daglig länstidning skulle finnas på biblioteken.

Rent procentuellt kan ingen klaga på kvinnorepresentationen här hos moderaterna. Länge var våra 33,33 procent överlägset bäst. Men det har fortsatt och vi har tidvis klarat mer än varannan damernas.

En centerpartist hade 1983 motionerat om att Kiruna kommun skulle förklaras som kärnvapenfri zon. Motionen avslogs helt korrekt med ”ej kommunal angelägenhet”.

När Eivor Marklund, vice ordförande i vänsterpartiet i Sverige, återkom med samma motion 1986, bifölls motionen. Fullmäktige råkade infalla samma dag som Alva Myrdal avled, vilket föranledde långa tal. Jag hade läst och argumenterade utifrån Wilhelm Agrells bok i ämnet. Bifall till motionen och alla förväntade sig, förmodligen också riksorganisationen i Stockholm, att jag skulle överklaga. Men varför bjuda på minst två ytterligare tillfällen att få fina tidningsrubriker som de enda sanna fredsivrarna? Nu försvann den nyheten snabbt!

Likaså teg jag ihjäl en verkligt fet rubrik i *NSD*, *Norrländska Socialdemokraten*. ”Ungdomsarbetslösheten i länet beror på för hög nativitet”, anser Annika Wester. Bakgrunden var ett timslångt samtal från SSU Norrbotten en tidig lördagsmorgon. De ville tvinga mig att säga något dumt. Medan håret hann torka, hann jag påpeka att det minskade antalet ungdomar i länet inte bara berodde på utflyttning utan också kunde bero på att den traditionellt höga nativiteten gått ner. Av detta skapades en lögnaktig groda, som jag inte bemötte. Hade jag satt igång en ordstrid, hade begreppet ”för hög nativitet” blivit hängande om min hals, resonerade jag. Insändarstrider aktade jag mig för eller lät i varje fall någon med ett dumt inlägg få sista ordet.

Ett kommunalt beslut överklagade jag och vann direkt. Efteråt förstod jag via den moderata riksorganisationen att det var en kupp gällande hela landet. Kommunerna skulle ge 4 kronor per medlem till alla fackligt anslutna för facklig utbildning i egna bildningsförbund. Försöksballongen lyfte i röda Kiruna. Den sprack.

Det fanns roligare rubriker. I november 1987 övertalade jag alla partier utom (s) att tåga ut ur fullmäktigesalen under en punkt på dagordningen. På väg till stadshuset och vårt gruppmöte före fullmäktige mötte jag en apk-ledamot som skvallrade att (s) inte skulle ta budgeten, bara skattesatsen. Fullmäktiges ordförande, tillika riksdagsman, hade inte hunnit sätta sig in i den under helgen. Med egen majoritet var det lätt att genomföra. Vi skulle alla tas med överraskning. Jag gick runt till alla grupper och övertygade dem om att vi skulle vägra deltaga i beslutet att bordlägga budgeten. Vänsterpartiet hade som vanligt fler ledamöter än det borgerliga blocket tillsammans men även (v) ville att jag skulle tala för alla. I stället för lama protester mot kuppen höll jag ett tal om demo-

Turné i Norrbotten 1982. Fr.v. Kerstin Sundqvist, Ingrid Erneman, Annika Wester.

krati och respekt, varpå vi gick ut. Gissa om det var tyst i salen! Men journalisterna fick något att skriva om.

Kiruna kommun är till ytan lika stor som Blekinge, Skåne och Halland tillsammans. Det finns få centralorter och de ligger långt från centrum. Min motion att en gång per valperiod förlägga fullmäktige till någon av de större orterna bifölls. Första gången var vi i Karesuando, 18 mil bort, och gjorde även studiebesök i Saivomuotka dit det är 26 mil från Kiruna centrum. Efter ett fullmäktige i Abisko upphävdes beslutet i det tysta. Bussresan startade en tidigt septembermorgon till Riksgränsen, lunch i Björkliden och klockan 15 00 började vi med 39 ärenden. Att det var så många berodde på att ordföranden ställt in augustisammanträdet. Han var förresten själv på älgjakt men klubban sköttes med den äran av vice ordföranden. Hon lyckades vara alert till 00.15 på natten. Vi hade fått en smörgås på eftermiddagen så den lilla kiosken tömdes snabbt på allt ätbart under kvällen. Vi var alla slaka när vi steg på bussen för att åka de tio milen tillbaka.

Till min stora förvåning blev jag i den med Gällivare gemensamma valkretsen invald i landstinget 1983. Första gången jag såg det väldiga bygget i Luleå och betänkte att denna administration och politiska led-

ning finns i varje län, blev jag övertygad motståndare till landsting. Jag blev omvald ytterligare en period, men gjorde ingen nytta. Det var gruppledarnas forum. Det lästes tidningar och småpratades. Nu skäms jag för min attityd.

I den lokala sjukhusdirektionen har jag suttit flera perioder men orkade aldrig helt tränga in i tjocka utredningar vid sidan om alla andra papper. Eventuellt bidrog jag till att tillfälligt rädda Kiruna BB för ca tio år sedan. (s) fick med sig (m) på att lägga ner och hade nog gjort det. Men så vände (m)-gruppen efter en föredragning, där jag fick vara med.

När Kirunapartiet med Lars Törnman kom till makten hade jag för länge sedan lämnat över.

Britt Mogård är fortfarande en ledstjärna för mig. Hon sade en gång att en politikers främsta plikt är att hitta en efterträdare, vara mentor och sedan försvinna. Det lyckades jag med. Hans Swedell är rätt väl känd i vårt parti. På s.k. allmän begäran har mitt namn funnits med på valsedlarna men min plan från 1988, då jag ”slapp” landstinget, var att avveckla uppdrag efter varje val och jag lämnade fullmäktige som ersättare 2002 utan ett pip. Även utan större saknad.

Jag vet inte om det är ett allmänt förfall i landet eller lokalt. Till fullmäktige gick man propert klädd och påläst förr, men en kirunapartistordförande excellerade i folklighet genom att komma i träningsbyxor med muddar och rosett i midjan. Kommunalrådet föredrog tidigare alltid ärendet. Det har Lars Törnman bara gjort i en handfull fall, som han behärskade.

Däremot har han en osviklig känsla för PR. Min motion om osandade banor på halva trottoaren för oss sparkåkare bifölls, kanske mest för påpekandet att utländska turister hejdar oss och vill ta kort. En sparkåkare blev symbol när Kiruna var värd för Winter City.

Föreningsarbete och kontakten med partiet

Vår ombudsman i Luleå, Thure Sandström, suckade en gång över att det alltid bara var en person som bar upp föreningsarbetet i Kiruna och vanligtvis gruppledaren. Förutom kommunalpolitiken förväntas man sköta allt praktiskt. Jag minns när Britt Mogård under vår MKF-utbildning fick en fråga från en kvinna om denna i sin framskjutna position måste ägna sig åt pappersarbete med broschyrer. ”Visa dig åtminstone och gör något symboliskt,” blev svaret.

Valbyrån i Vittangi valrörelsen 1982.

Då tänkte jag på valet 1976. Jag var barnledig. I augusti och fram till valet satt jag i en hyrd lokal, egen partilokal var otänkbar, och dottern togs kostnadsfritt om hand av en partimedlems familj. Jag plockade med våra 11 000 utskick till hushållen, åkte runt och fick hjälp med dem i olika familjer, skickade broschyrer, affischer och valsedlar till alla orter runt om i kommunen, höll valbyrån öppen och fixade röstsedelsutdelare till alla vallokaler. Allt helt ideellt. Riktigt dålig var ekonomin längre fram, då vi ett år fick betala de sista räkningarna från valet med föregående års ränteintäkter. Under alla slitsamma år på 70-talet hade jag ett ovärderligt stöd av västlaestadianerna. De såg till att den lokala föreningen överlevde, både rent praktiskt och när det inte fanns personer att nominera till kommunala uppdrag.

Som lokalpolitiker gällde det att strunta lagom mycket i alla centrala direktiv om olika kampanjer. Plötsligt skulle vi ha torgmöten. Jag vägrade i början. I Kiruna skulle alla förväxla oss med Frälsningsarmén och gitarr kan jag inte spela. Inte heller är jag slagfärdig. Men vi fick ge oss när t.ex. Britt Mogård kom och hade torgmöte. Då räckte hon bara över mikrofonen till mig. Ann-Cathrine Haglund var här före ett val och det året var det Öppet Hus hemma hos någon som gällde. Jag införde i det lokala annonsbladet tillsammans med torgmöte i centrala Kiruna och medlemsmöte i Vittangi, att det var öppet hus hemma hos oss på kvällen. Ungdomarna i vänstern kom, min man plockade fram ölburkar på

buffébordet och Ann-Cathrine tog sig an dem på ett ytterst ödmjukt och charmerande sätt.

Just Ann-Cathrine Haglund säger att hon inte glömmer sitt första besök i Vittangi. Det första hon och Ingrid Erneman fick se var den centralt placerade kiosken, som hyrts som vallokal. Den var tapetserad med moderata valaffischer varav många med bild på Ann-Cathrine. Så steg vi in i Hembygdsgården. Öppen eld i ett hörn och intill vilade äldre kvinnor i huckle förnöjsamt vid brasan. De hade bakat till förtäringen. Ann-Cathrines reaktion var: ”Vad kan jag säga till dessa människor?” Men hon gjorde det fint. Lokale partiordförande John Erkstam bara myste.

En kär gäst i Kiruna var Staffan Burenstam Linder. Problemet var att han alltid kom i mitten av augusti efter en fjällvandring och ville ha offentligt möte. Den tiden var alla trogna moderater inte hemma i centralorten. Ett år föreslog vi därför ett offentligt möte ute i Nikkaluokta, när han kom ner från vandringen. Jag hade störtat upp från sommarstället i Dalarna och konstaterade att ingenting förberetts. Vi var två kvinnor som körde ut på eftermiddagen. Det fanns inte en affisch – ingenting. Staffan själv var trött. Då hade vi två timmar på oss och vi sprang från hus till hus och talade om att det skulle bli möte vid turiststationen. Vi knackade på i alla lokala husvagnar också, men inte i de uthyrda turiststugorna av en sorts respekt för anläggningens integritet. Budskapet gick ändå fram. Staffan stod som en kung i eftermiddagssolens sken på tunet och folket samlades runt honom. En del haltade fram på käppar. Alla kom. Solen sken. Det var myggfritt. Han fick intrikata frågor som handelsminister av gäster i stugorna. Han njöt. Denna förtätade stämning hoppas jag stannade hos honom som ett gott minne.

Långt efteråt har jag hört om något som kanske är en skröna. Staffan lär ha berättat för Carl Bildt om hur alla människor i Nikkaluokta kom till hans möte. Carl svarade: ”Då skall jag ha torgmöte i Karesuando.” Minsann fick vi i Kiruna sedan veta från ombudsmannen att så skulle ske. Då måste vi knacka dörr igen, blev min reaktion. Snygga flygblad trycktes och vi delade upp jobbet. Byarna söder om och själva Karesuando tog ett par styrelsemedlemmar. Kuttainens by som befolkningsmässigt är större än Karesuando och ett förlorat moderatfäste sedan kds blivit riksdagsparti blev min och ett par andras uppgift. Vi bokstavligen sprang till flera hundra hushåll och delade ut flygbladen. Jag hade laddat bilen med varma plagg för journalisterna. Det skulle bli helstekt ren

utomhus senare på kvällen. Skolans samlingssal var tingad men när alla bara vällde in blev det skolgården. Rekord i antal åhörare enligt de medföljande moderata administratörerna. Jag lämpade över värmeplaggen och for hem de 18 milen. Jag hade skola dagen därpå.

Fick vi fler röster från dessa valkretsar? Inte så det märktes, men Carl Bildt märktes i rikspressen. Även som statsminister kom han tillbaka till Karesuando för att tala om EU. Mer fotarbete och bra anslutning, vilket han noterar i sin bok *Uppdrag Europa*. Vi har alltid uppfattat att Carl Bildt förstått vår situation och stöttat oss. Dessutom tror jag han förstått det andliga klimatet. Vi var individer, inte bara en lämplig exotisk kuliss i valtider. Vi är inga bidragstagare. Skulle vi i norr få behålla bara promille av vad elkraft, malm, stål och skog ger ägaren staten behövs inga ”paket”. Det är som London och kolonierna och en så väsentlig inkomstkälla för statsfinanserna att ingen regering kommer att avstå från den och därmed ändra bilden av det tärande Norrbotten.

MKF

Hösten 1976 blev jag tillfrågad om jag kunde/ville deltaga i en utbildning, som Britt Mogård startat, MKF –79. Syftet var att utbilda kvinnor högt upp på riksdagslistorna och få in dem på valbar plats. Med tre barn hemma, den yngsta ett år, ingen dagishjälp, den var till för ensamstående, och en man med i praktiken 24-timmarsjour som gruvchef och mitt löfte att vikariera som studierektor hade jag ingen tanke på riksdagen. Mer än ett mandat hade vi historiskt inte och vår riksdagsman hette Per Petersson, ordförande i försvarsutskottet. Men inte kunde vi låta bli att visa att länskvinnoförbundet fungerade här uppe. Jag beskrev min situation för Per P. och han välsignade mitt deltagande. Så klev jag in i en ny politisk division som jag inte behärskade. Mindervärdeskomplexen grasserade hårt när jag kom till Gimo med en liten platt resväska – en tredjedel av andras bagage. Vad de kunde och vilka uppdrag de hade och så de kunde formulera sig! Värst av allt – de behärskade vårt partiprogram och den dagsaktuella politiska diskussionen. Nu som då tror jag på att en fullt ut genomförd moderat politik blir ett lyft för Sverige och till gagn för alla. Men inte kunde jag alla förslag och uttalanden och skatteskalor osv. som alla andra pratade om. Den perioden, med utbildning och uppföljning och inläsning och hemuppgifter och bra faktablad som följde, gav mig emellertid en utbildning och en plattform långt utöver

de kommunala frågorna. Under kommande valrörelser kunde jag vår politik tack vare MKF.

Andra må vittna om den gedigna utbildningen under tre år och uppföljningen av den. Den och MKF:s egna politiska program i olika ämnen, vilka sändes ut på remiss, stimulerade länskvinnoförbunden runt om i landet. Startade av Britt Mogård och samvetsgrant förvaltade av Ann-Cathrine Haglund utlöste denna utbildning och eget programskrivande en aktivitet i länskvinnoförbunden, som framtida historieskrivare får bedöma värdet av.

Mina nio år i MKF:s styrelse blev guldkanten och belöningen för alla inläsningshelger med kommunala papper. Visserligen fick jag stiga upp 04.30 på fredagarna, men det fick andra i styrelsen också, och det var ett rent ideellt arbete, lärare måste ta tjänstledigt, men jag fick vara med och vara orienterad. Jag fick inblick i det politiska klimatet i olika delar av landet. Vi hade roligt i styrelsen, vi lärde känna varandra och litade på varandra. Tack vare Ann-Cathrine existerar fortfarande en kärntrupp från det ”gamla” MKF, som regelbundet ses.

Jag märker inte så mycket av vad som händer bland M-kvinnorna i dag, varken på riks- eller lokal nivå. Men jag tackar mitt gamla MKF för att ha trott på mig och givit mig goda vänner.

Att vara moderat i det röda Kiruna har inte alltid varit lätt. De politiska förslagen, som är sedda ur ett storstadsperspektiv, måste anpassas till de lokala förhållandena. I ett lokalt litet parti är det ett fåtal som får bära en tung börda. Jag är tacksam för att min familj alltid ställt upp och stöttat mig. För våra barn har det varit besvärligt att ha en pappa som gruvchef och en mamma som moderatpolitiker, eftersom de blev påhoppade t.o.m. av kamraternas föräldrar. Jag tror dock att jag blivit respekterad som person och att jag bidragit till att göra Moderaterna till ett ”rumsrent” parti i Kiruna och då är jag nöjd.

I regeringen

Regeringsskiftet hade låtit vänta på sig. Socialdemokraterna hade innehaft statsministerposten i stort sett sedan 1932. 1976 blev det äntligen en klar borgerlig valseger och regeringen Fälldin bildades.

De första moderata kvinnorna blev Britt Mogård, utbildningsminister och Ingegerd Troedsson, hälso- och sjukvårdsminister i Fälldins första regering 1976–79. I nästa borgerliga regering, Fälldin II 1979–81, återfanns Britt Mogård som utbildningsminister, medan Ingegerd Troedsson, som blivit vice talman, ersattes av Elisabeth Holm som hälso- och sjukvårdsminister. I regeringen Bildt 1991–94 ansvarade Beatrice Ask för motsvarande utbildningsfrågor. Gun Hellsvik blev justitieminister medan Margaretha af Ugglas innehade posten som utrikesminister.

I och med detta har moderata kvinnor innehaft poster på alla de politiskt förekommande nivåerna. Låt oss se på några av dessa pionjärer i regeringen, deras personliga bakgrund och erfarenheter för att förnya den förda politiken.

Britt Mogård – utbildningsminister och Moderata Kvinnoförbundets ordförande

INGER STRÖM-BILLING

I sin självbiografi *Summa summarum. Rötter, levnad, ståndpunkter*, 1991, har Britt Mogård skildrat sin uppväxt, tiden som kommunalpolitiker, riksdagsledamot, statsråd och landshövding medan åren som ordförande i MKF inte tas upp i större omfattning. Vid ett besök hos Britt talar vi därför mestadels om de kvinnofrågor som inte memoarerna behandlar – alltmedan majsolen år 2004 lyser på Britts hem i den vackra Almgården och sjön som glittrar utanför fönstren.

När Britt blev ordförande i Moderata kvinnoförbundet, MKF, hade partiet en stormig tid bakom sig, där striden gällt ordförandeskapet i partiet. Gösta Bohman hade till slut och efter stora rubriker i massmedia avgått med segern. Nu stundade en strid även inom kvinnoförbundet. Ethel Florén-Winther hade under många år varit MKF:s ordförande, men valberedningen lanserade vid förbundsstämman på Billingehus i Skövde 1972 ett nytt namn – Britt Mogård. Hon kom till stämman direkt från en arbetsresa till London och när hon hörde allt surr och alla rykten ville hon helst inte bli indragen i kampen. Hon var vid denna tid riksdagsledamot med bara en suppleantplats i utbildningsutskottet, så tidsmässigt skulle ytterligare ett uppdrag gå att förena med de övriga. Men däremot hade hon ju inte profilerat sig i kvinnofrågor tidigare och hade redan från början ställt sig lite främmande inför att leda ett jämställdhetsarbete. Förbundets 1:e vice ordförande Ingegerd Troedsson upplevdes av Britt som skeptisk till hennes nominering, medan 2:e vice ordföranden Elisabeth Holm var mer positiv till förändringar överhuvudtaget. Vad som avgjorde frågan, menar Britt, var att dåvarande landstingsrådet, senare landshövdingen i Umeå Sven Johansson i ett förtroligt samtal med henne påpekade, att hon liksom så många andra skulle göra sin värnplikt även om det tog emot. Att syssla med kvinnofrågor har ju sällan setts som en merit av det politiska samhället.

Åter fick massmedia en personstrid inom moderaterna att skriva om. Men medan ledarskiftet i partiet ställt moderaterna i en dålig dager hos allmänheten menar Britt att striden om ordförandeposten i MKF blev till nytta. Kvinnoförbundet var vant att leva i skymundan och nu fick det förstasidesrubriker, stora bilder från stämman publicerades, radiointer-

vjuer gavs som uppmärksammade kvinnorna och kvinnoförbundets nya ordförande Britt Mogård. Det var mycket ovanligt och kvinnoförbundet kan sägas ha kommit till allmänhetens kännedom. Det blev mer spännande med moderaternas kvinnoförbund än vad det varit tidigare, men tyvärr intresserade sig massmedia mest för striden och några jämställdhetsfrågor eller sakfrågor som berörde landets kvinnor tog journalisterna inte upp.

Britt hade dock redan tidigare fått rubriker när hon uttalat sig i kvinnofrågor och det var när den halva sanningen publicerades, att hon ville lägga ner Kvinnoförbundet. Den andra halvan av sanningen – att inget kvinnoförbund behövdes när kvinnorna i partiet på ett naturligt sätt satt på hälften av partiets platser – tappades naturligtvis bort i massmedias referat. Men Britt säger själv att hon vid valet till ordförande inte var medveten om det genomgående mönster av förminskande och försåtlig diskriminering som kvinnor är utsatta för. Som ordförande i kvinnoförbundet blev hon mer uppmärksam och kunnig och bytte perspektiv. Hon hade varit riksdagsledamot några år och som sådan känt sig respekterad. Nu mötte hon ett dolt förtryck, en nedlåtenhet, en nonchalans, ett roat överseende och hon kunde i partikorridorerna möta unga manliga sekreterare som flinande sade något nedsättande om jämställdhet.

Eftersom kvinnorna utgör ungefär hälften av landets befolkning och ett liknande förhållande gäller inom det moderata partiet så kunde kvinnorna enligt Britt inte hänvisas till enbart de mjuka frågorna inom socialvård, barn och familjepolitik. Rimligen fanns det många MKF-kvinnor som liksom Britt hade åsikter om utrikes-, försvars-, närings- och finanspolitik. Men detta var frågor som det vid denna tid inte ansågs lämpligt att kvinnor sysslade med och Britt funderade över hur man skulle kunna lösa problemet.

En organisationsomläggning blev svaret. Den första omläggningen gällde mötesordningen. MKF-stämmorna var på den tiden enbart ett bihang till partistämman. Även ute i landet hade kvinnoföreningarna sitt årsmöte i anslutning till partiets årsmöte. När partiets årsmöte började var det många kvinnor som inte kunde vara med och lyssna till förhandlingarna därför att de hade avdelats arbetet med att koka kaffe och stå för förplägnaden efter förhandlingarnas slut.

Kvinnorna kunde inte själva initiera några frågor och lägga egna motioner. Redan efter första året som ordförande i MKF förlade därför

Britt kvinnoförbundets stämma till försommaren och MKF fick på detta sätt tid att förbereda egna motioner och dessutom gå upp och tala för dem på stämman. I varje fråga och till varje motion fanns det på nästa stämma kvinnor som gick upp i talarstolen.

I och med MKF:s inträde i debatten på partistämman tillvann sig kvinnorna mer respekt, inte minst för sitt sätt att föra debatten. De gick upp i talarstolen med sakliga, korta inlägg och dessutom var de bra på att disponera talartiden. Även i det interna arbetet inom kvinnoförbundet rådde liknande ideal. Vid MKF:s förbundsstämmor började och slutade stämman såsom var sagt, medan partistämmorna oftast hade en lång rad frågor kvar när tiden var ute och vid den sena avslutningsceremonin fanns där bara en glesnad skara delegater kvar.

Britt kommer ihåg när hon själv för första gången gick upp på en partistämma för att yttra sig. Det var 1964 vid partistämman i Östersund och en grupp med bl.a. Britt, som då endast var kommunalt engagerad, Alf Wennerfors som satt i 2:a kammaren och Gunnar Wallmark från den ”fina” 1:a kammaren hade tagit nattåget upp. Man satt och pratade på tåget och Britt förde fram att hon tänkte gå upp och hålla ett anförande på stämman nästa dag. Britt hade lagt ner mycket arbete på detta sitt jungfrutal, som tog avstånd från debattklimatet i politiken med osanna beskyllningar och misstänkliggöranden av motståndare och hävdade att det var emot demokratins grundtankar. Gunnar Wallmark rådde henne att inte hålla talet därför att risken var stor att hon skulle göra bort sig, menade han. Trots denna avrådan tog Britt mod till sig och höll sitt tal som fick ett positivt mottagande hos stämmodeltagarna och Britt Mogård blev därvid ett namn att komma ihåg. Britt är dock tacksam för att Alf Wennerfors senare erbjöd sig att diskutera hennes tal och disposition. Han numrerade raderna och gick igenom förbättringar rad för rad vilket var en hjälp för framtida bruk.

Efter ett par år började kvinnoförbundet utarbeta egna politiska program. De låg i linje med moderat politik, men tog fram aspekter som låg kvinnorna nära. Något sådant hade tidigare inte funnits och mötte därför till en början stort motstånd. En del blev oroliga för att kvinnorna skulle föra fram andra åsikter än partiet. Men MKF ansåg sig utgå från den samhällssyn som partiet representerade och att kvinnorna ibland kom till andra slutsatser än männen tycktes naturligt. Kvinnoförbundet prioriterade på ett annat sätt och önskade till partiet förmedla den opinion som moderata kvinnor representerade.

MKF:s demonstration 1980 som gick från Kungsträdgården till Stortorget i Gamla stan. Att kvinnorna demonstrerade med fanor, plakat och musik var något nytt för borgerligheten. MKF ville ha uppmärksamhet för sig och sina frågor och det fick de.

Förbundsombudsman Eva Ternert.

Britt Mogård under demonstrationen 1980. Stående på Börshusets trappa höll Britt tal och bakom henne står ordföranden i Moderata kvinnoföreningen i Järfälla, Kerstin Billing. Vid ett seminarium samma dag om handikappfrågor medverkade bl.a. den synskadade socialdemokraten Bengt Lindqvist, senare bitr. socialminister.

Till följd av detta utarbetade MKF program för kulturpolitik, näringslivsfrågor, jämställdhet, familjepolitik m.m. och särskilt programmet ”Barnet i centrum” väckte uppmärksamhet. Det kulturpolitiska programmet var också en nyhet eftersom partiet vid denna tid inte hade något sådant.

Kvinnorepresentationen var dålig i riksdag, landsting och fullmäktigeförsamlingar. Moderaterna var sämst av alla partier i fråga om andelen kvinnor i riksdagen. Britt föreslog därför efter valet 1976 en utbildning som fick namnet MKF-79 och som siktade på att få in fler kvinnor i riksdagen vid valet samma år. Kursen förlades till moderaternas kursgård Gimo. Kvinnoförbundet startade därmed en kontinuerlig och målmedveten utbildning där stor möda lades ner på att lära kvinnorna känna igen diskriminering när de mötte den och att den går ut på att den mobbade skall känna sig liten, dum och bli tyst. Att inpränta att det inte handlar om den diskriminerade utan i högre grad är en defekt hos den som diskriminerar ansågs viktigt att föra fram. Matchning av lämpliga kandidater har fortsatt genom åren fram till i dag, men innehållet i kur-

sen har naturligtvis ändrats med tiden. MKF-79 var från början ett treårigt utbildningsprogram och efter fullföljd utbildning har många kvinnor tagit plats i riksdagen, men många har även gått till ledande positioner i landsting och i kommunfullmäktige. MKF:s andra utbildning inom Kvinnliga Medborgarskolan, som under en vecka per år ger föreläsningar i aktuella politiska frågor, drevs parallellt och helt fristående från MKF-79.

Förutom att lära sig känna igen diskriminering, skulle kandidaterna vid den tiden också läras att hålla sig framme och dessutom få en inblick i hur mycket tid riksdagsarbetet krävde. Faktakunskaper och aktuella politiska frågor tog en mindre del av agendan. Sådana kunskaper sågs inte som något problem att tillägna sig, eftersom alla deltagare var ambitiösa och kunniga personer. Värre var det att lära ut självkänsla och mötespsykologi. Om någon kvinna yttrade sig och ingen tycktes lyssna gällde det att begära ordet och upprepa vad man sagt – igen och igen! Att helt säkert peka med hela armen visade sig slå bättre ut i en mansdominerad församling än att föra fram en idé som en fråga. I stället för att säga ”skulle vi kunna göra så här?” uppmanades man lära sig säga ”så här skall vi göra”. Säg aldrig att du inte riktigt förstår, om du vill ha något förklarat, för då tror de att du aldrig förstår någonting. Säg i stället att det fanns oklarheter i framställningen. Det fanns många strategier att lära ut – strategier som numera i mer blandade församlingar kan börja skrotas. Erfarenheten visade också att kvinnorna ofta på 1970-talet satt och väntade på att bli tillfrågade om de ville arbeta politiskt på någon post och var mycket dåliga på att marknadsföra sig själva. Även detta ville kvinnoförbundet ha ändring på och Britt uppmanade bl.a. kvinnoförbundets medlemmar att alltid befinna sig bredvid ordföranden när fotograf var närvarande. På så sätt skulle kvinnorna komma med på bilden när den publicerades och på så sätt fick de även in sina namn i tidningen och gjorde sig synliga. Följden blev att Gösta Bohman under dessa år nästan alltid är fotograferad tillsammans med en namngiven kvinna. För att orka med ett liv som förtroendevald var det även viktigt att tala om vad det skulle komma att innebära för familjelivet. Särskilt när det gällde ett riksdagsmandat måste hela familjen få veta och vara medvetna om att mamma inte längre kunde stå för samma hemtjänst som tidigare. Denna senare fråga var även besvärlig för kvinnorna själva att sätta sig in i, så det blev många frågor om hur man praktiskt skulle kunna lösa problemen med tvättdagar och annat hemarbete som hörde till vardagen på

Landshövding Britt Mogård i Gröna salongen i residenset i Växjö 1983. Foto Kurt Pettersson.

1970-talet. Men alla blev moraliskt rustade för den tid som skulle komma och de flesta som genomgick utbildningen hamnade med tiden på valbar plats. Däremot tycks en och annan man i äktenskapen inte orkat med omställningen. I dag har kurserna ändrat karaktär och utlärning av faktakunskaper har blivit dominerande.

Varje länskvinnoförbund fick sända en enda gemensam kvinnlig representant till denna utbildning. En kvinna som de sedan ville stödja till riksdagen. Många länsförbund vändades inför denna uppgift att jämka mellan olika tänkbara kandidater, men det blev till slut varje år fullsatt på Gimo. Kostnaden för utbildningen bekostades delvis av MKF men kvinnorna betalade själva en stor del av kursen. Trots deltagarnas egenavgifter gjorde kursutgifterna ofta stora ingrepp i kvinnoförbundets kassa som enbart bestod av de bidrag som partiet ganska godtyckligt tilldelade kvinnorna och som männen ansåg kunde räcka.

Under Britts tid började Kvinnoförbundet utarbeta regelrätta an-

Landshövding Britt Mogård tar emot MKF:s Riksstämma i Växjö 1987. Fr.v. Britt Mogård, Ann-Cathrine Haglund och Ewa Nilsson, länskvinnoförbundets ordförande.

slagsframställningar, men lyckades inte öka anslaget nämnvärt. Under knapphetens kalla stjärna fortsatte man som tidigare med enkla flygblad i olika frågor, som sändes som förlagor till landets kvinnoföreningar med uppmaning att dela ut dem vid stationer och liknande. Partiet å andra sidan hade hela sitt partistöd att besluta om och kunde trycka färgglada och dyra broschyrer som gick med ordinarie postgång. MKF:s teori var att de flesta kastade dem olästa; att flygblad kunde man inte undgå att läsa på vägen till papperskorgen. Partiets tidning *Medborgaren* hade varje nummer en liten ruta för kvinnofrågor, men här minns Britt inte att hon någonsin medarbetat eller utarbetat någon artikel, så den torde ha redigerats av partiet.

Varför fick partiet så mycket mer tid i massmedia än kvinnoförbundet? Varför bedömdes inte kvinnornas syn på olika frågor vara lika intressant?

MKF försökte på alla sätt dra uppmärksamheten till sig. M-kvinnodagen var ett sådant massmedialt påhitt och förbundet gjorde flera tillspetsade uttalanden. 1980 tågade kvinnorna i demonstration från Kungsträdgården till Stortorget i Gamla stan. Med Britt i täten gick de moderata kvinnorna med svenska fanor och plakat som visade frågor ur

Kvinnoförbundets program. Några år därefter, 1983, firade förbundet sitt 60-årsjubileum med en budkavle över hela landet, där åter kvinnornas betydelse togs fram. Alla dessa åtgärder för att bli kända fick ett bättre genomslag i landsorten än i Stockholm. I Göteborg väckte det t.ex. stor nyfikenhet hos landets media när kvinnoförbundet skulle hålla en presskonferens under titeln ”Har Gösta Bohman en reaktionär kvinnosyn? Kom och hör vad Moderata Kvinnoförbundet tycker!” Inför en så välfylld sal att Britt fick tränga sig in mellan journalister och åhörare gick hon upp på podiet och yttrade ett enda ord: ”Nej.” Först blev det dödstyst i salen, sedan bröt skrattet ut när alla förstod att detta nej var det enda svaret som gavs på den provokativa titeln på mötet. Därefter följde information om MKF och de frågor man arbetade med. Vid torgmöten i Göteborg kom demonstranterna till och med i TV.

Vid en presskonferens året därpå presenterade kvinnoförbundet sin målsättning:

- Likvärdig representation för kvinnor och män i partistyrelse och arbetsutskott.
- Minst en kvinna i partipresidiet.
- Likvärdig representation för kvinnor och män i partirådet.
- Samtliga arbetsgrupper skall innehålla kvinnor och män.
- Jämställdhetsfrågor skall behandlas likvärdigt med andra politiska frågor.
- Politiska sekreterare på riksorganisationen skall bevaka jämställdhetsfrågor i riksdagen
- Kvinnlig representation i riksdagen i förhållande till antalet kvinnliga väljare.

När väl dessa mål var nådda skulle kvinnoförbundet bli överflödigt och avvecklas. En journalist fick för sig att MKF omedelbart och i ett sammanhang skulle läggas ned. Det gick han ut med i ett luncheko varefter han ville ha ett uttalande av Britt rörande denna stora nyhet. Britt försökte förklara sammanhanget för honom. Han förstod nog, men eftersom det nu en gång var sagt av honom så fick det förbli så. Någon dementi kom aldrig ut, men hans felaktiga uttalande störde många föreningar och många kvinnor i deras politiska arbete. Till och med Gösta Bohman trodde på journalisten och kom in på Britts rum i riksdagen och deklarerade att kvinnoförbundet skulle vara kvar. Göstas syn på kvinnor och hans uttalanden ansågs tidvis vara mycket kontroversiella, så det var ju trevligt att han en gång var så klart i linje med kvin-

noförbundet. Annars menar Britt att hon och Gösta Bohman kom bra överens men hade en jargong sinsemellan som andra kunde uppfatta som hård. Han kunde säga: ”Vad du ser strålande ut, men jag har börjat se så dåligt” och sådan var även Britts ton tillbaka. Med åren tröttnade dock Britt på deras bjäbbande därför att det aldrig tog slut.

I nio år var Britt Mogård ordförande i kvinnoförbundet och samtidigt åren 1976–78 skolminister i den första trepartiregeringen under Fälldin och åren 1979–81 i den andra borgerliga regeringen också den med Fälldin som statsminister. När hon avgick som ordförande för MKF på förbundsstämman 1981, var det hennes egen kandidat Ann-Cathrine Haglund som övertog ordförandeklubban. Ann-Cathrine var känd av förbundet sedan gammalt, eftersom hon var en av de första kvinnorna som gått utbildningen MKF-79 och sedan kommit in i riksdagen.

Åren i MKF och utbildningen i MKF-79 hade lärt Britt mycket om kvinnors villkor och hon var uppmärksam på dem även när hon 1983 blev landshövding i Kronobergs län med residens i Växjö. Hon reagerade t.ex. när någon kallade henne ”lilla landshövdingskan”. Det skall sägas att Britt är en stor och ståtlig kvinna så epitetet var inte givet utifrån hennes fysik. Hon hade aldrig hört någon man tilltalas med ”lilla landshövdingen”, även om det i det fallet fanns flera småvuxna manliga kolleger. Som landshövding var hon noga med att påpeka att hon i sitt ämbete var ämbetsman i samhällets tjänst och inte i första hand moderat politiker. En reporter från den socialdemokratiska tidningen *Kronobergaren* missuppfattade detta och trodde att Britt gått ur partiet vilket slogs upp stort på första sidan. Så var nu inte fallet utan Britt hyllades vid samma års partistämma för gott och uppskattat arbete inom moderaterna. Hon fick som nr 8 i ordningen Gösta Bohmans medalj för sitt arbete och för detta offentliga tack är Britt glad.

När Britt som pensionär nu sitter och tänker tillbaka på arbetet i MKF framstår tiden som år fyllda av entusiasm och glädje. Medarbetarna Eva Ternert och Dagmar Ager, som tillsammans med Britt reste land och rike runt, var ett roligt och samstämt team. Mycket har förändrats från 1970-talet så nog tycker hon att arbetet i MKF burit frukt, men kanske inte i den takt som man trodde. Fortfarande har kvinnorna mindre maktpåliggande politiska poster och enligt statistiken lägre löner, mindre förmögenheter, mindre pensioner men mer obetalt hemarbete. Så Britts uppmaning blir att kämpa på än några år!

Britt Mogård

Född 9.11.1922 i Hedesunda, Gävleborgs län. Föräldrar: kyrkoherde Johannes Östlund och h.h. Tora.

Utbildning och examina

Studentexamen i Uppsala 41. Studier vid Uppsala universitet 1941–42 och 1944–47.
Lärare vid Kalix folkhögskola 1948–49. Ämneslärare i Kalix 1949–50 och Botkyrka 1961–64. Hedersledamot Smålands nation, Uppsala.

Kommunal- och landstingspolitiska uppdrag

Led. av Botkyrka kommunal/kommunfullmäktige 1962–74.
Led. av försäkringsnämnden 1962–69 och skolstyrelsen, vice ordf 1968–74.
Led. av Svenska Kommunförbundets hälsovårdsdelegation 1970–74 och skoldelegation 1973–76.

Uppdrag i riksdagsgruppen

Riksdagsledamot för Stockholms läns valkrets 1971–1982/83 (31.1.1983) (Ledamot av Andra kammaren för Stockholms läns landstingskommun 1969–1970), Suppl. i Konstitutionsutskottet 1969–71, Utbildningsutskottet 1971–73, 1978/79 och 1981/82 samt Kulturutskottet 1978/79 och 1981/82. Led. av Kulturutskottet 1971–1975/76 och 1982/83, ordf. 1982/83, samt Utbildningsutskottet 1979/80. Suppl. i Nordiska rådets svenska delegation 1974–75/76 och 1982/83. Led. av Talmanskonferensen 1982/83. Krigsdelegationen 1982/83.
Led. av m-gruppens förtroenderåd 1974–75/76 och 1982/83.
Statsråd vid utbildningsdepartementet 8.10.1976–18.10.1978 och 12.10.1979–5.5.1981.

Kammaraktiviteter

106 egenmotioner, 6 interpellationer, 9 frågor och 31 anföranden (utöver anföranden som statsråd); främst om utbildnings- och kulturfrågor (32 egenmotioner och 3 interpellationer i Andra kammaren).

Övriga statliga uppdrag

Led. av styrelsen för Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer 1978–79 och 1981–90, ordf 1981–90. Sveriges Radio AB 1978–79. Ordf. i centralnämnden för skolungdomsutbytet med utlandet 1979. Skolöverstyrelsen 1981–83. Sveriges Utbildningsradio AB, ordf. 1981–91. Statistiska centralbyrån 1987–90. Svenska statens språkresor AB, ordf. 1988–97. Statlig förlikningsman 1990. Led. av utredningen om skolans inre arbete 1970–76. Jämställdhetskommittén 1976. Delegationen för bättre skolmiljö 1979. Konsumentpolitiska kommittén 1992–94, ordf. 1992–94. EG-konsekvensutredningen 1993–94. Expert i jämställdhetsdelegationen 1973–76 och jämställdhetskommitténs referensgrupp 1976–80, 1:e vice ordf. i gruppen 1976–80.

Politiska uppdrag och näringslivsuppdrag

Led. av styrelsen för Botkyrka höger-/moderata förening, sekreterare 1962, ordf.

1964–74, och Stockholms läns förbund av Högern/Moderata samlingspartiet 1964–69, led. av arbetsutskottet 1966–69. Led. av Moderata samlingspartiets partistyrelse 1972–81. Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, ordf. 1972–81.

Landshövding i Kronobergs län 1983–88. Kronobergs läns distrikt av föreningen Norden, ordf. 1983–89. Kronobergs läns lantbruksnämnd 1983–88 och skogsvårdsstyrelse 1983–88. Länsarbetsnämnd 1983–88 och länsbostadsnämnd 1983–88.
Led. av styrelsen för Eiser Invest 1974–76. Sveriges konstföreningars riksförbund, ordf. 1986–92. Stiftelsen Hedesundavävarna, ordf. 1989–97. Svenska Dyslexistiftelsen 1990–2000 och internationella dyslexiorg. Stiftelsen Rodin Remediation.

Skrifter
Skolan i politiken och praktiken (1981).
Summa summarum. Rötter, levnad, ståndpunkter (1991, memoarer).

Ingegerd Troedsson – fem decennier i medborgarnas tjänst

LENA ADELSOHN LILJEROTH

Sagt om Ingegerd Troedsson:

I början av april 2004 läste jag i dagspressen Ingegerds välbalanserade och sakliga försvar för partiets nya skattegiv. Det slog mig då att jag för ca 30 år sedan hade ett möte med Ingegerd på dåvarande partihögkvarteret på Karduansmakargatan. Ingegerd hade kommit upp för att argumentera för ett av henne utformat stöd till barnfamiljerna. Det var emellertid inte innehållet i förslaget som jag nu minns, utan Ingegerds sätt att framföra det. Hon visade en intensitet och formuleringsförmåga av ovanligt hög klass och som inte stod att hejda. Motargument nedkämpades. T.o.m. partiets dåvarande skatteguru, Oscar Östman, som också hade uppvaktats, sviktade.

Det var inte svårt att redan vid detta tillfälle se att Ingegerd förebådade de matriarkaliska politiska landvinningar inom politiken som först vann erkännande flera decennier senare. Ingegerd visade tidigt att hennes plats var den framgångsrika kvinnliga politikerns, till stort gagn för hela landet.

Yngve Holmberg, partiledare 1965–1970.

Hon drev vissa frågor med fast envishet som ibland drev Gösta Bohman till förtvivlan, samtidigt som hon var mild, älskvärd och vänfast. Ingen kunde slå henne när det gällde att räkna ut skatter, särskilt hur barnfamiljerna skulle drabbas om ... ”Jag har tittat lite på det ...”, sade hon alltid och kunde sedan presentera långa uträkningar.

Ann-Cathrine Haglund, riksdagsledamot och ordförande i MKF.

Ingegerd är rak, hederlig, klar, målmedveten, just, pålitlig, ambitiös, lojal och respekterad. Och oerhört envis!!!!! Om jag ska nämna något negativt så är det just envisheten – hon ger sig aldrig.

Ulf Adelsohn, partiledare 1981–1986.

Imponerande vad hon hunnit uträtta i livet, i synnerhet eftersom hon dessutom hade stor familj. Ingegerd är en siffer- och detaljmänniska. I allmänhet hade hon räknat rätt, det var ingen som ens vågade tänka på att kontrollräkna. Dessutom var hon engagerad och obrottsligt lojal.

Carl Bildt, partiledare 1986–1999 och statsminister 1991–1994.

Jag skulle vilja beskriva henne med tre adjektiv; klok, omtänksam, envis. Vi jobbade tillsammans i skatteutskottet under många år och hon var ett stort stöd – och en god mentor – för mig.

Bo Lundgren, partiledare 1999–2003.

Ingegerd har ett engagemang och en sakkunskap som går utöver det mesta.

Fredrik Reinfeldt, partiledare 2003–

Ingegerd Troedsson tar emot på egna gården Hakesta, strax utanför Grillby, i Uppsala län. Här har hon och maken Tryggve bott med barn och husdjur sedan 1957. Jag hinner knappt stänga ytterdörren förrän hon är inne i ett färskt räkneexempel:

– Bostadsbidrag ... 20 procent ... 117 000 ... räntekostnader för villaboende ... dra av tre procent ... med dryga lån knappast någon boendekostnad alls ... dirigerade människors val av liv ...

Som Carl Bildt sade: ”En siffermänniska. I allmänhet hade hon räknat rätt, det var ingen som ens vågade tänka på att kontrollräkna.”

– Det var nödvändigt, säger Ingegerd med skärpa. Redan innan jag kom in i riksdagen 1974 upptäckte jag till min förvåning och förskräckelse att varje utskott bara såg till *sitt* ansvarsområde. Varken regering eller opposition tycktes bekymra sig om helheten, om hur alla regler och bidrag sammantaget slog för olika hushållstyper. Detta är bakgrunden till att jag började lägga ned tid och arbete på att se det samlade resultatet av olika regler, skatter och bidrag.

Inför arbetet med jubileumsboken har Ingegerd själv fått anledning att dyka ned bland gamla protokoll, skrivelser, fotografier, minnesanteckningar, artiklar.

– Så många minnesbilder som kommer tillbaka och så kul det var. Men nu eeefteråt teeenker jag ofta, jösses så naiv jag var, säger hon på utpräglat släpig stockholmsdialekt.

Ingegerd är uppvuxen i en opolitisk familj. Bortsett från försvarsfrågan – fadern var officer och modern aktiv i Lottakåren – så talades det aldrig politik i hemmet.

Att välja högern, var det självklart?

– Ja, och det var bostadsfrågorna som ledde mig in dit. Tryggve och jag var nygifta, vi hade det kämpigt ekonomiskt och bodde i en liten tvåa på Söder i Stockholm. Han hade sin magra amanuenslön och jag läste på universitetet. Men så pass mycket nationalekonomi hade jag läst att jag insåg att hinder i marknadsekonomin, som hyresstopp, inte skulle lösa problemen på bostadsmarknaden, även om det skulle gagna just vår privatekonomi.

Så visade det sig också bli. Hyresregleringen var direkt kontraproduktiv, eftersom den konserverade och förstärkte bostadsbristen. Den tillfälliga lösning som införts under andra världskriget permanentades och Sverige har idag en av de sämst fungerande bostadsmarknaderna i Europa.

Ingegerd Troedsson. Foto Lasse Modin.

– Jag reagerade redan då mot den alltmer påtagliga politiska styrningen.

Några år senare, 1954, när de flyttat till Täby kyrkby, ringde Ingegerd ordföranden i högerföreningen, sade att hon ville bli medlem och fick till svar att hon var så välkommen och att han skulle anmäla detta till kvinnoföreningen. Inget om att hon också var välkommen till högerföreningen!

”Kvinnoföreningen? Aldrig i livet”, hade Ingegerd protesterat. ”Men så var det på den tiden, medlemskap i kvinnoföreningen följde med automatik. Med tiden kom jag att göra en U-sväng. Kvinnoföreningarna visade sig besitta mycket kunskap och engagemang.”

Yngve Holmberg, som var partisekreterare när Ingegerd 1962 började diskutera barnomsorgsavdraget, ansåg att ”fru Troedsson borde kontakta riksdagsgruppens skattekommitté.” Därmed började arbetet, som Ingegerd uttrycker det, att ta fram en familjepolitik som också tog hänsyn till hur många som skulle leva på familjens inkomst.

– Jag arbetade fram ett program om skatt efter bärkraft, med barnavdrag och avdrag för nödvändiga och styrkta kostnader för barnomsorg. I gengäld skulle småbarnsmödrar få räkna pensionspoäng på motsvarande belopp. Familjer som hade för låg inkomst för att tillgodoräkna sig barnavdrag, skulle i stället få kontanta barnbidrag. Detta kom också att bli partiets politik.

– OM detta hade realiserats skulle vi fått en mer marknadsmässig värdering av allt barnavårdande arbete, även föräldrarnas eget. Det hade också förbättrat mäns möjligheter att ta hand om egna barn eller att bli t.ex. förskollärare.

– Då, på 1950-talet, hade de socialdemokratiska riksdagskvinnorna ofta samma inställning som vi. Även de argumenterade för avdrag för styrkta barnomsorgskostnader.

– För jämlikhet, fortsätter hon, det är när traditionella kvinnoyrken betalas lika bra som traditionella manliga yrken, när vård av människor betalas lika bra som vård av maskiner. *Det* är jämlikhet, inte att vi ska bli likadana.

Hon konstaterar att det kom att ta 20 år, från det att dåvarande höger-

partiet fört fram förslaget om pensionspoäng i ATP till hemarbetande småbarnsföräldrar, tills de fick räkna pensionsår. Först mot slutet av 1990-talet fick de något slags pensionsrätt för vård av egna barn under fyra år.

– Tjat, tjat, tjat, det är ofta vad politiken går ut på!

År 1962 ombads Ingegerd också att gå med i den just startade Aktivitetskommittén inom Högerns kvinnoförbund. Den skickade ut diskussionsunderlag i olika aktuella frågor till de bortemot 500 kvinnoföreningarna och kommittéerna för reaktioner.

– Vi kunde verkligen säga att vi visste vad våra medlemmar tyckte. Det var kanske första gången idéer tur och retur lanserades, i varje fall inom vårt parti. De enkäterna ledde i sin tur till en rad politiska skrifter, där bl.a. miljö, skatter och trygghet diskuterades.

Yngve Holmberg, som blev partiledare 1965, talade något år senare vid kvinnoförbundets årsmöte om att kvinnorna och förbundet borde bredda sitt register.

– Med tanke på alla de frågor vi ägnade oss åt i aktivitetskommittén, tyckte jag nog snarare att det var männen som borde bredda sitt register.

– I dag är det för övrigt fler kvinnor som söker sig till ”manliga” yrken än tvärtom. Manliga yrken är ju så mycket bättre betalda. Därav den växande bristen på vårdande människor.

Ingegerd blev ombedd att starta en moderat kvinnoförening i Norra Trögd, en kommun som under stora kommunreformen på 1970-talet gick upp i Enköpings kommun. Under alla de 25 år som föreningen levde var Ingegerd dess ordförande!

– Du ska veta att vårt arbete ledde till att högern i Norra Trögd mot slutet var det parti med störst andel kvinnor i fullmäktige, utan att vi då egentligen reflekterade över det.

”Ingegerd ställde alltid, alltid upp för kvinnorna och kvinnoförbundet”, säger Ann-Cathrine Haglund. ”Vissa kvinnor glömmer bort sina stödtrupper när de gör karriär. Så icke Ingegerd. Hon svarade alltid först av alla på våra inbjudningar och förfrågningar och kunde hon ställa upp gjorde hon det alltid. Bussig och hjälpsam i stort och smått.”

Ingegerd skrattar lite när jag läser upp vad Ann-Cathrine skrivit i ett brev: ”Jag kom för att det var roligt, inte för att vara snäll. Det var skönt att kunna ventilera synpunkter, bara prata på, utan att behöva ha taktiska baktankar.”

– Att föra fram kvinnonamn var fördelen med vår lilla lokala kvinno-

Presskonferens för presentation av valberedningens förslag till nytt partipresidium 1987. Fr.v. Ingegerd Troedsson, Carl Bildt, Lars Tobisson.

förening. Det var där vi med framgång förde fram namn på duktiga kvinnor. Fördelen med kvinnoförbundet och aktivitetskommittén var för mig en helt annan, att vi kunde komplettera på områden där partiet inte var så engagerat och som sagt verka för idéer tur och retur. Och visst hade vi rejält inflytande genom att hela kvinnoförbundets presidium satt i partistyrelsen.

Under Gunnar Heckschers tid som partiledare, 1961–1965, kom högerpartiet enligt Ingegerd att närma sig den politiska mittfåran.

– Vi lade många motioner som stämde med vad mittpartierna tidigare föreslagit. Resultatet blev att fp och c då flyttade sig ytterligare mot vänster och kom därmed att bereda vägen för bl.a. Alva Myrdals familjepolitik och jämställdhetsideal.

Att Ingegerd än idag betraktar det som en smärre katastrof framgår av hennes bok, *Den kommenderade familjen – 30 år med Alva Myrdals familjepolitik*, som kom ut 1999. Boken handlar om de små stegens tyranni, eller som finansminister Gunnar Sträng uttryckte det: ”Steg för steg skall vi socialisera samhället. Men vi ska inte trumpeta ut det på gator och torg.”

– Vård av barn i hemmet sågs som av noll och intet värde. En dagmamma fick vid denna tid mindre timpenning än en parkeringsautomat.

Valrörelsen 1988. Fr.v. Ingegerd Troedsson, Beatrice Ask, Ann-Cathrine Haglund.

– Om våra förslag med avdrag för styrkta och nödvändiga barntillsynskostnader genomförts, så skulle småbarnsföräldrar idag haft många olika alternativ att välja mellan, i stället för dagens monopolistiska lösningar.

Ingegerd berättar att hon ett par gånger läst om Alva Myrdals jämlikhetsprogram från 1969 i tron att hon skulle ha mints fel, att det inte kunde ha varit så illa.

– Men det var det! säger hon med eftertryck. Arvet efter henne blev 50–50 av allt; samma barnomsorg, samma skola, samma villkor, samma av det mesta. Lönerna skulle också utjämnas, genom allt högre marginalskatter. Alva Myrdal har gjort stor skada.

– Och dessa enögda feminister som följde i hennes spår retade gallfeber på mig. De sade sig kämpa med glöd för lika lön, samtidigt som de skällde på hembiträdenas höga lönekrav.

Var det verkligen så?

– OM, säger Ingegerd med hetta. OM!!!

Hon förvånas över att så många idag inbillar sig att välfärdsapparaten ska kunna bestå i ungefär samma form som under de senaste 30 åren.

– De utgår från att kvinnorna ska gå in i vårdyrken med dåliga avancemangsmöjligheter, dåliga löner och små möjligheter att påverka sin egen vardag. Det tror jag inte de kommer att göra. Grundfelet i jämlik-

hetsdebatten var bl.a. att man inte värdesatte vårdyrkena. Och det har smittat av sig på synen på de kvinnor som arbetar på dagis, i äldrevården och på sjukhusen.

– Egentligen har kvinnorna bara gjort ett arbetsbyte och på sätt och vis har de fått mindre makt. De utför samma uppgifter som i hemmen, men är inte längre chefer över sig själva.

I boken om Alva Myrdal skriver Ingegerd förhoppningsfullt att dagens och morgondagens unga föräldrar knappast kommer att acceptera mindre tid för barnen och mer styrning av sina liv. ”De kommer att kräva att själva få ta ansvar för sina liv, och hur de skall ordna för sina barn under viktiga men snabbt flyende uppväxtår.”

– Varje individ är unik, betonar hon, vi kan aldrig, aldrig ha några schablonlösningar. Det måste vara upp till var och en att själv avgöra hur hon eller han vill leva. Människors olikhet, inte likhet, måste vara utgångspunkten för de politiska besluten.

Ingegerd och Tryggve träffades tidigt, gifte sig unga och har tillsammans fostrat sex barn. En flicka dog tidigt i leukemi.

– Ett slag man aldrig hämtar sig från, säger Ingegerd tyst. Men nu kan vi glädja oss åt att nästan alla våra barn och deras barn bor i närheten av oss.

Ingegerd var hemma med sina barn så länge hon hade möjlighet. Det kom att bli femton år.

– Då hade jag tid att tänka – och engagera mig politiskt. Barnen lekte ju mycket med varandra. Jag tror att bristen på tid och bristen på tålamod är en förklaring till att allt färre vill engagera sig politiskt idag. Allt ska ske NU. Och sådan är inte politiken.

I mitten av 1960-talet tog Ingegerd, via kvinnoförbundet, plats i partistyrelsen och knappt tio år senare ersatte hon Blenda Ljungberg som moderat riksdagsledamot för Uppsala län.

– Blenda talade alltid om det personliga ansvaret som vägen till fördjupad demokrati. Det finns skäl att påminna om det sambandet även idag.

I den flod av motioner som Ingegerd väckte under sina 20 år som riksdagsledamot fanns bland annat förslag om differentierad hundskatt. Att helt avskaffa den vågade hon inte föreslå, då.

– Inte skratta, manar Ingegerd. Det här var viktigare än jag kunde ana. När jag blev riksdagsledamot skrev jag till alla länets högerföreningar och bad dem komma med motionsuppslag. Den stora kommunsam-

manläggningen hade just ägt rum och många landsbygdsbor hade fått kraftigt höjd hundskatt.

– Det var nyttigt, säger hon, för självsäkra Ingegerd att konfronteras med hundskatten. Först tyckte jag inte att det var en fråga för mig som var ny i riksdagen. Men så många brev och telefonsamtal som jag fick efteråt ... Det lärde mig att orättvisor man upplever i smått, även påverkar inställningen i stort.

Skattefrågor kom att bli ett av Ingegerds specialområden.

– När särskatteproppen kom 1970 satt jag ännu inte i riksdagen, men skrev på begäran en motion om frivillig sambeskattning. Den väcktes också, men alla som ville fick inte skriva under. Partiet gick nämligen med på en individuell beskattning men med en rad invändningar mot förslaget som krav på indexreglering, barnavdrag och lägre marginalskatter. I slutet av år 1970 bad Gösta Bohman mig utforma ett konkret förslag till frivillig sambeskattning med tudelning upp till vissa inkomster, vilket jag gjorde. Men den väcktes inte. Astrid Kristenssons kompakta motstånd var troligen ett av skälen.

– Få hade satt sig in i följderna av proppen. Effekterna blev också orimliga. I mitten av 1970-talet var marginalskatten för en industriarbetare uppe i 65 procent och 90 procent om familjen hade bostadsbidrag. Det vanliga vid den tiden var att hustrun tog hand om småbarnen. Marginaleffekterna innebar att just de som hade det sämst fick ännu svårare att klara ekonomin.

Från Yrkeskvinnors Klubb och Fredrika-Bremer-förbundet hördes på den tiden inte ett ord, konstaterar hon.

– De intresserade sig bara för de välutbildade och högavlönade kvinnorna, inte för de mindre bemedlade systrarna. Det tyckte jag var så fruktansvärt ojuste. Vi var de enda som brydde oss. Folkpartiet gjorde det inte.

– Den totala bristen på hänsyn till försörjningsbörda vid beskattningen är i själva verket den kanske främsta anledningen till dagens dåliga integrering av invandrare. För att – efter skatt – få lika mycket i handen som socialbidragen, krävs ofta mycket höga förvärvsinkomster. Enklare s.k. ingångsyrken, för invandrare och ungdomar, har försvunnit eftersom de efter skatt inte ger socialbidragsstandard ens för små hushåll.

Vad har varit roligast under de politiska åren?

– Tyvärr inte tiden i den borgerliga regeringen 1976–1978, säger hon överraskande, även om regeringen i stort sett fungerade bra ihop. Gösta

Talman Ingegerd Troedsson 1991.

Bohman var inte lätt, även om jag faktiskt tyckte mycket om honom. Gösta var så uppfylld av sitt eget departement och vi övriga statsråd fick egentligen ingen uppbackning.

Ingegerd blev hälso- och sjukvårdsminister med ansvar för bl.a. missbruksfrågor. Hon är stolt över att ha hindrat dåvarande socialutredningens förslag att psykiatrisera hela tvångsvården av missbrukare. Istället kom den att ligga under socialtjänsten.

– Det kan tyckas som en liten fråga, men det handlade om synen på människan. Att helt förlita sig på den psykiatriska vården i de svåra fallen påminde mig om Sovjets inställning att psykiatrisera misshagliga personer.

– Hemsjukvården var en annan viktig fråga för mig. Vi lyckades förbättra kvalitén på hemsjukvården med insatser av sjukgymnast, arbetsterapeut, läkare. Jag arbetade bl.a. också för en bättre egenvård, som rätten till bättre information om den sjukdom man hade, också för att kunna veta när det var viktigt att skynda till läkare eller sjukhus.

Talman Ingegerd Troedsson 1993. Foto Lasse Modin.

– Men socialdemokraterna beskrev egenvården som att man skulle operera sin egen blindtarm!

Kärnkraftsfrågan ser hon föga förvånande som det stora misslyckandet.

– Regeringen sprack helt i onödan. Hade detta inte skett, så är jag övertygad om att vi på den borgerliga sidan hade haft en större trovärdighet. Skulden till detta bär till största delen Olof Johansson, som då var energiminister.

Roligast har, trots allt, varit talmanstiden.

– Jag var förste vice talman i tolv år, innan jag 1991 blev ordinarie i och med att en ny borgerlig regering trädde till. Jag kunde inte ana att uppdraget skulle vara så intressant, så mycket kunskap som fanns bakom kulisserna. Dessutom var det underbart att bli åtlydd, skrattar hon.

Var talman sätter sin prägel på riksdagsarbetet. Ingegerd tog itu med budgetprocessen.

– Tidigare fanns egentligen ingen koll, menar hon. Det var runt tusen olika beslut som formade budgeten och allt var klart bara några dagar innan budgeten skulle börja gälla. I den s.k. riksdagsutredningen, där jag var ordförande, diskuterade vi olika förslag för att göra arbetet effektivare. Resultatet blev bland annat att vi införde ett rambudgetsystem, som innebar att riksdagen först tar ett beslut om totalram för budgeten och därefter delramar. Därefter gick delramarna tillbaka till utskotten som lade förslag om anslagen inom dessa ramar.

– Tidigare räckte det med att en majoritet sade nej till olika delar av budgeten för att den skulle falla. Det nya systemet gav en regering bättre möjlighet att regera, men också större ansvar.

Efter de intensiva politiska åren längtade Ingegerd efter att forska och skriva om sina fantastiska anmödrar. Hon har grävt sig ned till 1500-talet och konstaterar att det blivit ett slags genusforskning.

– Vi släktforskare finner snart att resultatet av kvinnors arbete värderades högt. I gamla boupptecknin gar kan ett sängbolster värderas till

nästan lika mycket som en ko, en kvinnodräkt kunde värderas nästan lika högt som hela boningshuset.

– I stor utsträckning var det kvinnornas arbete som gav kontanter åt hushållet. Det var kvinnorna som skötte ladugården, mjölkade och kärnade det smör som sedan såldes och gav viktiga penninginkomster. Smör var långt in på 1800-talet en av våra viktigaste exportprodukter.

– Linet och dess beredning fram till färdiga textilier och kläder för hushållet och för avsalu, var likaså kvinnornas arbetsområde. Samma sak gällde fårens ull och dess beredning.

– Varför värderades då de produkter som framställdes av kvinnorna så högt? frågar Ingegerd retoriskt. Inte var det resultatet av någon Jämo eller jämställdhetsplaner, utan en följd av en marknadsmässig prissättning.

Orättvisorna var förvisso stora, konstaterar hon, men kvinnorna och deras arbete har inte varit så nedvärderade som många, kanske de flesta, tycks tro. Och därmed är hon tillbaka på sitt favoritområde, hur vården av barn värderas, eller snarare, inte värderas.

– Många politiker, män såväl som kvinnor, är inte beredda att acceptera en marknadsmässig värdering av arbete i hemmet. Värdet på detta arbete pressas ned, vilket smittar av sig på andra kvinnliga arbetsområden. Apskötare i djurparker betalas bättre än barnskötare!

– Visst kliar det ibland i kroppen att ge sig in i politiken igen. Men det är som med skoltiden, de roliga dagarna kommer man ihåg, inte vardagsslitet och motgångarna.

Vilket råd vill du ge till kommande politiker?

– Försök att alltid ha en fast ideologisk grund att stå på och sträva efter att ge människor så många valmöjligheter som det bara går, utan att servera pekpinnar till.

– Och om jag ska ge något råd till kvinnor, så är det att de ska lära sig att TALA HÖGRE. Jag tror att många kvinnor känner sig undanskuffade och negligerade, därför att de talar så lågt. Det signalerar osäkerhet, helt i onödan.

Ingegerd Troedsson
Född: 1929
Utbildning: Studentex 1947, Engelbrekts husmodersskola, fil.kand. 1951 samt pol.mag. 1953
Familj: Tryggve, professor i skoglig marklära, sex barn.
Medlem i Högerpartiet: 1954
Kvinnoförbundet: 2:e vice ordförande 1965–1975
Partistyrelsen: Ledamot 1966–1976,1978–1991, 2:e vice partiordförande 1987–1991
Riksdagsledamot: 1974–1994
Statsråd: 1976–1978
Förste vice talman: 1979–1991
Talman: 1991–1994
Riksdagsstatistik: 345 egenmotioner, 7 interpellationer, 26 frågor och 119 anföranden (utom presidieanföranden och anföranden som statsråd), främst om socialpolitik, skatter och utbildning.
Skrifter: *Hög tid för ny familjepolitik* (1962 tills. med andra), *Om tryggheten* (1964 tills. med andra), *Aktiv Vårdpolitik* (1966), *Vårdkris* (1966), *Att få ta ansvar* (1967 tills. med andra), *Politik för 70-talet* (1969), *Kvinnor om löntagarfonder* (1982 tills. med andra), *Den kommenderade familjen* (1999), *Frigör Familjen* (2001) m.fl.

Vad hände sedan?

Ett försök att skildra övergången från valfrihet till statsdirigerad ”jämlikhet”

INGEGERD TROEDSSON

1950- och 60-talen medförde bättre möjligheter till utbildning och till val mellan olika förvärvsarbeten, för både kvinnor och män. Sjukvård, barn- och äldreomsorgen byggdes ut. Tillgången på deltidsarbeten ökade. Även Tage Erlander och socialdemokraterna började tala om valfrihetens samhälle. Möjligheterna vidgades för både den enskilde och familjen att välja den livsform som passade bäst i livets olika skiften.

Med stor osjälviskhet hade Ebon Andersson lancerat tudelningen och stridit för dess genomförande. Hon och högern verkade också för barnavdrag och för avdrag för nödvändiga och styrkta barnomsorgskostnader. Detta skulle ge småbarnsföräldrar möjlighet att välja mellan egen vård av barnen och förvärvsarbete, utan statlig styrning. Man började också inse att det till större eller mindre del innebar ett arbetsbyte.

Men trots att inkomstskatten vid tudelning aldrig blev högre än om makar beskattades var för sig och trots att skatten fördelades mellan makarna i förhållande till deras inkomster sågs det familjeekonomiskt som att kvinnans inkomst beskattades på toppen av mannens. Från högerns sida arbetades därför också för lägre marginalskatter för ensamstående och för gifta.

Folkpartiet, en del kvinnoorganisationer och tidningar drev i stället kravet på en obligatorisk särbeskattning, där makar skulle beskattas helt oberoende av varandra, som ensamstående oavsett försörjningsansvar.

De fick stöd av Alva Myrdals jämlikhetsrapport[1], som antogs av partikongressen 1969: Jämlikheten mellan män och kvinnor ansågs kräva att alla vuxna gjordes ekonomiskt oberoende av varandra, vilket krävde egna inkomster. Jämlikheten krävde också att alla barn fick samma omvårdnad, på ”förskolor”, där skattebetalarna skulle stå för huvuddelen av kostnaderna. Av jämlikhetsskäl skulle inkomsterna också utjämnas genom allt högre marginalskatter.

Utan någon parlamentarisk utredning beslöt 1970 års riksdag att en obligatorisk särbeskattning skulle införas. Beslutet var försett med ”övergångsregler” och höjda barnbidrag för att göra det smakligare för alla dem som fick bära en större del av skattebördan – främst ensamför-

äldrar och sammanboende föräldrar med småbarn eller flera barn. Ett av huvudsyftena med den ”individuella” beskattningen sades till och med vara att åstadkomma höjd levnadsstandard för låginkomsttagare och barnfamiljer: Två av tre hushåll skulle få lägre skatt. I ”beräkningarna” ingick de höjda barnbidragen men inte alla de skattehöjningar som krävdes.

När striden för särbeskattning väl var vunnen blev allt frid och fröjd? Så blev det knappast. Utfästelsen om skattelättnader ledde till att många fann sig lurade: Det måste stå fel i de nya skattetabellerna, med ty följande kaos vid skattemyndigheterna[2]. Från 1970 till 1976 steg kommunalskatten från i genomsnitt 21 kr till 26:15 kr. Inflationen blev 63 procent, vilket snabbt urholkade övergångsreglernas värde. Samtidigt steg industriarbetarens marginalskatt från 42 till 65 procent om han var gift med hemarbetande maka, från 52 till 65 procent om han var ensamstående utan barn. Till det kom bostadsbidragen som trappades av med 15–24 procent av varje inkomstökning. Många barnfamiljer fick därigenom bara behålla en tia av varje nyintjänad 100-lapp.

Detta ökade behovet av inkomstprövade bostadsbidrag, av socialbidrag och extra avdrag för nedsatt skatteförmåga samt av stora daghemssubventioner. Utveckling mot ett valfrihetens samhälle ersattes från 1971 av ett samhälle där barnfamiljerna allt mer försattes i beroendeställning gentemot ”staten”.

Den största fördelen med särbeskattningen sades vara att hustrun får börja från noll i skatteskalan om hon tar förvärvsarbete. Men när rätten till bostadsbidrag, socialbidrag eller extra avdrag för existensminimum prövas ses familjen som en ekonomisk enhet, inkomsterna läggs ihop.

Sambeskattningen kom därmed tillbaka bakvägen, nu med den tunga änden riktad nedåt. Nu blev det föräldrar med lägre inkomster eller flera barn som drabbades av orimliga marginaleffekter. Detta gällde oavsett om hustrun själv tog hand om barnen eller förvärvsarbetade.

Vid stämman 1975 uttalade sig Moderata kvinnoförbundet för en vårdnadsersättning. Enbart barn- och barnomsorgsavdrag räckte inte längre som kompensation för dem som inte kunde eller ville anlita de starkt subventionerade daghemmen. Moderaterna drev sedan förslaget från våren 1976. [Ett vårdnadsbidrag infördes också den 1 juli 1994 och användes av runt två av tre småbarnsfamiljer. När (s) några månader senare återvände till Rosenbad revs det upp.]

1975/76 var läget sådant att regeringen[3] måste föreslå nya regler för

extra avdrag för existensminimum. Med hjälp av dessa skulle ensamförädldrar, makar och sambor med tre eller flera barn samt långvarigt sjuka och arbetslösa ex officio få skatten nedsatt, så att de slapp hamna under existensminimum – på grund av för hög skatt! Detta var i och för sig välkommet; problemet var bara att sådana extra avdrag trappas av så snart existensminimum nås, precis som socialbidragen. Följden blir hundraprocentiga marginaleffekter. Vad detta innebar för flerbarnsfamiljer med hemmamake visade vi i januari 1976[4]:

100 procents marginaleffekt drabbar familjer med hemmamake i nedanstående inkomstskikt, här uppräknade till 2003 års penningvärde.

För 3-barnsfamiljer mellan 141 400 och 219 000 kr i inkomst
" 4-barnsfamiljer mellan 164 200 och 274 000 " "
" 5-barnsfamiljer mellan 182 400 och 365 000 " "

Tabellen utgick från genomsnittlig kommunalskatt och boendekostnader motsvarande dem som gav maximalt bostadsbidrag. Var hyrorna högre försköts skikten med 100 procents marginalskatt mot ännu högre inkomster. Omvänt gällde vid lägre hyror. I praktiken innebar det att redan 3-barnsfamiljen behövde en inkomst långt högre än en normal industriarbetarlön, för att klara sig utan extra avdrag.

När vi moderater visade på dessa effekter av den nya inkomstbeskattningen rönte det mycket litet intresse från övriga partier eller från kvinnorörelsen. Nu var det bara de mindre välbeställda medsystrarna och deras familjer som drabbades.

För dessa familjer kunde det till och med bli rena pomperipossaeffekter. I januari 1979 föreslog fp-regeringen[5] en utbyggnad av bostadsbidragen. Några veckor senare visade vi i en motion[6] att det innebar breda skikt med 102 till 106 procents marginaleffekt i familjer med 3 eller flera barn och hemarbetande make. Följande år skulle marginaleffekterna förvärras ytterligare.

Lönsamheten i hustruns arbete

Vi visade också hur avtrappningen av bostadsbidraget och avdraget för existensminimum minskade behållningen om hustrun till t.ex. en industriarbetare började förvärvsarbeta:

Behållning 1979 om industriarbetarens hustru tar förvärvsarbete efter skatt och avtrappade bostadsbidrag. Löner och hyror uppräknade till 2003 års penningvärde. Genomsnittlig kommunalskatt. OBS: Inga som helst barnomsorgskostnader avräknade!

Antal barn	Behållning av hustruns 164 000 kr	Behållning om hänsyn också tas till existensminimireglerna
0	104 600 kr (64%)	104 600 kr (64%)
1	97 300 kr (59%)	97 300 kr (59%)
3	84 105 kr (51%)	47 900 kr (29%)
5	69 930 kr (42%)	0 (0%)

Mannen antogs ha genomsnittlig industriarbetarlön och hustrun en något lägre inkomst, i 2003 års penningvärde 184 600 resp. 164 000 kronor och hyrorna motsvara 3 050 kr vid ett barn, 3 600 kr vid tre barn och 4 225 kr vid fem barn.

Summan av kardemumman var att industriarbetarfamiljens behållning av moderns förvärvsarbete vid ett barn blev runt 59 procent av hennes inkomst, vid tre barn 29 procent och vid fem barn ingenting alls. Observera än en gång att inga barnomsorgskostnader avräknats. I familjer med goda inkomster blev behållningen betydligt bättre.

Så länge det fanns barnavdrag blev marginalskatterna på nya inkomster lägre ju fler barnen var och ju sämre inkomster familjen hade. Nu blev i stället marginaleffekterna hårdast för barnhushåll med lägre inkomster, hårdare ju fler barnen var. De som bäst behövde en inkomstförbättring fick behålla allra minst. En märklig ”jämlikhet”!

Folkpartiet hade tidigare visat ett starkt engagemang för att det skulle löna sig bättre för gifta kvinnor att förvärvsarbeta. Det tedde sig därför svårbegripligt att intresset var som bortblåst när det gällde kvinnor i barnfamiljer med lägre inkomster eller flera barn.

Från moderat håll fick vi till stånd såväl familjeekonomiska kommittén som bostadsbidragskommittén. Resultatet blev främst att bostadsbidragen från fjärde barnet ersattes av flerbarnstillägg, vilket dämpade de allra mest horribla marginaleffekterna. Men vi lyckades inte få gehör för insatser mot överbeskattningen av dessa familjer.

Efter ”den underbara natten” 1981 (fp och s) och rekorddevalveringen 1982 utreddes hur många barnfamiljer som stod på minus i förhållande till Konsumentverkets norm för skälig levnadsnivå. I *Den nya fat-*

tigdomen[7] 1984 visades att andelen var 37,4 procent bland barnfamiljer utan underskottsavdrag eller bil (oftast de som bodde i hyreslägenhet) och 63,5 procent bland dem med genomsnittliga underskottsavdrag och bil (ofta småhusboende). Som alltså levde under normen för skälig levnadsnivå!

Skatt efter oförmåga

Genom den stora skatteomläggningen 1989/90 (s och fp) försvann den statliga inkomstskatten för de allra flesta, vilket var en viktig reform. Men försvann gjorde också de sista resterna av hänsyn till bärkraft och försörjningsbörda. Till och med det skyddsnät som avdraget för existensminimum utgjorde revs bort. [Det hade stegvis urholkats genom att i praktiken exkludera dem som bodde i ”egna” småhus.]

Hemmamakefamiljer och ensamföräldrar beskattas sedan dess som ensamstående, hur många barnen än är, förvärvsarbetande småbarnsföräldrar får inget avdrag för barnomsorgskostnader ens om de själva ordnar omvårdnaden, underhållsskyldiga får inte heller dra av underhållskostnaderna vilket förstås gjort det svårare för dem att betala skäliga underhåll för sina barn.

En annan viktig del av uppgörelsen var kraftigt höjda skatter på boendet, vilket redan de närmaste åren höjde hyrorna med 54 procent. Den kompensation som de mest utsatta barnfamiljerna fick i form av höjda bostadsbidrag sparades bort redan 1996. Reglerna ändrades så att sammanboende föräldrar i skuldtyngda småhus eller där någon själv tog hand om barnen i praktiken utestängdes från bostadsbidragen[8], av ”jämställdhetsskäl” enligt statsrådet Anna Hedborg. Inte ens moderaterna protesterade!

Många barnfamiljer hamnade därmed under existensminimum, inte till följd av låga inkomster utan till följd av alltför höga inkomst- och boendeskatter. Någon möjlighet att få socialbidrag till skatten gavs och ges inte om någon förälder ”frivilligt” förvärvsarbetar mindre än heltid, hur många eller små barnen än är. Enda utvägen blev att använda sig av de starkt subventionerade daghemmen.

Med dessa Alexanderhugg lämnades familjens självbestämmanderätt och valfrihet åt sitt öde. Den omyndigförklaring och socialisering av familjen som Ebon Andersson ständigt varnade för, har således steg för steg genomförts, ofta med ganska breda majoriteter. Barnfamiljernas

höga skatter går numera i en rundgång som omvandlar deras skattepengar till politisk makt över dem själva. Skattepengarna går tillbaka till familjerna – om de lever politiskt korrekt. Gör de inte det får de skylla sig själva.

I Alva Myrdals anda har över 80 procent av det samlade stödet till småbarnshushållen i dag en starkt styrande utformning, mer beroende av att föräldrarna ”väljer” rätt än av försörjningsbörda, behov eller egna önskemål. Det gäller arbetsfördelningen mellan sammanboende föräldrar, när och hur tätt barnen skall födas, bostadsbidragen och allra mest ”valet” av barnomsorg. På alla andra områden talas det om att minska klyftor, här är i stället själva vitsen att klyftorna skall öka mellan dem som lever politiskt korrekt och dem som vill ta sitt ansvar på något annat sätt. De som väljer ”fel” får stå sitt kast. Detta anses vara det pris jämställdheten kräver.

Daghemsomsorg har i praktiken blivit obligatorisk, inte ett av flera goda alternativ. Inte därför att den alltid är bäst för den enskilda familjen, inte därför att den samhällsekonomiskt är mest ”lönsam”, utan därför att den ensidigt gynnas. År 2002 kostade varje heldagsplats i genomsnitt nära 130 000 kronor om året, trots allt större barngrupper, alltmer uttunnad personal och så låga löner att männen flytt från verksamheten. Mer småskalig och skräddarsydd barnomsorg, t.ex. föräldrar som går ihop om en duktig barnvårdare eller föräldrarnas egen vård skulle således kunna hävda sig väl, i ett valfriare system.

I stället subventioneras genom maxtaxan varje heldagsplats med 115 000 kronor om året[9] medan andra alternativ berövats allt stöd. Inte en krona i ersättning, inga barnomsorgsavdrag för föräldrar som själva ordnar sin barnomsorg, inte ens ett grundavdrag för en hemarbetande småbarnsförälder. Som i alla andra monopolsituationer har småbarnsföräldrar inget att sätta emot de allt större barngrupperna, den allt glesare personalen. I jämställdhetens och ”samhällsnyttans” namn har de berövats alternativen.

Det finns en dyrköpt erfarenhet världen över som kallas Mises princip. Den visar att åtgärder som syftar till att gynna vissa alternativ eller grupper på andras bekostnad alltid motverkar sitt syfte. Det stora barnomsorgsstödet faller ut först vid förvärvsarbete. Det innebär att lönerna på kvinnodominerade arbetsområden kan hållas lägre än som annars varit möjligt. I andra sammanhang kallas detta för dumping. Det är precis det som skett i Sverige. Det drabbar inte bara kvinnor som jobbar

inom vård och omsorger, det försvårar också för intresserade män att komma kvinnorna till mötes. I motsats till en valfriare familjepolitik lägger dagens styrning effektivt krokben för mer jämställda löner och för ett mer jämställt samhälle. Allt fler flyr också omsorgsyrkena, samtidigt som efterfrågan ständigt ökar. Varför förtigs detta i debatten?

Familjepolitik är i dag en så komplicerad materia att få ids tränga in i den. Kanske är någon ändå intresserad av hur inkomstskattebördan ser ut för några olika hushåll. Tidigare ansågs att grundavdrag och barnavdrag skulle täcka ett skäligt existensminimum. Denna uppfattning har förbytts i sin motsats. Ju fler barnen är desto mer tar inkomstskatten innan existensminimum[10] äntligen kan nås. Till detta bidrar världens högsta boendekostnader, där runt 60 procent ytterst är skatter.

Erforderlig hushållsinkomst 2003 för att efter inkomstskatt och maxtaxa nå existensminimum. Föräldrarna antas tjäna halva hushållsinkomsten var.

Makar/sambor med	Erforderlig hushålls-inkomst för att nå ex.min.	Därav inkomstskatt tillsammans
0 barn	189 000 kr tills.	48 000 kr
1 barn 2 år	234 000 kr ”	62 000 kr
3 barn 2+4+7 år	304 000 kr ”	88 000 kr
5 barn 2+4+7+9+11	380 000 kr ”	116 000 kr

I tabellen har sammanboende utan barn antagits bo i 2 rum och kök med hyran 4 000 kronor i månaden, par med 1 barn i 3 rok med hyran 4 900 kr, med 3 barn i 4 rok med hyran 6 100 kr och med 5 barn i 5 rok med hyran 7 200 kr. Genomsnittlig kommunalskatt 32,36 kr. Arbetsresor antas kosta 400 kr/mån per förvärvsarbetande och kostnaderna för sjukvård vara de normala i småbarnsfamiljer. Hänsyn har tagits till reglerna för barnbidrag, bostadsbidrag och maxtaxa.

Läget för ensamföräldrar är gynnsammare så till vida att barnkostnaderna till större del täcks av barnunderhåll och bostadsbidrag. Problemet är bristen på tid och ofta orimligt hårda marginaleffekter.

Även med tabellens gynnsamma antaganden måste 3-barnsfamiljen betala närmare 90 000 kr i inkomstskatt innan existensminimum nås, 80 procent mer än det barnlösa paret, 5-barnsfamiljen 116 000 kr, två och en halv gång så mycket som om de var barnlösa. Flera barn har blivit något av en lyx.

Skulle en förälder drista sig att själv ta hand om sina små barn bestraffas familjen med ännu högre inkomstskatt, trots att det allmänna inbesparas runt 115 000 kr per barn i dagissubventioner. I familjen med tre små barn krävs en inkomst på runt 308 000 kr för att nå existensminimum, varav drygt 101 000 kr går i inkomstskatt. I 5-barnsfamiljen krävs en inkomst på runt 370 000 kronor, varav 135 000 kr i skatt.

Inte ens grundavdraget tar hänsyn till försörjningsbörda. Hur många vet att t.ex. ungdomar som tjänar 150 000 kronor tilldelas förhöjt grundavdrag på 23 500 kronor medan föräldrar med kanske flera småbarn som försöker klara sig på en enda inkomst får nöja sig med ungefär hälften, 11 600 kr om inkomsten är högre än 269 000 kr?

Ingen annan demokrati styr sina småbarnsfamiljer så hårt som Sverige. Inget annat land kräver heller så höga inkomster för att efter skatt nå socialbidragens ”skäliga levnadsnivå”. Många enklare ”ingångsjobb” för ungdomar eller invandrare med språksvårigheter har därigenom försvunnit från marknaden. Sammantaget bidrar detta med all sannolikhet till den dåliga integreringen och det höga socialbidragsberoendet i så många invandrarhushåll. I en alltmer internationaliserad värld kommer Sverige inte att te sig särskilt lockande, om vi inte tänker om.

Detta visar, hoppas jag, hur viktigt det är med ett rättvisare barnomsorgsstöd och att reformera boendeskatter och särbeskattning, för barnens skull, för föräldrarnas skull, för samhällsekonomins skull. Inkomstskatten måste bättre anpassas till hushållens bärkraft, till barnantal och till barnens behov av vård och omsorg. Endast så kan rundgången minska, tryggheten mot statlig styrning öka, valfriheten förstärkas och integreringen underlättas.

Noter

1. *Jämlikhet*. 1969. Första rapport från SAP-LO:s arbetsgrupp för jämlikhetsfrågor under Alva Myrdals ordförandeskap.
2. Den intresserade hänvisas till I. Troedsson: *Den kommenderade familjen*, Timbro 1999.3. Prop. 1975/76:91 av Olof Palme (s)
4. Motion 1975/76:1036 av I. Troedsson m.fl. (m)
5. Prop. 1978/79:100 av Ola Ullsten m.fl. (fp)
6. Motion 1978/79:2101 av I. Troedsson m.fl. (m)
7. *Den nya fattigdomen*, utgiven 1984 av Moderata Samlingspartiet. Beräkningarna gjordes med hjälp av SCB:s inkomstfördelningsundersökningar.
8. Att sammanboende föräldrar med flera barn och lägre bärkraft drabbades allra hårdast bekräftades i *Bostadsbidragen under 90-talet*, Boverket febr. 2000.
9. Skolverkets statistik hösten 2003 avseende 2002 års daghemskostnader.
10. ”Existensminimum”, det förbehållsbelopp som ännu används vid utmätning och införsel i lön.

Elisabet Holm 1917–1997

ANN-CATHRINE HAGLUND

Elisabet Holm föddes den 21 november 1917 i Karlstad som dotter till Adolf och Marie Louise (f. Dahlberg) Larsson. Fadern var köpman och modern sjuksköterska.

Elisabet tog studentexamen 1937 och sjuksköterskeexamen vid Röda Korsets sjuksköterskeskola 1942 och arbetade därefter som sjuksköterska vid olika sjukhus, bland annat Södersjukhuset. Hennes kunskaper och erfarenheter av sjukvården fanns sedan alltid med som en mycket gedigen grund i hennes politiska arbete. Man kände att hon visste vad hon talade om.

1943 gifte hon sig med leg. läkaren Nils Holm. De bosatte sig i Karlskoga och fick tre döttrar, Marie Louise född 1945, Britta född 1948 och Ann född 1951.

Elisabet arbetade i Karlskoga som sjukhusbibliotekarie och också som semestervikarie hos maken Nils på hans läkarmottagning. Hon började inte engagera sig i politik förrän i slutet av 50-talet men intresset måste ha funnits tidigare och vuxit med åren. Det visar sig bland annat i att hon via en radiokurs läste in två betyg i statskunskap. 1956–59 deltog hon i en studie om svensk sjukvårdsorganisation och åldringsvård tillsammans med en representant från University of California.

Elisabet Holm i kommunalpolitiken

1962 blev Elisabet ledamot av stadsfullmäktige i Karlskoga. Hon blev också ledamot av byggnadsnämnden vilket på den tiden var mycket anmärkningsvärt för en kvinna. Hon fortsatte i kommunfullmäktige ända till 1982 då hon blev oppositionsråd i landstinget på heltid. Hon var ledamot av drätselkammaren/kommunstyrelsen. 1976 inrättades oppositionsposter i kommunen och landstinget och Elisabet blev oppositionsråd i landstinget på halvtid och i kommunen på kvartstid.

Hon engagerade sig tidigt i miljöfrågorna och drev dessa frågor aktivt i kommunen. Även kvinnofrågor drev hon i kommunalpolitiken. Hon förekom ofta i lokalpressen och senare också flitigt i länspressen såväl i referat som med egna insändare och artiklar.

Gunnar Rosbro (s) minns Elisabet som stark, trevlig, kunnig och helskärpt. Hon var ofta uppe i talarstolen och vad hon sa var rätt och riktigt. Hon ville ha ordning och reda. Gunnar erinrar sig hur det var i kommunstyrelsen när Nils Söderholm (s) var ordförande.

– Han var en glad och trevlig värmlänning och hade kanske inte alltid ordning på beslut och beslutsgång. ”Ja, då beslutar vi så”, kunde han säga och slog klubban i bordet. Därefter brukade Elisabet fråga vad de egentligen beslutat om.

Nils Söderholm och Elisabet torde dock ha respekterat varandra. När Elisabet blivit statsråd sa Nils Söderholm till Expressen: ”Det här var glädjande för vår stad. Elisabet Holm är väl värd en ministerpost med den kunnighet hon besitter.”

Elisabeth Holm.

Elisabet Holm blir landstingsledamot

1962 blev Elisabet ledamot av Örebro läns landsting och förblev landstingsledamot ända till 1986 med avbrott för statsrådstiden. Hon var ledamot av förvaltningsutskottet och blev oppositionsråd på halvtid 1976. När Elisabet utnämndes till statsråd 1979 efterträddes hon som oppositionsråd av Margareta Wattrang. Efter valet 1982 blev Elisabet återigen oppositionsråd i landstinget, nu på heltid.

I landstingkretsar var och är Elisabet känd allra mest för att hon som minister ändrade regionsjukvårdsbegreppet. Det hade stor betydelse inte minst för Regionsjukhuset i Örebro.

Tidigare landstingsledamöter från alla partier vittnar om stor respekt för Elisabet. Hon hade pondus, var alltid väl påläst, visade en viss distans och släppte inte in människor bakom sin fasad. De flesta säger dock att när man kröp bakom fasaden mötte man en varm hjärtlighet och en skön humor.

Förre landstingsrådet Ingemar Karlsson (s) säger så här om Elisabet:

– Mina första upplevelser och intryck av Elisabet Holm fick jag som nyvald landstingsledamot i mitten av 1970-talet. Jag vill påstå att hon

tillsammans med socialdemokraternas Rolf Vinthagen – förvaltningsutskottets (nuvarande landstingsstyrelsen) ordförande – var de två bästa debattörerna i landstinget på den tiden. Alltid väl pålästa, kunniga och hade utifrån olika politiska värderingar stor respekt för varandra. På den tiden handlade det också om att tilltala varandra på ett vördnadsfullt sätt – Herr Vinthagen, Fru Holm! Inget duande hit och dit inte! När sedan båda lämnade landstinget, Elisabet Holm genom att utnämnas till statsråd och Rolf Vinthagen genom sin alltför tidiga bortgång, förlorade debatterna en del av sin stringens.

– Det var i en tid när frågan om regionsjukhusets (RSÖ:s) vara eller inte vara var högaktuell. Det är knappast att ta till överord att säga att utnämningen av Elisabet Holm till sjukvårdsminister blev första räddningsplankan. Genom sitt geniala drag att göra en ”dubbelregion” av Uppsala-Örebro lade hon grunden till det fortsatta arbetet för ett komplett regionsjukhus i Örebro som senare genom andras insatser har utvecklats till universitetssjukhus. Den geniala dragningen är värd en stor eloge och bör inte glömmas bort av historieskrivare.

– Hennes omtänksamhet minns jag väl. När jag i mitten av 1980-talet drabbades av en hjärtinfarkt var hon en av de första som sände vänliga och varma hälsningar och med en självklar uppmaning: ”Och glöm inte bort det där med cigaretterna!”

– En del uppfattade nog Elisabet som stram och inte alltför humoristisk. Men hon hade glimten och kunde ge åt både höger och vänster. Jag minns ett tillfälle när vi med förvaltningsutskottet skulle resa till Danmark på en kombinerad planerings- och studieresa. Elisabets partivän – den alltid korrekte och fluga-försedde – Robert Fransson hade missat avresetiden med någon timma. Efter en telefonpåringning kom Robert springande i sina sandaler men med en röd! strumpa och en blå! och flugan inte helt på rätt plats. Elisabet såg uppfordrande på Robert och tyckte att han var aningen slarvigt klädd för en utlandsresa och undrade lite försynt om han hade ytterligare ett par strumpor hemma i samma kulör.

Elisabet Holm och Kvinnoförbundet

Elisabet ägnade mycket tid och engagemang åt Kvinnoförbundet. Hon blev ordförande i Högerns kvinnoförening i Karlskoga den 10 mars 1960 och förblev ordförande till 1972. Redan 1960 tog kvinnoförening-

en initiativet att i en motion inlämnad av en av partiets kvinnliga ledamöter i fullmäktige föreslå att kommunen skulle inrätta en socialpolis. Motionen bifölls och året efteråt anställdes en socialpolis på prov. 1961 anordnade kvinnoföreningen värdinnekurser med stor anslutning. Ett 90-tal anmälde sig, kurserna fick dubbleras och större lokal anskaffas. Om den kursen stod det mycket i tidningen!

Som ordförande i Moderata Kvinnoförbundet i Örebro län, dåvarande Högerns kvinnoråd i Örebro län, efterträdde hon Hildur Lien som också var en förgrundsgestalt inom Högerpartiet och Kvinnoförbundet. Hildur Lien hade varit ordförande i Länskvinnorådet i 27 år. Elisabet hade blivit vice ordförande i Länskvinnorådet 1961.

I §19 i protokollet från årsmötet med Högerns länskvinnoråd i Örebro län på Margareta Festvåning i Örebro den 19 mars 1964 kan man läsa följande: ”Avgående ordföranden fru Lien, som i 27 år skött ordförandeklubban i Länskvinnorådet, hälsade sin efterträderska Elisabet Holm, Karlskoga, välkommen och överräckte klubban till henne. Fru Lien yttrade bl.a. att hon visste att hon överlämnade arbetet i mycket goda händer. Hon hoppades att högerns idéer skulle vinna stora framgångar och uppmanade de närvarande att aldrig ge upp sitt arbete för högern.” Hildur Lien avled 15 september 1965.

Den 15 september 1967 deltog Elisabet Holm i en av de 100 riksomfattande debatter som anordnades mot socialdemokraterna och mötte Socialdemokratiska kvinnoförbundets ordförande riksdagsledamoten Lisa Mattsson.

1969 avsade sig Elisabet Holm ordförandeskapet enligt protokollet från årsmötet den 12 mars 1969 på Örebro läns Museum på grund av tidsbrist och stor arbetsbörda. Elisabet efterträddes av Marianne Reineborg, Örebro. Protokoll och årsredogörelser från 60-talet visar på stor aktivitet bland kvinnoföreningar och kvinnokommittéer i Örebro län.

Vid Moderata kvinnoförbundets riksstämma på Billingen 1972 valdes Elisabet till andre vice ordförande i förbundet. Det var en uppmärksammad riksstämma. Förbundet hade två år tidigare fått en ny och mer självständig ställning – utom vad gällde ekonomin. Riksstämman på Billingen var den första egna stämman med valda ombud. Därtill ägde ett ordförandeskifte rum. Britt Mogård efterträdde Ethel Florén-Winther som förbundsordförande. Ingegerd Troedsson blev förste vice ordförande.

Riksstämman 1975 hölls i Helsingborg. Ingegerd Troedsson lämna-

de presidiet och Elisabet Holm blev förste vice ordförande. Andre vice ordförande blev Margareta Edner, som också var ordförande i Kvinnliga Medborgarskolan åren 1965–1978.

Helsingborgsstämmans viktigaste beslut gällde familjepolitiken. Nils Carlshamre hade 1972 framfört tanken om en vårdnadsersättning i en reservation till Familjepolitiska utredningen. Riksstämman uttalade sig för en vårdnadsersättning, ett då kontroversiellt stöd till barnfamiljerna.

Vårdnadsersättningen skulle vara skattepliktig och ATP-grundande, sade stämman. Dessutom ville stämman ha rätt till sex timmars arbetsdag för småbarnsfamiljer. Gösta Bohman, som nog inte varit så tilltalad av förslaget om en vårdnadsersättning till att börja med, tänkte om. MKF:s beslut blev vägledande för partistämman och för den socialpolitiska delen av partimotionen under våren 1976.

Presidierna under Britts Mogårds ledning var kraftfulla. Moderata kvinnoförbundet blev ett målmedvetet och mycket aktivt politiskt förbund som arbetade för jämställdhet och fler kvinnliga kandidater i politiken men också för att driva på politikens innehåll på olika områden.

Britt och Elisabet var väl samspelta och mycket goda vänner, det kände vi alla i Kvinnoförbundet. Deras vänskap grundlades när Britt talade vid Karlskoga kvinnoförenings möte och sedan övernattade hemma hos Elisabet. De reste tillsammans till Berlin och en konferens ordnad av Adenauer Stiftung. Som de enda kvinnorna i en manlig grupp svetsades de samman och hade enligt Britt Mogård ”vansinnigt roligt”.

Högerns Kvinnoförbund hade 1962 bildat en aktivitetskommitté som gjorde sammanställningar i aktuella frågor som skickades ut till de cirka 500 kvinnoföreningarna och -kommittéerna tillsammans med diskussionsfrågor. Detta arbetssätt fortsatte sedan under decennier även om formerna ändrades. 1964 tog man till exempel tag i miljöfrågorna. Under Britts och Elisabets tid utarbetade programgrupper inom olika områden programförslag, som skickades ut på remiss i förbundet och därefter antogs på riksstämmor. Tidigt på 70-talet formulerade Moderata Kvinnoförbundet ett energipolitiskt program under Elisabets ledning – ett pionjärarbete som också påskyndade partiets programarbete i frågan.

Valet 1976 hade resulterat i en borgerlig regering. I Moderata Kvinnoförbundet var dock besvikelsen stor över att – trots stor aktivitet från MKF – inga fler moderatkvinnor kommit in i Riksdagen. Krismöte hölls i förbundsstyrelsen.

Britt Mogård fick en av sina lysande idéer. Aktion MKF -79 startade.

Varje länskvinnoförbund skulle enas – innanför stängda dörrar – om en kvinnlig kandidat och stötta henne på allt sätt med målet att rösta in henne i riksdagen vid valet 1979. MKF centralt skulle utbilda och träna henne i politik och ledarskap. Sagt och gjort, men det blev förstås en hel del rabalder och till och med stridigheter på vissa håll i landet. En ny och kvinnlig kandidat kunde bli ett stort hot mot sittande riksdagsman och andra kandidater!

Första utbildningstillfället kom, en kurshelg på Gimo med konsulten Jan Asplind som handledare. Vi skulle, jag var en av dem, sätta upp vårt mål – riksdagen – samt analysera hinder och möjligheter. På kvällen var vi alla i fullt uppror, ovana som vi var vid detta sätt att diskutera och agera i egen sak. Allt höll på att gå överstyr. Revolten bland oss kursdeltagare var nära under natten.

På morgonen ingrep Elisabet Holm med sin auktoritet. Hon höll ett rungande tal till oss och allt lugnade sig. Aktion MKF -79 var räddad och blev en mycket viktig ledarskapsutbildning för politiskt starkt motiverade kvinnor. Det systerskap som grundlades mellan kandidaterna i varje utbildningsomgång var inte minst värdefullt. Utbildningen har fortsatt alltsedan dess som Aktion MKF om än i förändrade former.

1978 höll Moderata kvinnoförbundet sin riksstämma i Örebro. Elisabet var huvudansvarig för programmet och dess genomförande och hade lagt ner ett stort arbete på att stämman skulle bli bra, vilket den också blev. Hon ville visa att inte endast Stockholm kunde arrangera fina stämmor, sa hon till mig. En imponerande verksamhetsberättelse godkändes av stämman som bl.a. antog följande program. ”Barnet i centrum”, ”Jämställdhet mellan man och kvinna”, ”Handikappolitik”, ”Kommunal kulturpolitik” samt ”Ungdom”. Man antog också programmet ”Sjukvården inför 80-talet”. Elisabet hade varit ordförande i den sistnämnda gruppen. Presskörden efter riksstämman blev riklig. Elisabet sa bl.a. i en tidningsintervju: ”Som situationen ser ut i dag behövs kvinnoförbundet eftersom förbundet tagit upp frågor som annars inte skulle blivit diskuterade i moderpartiet. I vissa frågor har också förbundet fungerat som något av en spjutspets”.

Även om Elisabet lämnade MKF:s förbundsstyrelse vid stämman i Örebro, förblev hon en av kvinnoförbundets stöttepelare såväl lokalt och regionalt som nationellt. Hon ställde upp vid olika tillfällen och fanns till hands med balanserade synpunkter och råd när man ville ha det, vilket jag själv hade stor glädje av.

Framför Karlskoga lasarett på väg till Stockholm som nyblivet statsråd. Foto Kenth Johansson, Karlskoga Tidning.

1980 skickade vi kvinnor från samtliga svenska riksdagspartier ett förslag till norska Nobelstiftelsen där vi ingående visade att Världshälsoorganisationen WHO genom sitt arbete för smittkoppornas utrotande borde framstå som ett exempel för fredligt samarbete och därför tilldelas Nobels fredspris. Elisabet hade givit oss denna idé. Tyvärr instämde inte norska Nobelstiftelsen.

I en av MKF:s debattskrifter *Kvinnors väg vidare* 1985, skrev Elisabet

ett viktigt avsnitt med rubriken ”Privatisering av offentlig sektor”, där hon visar hur en privatisering av olika offentliga verksamheter, entreprenader och enskild företagsamhet ger kvinnor goda möjligheter. En underrubrik löd ”Visioner idag – verklighet i morgon”.

Kvinnlig länsförbundsordförande i 13 år

Redan 1961 blev Elisabet ledamot i Högerns länsförbundsstyrelse och också ombud till partiets riksstämma i Stockholm. 1968 valdes Elisabet till förbundsordförande för Örebro läns Högerförbund och förblev länsförbundsordförande i 13 år.

Margareta Wattrang, Axbergshammar, har beskrivit Elisabet som en rak, tydlig, resolut och mycket väl påläst förbundsordförande. Hon var kärv och hade respekt med sig men visade samtidigt en mycket stor omsorg om förbundet. Elisabet ville att förbundet skulle fungera väl och att sammanträdena skulle vara bra. Hon till och med bakade tidigt på mornarna för att kunna bjuda något gott till sammanträdeskaffet och skapa god stämning.

Elisabet var ledamot av partistyrelsen 1969–1982. Under sin tid som vice ordförande i Kvinnoförbundet satt hon som representant för Kvinnoförbundet.

Lars Tobisson minns Elisabet som en rejäl men lite bister dam. För att vara landstingspolitiker och sjuksköterska hade hon påfallande breda intressen, till exempel av energipolitik, säger han.

– Hon var bra att sätta i arbetsgrupper, gärna som ordförande – hon arbetade plikttroget och levererade resultat på överenskommen tid.

En kunnig och respekterad hälso- och sjukvårdsminister

Efter valet 1979 blev Elisabet statsråd med ansvar för hälso- och sjukvårdsfrågorna i Torbjörn Fälldins nya regering (12 oktober 1979 till 8 oktober 1981). Det var Britt Mogård som hade föreslagit Gösta Bohman att utse Elisabet Holm. ”Hon var så oerhört kunnig och duktig”, säger Britt Mogård.

Lars Tobisson, dåvarande partisekreteraren, minns att Gösta tvekade med hänsyn till Elisabets begränsade kontakter med rikspolitik och också med tanke på att Elisabets man var sjuk, ”men mina erfarenheter av hennes insatser i partiarbetet gjorde att jag tillstyrkte.” Man kom

överens om att det var något som Elisabet själv fick avgöra. ”Ring och fråga henne själv”, hade Britt Mogård sagt.

Lars Tobisson erinrar sig en episod:

– Under dessa dagar hamnade Gösta och jag vid ett tillfälle i samma hiss som *Svenska Dagbladets* riksdagsjournalist Elisabet Crona. Hon frågade om vi planerade en lika stor överraskning som när Ingegerd Troedsson utsågs till sjukvårdsminister 1976. Vi lovar en större, svarade vi. Hon kom ju också att kallas ”Elisabet Who”.

– Under regeringstiden gick Elisabet in för att sköta sitt. Hon lade sig inte mycket i de övriga moderata statsrådens allmänpolitiska diskussioner. Jag hade fullt upp med att medla mellan Gösta och Britt Mogård så jag hade inte så mycket kontakt med Elisabet, fortsätter Lars.

– En sak till, när jag i M-kampanjtider besökte Örebro och Karlskoga, var Elisabet alltid väldigt mån om att jag skulle komma hem till henne och hennes man för lite förtäring och samspråk på kvällen. Jag vill minnas att hennes gästfrihet någon gång sträckte sig till sovplats för natten.

Elisabet stannade i regeringen tills den avgick och en center-folkpartiregering tog vid. Under sin statsrådstid presenterade hon ett stort antal propositioner av vilka några väckte stor uppmärksamhet. Detta gällde inte minst frågorna om kontinuiteten i hälso- och sjukvården och om regionsjukvården. Frågan om ändrat huvudmannaskap för Karolinska sjukhuset, Stockholm, och Akademiska sjukhuset i Uppsala var en stor och besvärlig fråga som väckte stort massmedialt intresse. Propositionen innebar en uppgörelse om att Stockholms läns landstingskommun och Uppsala läns landsting skulle ta över huvudmannaskapet från staten den 1 januari 1982. Frågan var komplicerad inte minst på grund av att riksdagsledamoten och professorn Gunnar Biörck (m) var starkt emot en överföring.

En annan fråga som var mycket besvärlig var frågan om förmedling av samtal med texttelefoner. Tillkomsten och utvecklingen av servicen med förmedlingen av texttelefoni för hörselskadade var något som Elisabet åstadkom.

Chef för socialdepartementet var Karin Söder (c). Karin Söder beskriver idag Elisabet Holm som en rak och rejäl person som genom sina goda insikter i sjukvårdsfrågorna var väl skickad att ta hand om sjukvårdsfrågorna. Elisabet hade en barsk framtoning och de stod inte varandra särskilt nära. Det var dock inte svårt att samarbeta med Elisa-

På kungamiddag.

bet, det man kom överens om det gällde. Elisabet var en pliktmänniska utan pretentioner för egen del men empatisk när det gällde andra. Både Elisabet Holm och Karin Söder hade samma grundinställning till sin uppgift. Det var mycket viktigt, inte minst därför att kraven hela tiden var att spara vilket gjorde arbetet tungt. Båda statsråden betraktade ministerposten som ett ämbete som de fått förtroendet att förvalta på bästa sätt utifrån sina ideologiska utgångspunkter. Den var en borgerlig regering och båda kände ett stort ansvar att göra det bästa möjliga.

Jan Erik Wikström, också regeringskollega, beskriver Elisabet Holm som en klok, sansad och behaglig människa som också hade gott handlag med Gösta Bohman.

Per Mossberg var Elisabets pressekreterare under statsrådstiden. Han säger, att trots att Elisabet inte hade någon egentlig chefserfarenhet, så tog hon kommandot på departementet och förmådde driva sina frågor. Hon hade en uppförsbacke – där fanns många personer med vänstersympatier på departementet – men eftersom hon var kunnig, envis och hade hög uthållighet lyckades hon. ”Under Elisabets tid grundlades utvecklingen mot allt fler privatläkare och större valfrihet. Allmänmedicin blev en specialitet.”

Margareta Wattrang ersatte Elisabet som oppositionsråd i Örebro läns landsting. ”Elisabet var dock alltid tillgänglig för råd och stöd”, säger Margareta Wattrang, som när som helst kunde ringa till departementet och alltid få omedelbar kontakt med Elisabet och hjälp av henne. ”Hon var så kunnig och ett oerhört stöd!”

När man läser protokollen från Elisabets många debatter i riksdagen under statsrådstiden slås man också av hur tydligt hennes kunskaper och egna erfarenheter präglade hennes arbete som statsråd. Det framgår hur hon möttes av stor respekt i kammardebatterna.

Stort engagemang i handikappfrågorna

Handikappområdet låg under Elisabet Holm. Hennes stora personliga engagemang särskilt i handikappfrågorna bottnade naturligtvis i att hon själv hade erfarenhet av att vårda en sjuk anhörig. Maken Nils fick en hjärnblödning 1977 och var vänstersidigt förlamad. Elisabet vårdade honom i långa perioder. Under hela statsrådstiden vistades han hemma under helgerna vilket innebar att Elisabet alltid åkte hem och tog hand om honom då. Karin Söder minns hur denna svåra och tunga livserfarenhet präglade Elisabet.

1981 var FN:s handikappår och det präglade flera kammardebatter i riksdagen. Elisabets eget engagemang var mycket tydligt och hon arbetade mycket intensivt med förberedelserna inför handikappåret. I januari 1980 betonade hon i den allmänpolitiska debatten att det förekom ett stort och brett planeringsarbete inom socialdepartementet på handikappområdet. Hon sa: ”Jag kan försäkra att jag personligen har ett mycket stort intresse för handikappfrågorna och kommer att ägna en mycket stor del av min tid åt att förbättra förhållandena för handikappade i landet.”

I februari 1980 gav hon tilläggsdirektiv till omsorgskommittén. Den-

na kommitté skulle göra en översyn av lagen angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda. Elisabet uppdrog nu åt omsorgskommittén att särskilt överväga situationen för begåvningshandikappade föräldrar och deras barn. Man måste kräva att behovet av trygghet och omvårdnad hos barn till begåvningshandikappade blev tillgodosett.

I april 1981 framhöll hon i en riksdagsdebatt att de samlade anslagen till handikappåtgärder i budgetpropositionen uppgick till 14 miljarder kronor – en ökning med 8 miljarder sedan 1976/77.

Frågor rörande regionsjukvården och antalet sjukvårdsregioner var områden där Elisabet hade särskilt stor kunskap. Antalet sjukvårdsregioner blev sex. Regionsjukvårdsbegreppet fick en ändrad innebörd. Hon öppnade möjligheten för en sjukvårdsregion att ha två regionsjukhus vilket var en mycket viktig förändring av regionsjukvårdsbegreppet.

Kontinuiteten i hälso- och sjukvården var en annan stor fråga. Folkpartiregeringen hade föreslagit ett husläkarsystem som avslagits, detta förslag fokuserade endast på primärvården. Elisabets proposition byggde till en del på folkpartiförslaget men skiljde sig på väsentliga punkter. Propositionen innebar åtgärder för att förbättra kontinuiteten i hälso- och sjukvården bl.a. i syfte att införa ett husläkarsystem. Åtgärder föreslogs för att åstadkomma kontinuitet inte endast i den öppna vården utan även i sluten vård och mellan öppen och sluten vård.

I juni 1980 tillsatte Elisabet en kommitté för att utreda hur den verksamhet som bedrevs inom den psykiska barn- och ungdomsvården (PBU/BUP) och den kommunala familjerådgivningen skulle kunna samordnas inbördes och med andra verksamheter med näraliggande arbetsuppgifter, t.ex. socialtjänsten och omsorgsverksamheten. Hon var uppenbarligen oroad över det ökande missbruket av alkohol och narkotika samt det stora antalet självmord, skilsmässor och aborter och säger i direktiven att dessa är tecken på att det föreligger ett stort behov av personlig rådgivning och stödjande behandling i krissituationer i vårt samhälle.

De svåra frågorna rörande förvaring och gallring av medicinska arkiv togs upp av Elisabet som tillsatte en utredning samtidigt som chefen för socialdepartementet statsrådet Karin Söder tillsatte en utredning om gallring av socialtjänstens personregister. I tilläggsdirektiv till utredningen tog Elisabet senare upp bl.a. frågan om signering av journaler. Hon skrev bl.a. ”Den ökande användningen av diktafoner i journalhanteringen vållar också problem både vad gäller komprimering av journal-

texten och ansvaret för rättelser eller ändringar i den utskrivna texten. I dag saknas en enhetlig reglering av dessa frågor vilket vållar osäkerhet bland personalen framför allt med hänsyn till patienternas integritets- och rättssäkerhetsintressen. I den utsträckning det visar sig möjligt och lämpligt bör översynen också omfatta dessa och liknande frågor."

En annan fråga som, liksom gallringsfrågorna, väckte uppmärksamhet var legitimationsfrågan inom hälso- och sjukvården, inte minst när det gällde arbetsterapeuter och sjukgymnaster. Elisabet tillsatte en särskild utredare för att göra en översyn av gällande legitimations- och andra behörighetsbestämmelser för personal inom hälso- och sjukvården.

Intensiv verksamhet i abortfrågan

Under Elisabets statsrådstid hölls ett flertal interpellationsdebatter om omskärelse och aborter och Elisabet visade ett mycket stort engagemang i dessa frågor. Hon tog kraftfullt avstånd från omskärelse och barnäktenskap i en debatt den 19 november 1979 och lovade att regeringen aktivt skulle medverka till beslut om förbud i internationella organ mot omskärelse av kvinnor. Hon tog initiativ till en arbetsgrupp inom socialdepartementet med representanter för berörda departement och myndigheter. Syftet var att från svensk sida stimulera till praktiska insatser i internationella organisationer och i länder där denna sedvänja var utbredd.

Dagmar Fornander Palmgren, sakkunnig hos Elisabet Holm, berättar om Elisabets resa till Sudan för att besöka flyktingläger och sjukhus. Elisabet var särskilt angelägen om att studera kvinnosjukvården och att få kontakt med kvinnoorganisationer för att diskutera omskärelsen. Hon tog också upp omskärelsen med sjukvårdsministern i Sudan.

När det gäller abortlagstiftningen sa Elisabet i en debatt den 21 november 1979 att hon ansåg att det inte fanns anledning att ändra på huvudprincipen i abortlagen, nämligen att kvinnan själv inom vissa gränser skulle få bestämma om hon skall föda sitt barn eller om hon skall låta avbryta graviditeten. Hon ansåg dock i likhet med socialutskottet att abortlagstiftningen borde utvärderas. "Därvid bör enligt min mening särskild uppmärksamhet ägnas sådana frågor som organisationen och omfattningen av preventivmedelsrådgivning, abortrådgivning samt information och undervisning om sex och samlevnad över huvud

taget. Vidare bör bl.a. invandrarkvinnorna uppmärksammas. Vi måste se till att allt som är möjligt görs – utan att rubba på grunderna för abortlagen – för att minska abortfrekvensen. Möjligheten till abort skall självklart stå till buds i de fall kvinnan själv finner att det är den lämpligaste lösningen på de problem som en oönskad graviditet kan medföra." Hon försäkrade att hon skulle följa denna fråga med stor uppmärksamhet.

Den 21 februari 1980 beslutade regeringen om direktiv för en kommitté med uppgift att utvärdera abortlagstiftningen samt föreslå åtgärder som syftade till att minska abortfrekvensen i landet. Riksdagsledamoten Anita Bråkenhielm (m) utsågs till ordförande för en kommitté med företrädare för samtliga politiska partier i riksdagen. I direktiven sa Elisabet bl.a. "Kommittén bör utgå från den huvudprincip som lagen bygger på, nämligen kvinnans rätt att inom vissa gränser själv bestämma om hon vill fullfölja en graviditet eller ej. Vidare bör de tidsfrister som reglerar abortförfarandet gälla även i fortsättningen." Abortrådgivningens roll betonades i direktiven.

Elisabet sa också i direktiven: "Den nya abortlagen skiljer sig från tidigare lagstiftning på området framför allt genom att kvinnan fått den principiella beslutanderätten i en abortsituation och genom att utredningsförfarandet vid aborterna avsevärt har förenklats. Det är därför av särskilt intresse att kommittén redovisar vilka konsekvenser dessa förhållanden har haft för de kvinnor som övervägt abort och sedan eventuellt gått igenom abort. I detta sammanhang bör även mannens roll i abortsituationen särskilt uppmärksammas." … "Kommittén bör med utgångspunkt i sin analys söka lägga fram konkreta förslag om abortrådgivningens utformning och innehåll samt abortförebyggande åtgärder i syfte att minska abortfrekvensen i landet. Om möjligt bör särskilda åtgärdsprogram föreslås för en förbättrad information om samlevnadsfrågor och om abortförebyggande åtgärder."

I en interpellationsdebatt om abortrådgivningen den 15 december 1980 redogjorde Elisabet för en intensiv verksamhet i abortfrågan. Hon fick dagligen brev i abortfrågan och besvarade dem alla. Hon hade klart tagit avstånd från den abortrådgivning som gavs av Pro Life-rörelsen. Skrämselpropaganda hörde inte hemma vare sig inom abortrådgivningen eller i abortdebatten. Rätten till abort måste kvarstå.

19 mars 1981 fick jag själv svar på en interpellation om tillsynen över privat sjukvård. Oroad som jag var över att länsläkarorganisationen avskaffats enligt ett förslag som inte Elisabet varit ansvarig för, hade jag

frågat hur hon ansåg att tillsynen skulle ordnas för att vara så smidig och effektiv som möjligt. Hon lovade att noga följa utvecklingen av den nya tillsynsverksamheten men tyvärr fick hon inte vara statsråd så länge till.

Elisabet fick återgå till att bli politiker i Örebro län och fick inte fullfölja sina intentioner och de förslag hon hade på gång som statsråd. Flera personer jag talat med minns hur ledsen Elisabet blev när statsrådstiden tog slut. Det var inte enbart på grund av att regeringen föll utan också av mycket personliga skäl. Hon hade uppskattat sin statsrådspost och att få vara verksam i Stockholm.

”En person som ville ha resultat”

Åke Pettersson var statssekreterare på socialdepartementet hos Karin Söder och Elisabet Holm. Han betonar det goda samarbetet med Elisabet:

– Hon hade ett genuint engagemang i hälso- och sjukvårdsfrågor och i handikappfrågor. Hon såg till att Sverige engagerade sig i handikappåret. Hon reste med Libyens handikappminister till Torsby för att besöka Frykcenter och stimulerade därmed till liknande byggnation i Libyen.

– Hon hade mycket kontakt med läkemedelsindustrin och var engagerad i läkemedelsfrågor. Hälso- och sjukvårdslagen arbetade hon mycket med. Utredningen hade varit kontroversiell. När Elisabet slutade var 75% av propositionen klar och den antogs sedan i ganska stor enighet.

– Elisabet var en person som ville ha resultat. Hon sökte inte strid men arbetade för det hon trodde på även om det var kontroversiellt. Hon var omtyckt på departementet. Många tyckte att det var vemodigt när hon slutade. Efter regeringens fall hade Elisabet inget att göra och vi talades vid om detta. Jag kunde hjälpa till så att hon fick två utredningsuppdrag, varav det ena rörde smittskyddslagen.

Ny smittskyddslag präglad av aids-problematiken

24 mars 1982 utsågs f. statsrådet Elisabet Holm till särskild utredare av smittskyddslagen från 1968 och angränsande författningar. I augusti 1985 presenterade hon utredningens betänkande, SOU 1985:37, Om smittskydd.

Aidsproblematiken kom att uppta en stor del av Elisabets tid och arbete med smittskyddslagstiftningen. Förslaget till ny smittskyddslag var ägnat att tillämpas även på sjukdomen aids, som hade uppmärksammats i slutet av 1970-talet i USA. Enligt betänkandet hade säkra fall av aids bland afrikaner dokumenterats sedan år 1975. I Sverige diagnosticerades de första aidsfallen i slutet av år 1982 och de ökade snabbt i antal.

I betänkandet föreslog Elisabet bland annat att särregleringen av de veneriska sjukdomarna skulle upphöra. Hon ställde upp tre kriterier för att en sjukdom skulle kunna anses allmänfarlig, alla tre måste föreligga samtidigt. Hon bedömde att aids uppfyllde kriterierna på allmänfarlighet. De formella förutsättningarna för att låta smittskyddslagens bestämmelser gälla även denna sjukdom förelåg. Hon var dock inte beredd att lämna något slutligt förslag om detta. ”Ett ställningstagande i denna fråga bör bygga på de kunskaper om sjukdomen och den epidemiologiska situation som råder när en ny smittskyddslag skall träda i kraft.”

Vidare föreslog hon bland annat att landstingen skulle ha ansvaret för smittskyddet, att smittskyddsläkaren skulle leda smittskyddet, att varje läkare skulle åläggas uppgifter inom smittskyddet, att endast läkare skulle få skyldighet att anmäla fall av smittsamma sjukdomar, att läkarundersökning och isolering på sjukhus skulle få vidtas mot den enskildes vilja, att information skulle bli en viktig del i smittskyddsarbete, att undersökning, vård och behandling som behövs ur smittskyddssynpunkt skulle bli kostnadsfria för den enskilde samt att karantänsväsendet borde anpassas till den nya smittskyddsorganisationen.

Efter statsrådstiden

Efter sin tid som statsråd återvände Elisabet således till landstinget och blev oppositionsråd igen, nu på heltid, till dess hon fyllde 67 år 1984. Därefter vårdade hon sin make hemma de sista åren till dess han dog i januari 1988. Hon hade låtit bygga ett handikappvänligt hus för att underlätta vården av maken i hemmet.

Hon blev mycket aktiv inom både SPF och Medborgarskolan, inte minst som cirkelledare och talare. Hon författade studiematerial i humanistiska ämnen och samhällskunskap. För Medborgarskolans studiematerial Mervetarna skrev Elisabet 1991 ”Kvinnan i politiken”.

Vårtal. Foto Kenth Johansson, Karlskoga Tidning.

1990–93 var hon ordförande för SPF i Karlskoga. Hon tog initiativ till och var också med i ledningen för byggandet av seniorboendet ”Senioren” i Karlskoga.

Lidandets mening

1992 utgavs på Bokförlaget Natur och Kultur essäsamlingen *Lidandets mening* med Kjell Kallenberg som redaktör. Elisabet var författare till essän ”Livslång sjukdom – nog är väl det lidande?” Hennes uppsats handlade huvudsakligen om den långtidssjuka människan och hennes lidande mot bakgrund av ett mångårigt arbete inom svensk sjukvård, skrev hon. Hennes bidrag var ett erkännande av den vård som minskat människors lidande och som ökat livskvaliteten också i livets slutskede. Samtidigt pekar hon på risken att den högteknologiska vården kan medföra en bristande respekt för den enskilda människans integritet och människovärde. Det hon skrev präglas av erfarenhet och livsvisdom, stark medkänsla och respekt för individens integritet.

”Rubriken över denna uppsats är försedd med ett frågetecken. Mitt spontana svar på frågan blir ett otvetydigt ja, livslång sjukdom är ett lidande. Samtidigt tycker jag mig kunna konstatera att detta lidande kan uthärdas. Lidandet kan också lindras genom anhörigas och vårdpersonals insatser. Även vid mycket svåra livslånga sjukdomar kan livet vara värt att leva. Livet kan fortfarande ge den sjuke många berikande upplevelser, och den sjuke själv kan genom sin personlighet ge mycket till andra människor i sin omgivning.”

En drivande politiker och centralgestalt

Elisabet var en drivande politiker som åtnjöt stort förtroende oavsett vilken politisk församling hon var med i. Hon var en centralgestalt inom Moderata samlingspartiet i Örebro län. Som statsråd var hon mycket väl ansedd. Hon visste vad hon ville och framförde detta mycket rakt och ibland skarpt. ”Hon var tuff”, säger Margareta Edner. Hon var orädd, saklig och rättfram, alltid väl förberedd och baserade sina åsikter på kunskap och erfarenhet. Hon var mycket respekterad för sitt engagerade arbete och sin kunskap även bland sina politiska motståndare. Hans Bergström, chefredaktör på *Nerikes Allehanda* 1980-85, beskriver henne som kunnig och jordnära och en person som åtnjöt stor respekt.

– Elisabet ställde höga krav både på sig själv och sin omgivning. Hon imponerade starkt genom att förena sin kunnighet med engagemang och vision och en fallenhet för nytänkande också högt upp i åren. Elisabet Holm var i genuin bemärkelse en god medborgare. Hon engagerade sig starkt i samhällsarbetet och tvekade inte att påta sig tunga uppgifter. Hennes omsorg och skötsel av maken Nils under dennes långa sjukdomstid står som en symbol för att det goda samhället bärs upp av personligt engagemang grundat på eget ansvarstagande och kärleken till de sina. Så skrev riksdagsledamoten Ola Karlsson, oppositionsrådet i landstinget Bo Westerling och Per Mossberg, hälsovårdsministerns pressekreterare, om Elisabet efter hennes bortgång.

Bilden av Elisabet som person är dock inte fullständig om man inte också tar med hennes varma hjärta, hennes omsorg och gästfrihet, hennes glada skratt och hennes lättrördhet. Bakom den ibland lite barska ytan fanns en härligt varm och humoristisk person med stor självkännedom och en god portion självironi!

Elisabet var musikalisk och även i övrigt en kulturellt mycket intresserad person. Hon läste mycket och gick gärna på konserter, teater och konstutställningar. Hon köpte gärna konst och stödde konstföreningens arbete.

Elisabet drabbades av cancer. Den första operationen gick bra och hon mådde ganska bra under ca ett och ett halvt år varefter hon blev sjuk igen. Den sista tiden var hon mycket svårt cancersjuk och hade svårt att äta. Hon höll dock sjukdomen för sig själv och sina närmaste och ville inte prata om den. Hon var inte en person som klagade utan dolde hur hon mådde och kämpade vidare. Det sista halvåret hade hon en sond i näsan men hon gav inte upp. I april 1997 skulle hon hålla ett föredrag i

SPF. Hon drog ur sonden, preparerade sig för att klara ett par timmar utan sond, höll sitt anförande – om ”Sidenvägen”. Direkt därefter for hon till sjukhuset för att få sonden insatt. Två månader senare dog hon.

Elisabet min förebild

Jag har uppskattat mycket att få möjlighet att skriva dessa rader om Elisabet Holm eftersom jag har henne att tacka för mycket. Hon var och är min förebild och jag kände alltid att hon stöttade mig. Elisabet var den första som föreslog att jag skulle kandidera till riksdagen och jag är övertygad om att hon starkt bidrog till att jag kom in i Moderata kvinnoförbundets förbundsstyrelse och så småningom blev dess ordförande.

Det har varit en stor glädje att i samband med denna artikel kunna tala med ett stort antal personer som – oavsett partifärg – har uttalat sin stora respekt och aktning för Elisabet, för hennes person och gärning, och som starkt har uppmuntrat att hon uppmärksammas.

Elisabet Holm

Propositioner undertecknade av statsrådet Elisabet Holm:
Avtal om läkarutbildning vid kommunala undervisningssjukhus, m.m. (1979/80:37)
Åtgärder för att förbättra kontinuiteten i hälso- och sjukvården m.m. (1979/80:116)
Behov och utbildning av tandvårdspersonal m.m. (1979/80:148)
Överenskommelser om bidrag till verksamheten vid Karolinska sjukhuset och Akademiska sjukhuset i Uppsala m.m.(1979/80:154)
Ändring i läkemedelsförordningen (1980/81:5)
Regionsjukvården (1980/81:9)
Följdlagstiftning till den nya sekretesslagen i fråga om hälso- och sjukvården samt den allmänna försäkringen (1980/81:28)
Hälso- och sjukvården i krig m.m. (1980/81:57)
Förslag till lag om radioaktiva läkemedel, m.m. (1980/81:74)
Ändrat huvudmannaskap för Karolinska sjukhuset m.m. (1980/81:95)
Förmedling av samtal med texttelefoner (1980/81:181)

Utredningar och kommittéer tillsatta av statsrådet Elisabet Holm:
1980:5, Gallring av medicinska arkiv m.m.
1980:8, Tilläggsdirektiv till omsorgskommittén (S 1977:12) beträffande barn till begåvningshandikappade
1980:16, Utvärdering av abortlagstiftningen m.m.
1980:60, Utredning om formerna för den psykiska barn- och ungdomsvårdens (PBU/BUP) samt den kommunala familjerådgivningens framtida verksamhet.

1980:75, Legitimations- och behörighetsbestämmelser för personal inom hälso- och sjukvården m.m.
1980:76, Tilläggsdirektiv till utredningen (S 1980:3) om gallring av medicinska arkiv m.m.
1981:1, Specialistutbildning i Sverige av läkare från utvecklingsländer m.m.

Utredningsbetänkande
SOU 1985:37 Om smittskydd

Källor

Utredningstjänsten, Sveriges riksdag
Loman, Ninnan, *I frihetens tjänst*
Kvinnoförbundet 50 år
Pressklipp
Stämmohandlingar, debattskrifter och protokoll från Moderata kvinnoförbundet
Lidandets mening, redaktör Kjell Kallenberg. Natur och Kultur 1992.

Samtal med Berit Andersson, Hans Bergström, Margareta Edner, May Gerdin, Ingemar Karlsson, Ola Karlsson, Britt Mogård, Per Mossberg, Marie-Louise Nauclér, Dagmar Fornander Palmgren, Åke Pettersson, Gunnar Rosbro, Lars Tobisson, Karin Söder, Margareta Wattrang, Bo Westerling, Jan Erik Wikström, Ingrid Åslund.

Samtal med Margaretha af Ugglas

april 2004

LILLEMOR LINDBERG

Svensk Tidskrift

Margaretha af Ugglas kom in i *Svensk Tidskrifts* redaktion 1976 som ung riksdagsledamot. Tidskriften var då helt präglad av de båda redaktörerna, professor Erik Anners och fil.dr Thede Palm, vilkas arbete med tidskriften var synnerligen betydelsefullt.

Svensk Tidskrift startades 1911 av Gösta Bagge och Eli Heckscher. Det innebär att den verkat som ett självständigt ideologiskt debattforum för borgerligt inriktade akademiker och verksamma politiker nästan sedan partiet bildades. Margaretha af Ugglas blev huvudredaktör och ansvarig utgivare 1980 och var det tills hon blev utrikesminister 1991. Tidskriften är i dag en viktig källa för dem som skriver partiets historia.

Inträdet i redaktionen och som ledarskribent innebar emellertid en förnyelse och i viss mån en omorientering eller förskjutning från renodlat konservativ inriktning till en där den liberala grundsynen fick större utrymme. Redaktionen genomgick en kraftig föryngring då Mats Svegfors, Rolf Englund och så småningom Gunnar Hökmark kom in i den. Generationsskiftet innebar naturligen ökad betoning på det individuella frihetsbudskapet. Redaktionen stod mitt uppe i kampen. I ledaren ”Den statsunderstödda demokratin” gisslade Margaretha af Ugglas systemet med partistöd och presstöd.

Svensk Tidskrift markerade sin självständighet även under de borgerliga regeringsåren 1976–1982. Tidskriften kritiserade bl.a. den borgerliga regeringen då den inte tillräckligt vågade bryta med det socialistiska arvet. De socialdemokratiska ordförandena i viktiga styrelser och utredningar fick sitta kvar och utredningsdirektiven ändrades inte. Kritik framfördes också mot Stålverk 80 och miljardrullningen till varven.

Tidskriften kämpade mycket tidigt mot löntagarfonderna – en av medredaktören Rolf Englunds käpphästar.

Redan på 1970-talet uppmärksammade Svensk Tidskrift förtrycket i Östeuropa. Tidskriften hade artiklar om Charta 77 och Václav Havel. 1984 började Levi Mauritsson skriva i tidskriften. Han blev sedan

minister i Tjeckien under sitt rätta namn – Egon Lansky.

Margaretha af Ugglas Europaintresse dokumenterades tidigt och många av ledarna gällde Europa. 1978 ledde hon en näringspolitisk arbetsgrupp inom moderaterna. I sin rapport föreslog arbetsgruppen att Sverige skulle gå med i EEC, något som upprörde Gösta Bohman som då samregerade med det EG-negativa centern.

– Ja, Gösta Bohman blev ilsken men det förändrade inte mitt Europaintresse. Tio år senare – 1988 – blev jag den första svenska observatören i vår partigrupp i Europaparlamentet och 1995 då Sverige blev medlem i EU drog jag igång moderaternas arbete i parlamentet.

Margaretha af Ugglas.

Inspirerad av Otto von Habsburg i Europaparlamentet ställde Margaretha 1983 en interpellation i riksdagen om den politiska utvecklingen i Baltikum och pläderade för de baltiska staternas rätt till självständighet.

Hon slog fast: ”I Sverige har det rått en generad tystnad om de baltiska folkens öde.” Interpellationen väckte stor uppmärksamhet och besvarades av Lennart Bodström, som då var utrikesminister.

Hösten 1984 startade Svensk Tidskrift artikelserien ”Det glömda Europa” – som Gunnar Hökmark tog initiativ till. Den uppmärksammade förtrycket i Öst- och Centraleuropa genom artiklar av skribenter som Anders Åslund, Kristian Gerner, Stefan Hedlund, Ingmar Carlsson och Lars-Åke Nilsson.

En ”Dagens fråga” i tidskriften som Margaretha skrev 1985 har rubriken ”Ett fritt Baltikum”. Som utrikesminister 1991–94 bjöd hon in dem som utvisades vid baltutlämningen efter andra världskriget och fortsatte arbetet med att stötta hela omvandlingen i Central- och Östeuropa.

EFU – Europeiska Kvinnounionen

Margaretha af Ugglas var ordförande i den svenska sektionen av EFU 1981–1991 tills hon blev utrikesminister.

– Det var naturligt för mig med mitt intresse för Europafrågan att

engagera mig i EFU som var pionjärorganisationen på den borgerliga sidan när det gäller europeiskt samarbete. Den första generalförsamlingen som jag var med på var den som ägde rum i Stockholm 1969 när Ingrid Sundberg var ordförande för svenska sektionen. En av huvudtalarna var Margaret Thatcher som då var utbildningsminister i det dåvarande brittiska skuggkabinettet.

– I och med organisationens tillkomst och med Lola Solar från Österrike som en av grundarna 1953 hade EFU från början en solidarisk grundsyn med det ofria Östeuropa och en stark önskan att se järnridån falla. En värderingsmässig grund förenade kvinnorna i EFU mer än snäva partiintressen. Efter murens fall bjöd EFU på ett tidigt stadium in representanter för likasinnade kvinnor från Central- och Östeuropa.

Eftersom den svenska sektionen under lång tid bestått av aktiva riksdagskvinnor och kommunal- och landstingspolitiker blev svenskorna naturligen pådrivande för att skärpa EFU:s politiska röst.

– I EFU lärde sig många av oss hur det europeiska samtalet skall föras för att någon skall lyssna. Det var roligt på EFU:s sammankomster, säger Margaretha af Ugglas. Man upptäckte hur mycket som förenar trots språkliga och kulturella skillnader.

Margaretha af Ugglas insatser präglas av djup kunskap, personlig integritet och civilkurage.

Margaretha af Ugglas övertar ordförandeskapet i den svenska sektionen av EFU. Ingrid Diesen räcker här över den obligatoriska klubban.

Margaretha talar om EG vid MKF:s riksstämma i Göteborg 1990.

Under sin utrikesminstertid vann Margaretha af Ugglas stort förtroende bland annat för sin konsekventa hållning när det gällde Baltikums frihet. Hur hennes ställningstaganden uppfattades av ideologiska meningsfränder i Baltikum framgår av följande kommentarer, skrivna av Mart Laar.

Margaretha af Ugglas

MART LAAR

For Estonians, Western politicians from the second half of the XX century have not been one of our best experiences. Living in occupied Estonia we heard them holding endless talks about freedom and human rights – but only in the countries far away and not nearby in captured Central and Eastern Europe. But we too wanted to be a free nation again. There was a real feeling that nobody was listening to our cry for freedom.

In this context my first meeting with Margaretha was like a fresh blow

of wind. I saw a politician who not only talked about values but really had those. Having met Swedish socialdemocratic politicians who declared that Estonia had never been occupied by the Soviet Union, Margaretha af Ugglas was a very different experience. She understood what communism is and was ready to fight against it. She understood the fate of the Baltic people and was ready to support our drive for independence.

This was one reason why I was so happy when I saw Margaretha as minister for foreign affairs in Carl Bildt's government. Those were no easy times. Russia was not ready to let the Baltic countries really go, still there were military bases in the Baltic area and Russian attempts to provoke clashes between local population and Russian colonists.

The outcome of those events was not yet determined. It was quite possible that the Baltic area was due to be another Balkan. Bildt's government and Margaretha personally played a huge role to avoid this. They supported Estonia and other Baltic countries even when there were few other countries who were publicly ready for this. I will always remember Margaretha's visit to Estonia in the summer of 1993, which was especially hard for us. Estonia was under a massive Russian propaganda attack, perspectives to withdraw Russian military bases looked quite grim. Margaretha's visit gave us in this difficult time a lot of encouragement, her clear statements undermined the credibility of Russian propaganda warfare. As in the times of Karl XII, Sweden actually won the battle in Narva again.

Another important role of Margaretha was her position in the European Parliament's EPP group. Margaretha was one of the strongest advocates for the enlargement of Europe and supported the ideas that Estonia must have the possibility to be among the first countries to start negotiations with the Europan Union on enlargement in 1997. This decision actually opened the door for Latvia and Lithuania as well and made possible "the big bang" in 2004.

I will always remember Margaretha as a lady with very clear and logical positions, what you can sometimes call tough. But she always presented those positions with such an elegance and so beautiful a smile that nobody actually could resist her.

Margaretha has been a real angel for the Baltic countries.

Mart Laar, född 1960 i Viljandi i dåvarande Estniska Sovjetrepubliken, historiker, en av grundarna av Estniska Fornminnesförbundet och aktiv i estniska frihetsrörelsen. Sedan 1992 ledamot av estniska parlamentet, partiledare för Isamaaliit (Fosterlandsförbundet) 1992–95 och 1998–2002. Premiärminister 1992–94 och 1999–2002 och innehar fortfarande en stark ställning inom sitt parti.

Margaretha af Ugglas

(Nedanstående är ett urval av uppdrag och uppgifter):
Margaretha af Ugglas, f. Stenbeck, f. 5 /1 1939, g. m. Bertil af Ugglas

Utbildning och verkshet: Harvard-Radcliffe Program in Business Admin. USA 1961, Civ.ekonom vid Handelshögsk. 1964. Journalist vid *Veckans affärer* 1966–67, ledarskribent i *SvD* 1968–73 Rdled 1974–95 Statsråd och chef för utrikesdepartementet 1991–94 Led. Europaparlamentet 95.
Kommun och landsting: Led. av Sthlms läns landst. 1971–73, vice ordf. centrala konstnämnden 1971–73 samt utb.nämnden 1971–73.
Rduppdrag: Led. av näringsutsk. 1978–92, utrikesutsk. 1982–91, vice ordf. 1994–95, led. av europarå:s sv. del. 1982–85, krigsdel. 94/95 samt Europeiska säkerhetskonf. 94/95. Led. av Europaparlamentet 95.
146 egenmotioner, 21 interpellationer, 27 frågor och 113 anföranden (utöver anföranden som statsråd) främst om internat. frågor samt närings- och arbetsmarknadspolitik).
Övr. statl. uppdrag: Led. Styr för internat. bistånd 1976-89, Fulbrightkommissionen 1977–80, kammarkoll. 1988–91, ordf. i Europeiska säkerhetskonf. 1992–93, led. jämställdhetskom. 1976–81, kom. för de sv. förbered. inför FN:s vattenkonferens 1976–78, sysselsättnutr. 1977–79, kooperationsutr. 1977–80, del. för ungd. sysselsättn.fråg. 1978–80 , 1978 års försvarskom. 1979–82.
Polit.uppdrag: Ordf. styr. för Europ. kvinnounionens sv sektion 1981–91, Mod. kvför. Oskar/Gärdet 1971–77, Led. Mod. Sthlmsförb. 1977–86, Mod. Partistyrelse 1978–93.
Näringslivsuppdrag: Led. av styr. för Investment AB Kinnevik 1970–83, Sandvik 1970–74, Bulten-Kanthal 1972–80, Boliden AB 1978–85, Swedish Match AB 1979–91, Stora AB 1978–91.
Övrigt: Ordf. för styr. Rädda Barnens sthlmsförb. 1974–80, Riksförb. Sv:s Lottakårer 1974–80.

Kvinnoförbundet i nya verksamhetsformer

Början av den här boken behandlar moderata kvinnors strävan att organisera sig. Formerna när det gäller relationen till partiet har förändrats under årens gång. Så länge kvinnor saknade möjligheter att få erfarenheter inom de politiskt valda organen fick de förlita sig på sina insikter i samhällslivet genom föreningsliv m.m.

Kvinnorna har successivt flyttat fram sina positioner jämfört med de begränsningar som rådde då Centrala Kvinnorådet, CK, formerades.

Senare tids företrädare för de moderata kvinnorna har medverkat till att vidga handlingsutrymmet ytterligare. Ann-Cathrine Haglund och Gullan Lindblad får, var och en på sitt personliga sätt, representera denna utveckling.

Intervju med Ann-Cathrine Haglund

januari 2004

ELISABETH PRECHT

”Kristallklara, spännande Ann-Cathrine Haglund … betonade valfriheten,” kommenterade Kerstin Hallert i *Svenska Dagbladet* dagen efter den första och hittills enda valdebatten i TV med enbart kvinnliga politiker. Initiativet hade tagits av Fredrika-Bremer-förbundet och dess ordförande Gerd Forssell. Året var 1988 och på fotona har Ann-Cathrine Haglund (helt moderiktigt) jättelika glasögon à la myror ... Hon har ”en röst och en satsmelodi som man inte kan låta bli att lyssna på,” skrev Marika Ehrenkrona i *Expressen*.

Det råder ingen tvekan om att Ann-Cahrine Haglund är ordningsam och organiserad. ”Det märks att hon är lärare”, kommenterar en tidigare medarbetare. En annan säger att ”hon är alltid påläst”.

– Ann-Cathrine är inspirerande och det finns en glädje i botten hos henne, säger Ingegerd Ekberg som var vice ordförande i MKF under Haglunds tid som ordförande 1981–1990. Ingegerd Ekberg, under många år kommunalråd i Tranås, är nu pensionär sedan mitten av 1990-talet men säger att hon under årens lopp haft mycket nytta av den skolning hon fick i Kvinnoförbundet, bl.a. för uppdrag på kommunal nivå. Ann-Cathrine Haglund håller med henne.

– Kvinnoförbundet var en bra politisk skola. Vi ägnade oss åt ett brett register av frågor, kommenterar hon som själv är ett lysande exempel på att så är fallet. Hon har under årens lopp ägnat sig åt allt från familjepolitik till försvarsfrågor.

– Vi analyserade hur kvinnors intressen påverkades av de politiska frågorna, vi vinklade ur kvinnosynpunkt och försökte väcka kvinnors intresse för vår politik, förklarar Ann-Cathrine Haglund.

Hon säger att alla samhällsfrågor berör både kvinnor och män, men att det var kvinnoförbundets uppgift att belysa hur kvinnor ”drabbades”.

– Våra synpunkter och våra aktiviteter breddade kontaktytan för Moderata Samlingspartiet. Samtidigt lyfte vi fram kvinnor och visade upp kvinnors kompetens och kraft.

På två områden var Ann-Cathrine Haglunds och MKF:s engagemang avgörande för moderaternas politik, anser Ingrid Erneman som

var förbundssekreterare för MKF under Ann-Cathrine Haglunds ordförandeskap. Det gällde frågan om att krossa det offentliga monopolet och öppna för eget företagande och alternativa lösningar – bl.a. för att kvinnor som arbetade inom denna sektor skulle få bättre löner och bättre arbetsvillkor. ”Ann-Cathrine drev denna fråga mycket målmedvetet”, säger Erneman som numera är undersköterska i det civila och vice ordförande i socialnämnden, på den partipolitiska arenan. ”Och visst hade vi rätt”, säger hon och pekar på hur sjuksköterskorna fått löneökningar när de kan välja mellan olika arbetsgivare.

Den andra frågan gällde kvinnomisshandel, där Ann-Cathrine Haglund och MKF uppmärksammade problematiken tidigt och i sinom tid fick starkt stöd hos partiordförande Ulf Adelsohn.

”Vi hade roligt”, säger Ann-Cathrine Haglund själv gång på gång då hon berättar om sina år som ordförande för Moderatkvinnorna. ”Och det var en enorm samhörighet.” Den glädje-i-botten som Ekberg talar om, bubblar ofta fram på ytan. Även idag skrattar hon gärna och ofta. Hennes politiska engagemang har inte heller svalnat. Hon anser själv att hon ”kanske har väl mycket att göra”, nu när hon gått i pension efter en karriär som tagit henne från läraryrket via riksdagen till landshövdingeposter i både Malmöhus län och i Uppsala län.

– Många hade varnat mig för att man inte ska ta på sig för många uppdrag, men jag var livrädd för att bli sittande sysslolös så jag tackade ändå ja till det mesta … Nu arbetar jag nästan sju dagar i veckan!

Det där med att arbeta mycket och hårt har hon nog från sin mamma, tror Ann-Cathrine Haglund själv.

– Mamma sa att man måste lära sig att stå på egna ben. Hon var präglad av sin uppväxt. Min mormor blev tidigt änka med fyra barn. Hon hade svårt att försörja sig och var tvungen att låta två av barnen växa upp hos släktingar, berättar Ann-Cathrine Haglund och säger i nästa andetag att ”mamma ville men fick aldrig utbilda sig. Detta bär jag med mig.”

Hemmet som Ann-Cathrine Haglund växte upp i var inte politiskt. Hon vet inte vilket eller vilka partier som föräldrarna röstade på. Själv var hon inte heller politiskt aktiv under uppväxten. Föreningsliv ägnade hon sig dock åt:

– Jag var scout och lotta och sålde majblommor varje år. Men det var först när jag träffade min man som alltid varit politiskt intresserad, som jag blev aktiv.

Sin man Finn Haglund träffade hon redan under gymnasietiden i Örebro. De fick sitt första barn bara veckorna efter Ann-Cathrines studentexamen och flyttade till närliggande Kumla.

– Det var en liten kommun och jag bara drogs med i det politiska livet, säger Ann-Cathrine Haglund och skrattar. Hon förklarar att det var ideologin/tron på individen och dennes ansvar som fick henne att sälla sig till moderaternas led. Och så skolfrågorna förstås. Hon hade nämligen hunnit utbilda sig till språklärare och undervisade i franska och engelska på grundskolan. Hon har ägnat mycket kraft åt ”kvalitet och kunskap i skolan och betygen som ett viktigt hjälpmedel”. Som förälder till tre barn insåg hon dessutom snabbt att avdragsrätt för styrkta barnomsorgskostnader var något värt att slåss för.

Ann-Cathrine Haglund. Foto Mikael Engström.

Hur fungerade det att studera eller jobba heltid, ha små barn och samtidigt vara politiskt aktiv?

– Min man har alltid ställt upp men eftersom han också var politiskt aktiv så var vi glada över att farmor ställde upp som barnvakt. Senare var barnen med. Alla tre har studsat flygblad för moderaterna och stått på fullmäktigelistan. Vår yngsta dotter Maria blev så småningom ordförande i Länskvinnoförbundet.

Ann-Cathrine Haglund berättar skrattande om den gång när hon insåg att familjelivet nog hade blivit alltför ensidigt politiskt.

– Maria, fem år, hade sett Gunnar Sträng på TV. Hon frågade mig: Gunnar Sträng, ska vi tycka om honom? Då insåg jag att vi var tvungna att berätta att det finns fler åsikter …

I Kumla var det till stor del kvinnoföreningen som svarade för den regelbundna programverksamheten hos moderaterna. Visst hölls mer sociala möten men det var alltid i kombination med politik (”jag minns hur vi en gång provade peruker och hattar och vid samma tillfälle hörde på ett politiskt föredrag av Elisabet Holm. Vi hade vansinnigt roligt …”). Men för det mesta rörde det sig om att studera ett ämne, debattera och skapa politik i samklang med medlemmarnas åsikter.

Gösta Bohman i Örebro i valrörelsen 1979.

– Det var frågan om möten som handlade om allt från sjukvård till miljö- och energipolitik. Kvinnoförbundet centralt sände ut enkäter och underlag i olika ämnen – som senare blev programskrifter – som vi ofta arrangerade mötena kring. Vi bjöd kanske in en sjukvårdspolitiker och så var diskussionen i full gång.

Ann-Cathrine Haglund förklarar att Kvinnoförbundet många gånger fungerat som spjutspets i den moderata politiken.

– Det var Kvinnoförbundet som först tog upp miljö- och energipolitiken.

Hon berättar om Kvinnoförbundets stämma 1975 då man beslutade sig för att slåss för en vårdnadsersättning för föräldrar med små barn. Hon kommer ihåg att hon berättade om beslutet för partiordförande Gösta Bohman när han anlände till stämman och hur han utbrast: ”Vill ni min död?” Det tog ett tag innan moderaterna hoppade på detta viktiga politiska tåg men Gösta Bohman fick ändra sig!

Ann-Cathrine Haglund säger att hon hade stora förhoppningar om att hon var med och skapade ett jämställt samhälle, men att det inte gått så fort som hon och många med henne hade tänkt sig. Hon anser dock att det var viktigt och riktigt att Kvinnoförbundet drev frågan om avskaf-

fandet av de offentliga monopolen samt uppmuntrandet av fri företagsamhet.

– Visst har det hänt mycket men kvinnor är fortfarande diskriminerade och åsidosatta på många områden med lägre löner och lägre pension som resultat. För att inte tala om kvinnorepresentationen i styrelser och i ledningsfunktioner i näringslivet.

– Det krävs fortfarande mycket attitydbearbetning för att göra kvinnorna synliga. En mängd osynliga strukturer styr tänkande och tyckande. Vi behöver dessutom stötta kvinnor som vill fram och även stötta de kvinnor som fått en topposition, säger Haglund, som är emot könskvotering i alla dess former.

Hon säger att kvinnor inte kan behandlas som ett kollektiv. Alla är individer med olika förutsättningar och krav. Men kvinnor har andra erfarenheter än män och de utgör dessutom hälften av befolkningen, så självklart behövs kvinnor på alla plan i samhället. Att utestänga kvinnorna innebär att maskineriet bara går på halv fart.

”Genidrag”, säger Ann-Cathrine Haglund om Moderata kvinnoförbundets satsning på att hjälpa en kvinna i varje länsförbund in i riksdagen. Det var 1976 som Britt Mogård tog initiativet till vad som kom att kallas Aktion MKF -79. Ann-Cathrine Haglund ingick själv i den första gruppen som fick stöd i form av målmedveten kandidatträning och kom in i riksdagen. Och där blev hon kvar tills landshövdingejobbet kallade 14 år senare. Hon var bl. a. ordförande i utbildningsutskottet och minns hur hon fick kämpa där för att få igenom vissa frågor. Konkurrensen i riksdagen var stor, menar hon, men anser att hon och andra nyvalda kvinnor hade fördelar framför många av de nyvalda männen:

– Vi kvinnor var något äldre än horden av unga män som kom in samtidigt i riksdagen. Många av oss hade familj och vi hade alla mer livserfarenheter, vilket gjorde att de politiska kompromisserna inte blev så prestigeladdade.

Detta säger hon var en fördel men kanske också en nackdel i det långa loppet. Eftersom den som vill överleva på den politiska arenan måste kunna slåss för både sig själv och sin sak.

– Men jag kommer nu bara ihåg det roliga, säger hon och tillägger att kamratskapet mellan riksdagsmännen även över partigränserna påminde om en internatskola.

På frågan vilka hjärtefrågor Ann-Cathrine Haglund haft under årens lopp är ett svar ganska givet: Utbildningspolitik. Fortfarande idag är

hon engagerad. Hon är en av 18 ledamöter i den Utbildningsakademi som initierats av Lärarnas Riksförbund och som verkar som ett forum för fritt tankeutbyte på detta område. Akademin delar varje år ut pris till förtjänta lärare och skolor.

Men Ann-Cathrine Haglunds politiska intresse omfattar mycket mer. Hon säger att mänskliga rättigheter är en fråga som ”tog tag i mig under resans gång”. Engagemanget började med att Charlotte Ettlinger från WIZO (the Women's International Zionist Organization) tog kontakt med Moderata kvinnoförbundet för att få oss att skriva under ett upprop till stöd för judinnan Ida Nudel i tidigare Sovjetunionen. Ann-Cathrine Haglund säger att hon steg för steg lärde sig att förstå den svåra situation som Sovjets judar befann sig i. Hur de förföljdes enbart därför att de var judar. Hon åkte till Moskva ett par gånger och träffade förföljda judar för att visa stöd.

– Jag beundrar dessa människor som medvetet trotsade den regim som gjorde att de miste sina arbeten, som trakasserade och förföljde dem och till och med straffade deras anhöriga. Dessa judar ville ju bara leva ett judiskt liv. De ville få resa till Israel, vilket förvägrades dem.

Ann-Cathrine Haglund blev ordförande för Samfundet Sverige-Israel 1989 och var det fram till 1994. Numera är hon medlem i Svenska Kommittén mot Antisemitism. Hon är upprörd över utvecklingen på 2000-talet mot en allt större intolerans gentemot invandrare:

– Idag är det accepterat av många att man gör främlingsfientliga uttalanden. Folk kan häva ur sig generaliseringar om invandrare, utan att någon reagerar.

Den svåraste frågan hon arbetat med var dock aidsfrågan, säger Haglund. Hon satt tidigt i regeringens aids-delegation, så hon vet.

– Den perioden när svenska folket började få klart för sig vad HIV/aids innebar, var fruktansvärt jobbig. Alla hade olika åsikter vad som skulle hända med de drabbade. Det var frågan om allt från att spärra in, till att de smittade skulle förvisas till avlägsna platser … Synen på de smittade var ofta förfärlig. En räddning och stöd var det att Carl Bildt var partiledare. Han förstod frågan och var dessutom tillgänglig för en dialog. Det gällde bl.a. människors integritet och när vi diskuterade vem/vilka som eventuellt skulle testas för HIV/aids.

Aidsdebatten var en omskakande upplevelse för den då redan luttrade politikern Ann-Cathrine Haglund.

– Mitt förhållningssätt till människor ändrades under denna tid. Jag

Demonstration i Norrköping med temat: Hälften var! Ett moderat kvinnokrav! Fr.v. Annika Wester, Ann-Cathrine Haglund, Elisabeth Fleetwood. Foto Jan Wadström.

blev tvungen att bearbeta min egen människosyn. Jag hade egentligen aldrig tidigare reflekterat över de homosexuellas situation, men stärktes nu i min respekt för människor som är annorlunda.

Ann-Cathrine Haglund har alltid varit internationellt intresserad och var under ett antal år ledamot i Europarådets parlamentariska församling. Hon har även deltagit i sessioner vid FN i New York samt ett antal internationella konferenser, bl.a. Europeiska Kvinnounionen (EFU).

Med dessa erfarenheter i bagaget blev Ann-Cathrine Haglund landshövding i Malmöhus län. Året var 1993 och hon kom att stanna på denna post i nära tre och ett halvt år, då Malmöhus län och Kristianstads län slogs ihop till Skåne län. Hon erbjöds då att bli landshövding i Uppsala län. Och där har hon och hennes man blivit kvar även efter pensioneringen 2002.

Var det svårt att gå från politiken till det opolitiska landshövdingejobbet?

– En sak förändrades omedelbart. Jag började läsa tidningen annorlunda! säger denna inbitna partipolitiker.

– Och så blev jag ju statlig tjänsteman. Det var annorlunda. Men det var otroligt lärorikt. Länsstyrelsen är en myndighet som kan beskrivas som statens regionala organ och som arbetar inom de flesta politikområden. Mitt arbetsfält var mycket brett och där fanns kolossalt kapabel personal. En landshövding måste vara partipolitiskt neutral men visst driver man politik i den meningen att man kan driva en viss linje, säger Ann-Cathrine Haglund bestämt.

Hon menar att en landshövding väljer profil, inriktning på sin verksamhet. Eller som hon uttrycker saken: ”Det fanns utrymme för att göra det som jag tycker är rätt och riktigt.”

Detta innebar att hon samarbetade nära med näringslivet – särskilt under tiden i Malmöhuslän. Tillsammans med företagen arbetade hon för enklare regler, lägre skatter, bättre utbildning, o.s.v. ”En förnuftig politik för utveckling av länet”, säger hon själv. Skånes Livsmedelsakademi var en del av utvecklingsansträngningarna. Hon besökte Kina flera gånger för att som myndighetsperson hjälpa näringslivet att öppna dörrar. Men hon hjälpte också till att öppna dörrar i Sverige. Bådadera ingick, säger hon, i hennes strategi att på bästa sätt ta tag i de regionala utvecklingsfrågorna. ”En landshövding ska vara länets öga och öra på allehanda sätt”, anser hon.

I Uppsala fortsatte hon på samma not men fick även en rad nya ägg i sin korg. Idag är hon bl.a. ordförande för Sällskapet Pelle Svanslös Vänner och Föreningen Fredsmuseum på Uppsala Slott i syfte att skapa Sveriges första fredsmuseum. Det är meningen att föreningen skall planera och driva ett fredsmuseum i Dag Hammarskjölds anda och samtidigt belysa svenska insatser i FN:s fredsbevarande styrkor. Föreningen siktar på att öppna åtminstone Hammarskjölddelen i december 2005.

En grupp i Sällskapet Pelle Svanslös Vänner öppnar i juni 2004 Pelle Svanslös Hus i Uppsala – ett hus där barn kan leka i Pelles anda.

– Satsningen på Pelle Svanslös är ett sätt att markera något annat än den akademiska sidan av Uppsala.

Sin vana trogen – att spela på hela det breda politiska fältet – har Ann-Cathrine Haglund dock även en rad uppdrag utanför livet i Uppsala. Nämnas kan ordförandeskap i Danshögskolan i Stockholm, Stockholms Marina Forskningscentrum, Stiftelsen Konung Gustaf V:s Jubileumsfond (fond för cancerforskning), Stiftelsen Gällöfsta Utbild-

ningscentrum (ledarskapsutbildning) och Eric Sahlströminstitutet (folkmusikinstitut).

Nå, hur ser Ann-Cathrine Haglund på framtiden? Vad är viktigt?

– Tillväxtfrågorna, svarar hon utan att tveka. Det måste löna sig för människor att utbilda sig, ta egna initiativ och att driva fram nya företag som kan växa. Att all utbildning har högsta kvalitet är avgörande.

Hon förklarar att de flesta trodde på en ljusnande framtid då Berlinmuren föll och en demokratiseringsvåg tycktes svepa över Europa. Få var nog de som då förutspådde att vi inom en snar framtid skulle uppleva krig och terrorism på den europeiska kontinenten. Men, säger Ann-Cathrine Haglund, ”jag är förhoppningsfull. Det måste man vara!”

Ann-Cathrine Haglund
Född 1937 i Örebro.
Studentexamen 1957 i Örebro
Fil.mag., språklärare

Riksdagsledamot 1979–1993
Riksdagens socialutskott 1979–1988
Riksdagens utbildningsutskott 1988–1993, ordförande 1991–1993
Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd
Regeringens AIDS-delegation
Europarådets parlamentariska församling 1989–1992
FN:s generalförsamlingar 1984 och 1985

Ordförande Moderata kvinnoförbundet 1981–1990
Ledamot av partistyrelsen 1978–1990, förtroenderådet 1986–1993

Landshövding i Malmöhus län 1993–1996
Landshövding i Uppsala län 1997–2002

Ordförande i utredningar:
Betygsberedningen U1990:07
A Multidisciplinary Approach: A New Strategy for the Social Field, rapport åt Europarådets generalsekreterare 1997. MEP(97)6
Fristående utbildningar med statlig tillsyn inom olika områden. SOU 1998:11

Representerade Sverige i den europeiska landshövdingeorganisationen European Days. Hedersledamot sedan 2002.

Ordförande i statliga myndighetsstyrelser (SLU 1993–1999, Polarforskningssekretariatet 1993–1996, Kungliga Biblioteket 1994–2000, Statens Försvars-

historiska Museer 1997–2003, Danshögskolan 2001–, Stockholms Marina forskningscentrum 1999–)

Ledamot i statliga myndighetsstyrelser (Högskolan i Örebro 1988–1992, Kungliga Operan 1994–1997, Statens Fastighetsverk 1996–1999)

Ordförande i stiftelsestyrelser (Gällöfsta Utbildningscentrum 2003–, Eric Sahlströminstitutet 2003–, Andreas Ands Minne 2003-, Gustaf V Jubileumsfond 2004–)

Ordförande i Samfundet Sverige-Israel 1990–1994
Ordförande i Sällskapet Pelle Svanslös Vänner
Ordförande i Förbundet för Sveriges Folkförsvar

Gullan Lindblad

GUNNEL HANSSON

Vi sitter på en inglasad balkong på elfte våningen i ett höghus i Karlstad och blickar ut över ett hamninlopp, som för dagen består av is och snö. Det är lätt att föreställa sig utsikten om några månader, när solen glittrar i Vänerns vatten och båtarna glider ut med vind i seglen, det är skönt att veta att den tiden inte är så långt borta.

För andra ser vi ut som två pensionärer, som sitter och dricker förmiddagskaffe, men vi har en viktig uppgift framför oss. Jag, Gunnel Hansson, ska försöka få fram en bild av Gullan Lindblad och hennes liv både privat och politiskt och det är väl enklast att börja från början!

Jag sitter alltså bokstavligt på en hög nivå och i sällskap med en f.d. riksdagsman, som jag dock lärt känna som en ”vanlig” och jordnära person. För att komma ner på jorden frågar jag hur mycket rötterna från barndomen och uppväxten i värmländska Gunnarskog betytt för henne? Gullan berättar:

Barndomen

”Jag var första barnet till mina föräldrar, som enligt dagens mått mätt var fattiga. Men i min hembygd var i princip alla ganska fattiga. Det var så i värmländska småbygder på 30-40-talen och vi barn led inte av det. Jag brukar säga att om jag skulle ha följt mönstret att rösta så hade jag varit socialdemokrat. Men jag brukar också säga: Jag tänker själv.

Min mor, som var hemmadotter på ett litet värmländskt småbruk, hade träffat min far i början av det hårda 30-talet, när han kom som s.k. AK-arbetare i ett vägbygge till min hemby. Han arbetade som vägarbetare och skogsarbetare även senare, men i början av 40-talet köpte mina föräldrar mina morföräldrars lilla gård och jag kom således att växa upp på ett småbruk med tre till fyra kor, en häst och några smådjur. På vintrarna körde far med häst åt Billerudsbolaget. Mor var hemmafru som de flesta på den tiden. Hon fick sannerligen slita med att gå upp tidigt, mjölka korna, utfodra djuren och sköta hushållet och oss barn.

Trots de små förhållandena minns jag ändå min barndom som ganska ljus. Jag fick två systrar, så vi var tre småflickor som växte upp på den lil-

Gullan Lindblad vid datorn.

la västvärmländska gården. När jag var femton år fick jag också en bror.

Vi flickor var förtjusta i djuren men fick – trots protester ibland – hjälpa till ganska mycket på gården, särskilt i den s.k. slåttanden på sommaren. Då fick far slå det mesta gräset för hand med lie och vi fick räfsa höet. Någon större romantik kring att åka i hölass har jag aldrig känt! Jag tyckte somrarna mest var jobbiga även om det var skönt att gå och bada i den ganska närbelägna sjön ibland och njuta av solen. Vi gillade när det regnade för då kunde vi sitta och läsa. Kanske var vi litet lata? I varje fall ointresserade av jordbruk i den mindre skalan. Ingen av oss har heller blivit landsbygdsbo. Världen var liten. Stockholm var som i en annan värld för oss. Och vi ska inte tala om världen utanför! Arvika, som ligger fyra mil från mitt hem, var jössehäradsmetropolen. Till Gunnarskogs kyrka är det två mil men till Gräsmarks kyrka i Fryksdalen ca en mil. Jag bodde nästan på gränsen till Gräsmark, ca tre mil från Sunne.

Dagarna var sig ganska lika i hemmet och jag minns en söndag när allt stod stilla att jag sa till min mor: ”Så här tråkigt ska jag inte ha det när jag blir stor!”

När jag berättade detta för min man så småningom sa han: ”Det har

du då sannerligen sett till att du inte haft!" – Nej, tråkigt har jag sällan haft, men ett slitsamt – och roligt – liv kan jag allt se tillbaka på.

Jag började skolan hösten 1939. Det var den hösten Hitler gick in i Polen. Jag minns så väl mina föräldrars och även min mormors avsky när de hörde honom i radion. Det var en orolig tid och jag minns att min far nästan alltid (tyckte jag i alla fall) var inkallad till militärtjänstgöring i Bogen-Mitandersfors. Min hemby ligger faktiskt bara någon mil från norska gränsen. Västerbottens regemente, I20, var till stor del stationerat i min by och andra byar i omgivningen och det fanns alltid militärer omkring oss. Vi barn tyckte att det var litet spännande. Vi kände inte allvaret på samma sätt som de vuxna. Krigets närhet kände vi dock av väldigt starkt när "hjemmefronten" i Oslo sprängde ammunitionsförande tyska fartyg i Oslos hamn 1940. Vi stod ute på gårdsplanen och hörde mullret. Vi förstod att något särskilt hänt. Jag minns också väl mörkläggningen på kvällarna.

Skolgång

Att gå i skolan var roligt. Detta trots att jag ensam fick traska ca halvmilen till skolan i Fredros varje dag. Det blev lättare när mina systrar blev större och vi fick sällskap. Jag minns att jag älskade när "fröken" på kristendomslektionerna läste om "Sven i Tallbacken" och att vi varje eftermiddag när skolan slutade fick sjunga en psalm: "Så går en dag än från vår tid" eller "Bred dina vida vingar"...

Det var så vemodigt för då visste jag att jag skulle få gå ensam den långa vägen hem. På vintern åkte vi skidor eller spark till skolan. Jag fick en god grundkondition på det viset, något som jag haft nytta av senare.

De första vintrarna på 40-talet var väldigt kalla (ca -40 grader lång tid) och jag minns att mor virade en halsduk om ansiktet på mig och att jag hade halm i skorna för att inte förfrysa fötterna!

Folkskolan var en s.k. B2-skola, där alla klasser från tre till sju läste i samma skolsal. En del fick skriva välskrivning, en del räknade och andra förhördes på läxor. Man tillägnade sig nog litet simultanteknik redan som barn! Jag beundrar magistern som klarade av att ha så många barn i olika uppgifter på samma gång. Senare i livet har jag hört att barn från de gamla B2-skolorna ofta blev duktiga senare i livet. Man tackar!

Jag hade en stor förmån i att min far, som var socialdemokrat, var mycket samhällsorienterad. Om vi fick någon skoluppgift att t.ex. ta

reda på aktuella svenska politiker eller något som hände i det politiska livet, så var det bara att gå hem och fråga far. Han visste. Vi hade också en annan förmån som inte andra skolkamrater hade. Det fanns alltid böcker hemma. Och far prenumererade på Folket i Bild, som på den tiden var en riktig kulturtidning. Jag tillägnade mig de gamla proletärförfattarna genom att läsa följetonger där.

Vi gick i skolan måndag till lördag. Och på söndagarna var mor noga med att vi skulle gå i söndagsskolan. Mina föräldrar var inte precis ”religiösa” men söndagsskolan ansågs nyttig för oss barn. Då fick vi gå några kilometer till en grannby i Gräsmark, där söndagsskolan drevs av pingströrelsen. Så jag fick lära mig många läsarsånger. Ibland gick vi till en annan by, där Evangeliska fosterlandsstiftelsen hade ett kapell. Jag minns att jag imponerades mycket av den självlärde predikanten där (det fanns många förmågor på bygden som borde ha fått studera, det gällde inte minst min far som var en intellektuell och alls ingen grovarbetartyp). En söndag när jag besökt Betelkapellet gick jag till mormor och bad henne ta ned asparagusväxten som stod på en piedestal. Jag ställde mig på en stol bakom och läste/pladdrade (jag kunde ännu inte läsa!).

Mormor slog ihop händerna och undrade: ”Vad ska det bli av denna jäntan, blir det präst månne?” Några kvinnliga präster fanns inte på den tiden och präst blev jag ju inte heller. Men jag har alltid gillat att ”förkunna” så litet låg det nog i mormors spådom!

När jag ser tillbaka på min barndom och uppväxt så är det en ljus tid jag kommer ihåg. Och somrarna var alltid varma och härliga, minns man så här efteråt. För att inte tala om ”examen” när mor hade sytt oss tre flickor nya bomullsklänningar på nätterna! Jag kan ännu känna syrendoften på examen och känslan av att ha sommaren framför sig. Ändå hände det allt ibland att jag längtade tillbaka till skolan. För skolan älskade jag, vetgirig som jag var.”

Här fastnar vi i våra barndomsminnen, för det visar sig att vi har väldigt lika bakgrund! Uppvuxna i jordbrukarhem på 30-talet, pulsat i snö flera kilometer till byskolan och gått i frikyrklig söndagsskola. Vi hade också samma kunskapstörst och längtan till studier, som med den tidens möjligheter inte gick att förverkliga.

När Gullan var tretton år hände något som blev avgörande för hennes framtid, hon fick TBC och blev inlagd på sanatorium i elva månader. Där väcktes hennes intresse för att jobba inom sjukvården och till detta bidrog också en lärarinna på sjukhusets skola. Hon insåg Gullans

begåvning och uppmanade henne att studera vidare, men det var ett stort steg för dottern från ett jordbrukarhem där traditionen för studier inte fanns. Flickorna gick från skolan ut i arbetslivet, fick plats i affärer, som hembiträden eller gifte sej med en bonde från hembygden.

Lärarinnan på sjukhusets skola var god vän med distriktssköterskan, syster Berta, i Gunnarskog där Gullans föräldrar bodde och hon pratade med föräldrarna och fick dem att gå med på att Gullan fick börja på realskolan i Arvika. Det var en uppoffring för dem, det innebar ju kostnader för inackordering, men på grund av deras låga inkomst behövde de inte betala för studierna. Detta stod som en anteckning i skolkatalogen, ”befriad från terminsavgift”. ”Jag berättar detta för att jag en gång hört en socialist tårdrypande berätta om detta som en av orsakerna till att han blev socialist. – Jag blev moderat”, säger Gullan.

Utbildning

Gullan gick ut realskolan med fina betyg och skulle gärna ha velat fortsätta studera men så långt kunde inte föräldrarna sträcka sig. Gullan började istället arbeta som vårdbiträde, som expedit i affär och fick sedan se en annons där man sökte postexpeditörer. Hon fick gå igenom ett skriftligt och muntligt prov och klarade sig naturligtvis mycket bra men fick sig en tankeställare av en gammal postmästare som skötte utfrågningen. Han sade” det gick ju bra det här, lilla fröken, men passar ni verkligen för detta?” De orden fastnade nog, för Gullan jobbade som elev på ett postkontor men tyckte det var så tråkigt så hon slutade efter bara några månader!

Efter postutflykten blev Gullan åter sjuk en tid och under den tiden växte drömmen om att arbeta inom sjukvården och efter tillfrisknandet sökte hon in till Röda Korsets sjuksköterskeskola i Stockholm och till sjuksköterskeutbildning i Karlstad. Hon blev inte antagen till Röda Korset, delvis beroende på att hon inte hade studentexamen. (Det är en händelse, som är värd att notera att Gullan, som inte blev antagen till deras utbildning, idag sitter i styrelsen för Stiftelsen Rödakorshemmet!)

Gullan kom in på sjuksköterskeutbildningen i Karlstad, där rektorn var en gammaldags sophiasyster, som var väldigt noga med att man skulle ha goda teoretiska kunskaper och Gullan, som hade stort A på alla skrivningar, var naturligtvis uppskattad av rektorn.

Gullan var redan då debattglad och gav sig gärna in i diskussioner och

ifrågasatte saker, som ingen annan elev vågade sej på, men rektorn förlät hennes uppstudsighet med tanke på hennes kunskaper och allmänna duglighet.

Under utbildningen hände en sak som Gullan noterar var hennes första steg mot att protestera mot orättvisor. Det fanns en annan duktig flicka i kursen, som dock inte rektorn syster Signe tyckte om utan gärna hackade på och till slut tog ett samtal med henne och mer eller mindre tvingade henne att skriva på att hon ville sluta. Kamraten var naturligtvis mycket ledsen för detta, hennes föräldrar var förtvivlade och Gullan tyckte att så här får det inte gå till! Hon tog mod till sej och sökte på darriga ben upp en överläkare, som var skolans ordförande, och talade om vad som hänt. Han reagerade direkt och undersökte saken och förde frågan vidare upp i styrelsen, rektorn fick en reprimand och flickan fick fortsätta sin utbildning. Flera år därefter, när kurskamraterna träffades på ett jubileum, hade många av dem slutat inom sjukvården p.g.a. giftermål eller gått över till andra yrken. Den kurskamraten, som rektorn ville sparka, hade dock stannat kvar och var en mycket uppskattad och duktig sjuksköterska!

Gullan gick alltså som sjuksköterskeelev och hade goda meriter, ”Berömlig” både i teori och praktik men när hon hade c:a ett år kvar till examen blev hon med barn och var tvungen att avbryta. Hon var dock fast besluten att bli sjuksköterska och efter att barnet var fött tenterade hon in och återupptog studierna. Med hjälp av familj och dagis och Gullans envishet gick det bra och år 1955 tog hon äntligen sin examen och började arbeta på sjukhuset. I grundutbildningen ingick på den tiden viss specialinriktning och Gullan hade fått medicinutbildning, men blev efter en tid mer intresserad av kirurgi. Det fanns vissa motsättningar inom de olika inriktningarna, sjuksköterskorna på kirurgin såg ner på medicinsköterskorna och tvärtom, båda tyckte det egna var mest betydelsefullt och finast. Gullan ville visa att en sjuksköterska bör vara allround och det stämmer faktiskt bättre med dagens utbildning.

Arbetsliv

Åren gick, Gullan och Lars fick två barn till men hela tiden arbetade hon mer eller mindre på sjukhuset i Karlstad. Hon blev ofta uppringd och fick rycka in på olika avdelningar vid sjukdom och semestrar och fick på så sätt en ”allround”-erfarenhet, som var nyttig både för henne och för

sjukvården. I slutet av 50-talet blev hon uppmanad att praktisera vid neurofysiologiska kliniken i Göteborg för att utbilda sig i elektroencephalografi. Vid återkomsten till Karlstad fick hon själv öppna en helt ny EEG-avdelning för hjärnundersökningar.

Gullan arbetade heltid, men när sonen Per föddes 1959, sade hon upp sin heltidstjänst och övergick till halvtidstjänst. Hon arbetade då flera år på intensivvårdsavdelning och postoperativ avdelning, uppgifter som var svåra och innebar mycket jäkt och ansvar, men som Gullan upplevde som mycket intressanta.

Hon hade alltså en halvtidstjänst på sjukhuset, tre barn, hus och hem, nattjänstgöring var sjätte vecka, men maken Lars och farmor fanns där som stöd. Det skulle senare i livet visa sig hur mycket de betydde för Gullans utveckling och möjligheter att ta vara på chanser och tillfälligheter, som kom att betyda så mycket för framtiden.

Politik och yrkesliv

Gullan hade ett politiskt intresse med från sin far, men han var socialdemokrat och de åsikterna och tankarna fastnade inte hos henne. Hon började snegla åt folkpartiet och var en kort tid med i Folkpartiets ungdomsförbund. Vid ATP-valet 1958 röstade hon för första gången på moderaterna, dåvarande Högerpartiet. Maken Lars och hon hade inte diskuterat mycket partipolitik, men när hon berättade för honom om sitt val blev han inte förvånad utan sade att han hade varit moderat länge!

Ibland är det tillfälligheter som kommer att betyda mycket. Gullan lyssnade före ATP-valet på ett tal av Jarl Hjalmarsson på Stora Torget i Karlstad och tyckte det var som en frälsningsupplevelse, det var ju precis hennes egna åsikter! När hon senare i livet som Kvinnoförbundets ordförande träffade Jarl Hjalmarsson, berättade hon för honom vad han betytt för henne och det gladde naturligtvis honom att få veta.

Gullan har gått en något ovanlig väg för en moderat politiker, hon kom in i politiken genom fackligt arbete. Hon reagerade mot att sjuksköterskorna hade så dåliga löner; på den tiden ansågs sjuksköterskeyrket fortfarande vara något av ”ett kall”. Hon engagerade sig i en förening som hette ”Sveriges Yngre Sjuksköterskors förening”, SYSF, något år och hade där kamrater, som senare blev landstingsråd och ledande politiker inom socialdemokraterna. År 1965 gick Gullan en

månadslång facklig utbildning på TCO:s kursgård, detta har hon påmint senare tiders TCO-ordförande som Lennart Bodström och Björn Rosengren om. I mitten av 60-talet blev Gullan föreslagen som ordförande för Värmlands Sjuksköterskeförening, men många medlemmar röstade nej med hänvisning till att hon hade småbarn!

Gullan deltog i en grupp som hette ”Sjuksköterskors samarbete i Norden” och där diskuterades olika vägar för att nå fram till löneförhöjningar. Gullan föreslog då att man skulle föra fram olika grupper, t.ex. akutsjuksköterskor och andra nyckelpersoner, för att nå sina mål. Det blev dock nobben direkt med hänvisning till jämlikhet. Återigen ett bevis på att Gullan var ute tidigt med sina idéer, just den taktiken började tillämpas 30 år senare!

Gullan gick sina egna vägar och återigen var det en enskild händelse som fick betydelse genom att stärka hennes politiska uppfattning. En gammal farbror, som var inlagd på sjukhuset, skulle skrivas ut och flytta tillbaka till sonen och sonhustrun, där han haft sitt hem tidigare. Sonhustrun protesterade dock och ville inte ha tillbaka sin svärfar: ”Ni får ordna något åt honom, det är Ert ansvar”. Då började Gullan på allvar fundera på vad egentligen den enskildes ansvar är och vad man kan ”kräva” av samhället.

Ibland kan man värva moderata väljare på de mest oväntade sätt! Det var kaos på en avdelning där hon fick rycka in en kväll och en gammal farbror hade väldigt ont, han var opererad men hade fått stopp i katetern. Gullan hjälpte honom med problemet och det glömde han inte. När han träffade Gullan vid ett annat tillfälle sade han till grannarna ”Här ä ho, som hjälpte mej me mi prostata, sen dess röstar jag på högern”.

Flera upplevelser och tillfälligheter ledde till att Gullan blev engagerad i dåvarande Högerföreningen i Karlstad och från 1960 var hon några år ordförande i Karlstads HUF. Hon inledde redan där sin karriär genom att delta i debatter både i tidningarna och i föreningen, vilket ledde till att hon uppmärksammades och 1962 stod hon för första gången med på listan till stadsfullmäktige i Karlstad. Det är också värt att notera att i valkampanjen det året ingick en appell med rubriken ”Ja till Europa”!

Naturligtvis blev det för Gullan som andra som engagerar sig, ”ger man ett lillfinger tar dom hela handen” och Gullan blev uppfångad av aktiva moderatkvinnor i länet. Redan 1958 hade Birgitta Sjöqvist blivit

invald i riksdagens andra kammare som första borgerliga kvinna från Värmland. 1954 hade Värmland fått sin första landstingskvinna, Carin Grundel och 1958 fick man ytterligare en, nämligen Ingrid Gustafsson, som då var kvinnoföreningens ordförande i Karlstad.

År 1965 blev Birgitta Sjöqvist vald som ordförande för Moderata kvinnoförbundet i Värmland och till vice ordförande och sekreterare valdes Gullan Lindblad, 32 år gammal. I augusti det året arrangerades en stor kvinnodag med god anslutning och middag på Gylleby säteri till det facila priset av 13 kr!

Kvinnoförbundet i Värmland hade en livlig verksamhet med diskussionsaftnar och studiecirklar bl.a. om uppfostringsfrågor och den då aktuella omläggningen till högertrafik. 1966 hölls ett länskvinnoråd om miljöproblemen och Kvinnoförbundet behandlade också flera remisser om bl.a. kyrka-stat-utredningen och försvarsfrågor. 1967 höll Högern partistämma i Karlstad under mottot ”Mot år 2000”. Gullan arbetade hårt inför denna stämma. Det året var också en remiss ute om att byta namn från Högerpartiet till Moderata Samlingspartiet. Länskvinnoförbundet i Värmland sa nej till detta, de skrev i sitt svar att ”visserligen var de medvetna om uttryck som högerextremister o.dyl. men ansåg ändå att namnet Högerpartiet var mer slagkraftigt”. – Vid den senare omröstningen vid länsförbundsstämman röstade Gullan Lindblad Nej. Hon citerade Fröding att ”strunt är strunt och snus är snus om ock i gyllne dosor, men rosor i ett sprucket krus är ändock alltid rosor.” Hon röstade också emot namnbytet vid partistämman.

Gullan var naturligtvis aktiv under de här åren och 1966 uppfylldes ett av hennes mål, hon kom in i stadsfullmäktige! 1971 ändrades namnet till kommunfullmäktige i och med den stora sammanslagningen av kranskommuner. Gullan var flitig i debatter och med att skriva motioner. Hon var faktiskt den första i Karlstad som motionerade om en miljövårdsplan då hon ansåg att kommunen skulle ha ett långsiktigt tänkande i miljöfrågorna. Planen förverkligades dock inte förrän flera år senare.

Karlstad har vana vid att växla mellan borgerligt och socialdemokratiskt styre. År 1972–76 hade Karlstad sitt första moderata oppositionsråd i Nils Herting, som uppmuntrade Gullan att fortsätta med sitt politiska engagemang. Vid valet 1976 stod hon som första namn på en av riksdagslistorna, men förlorade med c:a 400 röster. Det sitter fortfarande en liten tagg i hjärtat vid tanken på det motstånd hon hade fram-

förallt från männen, men även från en del av sina egna inom Kvinnoförbundet. Det pågick ett spel bakom kulisserna och svek vid nomineringsstämmor och Gullan erkänner att det var svårt många gånger. Men Gullan ger aldrig upp!

Nils Herting, nu kommunstyrelseordförande, upprördes över behandlingen av Gullan och förde fram henne som kandidat till ordförande för kommunfullmäktige. Detta uppskattades inte heller bland de moderata männen, som inte trodde att hon skulle klara av uppdraget utan att lägga sej i debatter. Hon blev kallad till ett möte med några av de ledande männen i partiet, som försökte få henne att inte ställa upp för ordförandeposten. Det måste ha varit en pärs för en ensam kvinna, men Gullan bestämde sej för att inte gråta eller bli hysterisk, som de kanske väntat sej, utan talade om för dem att hon inte tänkte avstå från det uppdrag som hon blivit erbjuden. Något år senare fick hon ett offentligt erkännande från en av männen, som erkände sitt misstag och uttalade sin uppskattning för Gullans insatser!

Gullan blev alltså 1976 ordförande för kommunfullmäktige, första kvinnan i Värmland på en sådan post. Trots sin erfarenhet, bl.a. som ordförande i ungdomsnämnden, kände hon en viss oro inför uppdraget, hur mycket det krävdes av henne, hur mycket hon måste representera o.s.v. För säkerhets skull gick hon en kurs på högskolan i administrativ teknik, så hon skulle känna sej förberedd. Typiskt kvinnligt beteende?

Gullan hade redan i början av 60-talet startat en TBV-kurs i föreningsteknik och det i kombination med ordförandeuppdrag under åren hade gett henne rutin och en trygghet. Hon hade också 1965 (med tre barn och arbete vid en intensivvårdsavdelning) läst 20 poäng svensk och utländsk statskunskap genom att delta i en radiokurs, ett försök av Stockholms universitet med denna typ av distansundervisning. Gruppen i Värmland tenterade på Ställets folkhögskola och Gullan fick betyget VG och kände sej väldigt nöjd i vetskap om att många av hennes studiekamrater hade en studentexamen i botten.

Vad beträffar arbetslivet hade under åren skett en förändring. 1966 fick Gullan genom arbetsförmedlingen (!) uppmaning att söka en tjänst på försäkringskassan. Det gällde utredningsarbete angående förtidspensioner, vårdbidrag, handikappersättningar m.m. och tjänstemannen på arbetsförmedlingen ansåg Gullan mycket lämplig till detta. Gullan var själv lite tveksam men lämnade in sin ansökan sista dagen för att åtminstone vara med vid uttagningen. Det tog inte längre tid än till näs-

ta förmiddag så fick hon besked att hon fått jobbet i konkurrens med 25 andra sökande.

Chefen vid Försäkringskassans pensionsavdelning tyckte att kombinationen med sjukvårdsutbildning plus politisk erfarenhet var mycket meriterande och Gullan slutade alltså sitt jobb på sjukhuset och bytte arbetsgivare. Där gjorde hon sig uppskattad genom att inte bara läsa handlingar och ansökningar, utan även genom att göra hembesök och se människors behov i verkligheten. Tidningarna skrev ”Gullan Lindblad på rond i Värmland”.

Förutom sitt arbete på försäkringskassan var Gullan alltså ordförande i kommunfullmäktige i Karlstad från 1976 och jobbade lika oförtrutet inom moderaterna. Flera partikamrater kom efteråt och beklagade att hon inte kommit in i riksdagen. Många gav henne erkännande för att hon fortsatte med det politiska arbetet och många sade ”Ge inte upp” och stöd och uppmuntran var väl vad Gullan satte värde på vid den tiden.

Riksdagsarbete

Äntligen – efter nära tio års ”kamp” – kom Gullan Lindblad in i riksdagen 1979 och nu kunde hon helt och fullt engagera sig i det nya och stora uppdraget i trygg förvissning om att maken Lars och farmor Ester skötte marktjänsten.

Lars Lindblad hade eget företag med allt vad det innebar, men farmor blev ankaret och tryggheten främst för yngste sonen Jan, som då var 17 år och gick i gymnasiet. Gullan vet vilka bekymmer många av hennes kollegor hade med att sitta i Stockholm och vara oroliga för hur det fungerade hemma.

Gullan och Lars hade ett stort hus så farmor hade en egen lägenhet och bodde där ca 30 år. Hela M-föreningen i Karlstad kände Ester och kallade henne ”farmor”. En del har frågat: ” Hur kunde Du leva ihop med svärmor i 30 år?” Men det gick bra, Gullans och hennes humör stämde ihop. Ester kände att hon behövdes och Gullan visste att allt fungerade hemma, så hon kunde helhjärtat gå in för riksdagsarbetet.

Gullan hade naturligtvis stora ambitioner om att ”förändra världen”, nya riksdagsledamöter har ofta nya idéer med sej och erfarenheter från olika yrken och arbetsliv. Det är dock svårt att få gehör, de äldre i riks-

dagen tycker att de nya ska vara tysta i början. Det har rått en ”senilitetsregel” i riksdagshuset, de som varit med länge vet bäst! Jag hoppas att det inte är så numera, säger Gullan.

Alla nya ledamöter får ju framföra önskningar om platser i utskott och Gullan med sin sociala bakgrund och erfarenhet sökte till socialförsäkringsutskottet. Det var inte så eftersökt så hon blev ordinarie ledamot direkt. Föga anade man då att just detta utskott skulle komma att spela en nyckelroll i början av 90-talet med Gullan som ordförande och att stora förändringar i socialförsäkringarna måste genomdrivas av den borgerliga regeringen. Då var det bra att ha gedigna kunskaper om socialförsäkringarna.

Efter en månad i riksdagen höll Gullan sitt jungfrutal. Det handlade om ”arbetskraftsparadoxen”, dvs. att människor utbildades till yrken där det inte fanns något jobb eller framtid medan arbetslösheten var stor inom andra sektorer. Det problemet lever vi ju med även år 2004. Gullan var alltså tidigt ute med åsikter om vad som höll på att ske i arbetslivet och varnade för hur arbetsskadeförsäkringen utnyttjades. På den tiden var ”allt” arbetsskador, 92% av ansökningarna godkändes vid överklaganden till Försäkringsöverdomstolen och kostnaderna steg oroväckande. Hennes äldre kollegor i utskottet lyssnade dock inte på henne till en början, även om personalen vid försäkringskassorna hurrade för henne. Det dröjde något år innan man insåg allvaret med den gökunge i boet som arbetsskadeförsäkringen var.

Under den borgerliga regeringen 1991–94 insågs problemen och man tillsatte en utredning, som ändrade kriterierna och skärpte bedömningen. Socialdemokraterna kom sedermera med förslag om ökad kontroll från försäkringskassornas sida bl.a. genom hembesök. Folkpartiet och flera moderater tyckte detta var integritetskränkande, men Gullan ansåg det vara riktigt och fick stöd av Carl Bildt och förslaget gick igenom.

Gullan visste bl.a. från sina besök vid försäkringskassorna, att det förekom ett omfattande fusk bl.a. med bidragsförskotten. Hon fick senare stöd av Riksrevisionsverkets rapporter.

Man måste lära sej tålamod i riksdagen, säger Gullan! Hon var flitig med motioner och debatter, fick många avslag men lärde sig att det fanns även positiva avslag. Många av hennes idéer kom fram förr eller senare. En lärdom var också att en motion med en speciell sakfråga var lättare att få igenom än en stor ideologisk partimotion.

I början av 80-talet kämpade Gullan mot sociala orättvisor, som drabbade äldre och handikappade. 1982 var utlyst som handikappår och Gullan hade otaliga debatter och framförde behovet av attitydförändringar i samhället. Även kommunikationer, fritidssektorn och den allmänna samhällsstrukturen behövde förändras. Hon protesterade mot förtidspensioneringarna och hävdade att det måste vara den absolut sista utvägen. I den moderata ideologin ingår att vi måste engagera oss och ta vårt personliga ansvar för andra människor.

1982 var också ett valår och den stora frågan det året var debatterna om löntagarfonderna. Moderata kvinnoförbundet gav med bl.a. Ingegerd Troedsson, Ann-Cathrine Haglund och Gullan ut en skrift *Kvinnor mot löntagarfonder* och Gullans inlägg tog upp frågan ur löntagarnas synpunkt. Den socialdemokratiska tidningen *Värmlands Folkblad* svämmade över av insändare: ”tragiskt att arbetarbarn blir fisförnäma borgare” och ”Gullan är ett bevis på en arbetardotter som går kapitalets ärenden”. I en debatt i kommunfullmäktige hade hon blivit kallad ”överklasskvinnan Gullan Lindblad” för att hon förde fram moderata åsikter. Med Gullans bakgrund kunde hon ju knappast stå för det uttrycket!

Ledande (s)-politiker skrev att Gullan spred felaktiga uppgifter om löntagarfonder och Gullan svarade med att de som jobbade för fonder var vilseförda. Då fick hon veta att ”när man som arbetardotter går kapitalets ärenden borde man inte uttala sig om att vara vilseförd”.

I hjärtat var Gullan och är nog fortfarande arbetardotter och satte stort värde på sin far, som var socialdemokrat. När Gullan första gången berättade att hon tänkte rösta moderat blev han ledsen, men blev med tiden mycket stolt över Gullans framgångar. När hon första gången toppade riksdagslistan 1976 fick hon också höra att han förstod att han haft fel när han hela livet trott på socialisterna.

Han sa till Gullan ”Tänk på det, jänta, arbeta för andra och inte för egen makt”. Det blev också hans ”testamente” till Gullan för han avled några månader senare men hans ord lever kvar fortfarande.

Gullan hade i alla år kontakt med sitt gamla fack Vårdförbundet och arbetade i riksdagen för att förbättra utbildningen av sjuksköterskor. I början av 80-talet var den så dålig, att svenska sjuksköterskor fick begära dispens för att få jobba i de andra nordiska länderna. Utbildningen förlängdes och förbättrades dock under den borgerliga regeringen 1991–1994, delvis med draghjälp av de krav som kom från EU.

Under flera år skrev Gullan moderata utbildningskommitténs

motion till riksdagen angående de s.k. ”medellånga vårdutbildningarna”. Elva sjuksköterskor från olika partier skrev också flera gemensamma motioner, t.ex. att det inte måste vara en läkare som administrativ chef på en avdelning, det kunde lika gärna vara en sjuksköterska.

Det gick dock inte igenom i riksdagen, socialminister Ingela Thalén värnade om principen att endast läkare skulle ha dessa befattningar. Den uppfattningen hade också Läkarförbundet. Beslutet ändrades dock efter några år sedan landstingsförbundet och socialstyrelsen påtalat hur snett det blev i verkligheten. När frågan debatterades i riksdagsgruppen var Gullan ordförande i partiets socialkommitté. Bertil Persson, f.d. landstingsråd från Skåne, själv läkare, stöttade Gullan och kommittémotionen antogs, men avslogs av riksdagsmajoriteten. Ett annat exempel på en fråga där Gullan tog strid, var rätten för distriktssköterskor att skriva ut vissa recept, där protesterade också Läkarförbundet. Naprapaterna var även en grupp som Gullan kämpade för, hon ansåg att deras utbildning skulle ske på högskolenivå och berättiga till studiemedel. Så blev fallet när Östros blev utbildningsminister. Tidigare hade socialdemokraterna sagt nej!

Ett pikant inslag i Gullans kamp för större frihet för individen var att hon under sina senare riksdagsår engagerade sig för rätten till proffsboxning även i Sverige. ”Gullan slår in en höger och får stöd av vänstern” stod det i *Värmlands Folkblad*, där de noterat att hon fått stöd av vänsterpartiets Kenneth Kvist och Alf Svensson kd, i en motion. Efter riksdagstiden har Gullan kunnat konstatera att socialdemokraterna med Mona Sahlin i spetsen börjat luta åt att tillåta proffsboxning i Sverige.

MKF – och partiarbete

Gullan har alltid trivts att arbeta med och för kvinnor.

1982 blev hon ordförande i Länskvinnoförbundet i Värmland och 1990 blev hon ordförande för riksorganisationen. Hon hade dock under några år tidigare suttit i Moderata kvinnoförbundets styrelse. MKF hade under Britt Mogårds tid fört fram tanken på vårdnadsbidrag och det blev senare också partiets linje. Med facit i hand tycker Gullan att förslaget efter hand blivit alltför tillkrånglat. Hela frågan om vårdnadsbidrag fuskades bort av folkpartiet under de borgerliga åren 1991–94. Förslaget lades fram alltför sent och när socialdemokraterna kom tillbaka 1994 föll naturligtvis hela förslaget.

Det var också under de borgerliga åren som Bengt Westerberg första gången väckte tanken om ”pappamånad”. Gullan var stark motståndare till detta och protesterade genom att vägra sitta ordförande i socialförsäkringsutskottet när saken diskuterades. Tillsammans med Ingegerd Troedsson och andra moderatkvinnor kämpade hon också mot andra orättvisor i familjepolitiken. De tyckte det var inkonsekvent att en kvinna kunde ha lön för att sköta andras barn på dagis men inte för att sköta sina egna barn hemma! Familjestödet borde vara rättvist fördelat till alla barnfamiljer.

Många tyckte nog att Gullan borde ha varit socialminister i den borgerliga regeringen, men hon säger själv att detta aldrig var på tal och hon anser själv att hon kunde göra en stor insats i riksdagsarbetet. Hon hade ett stort ansvar i och med att hon var ordförande i socialförsäkringsutskottet, där många miljarder hanterades och där stora förändringar måste ske. Själv tycker hon att moderaterna under de borgerliga åren fick ge avkall på alltför många av sina idéer till förmån för folkpartiet, som fick bestämma alldeles för mycket.

Gullan har aldrig varit en ja-sägare inom riksdagsgruppen och var ibland öppet kritisk mot det som senare kallades ”bunkergänget” och ”de kritstrecksrandiga gossarna”. Trots sina åsikter hade hon stort förtroende hos både Carl Bildt och Lars Tobisson, men den partiledare som hon själv beundrade mest var Gösta Bohman. Hon gillade det raka och rejäla hos honom och beklagar att han inte blev statsminister. Hon beklagar också att inte Astrid Kristensson fick bli justitieminister under den första borgerliga regeringen. Hon hade både erfarenhet och kunskaper för detta.

Åren 1991–94 hade man alltså en borgerlig majoritet i riksdagen, tyvärr med beroende av Ny Demokrati. Alla kommer väl ihåg när alla partiledarna samlades för TV-intervju på valnatten och Bengt Westerberg reste sig i protest och lämnade studion. Gullan räknade med stöd från NyD i olika frågor, bl.a. vid behandlingen i socialförsäkringsutskottet av regeringens proposition om borttagande av delpensionen. Hon tyckte det var en ”lyxreform”, som främst utnyttjades av dem som var relativt högavlönade. När frågan kom upp i riksdagen hade dock Bert Karlsson instruerat sina ledamöter, så de röstade med socialdemokraterna och förslaget föll. Efteråt var Gullan så arg så hon gick fram till Ian Wachtmeister och Bert i korridoren och ”läste lusen av dem” enligt egna ord. ”Ni höll på och staplade ölbackar för att visa hur man kunde

spara i statens finanser, men nu när ni har möjlighet att spara så säger ni nej!" Enligt riksdagskollegor slog hon med handväskan mot Bert Karlsson, men hon säger själv att hon var så arg så det kommer hon inte ihåg!

Denna händelse blev dock så betittad i TV och omskriven i tidningarna att Gullan blev känd i många läger och fick tackbrev från de mest oväntade håll. Hon var på Kiviks marknad sommaren efter, då moderatkvinnorna sålde hattar till förmån för Frälsningsarméns mödra- och barnavård i Riga (där de fick in 17 000 kr). Hon skulle köpa en korv eller något att äta och den invandrare som stod i korvkiosken sade "Du vara Gullan Lindblad?" och det erkände hon ju. "Du inte tycka om Ian och Bert, jag bjuder dig på korv" sa han. Och tillade: "Jag rösta moderat."

MKF-ordförandetiden

År 1990 blev Gullan ordförande för Moderata kvinnoförbundet med Lena Jarnbring som 1:e vice ordförande och Charlotte Cederschiöld som 2:e vice ordförande. Det blev en rolig men jobbig tid med mycket resor i hela Sverige. Hon hade ofta debatter med Margareta Winberg, som då var ordförande för Socialdemokratiska kvinnoförbundet. Ibland var de överens i vissa "kvinnopolitiska" frågor men det gällde att hålla rågången mot rent socialistiska förslag, menar Gullan.

De borgerliga kvinnoförbundsordförandena Gullan, Barbro Westerholm (fp), Karin Starrin (c) och Margareta Viklund (kd) hade ett nära samarbete och reste ofta runt på besök ute i landet. Efter ett sådant besök i Stenungsund, där man tillämpade ett nära samarbete mellan försäkringskassan, sjukvården och socialvården, uppvaktade de socialförsäkringsminister Bo Könberg och fick till stånd ett lagförslag som möjliggjorde ett finansiellt samarbete. Tyvärr fuskade socialdemokraterna bort denna möjlighet när de återkom till makten.

Överallt skulle Gullan hålla tal på stora och små politiska möten. Hon besökte m-kvinnoföreningar och förbund över hela landet men var också en av partiets mest efterfrågade talare. Dessutom fick hon under många år föra partiets talan i s.k. riksdebatter. Riksdagen har ju lediga måndagar, men det gällde inte Gullan under denna tiden, det hände att hon inte var hemma i Karlstad på flera veckor! Hon kommer ihåg flera episoder som kan vara roliga i efterhand, men när det hände var det inte alltid så roligt. Hon skulle t.ex. till Skara och hålla föredrag och fick kvällen före veta att de väntade sej att hon skulle prata jordbrukspolitik.

Gullan Lindblad vald till ny MKF-ordförande 1990 i Göteborg.

Det var ju inte Gullans starka sida, men hon hittade protokollet från en aktuell riksdagsdebatt med inlägg av moderaten Arne Andersson från jordbruksutskottet och Einar Larsson i Borrby, centerpartist. Av dessa mixade hon ett föredrag och en bonde från västgötaslätten sa efteråt: ”Det var roligt att höra ett kvennfolk, som kan så mycket om jordbruk”!

En liknande sak hände i Boden, där hon också fick veta dagen före att de förutsatte att hon skulle prata om försvaret. Gullan hittade en reservation av Carl Bildt till en aktuell försvarsutredning och fick ihop ett föredrag av detta underlag. I publiken i Boden satt chefen för regementet och ordföranden i försvarsutskottet, moderaten Per Petersson i Gäddvik. De var tydligen nöjda för hon hörde inga protester!

Moderatkvinnorna höll ofta konferenser och seminarier ute i landet, bl.a. diskuterade de småföretagens villkor och deras möjligheter att växa och utvecklas. Riksdagsarbetet och uppdraget som MKF-ordförande ”gick i varandra”. Gullan var ju sakkunnig i sociala frågor, som av tradition också var kvinnliga frågor. Men hon var också allmänpolitiskt kunnig efter många år i riksdagen, inte minst i närings– och arbetsmarknadspolitik.

Gullan Lindblad och Ann-Cathrine Haglund vid MKF-stämman 1990.

Gullan talar gärna om sina goda medarbetare under denna tid, hon hade förbundssekreterare som Hanna Ericsson och Cecilia Widegren, som inspirerade till olika aktiviteter. Även förbundsombudsmännen Anne Lund, Ulrika Johannesson och Yvonne Svengard var naturligtvis ett stort stöd. Något år tidigare hade Gullan tillsammans med MKF:s förbundsombudsman gett ut en skrift med titeln *Jämställdhet – en utopi?* Denna skrift fick inte uppmuntran av alla kvinnor i partiet, som nog tyckte att MKF tagit på sig rödstrumporna. De lyckades dock väcka debatt. Kvinnorna blev trots allt mer sedda i politiken efter hand. En bidragande orsak blev sedermera hotet från Maria-Pia Boëthius om att bilda ett kvinnoparti. – Numera anser Gullan att feministerna blivit alltför ensidiga och hon vänder sig bl.a. mot kvotering av kvinnor i politik, forskning, utbildning och näringsliv.

Moderaterna var ett av de första partierna som ordnade torgmöten. I början kom mest folk av nyfikenhet, men det blev bra tillfällen att föra ut moderat politik. Gullan var naturligtvis en flitig talare och i det röda Värmland måste man lära sig att inte bli svarslös. Hon stod vid ett tillfälle på ”Röda Torget” i Hagfors, ganska ensam tillsammans med ombudsman Kjell Ekener. Moderaterna var så kuvade på denna röda ort att de stod och kikade bakom en husknut för att se hur det gick. Vänsterpartister och socialdemokrater häcklade henne: ”Åk hem till dina bruks-

patroner!" Gullan svarade "Jag känner bara en och han är socialdemokratiskt landstingsråd och sitter på ett stort kontor i Karlstad, det är dagens brukspatron!" Gubbarna tittade på varandra och muttrade "Hon har f-n i mej rätt" och sedan blev det tyst.

De moderata kvinnorna i Värmland var också flitiga med torgmöten, man firade t.ex. årligen M-kvinnodagen i maj och ett år var de ute med patruller om två–tre kvinnor på inte mindre än åtta orter! Gullan var stolt över sina medarbetare på hemmaplan och M-kvinnorna i andra län blev mycket imponerade.

Som MKF-ordförande var Gullan självskriven i partistyrelsen, där hon naturligtvis stred för sina hjärtefrågor. När Gullan slutade i riksdagen höll Carl Bildt ett avskedstal där han sade "Gullan har gått långt över sitt mandat, men hon har alltid fått rätt till slut".

År 1997 kom den stora debatten när änkepensionen togs bort för de som var under 65 år. MKF agerade hårt för att pensionen skulle bevaras och vad man protesterade mest emot var tillvägagångssättet att plötsligt rycka bort en förmån som kvinnorna trodde sig ha. Man hade inrättat sin ekonomi efter gällande regler, men verkligheten blev en helt annan. Numera är änkepensionen i princip borttagen i det nya pensionssystemet.

1997 höll FN en stor internationell kvinnokonferens i Beijing, där Gullan som MKF-ordförande förväntades deltaga. Det vägrade hon emellertid att göra med hänsyn till att Kina inte värderar kvinnor och att småflickor fortfarande dödas.

Samma år reste hon dock till FN i New York för andra gången som moderat representant för att följa arbetet och skriva rapporter om sina intryck. Gullan anser att FN ibland är alltför "tandlöst" men det är dock den enda arena där världens stater kan mötas för att försöka nå fred och samförstånd.

MKF förde i många år en kamp mot kvinnovåld, inte minst under Ann-Cathrine Haglunds tid och där hade man även stöd av de andra partiernas kvinnoförbund. Så när kvinnorna i riksdagen nu säger att de ska gå samman i vissa frågor är detta inget nytt! M-kvinnorna hade även en stor social verksamhet och sedan lång tid har de gett bidrag till Fistula-sjukhuset i Etiopien. Moderatkvinnorna tog under Gullans tid initiativet till ett samarbete med Frälsningsarmén som startat verksamhet med mödra- och barnavård i Riga. Här gjorde riksdagskvinnorna Gullan, Maud Ekendahl och Ulla Löfgren en aktiv insats på marknaden i Kivik.

Samma M-kvinnor jämte Elizabeth Nyström, också riksdagsledamot, reste i mitten av 90-talet till Thailand och träffade där missionär Eva Olofsson från Pingstmissionen. Tillsammans med Erikshjälpen och Svenska Kyrkan driver hon en omfattande social verksamhet i Bangkok, där hon hjälper bl.a. handikappade, undangömda barn till en värdig tillvaro. Hon har också med hjälp av insamlingar och egna medel byggt upp en stor verksamhet i nordvästra Thailand, där man ger undervisning och på detta sätt kan rädda småflickor från bordeller i Bangkok eller utomlands.

MKF engagerade sig i detta projekt, som heter BaanChivitMai (New Life Center.) Flickorna ges skolutbildning och en möjlighet till inkomst genom att tillverka konstgjorda blommor, som även säljs genom moderata organisationer i Sverige.

Tiden som MKF-ordförande på riksnivå avslutades 1997 vid stämman i Malmö. Då togs också beslut om att lägga ned MKF som sidoorganisation till partiet för att istället bli en medlemsorganisation. Orsaken till förändringen var bl.a. hög medelålder på de kvinnor som var engagerade och svårigheter att rekrytera de yngre till en ren kvinnoorganisation.

Moderna kvinnor vill hellre arbeta tillsammans med männen i partiet. Moderatkvinnorna fortsatte som medlemsorganisation med ett nätverk ute i landet och möjlighet för varje län att finna sina egna sätt att organisera sig, även i föreningar. Tyvärr har verksamheten tynat av på en del ställen och kvinnorna har ibland inte upplevt det stöd som en förening kan ge vid nomineringar och tillsättning av uppdrag efter ett val. Principen bör dock vara att det är självklart att kvinnor ska vara med i politiken, arbeta tillsammans med männen men inte komma in med kvotering utan väljas in efter kompetens.

Gullan är själv ett levande exempel på detta, hon fick kämpa i många år för att komma in i riksdagen, men sedan kom framgångarna när hon bevisade sin kompetens och hon toppade riksdagslistorna i Värmland i flera val! Kvinnorna i riksdagen klagar i dag över att de är förtryckta, det upplevde aldrig Gullan. Hon mötte mycket motstånd innan hon kom dit men väl där blev hon respekterad. ”Jag tycker att kvinnorna ska sluta upp med att känna sig motarbetade i riksdagen, visa att ni är kunniga, så får ni respekt för er person”, säger Gullan.

Något som lever kvar från MKF-tiden är den kvalificerade utbildning för aktiva kvinnor som startades av Britt Mogård. Kraven att bli antagen

Förbundsombudsman Barbro Adler, Margareta Gard, v.ordf., Gullan Lindblad, Sonja Cederlöf, Askersund, Eva Lips, Norrköping, vid MKF-stämman 1990.

är ganska hårda, man ska ha bevisat sin kompetens och ha uppdrag av viss tyngd i sin kommun eller sitt landsting. Utbildningen pågår i två år och varvas med föredrag och seminarier vid flera tillfällen och mellan dessa pass har man kvalificerade hemuppgifter.

De kvinnor som gått denna utbildning har oftast gått vidare till tyngre uppdrag och de håller ofta kontakt med varandra för att utbyta erfarenheter. Det handlar mycket om att ge kvinnor självförtroende att säga ja till uppdrag när man blir tillfrågad. Kvinnor måste lära sig att ta för sig!

Man kan kämpa för jämställdhet på många sätt men måste erkänna att män och kvinnor ser saker på olika sätt. Gullan hade en debatt med (s)-kvinnornas ordförande som sade ”Vi måste till varje pris få in fler kvinnor i riksdagen”.

Gullan svarade: ”Jag ser hellre en moderatgubbe än en socialistisk kvinna, det viktigaste är den politik de står för”.

Krav på jämlikhet har inte sällan tidigare varit åt andra hållet, Gullan kommer ihåg när hon föreslogs stå som andranamn på landstingslistan i

Värmland 1974. På första platsen stod också en kvinna, Hillie Berglund. Detta blev för mycket för en gubbe, som sade: ”Vi kan väl inte ha två kvinnor i toppen, ska vi inte varva med en karl emellan?” Lennart Pettersson, blivande kommunalråd i Karlstad sade dock att ”här gäller inte kön, här gäller kompetens”. Så blev det.

Och nu – matar hon duvor?

Vid valet 1998 ställde Gullan inte upp i riksdagsvalet, hon hade då suttit i riksdagen i 19 år, hade”fyllt pension” och tyckte det var dags att göra annat i livet. Hon räknade naturligtvis med mer fritid och möjlighet att umgås med familjen, men samtidigt hade hon sin energi att ”göra något” och blev snabbt engagerad i olika verksamheter. Sedan 1999 har hon varit ledamot i stiftelsen Pensionsforum, som har haft till uppgift att följa utvecklingen av det nya pensionssystemet och diskutera äldreomsorgens finansiering. Ordförande har varit Kjell-Olof Feldt, som Gullan har haft ett gott samarbete med. Tyvärr kommer stiftelsen att upphöra eftersom försäkringsbolagen inte längre ger några ekonomiska bidrag. Gullan beklagar att Pensionsforum inte längre kan fortsätta en verksamhet som väckt så stort intresse.

Gullan har länge varit engagerad i Röda Korset, men mer på administrativ nivå, och nu fick hon möjlighet att arbeta praktiskt. Hon besöker regelbundet ett par äldreboenden, där hon blivit en uppskattad gäst genom att läsa Fröding och spela cd-plattor för de gamla. Hon har också varit med om att starta en anhörigförening i Karlstad, där hon är ordförande. Föreningen har till uppgift att stötta de som vårdar sina sjuka anhöriga, ge dem uppmuntran i form av träffar och resor samt påverka kommuner och landsting i frågor som rör denna grupp.

Cirka 75 procent av all vård ges av anhöriga – oftast av kvinnor i 70-årsåldern – men deras insatser har tidigare varit helt bortglömda.

”Anhörigvården är ett komplement till kommunernas vård och omsorg” fick hon till svar av dåvarande bitr. socialminister Bengt Lindqvist i en interpellation i frågan för många år sedan. Dessbättre har frågan uppmärksammats på senare år.

Pensionärernas situation är också något som Gullan engagerar sig för. Hon är medlem av förbundsstyrelsen för MSS (Moderata Samlingspartiets Seniorer) och jobbar även i Värmland för att hjälpa till att starta nya MSS-klubbar.

En annan organisation är SPF, Sveriges Pensionärsförbund, där hon har suttit med i distriktsstyrelsen för Värmland några år och inför årsmötet 2004 är hon föreslagen som ordförande. SPF är ju en opolitisk pensionärsorganisation som arbetar aktivt för att påverka äldrevården, bostadspolitiken och samhället i stort för de äldre. Gullan med sin bakgrund som socialpolitiker och med sitt stora kontaktnät kommer säkert att göra viktiga frågor synliga och driva på myndigheter och beslutsfattare.

Bland Gullans roligaste uppdrag – om hon får säga det själv – är att hon sedan några år tillbaka är politisk krönikör i *Nya Wermlandstidningen*. Varannan lördag har hon en politisk krönika i tidningen och där häcklar hon främst ”sossar” men känner sig numera ganska fri att säga vad hon tycker även om de borgerliga, inklusive moderaterna. Gullan berättar att hon får uppskattande samtal från människor ur alla läger.

Gullan har alltså varit politiker i både kommun, landsting och på riksnivå och blev år 2001 även kyrkopolitiker genom att bli invald som ledamot i kyrkorådet i Domkyrkoförsamlingen i Karlstad. Hon tycker dock inte riktigt om ordet ”kyrkopolitiker” eftersom hon anser att det inte ska bedrivas någon egentlig partipolitik inom kyrkan. Med nuvarande regler fungerar dock de politiska partierna som nomineringsinstanser. På högre nivå, t.ex. kyrkomötet, finns dock motsättningarna och partipolitiken, det finns många svåra frågor inom Svenska Kyrkan i dag. På riksnivå verkar kyrkan ofta vara en avläggare till socialdemokratin, anser Gullan, som inte tror att socialdemokraterna kommer att ta bort de politiska valen på lägre nivåer heller, trots att kyrkan är skild från staten.

Fritiden, som Gullan räknade med efter riksdagsarbetet, är alltså beroende av hur almanackan ser ut, men hon har ju ändå fler möjligheter att umgås med sin familj. Den globala tid som vi lever i påverkar henne dock. Äldsta dottern Eva med familj har hela tiden bott i Karlstad och Gullan och Lars har vardagskontakt med dem. Sonen Per har bott i USA med sin familj i nära fem år och är nu på väg till ett nytt utlandsuppdrag, även om han ännu så länge bor i Sollentuna. Men vem vet, kanske de flyttar utomlands igen?

Yngste sonen har gift sej i Gambia och frun och hennes båda barn är just nu på väg till Sverige för att börja ett helt nytt liv. Gullan och Lars har laddat upp med dunjackor och varma stövlar för att hjälpa till med det första mottagandet! De är också beredda att hjälpa och stötta den

nya sonhustrun och barnen för att göra anpassningen till det svenska samhället så bra som möjligt.

Man kan tycka att steget är långt från den lugna uppväxten på landet till den internationella värld som Gullan rör sig i numera, men jag tror att hon hela tiden har sin grundtrygghet med sig. Hon har upplevt mycket under sitt liv, men hon har inte lutat sig tillbaka och slagit sig till ro utan är hela tiden öppen för nya utmaningar. Gullan ger sig aldrig!

Gullan Lindblad

Gullan Birgit Kristina Lindblad f. Persson, född 1932 i Gunnarskog, sedermera Arvika kommun.

Realexamen i Arvika 1950, Värmlands läns centrallasaretts sjuksköterskeskola 1952–1955, univ.studier i statskunskap 1965, internutbildning inom Riksförsäkringsverket.

Arbetat som leg. sjuksköterska vid Centrallasarettet i Karlstad 1956–1966, utredare vid Värmlands läns allm. försäkringskassa 1967–1998 (delvis t.o.m. 1994). Riksdagsledamot för Moderata Samlingspartiet 1979–1998.

Politiska uppdrag:
Kommunfullmäktige i Karlstad 1967–1979, ordförande 1977–1979 samt suppleant i kommunstyrelsen.
Ledamot av socialnämnd, ordförande ungdomsnämnd 1980–talet, ledamot av hälsovårdsnämnd, landstingsledamot 1974–1982.
Ledamot av HUF, Högerföreningen, sedermera moderatföreningen i Karlstad i många år. Ledamot och ordförande i Moderata länskvinnoförbundet i Värmland i många år. Ordförande Moderata kvinnoförbundet 1990–1997.
Ledamot av riksdagens socialförsäkringsutskott 1979–1998. Vice ordförande 1983–1991, ordförande 1992–1994, vice ordförande 1995–1998. Ledamot i riksdagens förvaltningsstyrelse och dess krigsdelegation. Ledamot av riksdagsgruppens förtroenderåd, ledamot av partiets socialkommitté och dess ordförande 1994–1998. Ledamot i socialstyrelsens verksstyrelse och hälso-och sjukvårdens ansvarsnämnd. Länsstyrelseledamot till 1998.

Personregister

Adelsohn Ulf 249, 282, 352
Adler Barbro 194, 381
Adlersparre Sophie 45, 57
Ager Dagmar 300
Agrell Wilhelm 283
Ahlström Ann 32, 37
Amsenius Britta 43
Anderson Ivar 138
Andersson Anneka 188
Andersson Arne 377
Andersson Ebon (m) 43, 64, 73–144, 155, 176, 202, 224, 315, 319
Andersson Ebon (s) 91
Andersson Lisbeth Sundén 217
André Märta 76, 94, 135, 138
Andreen Andrea 121
Anners Erik 344
Arbin Ingalill 277
Ask Beatrice 290, 308
Asplind Jan 329
Aulin Olle 258, 264
Bagge Gösta 39, 76ff, 80f, 87, 88, 95f, 156, 164, 344
Bauer Axel 229
Bauer Margit 229–233
Been Eva 197
Bengtsson Astrid 255
Berglund Carl 236
Berglund Hillie 382
Berglund Tua 196
Bergman Lisbeth Grönfeldt 216f, 218
Bergsten Saga 280
Bergström Hans 341
Berlin Brita 255
Bernström Gerd Broberg 267–271
Bernström Peter Weibull 170
Betou Ingrid in de 227
Bildt Carl 282, 287f, 304, 307, 348, 356, 372, 375, 377, 379
Billing Kerstin 295
Biörck Gunnar 332
Blomqvist Per 259
Bodström Lennart 345, 368
Boëthius Maria-Pia 378
Boheman Erik 137
Bohman Gösta 150, 166, 171, 182, 214, 240, 249, 252, 257, 291, 296, 299f, 303, 310, 328, 331, 333, 345, 354, 375
Boman Gustaf 146
Boman Jenny 227
Boman Märta 64, 96, 128, 135, 145–153, 226
Borelius Hilma 22, 25, 32
Borgström George 234
Bornier Jacqueline de 181
Branting Hjalmar 38
Bremer Fredrika 16, 52
Bruce Märta 180, 188
Brunius Svea 206
Bråkenhielm Anita 337
Burenstam Linder Staffan 166, 249, 257, 282, 287
Camner Helen 196
Carlshamre Nils 136, 328
Carlsson Ingmar 345
Cassel Leif 77, 114, 139, 258
Cassel Margit 77
Cederfelt Margareta 189

Cederlöf Sonja 381
Cederschiöld Charlotte 186, 188, 198, 200, 376
Celion Inger 198
Chews Thomas 52
Child Marquis 82
Collin Karin 115
Conci Elsa 178, 187
Crona Elisabet 332
Dahlberg Marianne 43
Dienesch Marie-Madeleine 179
Diesen Ingrid 138, 176–189, 346
Domö Fritiof 95f, 110, 212
Dyrssen Lizinka 12, 21, 24, 47–49, 50, 63
Dyrssen Wilhelm 48f
Eckerberg Per 275
Eckerman Ebba von 12, 21, 24, 28f, 33f, 45–47, 48ff, 61, 63
Eckermann Wilhelm von 46
Edblad Britt 278
Edén Nils 34
Edner Margareta 43, 328, 341
Ehrencrona Olof 181
Ekberg Ingegerd 191, 194, 351
Ekblom Else 194
Ekelund Hanna 41
Ekendahl Maud 199, 379
Ekendahl Sigrid 130
Ekener Kjell 378
Ekman Oscar 49, 53
Elfman Thérèse 41
Elles Diana 180, 182, 187
Englund Rolf 344
Ericsson Hanna 378
Eriksson Etty 232
Eriksson Sven-Erik 260
Erkstam John 287
Erlander Tage 83, 315
Erneman Ingrid 191, 284, 287, 351
Ernest Eva 122
Essen Ann-Marie von 199
Ettlinger Charlotte 356
Ewerlöf Elsa 42, 64, 104, 111, 126, 135, 154–157, 176, 224
Ewerlöf Knut 154
Feldt Kjell-Olof 382
Fera Charlotte 180, 187
Flemming Marielies 187
Florén-Winther Ethel 241, 291, 327
Forsell Anna 15
Forshufvud Ullabrita 213, 219
Forssell Gerd 351
Fransson Robert 326
Fredriksson Ingrid 266
Fries Ellen 16
Frostell Gunnel 258, 261
Fälldin Torbjörn 331
Gard Margareta 191, 381
Gardner Trixie 186
Gennser Margit 259
Gentele-Sillén Brita 207
Gerner Kristian 345
Granberg Agneta 216ff
Granklint Sara 189
Grundel Carin 369
Gröning Astrid 41
Guillaume Angela 188
Gummesson Nan 43
Gunne Stina 128, 135, 210ff, 213f, 257
Gustafsson Ingrid 369
Gustavsson Gusti 232
Gyllstedt Maj 257
Habsburg Otto von 345
Hagberg Ebba 258
Haglund Ann-Cathrine 182, 188, 198, 286f, 289, 298, 300, 306, 308, 350, 351–360, 373, 378f
Haglund Finn 353
Haglund Maria 192, 353
Haglund Sune 226
Hallberg Beda 206
Hamilton Margareta 199
Hammarskjöld Dag 358
Hanno Carl Uno 145
Hansson Per Albin 82, 236
Havel Václav 344

Heckscher Anna Britta 42, 179
Heckscher Eli 344
Heckscher Gunnar 78, 96, 112, 124, 127, 133, 136, 180, 239, 307
Hedborg Anna 319
Hedin Alma 23, 58, 67
Hedlund Stefan 345
Hedström Elsie 210f
Hedvall Yvonne 43
Heijl Brita 256, 268, 271
Hellström Lilly 12, 23, 57–60
Hellström Ruth 226
Hellsvik Gun 290
Helmerson Gunilla 189
Henriksson Bibi 189, 195
Herlitz Nils 76f
Herting Nils 369f
Hesselgren Kerstin 66, 68, 70, 84
Hjalmarsson Jarl 43, 96, 99, 110, 112, 126f, 133, 177, 215, 225, 231, 237, 239, 367
Hjerdt Ann-Cathrina 276
Hjertberg Frida 205f, 209
Hjärne Harald 15, 22, 36
Holm Elisabet 241, 290f, 324–343
Holm Nils 324
Holmberg Yngve 133, 136, 166, 180, 240, 305f
Hulthén Eivor 43
Höglund Aina 197
Hökmark Gunnar 344f
Jacobsson Ulla 258
Jansson Inga 269
Jansson Ingalill 199
Jarnbring Lena 198, 376
Jernberg Britta 126, 224
Johannesson Ulrika 378
Johansson Alf 77
Johansson Olof 312
Johansson Sune K 93
Johansson Sven 291
Kallenberg Kjell 340
Kallin Axelia 39, 227
Karlsson Bert 375f
Karlsson Eva 41, 128, 226, 246, 259
Karlsson Folke 226
Karlsson Ingemar 325
Karlsson Ola 341
Karlsson Wigert 281
Kindvall Edit 25f, 28, 39
Kjellgren Eivor 183, 186, 188f
Kock Karin 77, 97
Kristensson Astrid 64, 128, 155, 171–175, 179, 310, 375
Kristensson Rune 171
Krumlinde Hans 147, 280
Kvist Kenneth 374
Könberg Bo 376
Laar Mart 347
Lansky Egon 345
Larker Gunvor 281
Larsson Einar 377
Lassinantti Ragnar 281
Laustsen Agnete 180
Leijonhufvud Inger 179, 188f
Lemberg Irmeli 186
Lenz Marlene 181
Lepelletier Marie-Louise 186
Lepp Britt-Marie 184, 188
Lidman-Frostenson Ulla 128
Lien Hildur 327
Lilliegren Ewa 277–279
Lindahl Lori 200
Lindberg Lillemor 43, 183, 189
Lindberger Anders 78, 129
Lindblad Gullan 43, 198, 350, 361–384
Lindblad Lars 371
Linder Brita 213
Linder Erik Hjalmar 18
Linderoth-Olson Lisa 211
Lindgren Anna 276
Lindhagen Emmy 67
Lindman Arvid 26, 31, 33, 35, 48, 70, 80, 132, 209f
Lindqvist Bengt 295, 382
Lindqvist Inger 215
Lindskog Gösta 119

Lips Eva 183, 381
Lister Unity 179
Littmarck Blenda 126, 222–228
Ljungberg Axel 169
Ljungberg Blenda 64, 134, 158–170, 176f, 189, 309
Ljungberg Helge 169
Loder Cornelius 52
Lund Anne 199, 378
Lundahl Margareta 261
Lundberg Erik 77
Lundblad Lena 248
Lundgren Tuve 139
Lundh Herbert 159
Löfgren Ulla 379
Magnusson Johnny 218
Magnusson Karl 70
Magnusson Tage 139, 241
Malmaeus Inchen 273
Malm-Karlsson Gunnel 193
Mannerheim Brita 18
Mannerheim Elsie 230
Mannerskantz Elisabeth 41
Marklund Eivor 283
Markstedt Gunnel 227
Mattsson Lisa 327
Mauritsson Levi 344
Messelt Else 186, 194
Milow Cecilia 12, 24, 51–55, 61, 63, 66
Modig Ulla 188
Mogård Britt 185, 241, 256, 268, 285f, 288ff, 291–302, 327f, 331f, 355, 374, 380
Mohlin-Erbeus Berit 261
Mossberg Per 334, 341
Myrdal Alva 96f, 134, 140, 283, 307f, 309, 315, 320
Myrdal Gunnar 77
Månsson Gertrud 56, 67
Mäkinen Liisa 178, 185
Möller Gustav 84, 92, 113
Nauclér Marie-Louise 192
Nicklasson Stina 9, 11f, 20, 45
Nilsson August 60
Nilsson Ewa 195, 298
Nilsson Jeanna 12, 25, 29, 60–63
Nilsson Lars-Åke 345
Nordenvall Margareta 189
Norén Barbro 126, 177, 224, 226
Nudel Ida 356
Nygren Elsa 180f
Nystrand Anna Maria Dorothea 208
Nyström Elizabeth 198, 380
Odhnoff Camilla 85
Ohlin Bertil 108
Ollén Joakim 258
Olofsson Eva 380
Olsson Ally 233
Olsson Inga 95
Olsson Mia 209
Pally-Petralia Fanny 188
Palm Thede 344
Palme Elisabeth 104
Palme Olof 104, 166, 240, 259
Palmgren Dagmar Fornander 336
Palmgren Valfrid 12, 23, 55–57, 58, 63, 67
Paul VI 180
Pehrsson Elna 38, 41, 43
Persson Bertil 374
Petersson Ann-Marie 195, 281
Petersson Per 288, 377
Pettersson Henry 234
Pettersson i Bjälbo 35
Pettersson i Dal 92
Pettersson Irma 234–243
Pettersson Lennart 382
Pettersson Åke 338
Pourbaix-Lundin Marietta de 186, 188f
Probs Maria 179, 187
Puuri Vivi 194
Quint Stina 12, 23, 46, 57–60, 67
Reineborg Marianne 327
Rembo Sonja 217, 218ff
Renée Elsie 255–266
Renée Inger 197
Renfors Wanda 189

Reuterswärd Mary 87
Ridderstad Hildur 211f
Rilby Märta 214
Ritzén Mona 194
Roberts Shelagh 186
Rodhe Birgit 168
Rodhe Estrid 67
Rodhe Eva 205
Rosbro Gunnar 325
Rosengren Björn 368
Rydle Birgitta 191, 194
Saanum Barbro 278
Sahlin Einar 171
Sahlin Mona 374
Sallnäs Eva 191
Sandström Thure 286
Saxlund Susanne 198
Schaumayer Maria 181
Schleicher Ursula 186f
Schlüter Poul 184
Schultz Sigrid von 36
Schwartz Margareta 43, 200
Selvaag Olav 118
Siegbahn Bo 215
Sipilä Helvi 185
Sjöqvist Birgitta 128, 368f
Skoglund Alexandra 15, 21, 31–40, 41f, 86
Skoglund Martin 95
Sköld Per Edvin 88, 108
Solar Lola 176, 178, 181, 185, 187, 346
Staaff Karl 33
Staffansson Carin 213f
Starrin Karin 376
Stegö Ann-Charlotte 275
Stenbock Carl Magnus 49
Stenbock Louise 12, 24, 48, 49–51, 63
Sterning Sten 257
Stevander Gerd 197
Strand Axel 132
Sträng Gunnar 108, 110, 133, 307, 353
Strömberg Anna 277, 278
Ström-Billing Inger 184, 189, 200
Ståhl Manne 129f
Sundberg Ingrid 180, 189, 262, 346
Sundqvist Kerstin 280, 284
Svartz Nanna 18
Swedell Hans 285
Svegfors Mats 344
Svengard Yvonne 378
Svennilson Ingvar 77
Svensson Alf 374
Svensson Dagmar 29
Svärd Gunnar 112, 133, 138, 177, 225, 239
Söder Karin 332f, 335
Söderblom Nathan 15
Söderholm Nils 325
Sökjer-Petersen Wiveka 257
Tamm Elisabeth 68
Tengbom-Velander Ella 244–254
Tennant Alison 178, 183ff
Ternert Eva 294, 300
Thalén Ingela 374
Thatcher Margaret 180, 346
Théel Elisif 21, 39, 41f
Thorsson Inga 115, 122f
Tibblin-Hansson Elsa 197
Tobisson Lars 200, 307, 331, 375
Touquet Germaine 178
Troedsson Ingegerd 241, 249, 265, 290f, 303–314, 327, 332, 373, 375
Troedsson Tryggve 309
Törjesson Helen 191
Törnell Gertrud 21
Törnman Lars 285f
Ugglas Margaretha af 183, 188f, 265, 290, 344–349
Wachtmeister Ian 375
Wahlström Lydia 14–19, 22, 31ff, 50
Wallén Greta 224, 238
Wallenberg-Grundström Margareta 197
Wallin Jonas 231
Wallmark Gunnar 293

Wattrang Margareta 325, 331, 334
Veil Simone 186
Vejde Göran 264
Velander Börje 245
Wellin Bertha 22f, 34, 37ff, 46, 58f, 64, 65–72, 82, 86, 155
Wennberg Signe 246
Wennerfors Alf 293
Wester Annika 191, 281, 283f
Wester Bengt 280
Westerberg Bengt 375
Westerholm Barbro 376
Westerling Bo 341
Wetterström Karin 126, 128, 226
Wicksell Sven 234
Widegren Cecilia 378
Widemar Ingrid Gärde 107, 122, 130
Wigforss Ernst 94
Wigren Sten 275
Viklund Margareta 376
Wikström Jan Erik 333
Winberg Margareta 376
Vinge Margit 115
Vinthagen Rolf 326
Voss-Schrader Ulla 43
Wuorinen Margareta 196
Ågebrant Birgitta 194
Ågren Gertie 197
Åkerblom Mary 206
Åkerbrant Birgitta 194
Åslund Anders 345
Åström Britt 272–276
Åström Sven 272
Öhman Inga 43
Öhman Rodny 115
Östman Oscar 105, 108, 110, 139, 225, 303